

БІБЛІОТЕКА НАУКОВИХ І ПОПУЛЯРНИХ ТВОРІВ
МОНАХИНЬ ВАСИЛІЯНОК

виходить під проводом Архімандринної Ради том III

BIBLIOTHECA SCIENTIFICARUM ET POPULARIUM OPERUM
MONACARUM BASILIANARUM

prodeunt in lucem sub auspiciis Consiliarum Archimandritissae vol. III

Др. М. Саломія Цьорох
Монахиня Василіянка

ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ
ТА ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
МОНАХИНЬ ВАСИЛІЯНОК

Друге видання

Dr. M. Salomia Cioroch
Monaca Basiliiana

CONSPECTUS HISTORIAE
ET OPERA PAEDAGOGICA
MONACARUM BASILIANARUM

Editio secunda

БІБЛІОТЕКА НАУКОВИХ І ПОПУЛЯРНИХ ТВОРІВ
МОНАХИНЬ ВАСИЛІЯНОК

виходить під проводом Архімандритиной Ради том III

BIBLIOTHECA SCIENTIFICARUM ET POPULARIUM OPERUM
MONACARUM BASILIANARUM

prodeunt in lucem sub auspiciis Consiliarum Archimandritissae vol. III

Др. М. Саломія Цьорох
Монахиня Василіянка

ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ
ТА ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
МОНАХИНЬ ВАСИЛІЯНОК

Друге видання

Dr. M. Salomia Cioroch
Monaca Basiliana

CONSPECTUS HISTORIAE
ET OPERA PAEDAGOGICA
MONACARUM BASILIANARUM

Editio secunda

ДР. САЛОМІЯ ЦЬОРОХ, ЧСВВ.

ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ
ТА ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
МОНАХИНЬ ВАСИЛІЯНОК

Друге видання

Рим 1964

Печатається за дозволом Церковної Влади.

Від Видавництва.

За дозволом Українського Богословського Наукового Товариства перепечатуємо без змін, як третий том нашої історії твір. Мати Др Соломії Цьорох «Погляд на історію та виховну діяльність Монахинь Василіянок», як продовження історії наших монастирів.

Згаданий твір був напечатаний у Львові, однаке він зовсім вичерпаний й остався на Заході лише в кількох примірниках. Бажаючи познакомити наших монахинь зі своєю історією, а також і інших світських читачок та читачів публікуємо оце друге видання.

Мати Клявдія
Архімандриня Монахинь Василіянок

Рим, Св. Василія Великого, I січня 1964.

ВСТУП.

В історії народів відіграли монаші чини і згromадження незначливу роль. Із дослідів над Тх діяльністю бачимо, що вони були огнищами просвіти й культури та джерелом життя й посіву християнських чеснот. Їх можна дійсно назвати замкненими городами, де зпода монастирів крат виринають найкращі цвіти прикладів посвяти й жертви для Бога і близьнього.

Багато харитативних заведень, як напр. для опущених сиріт, недужих, завдячує світ монастирям. Багато з монастирів осіб жертвуються на найтяжчі труди в краю чи в далеких землях, щоби злагодити людські терпіння, принести поміч потребуючим, змякшити затверділі в гріхах серця та вчинити їх податними на приняття божої благодаті.

Слушно каже св. Василій Великий про монаші душі, що вони „віddали себе за церкву в самих ділах, достойних Бога“ (прав. LXXX, 19). Він зове Тх божими помічниками, що мають помогати в спасенню душ і продовжувати те, що розпочав Спаситель, живучи на землі. Вони мають причинятися до цього діла не тільки словом, але й молитвою, жертвою та терпінням, згідно зі словами Апостола: „Доповняю тє в моїм тілі, що недостає терпінням Христа за його тіло, котрим є церква“ (Кол. 1, 24), або „Я дуже радо жертвуютиму і сам пожертвуюся за ваші душі“ (ІІ Кор. 12, 15). За словами духовних письменників, монаші душі є тими агнцями, що з Христом і на його взір посвячуються за спасення душ, як каже Псаломопівець: „Бо задля тебе умертвляємося кожного дня; ми стали неначе вівці, іцо призначені на закінчення“ (Пс. 43, 22).

У противенстві до латинських жіночих монастирів, а навіть і багатьох літературою мужеських василіянських монастирів, василінки не мають систематично зібраних вісток про історію або діяльність своїх монастирів. Досі хоч і писалося про василіянок, то або роблено це принаїдно (як напр. Косак при розгляді історії василіянських монастирів у провінції Спасителя, чи Хотковський в історії жіночих монастирів у Галичині, чи автори за-

гальних курсів історії церкви на Україні), або видавано окремі причинки, або висвітлювано окремі моменти з історії василіянок (як напр. справа Макрини Мечиславської й ін.), або обмежуванося тільки якоюсь частиною території (напр. праця Волиняка обмежена тільки до монастирів під російською владою), але цілості ніяка праця не охоплювала.

Завданням отсієї праці — подати історичний нарис жіночих василіянських монастирів, зокремаж висвітлити їх діяльність на педагогічній ділянці. Маючи намір опрацювати педагогічну діяльність василіянок, треба було заняться їх історією. В історичній перспективі краще видно їх працю та яркіше виступають ті чинники, що вплинули на їх розвиток чи організацію, напр. як вплинула на них унія з Римом, відродження монашого життя по уставу св. Василія Великого внаслідок реформи великого митрополита Рутського 1617 р., дальнє рішення замостського синоду 1720 р., а вкінці віднова жіночих монастирів заходами митрополита Кир Андрія і при помочі василіян.

Що торкається самої теми праці, то вийшла вона на львівському університеті зі семинара історії освіти й шкільництва під проводом проф. Дра Станислава Лемпіцького.

ЛІТЕРАТУРА Й ДЖЕРЕЛА.

- Акты Западной Россіи, т. IV. Санктпетербургъ 1851. — Скорочення: АЗР.
- Акти монастиря василіянок у Словіті. — Скорочення: Словітські акти.
- Акти монастиря василіянок у Яворові. — Скорочення: Яворівські акти.
- Бантиш-Каменський — Н. Бантышъ-Каменскій: Историческое извѣстіе о возникшей въ Польшѣ унії. 2-е изд. Вильно 1866.
- Барановський А. — А. Baranowski: Szkolnictwo ludowe w Galicyi. Lvów 1910. — Скорочення: Народне шкільництво.
- Барановський М. — M. Baranowski: Materiały do historyi szkolnictwa galicyjskiego. Szkoły lwowskie w r. 1786.— Скорочення: Львівські школи.
- Вайс — K. Weiss: Die Erziehungslehre der drei Kappadozier. Strassburg 1903.
- Василія Великого, св. Отця нашого, Аскетичні твори. Переклав митр. Андрей Шептицький. „Праці Богословського Наукового Товариства і гр.-кат. Богословської Академії, т. IV—V“. Львів 1929. — Скорочення: Аскетичні твори.
— Пять бесѣдъ аскетичныхъ. Перекладъ Андрея, митроп. Жовква 1910.— Скорочення: Пять бесір.
— Витягъ зъ правиль (уложеный для инокинъ Й. В. Рутскимъ). Перекладъ Андрея, митроп. Жовква 1909. — Скорочення: Правила.
- Вільман — Dr. O. Willmann: Aus Hörsaal und Schulstube (позд. Des hl. Thomas Aquino Untersuchung — De magistro). Freiburg 1912.
- Віц і Боман — J. K. Wietz i Bohmann: Rys historyczny zgromadzeń zakonnych. Przekł. ks. Benjamina, Zgr. OO. Kapucynów. T. I—II. Warszawa 1848.
- Волиняк — Wołyńiak: Z przeszłości Zakonu Bazylianńskiego na Litwie i Rusi. „Przewodnik naukowy i literacki“ 1904, roczn. 32:

- Гаймбухер — Dr. M. Heimbucher: Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche. Paderborn 1896.
- Ган — Gr. Ida Hahn: Die Väter der Wüste. Regensburg.
- Геленіюш — Eug. Heleniusz: Wspomnienia lat minionych, т. I. Kraków 1876.
- Голубець — М. Голубець: Матеріали до катальогу василіянських монастирів у Галичині. „Analecta O.S.B.M., т. III“. Жовква 1928.
- Голубинський — Е. Голубинський: Исторія Русской Церкви. Москва 1904.
- Гольцварт — Holzwarth: Weltgeschichte.
- Грушевський — М. Грушевський: Історія України-Руси, т. VI—VII. Львів 1907, 1909.
- Гепен — Ks. A. Guepin: Żywot św. Jozafata Kuncewicza. Lwów 1885.
- Діло — „Діло“, часопис: 1882, ч. 61, 75; 1883, ч. 76, 147; 1884, ч. 24; 1885, ч. 78; 1886, ч. 11; 1887, ч. 141; 1888, ч. 22, 157; 1889, ч. 199; 1915, ч. 126; 1917, ч. 38.
- Дольницький — о. Іс. Дольницький: Служба М. Макринє. Філядельфія.
- Жіліен — O. Julien S. J.: Podróż po pustyni wśród niższej Tebaidy. „Misje Katolickie 1885“.
- Звіт — Дирекції приватної гімназії СС. Василіянов у Львові за шк. р. 1908/9, 1909/10, 1910/11, 1911/12, 1912/13, 1913/14, 1915/16, 1916/17, 1917/18 — 1924/25, 1925/26.
— Дирекції приватної жіночої семінарії СС. Василіянов у Станиславові за 1912/13.
- Карбояк — Dr. Antoni Karbowiak: Dzieje wychowania i szkół w Polsce, cz. I. Petersburg 1898.
- Коллонтей — Ks. Hugo Kolłątaj: Stan oświecenia w Polsce w ostatnich latach Augusta III. Warszawa 1905.
- Коссак — М. Коссакъ: Короткій поглядъ на монастыри и монашество руское. „Шематизмъ ЧСВВ. 1867“.
- Кріпякевич — Др. І. Кріпякевич: Історичні проходи по Львові. Львів 1932.
— Середновічні монастири в Галичині. „Analecta OSBM, т. II“. Жовква 1926.
- Лаба — Др. В. Лаба: Патрольогія. Життя, письма і наука Отців Церкви, т. II. „Праці гр.-кат. Богословської Академії, т. X“. Львів 1932.
- Липинський — W. Lipiński: Z dziejów Ukrainy. Kraków 1912.

- Ліковський — Ks. E. Likowski: Dzieje Kościoła Unickiego na Litwie i Rusi w XVIII i XIX w., t. I—II. Warszawa 1906.
- Лозинський — Й. Лозинский: Монастырь черниць ЧСВВ въ Яворовѣ. „Перемышлянинъ 1855“.
- Лукашевич — J. Lukaszewicz: Historya szkół w Koronie i W. Księstwie Litewskiem, t. II. Poznań 1850.
- Луцик — И. Я. Луцыкъ: Илюстровани житія Святыхъ. Львовъ 1907.
- Менніті — X. R. Menniti, Szkola bazylianska, zamykajaca nauki dla dobrego wychowania Nowicyuszów i Profesów ZSBW. Wilno 1764.
- Мінь — Migne: Patrologiae cursus compleatus, series graeca. — Скорочення: MSG.
— Patrologiae cursus completus, series latina. — Скорочення: MSL.
- Пелеш — Dr. J. Pelesz: Geschichte der Union, t. II. Wien 1880.
- Петров — Н. Петровъ: Очеркъ исторіи базыліанскаго ордена въ бывшей Польшѣ. „Труды Киевской Духовной Академіи, т. IV, I“. Кіевъ 1870, 1872.
- Петрушевич — А. Петрушевичъ: Сводная галицко-русская лѣтопись. Львовъ 1874. Скорочення: Збірний літопис.
— Словицкій женскій монастырь ЧСВВ и его дѣвичое воспиталище. „Зоря Галицкая“ 1851, ч. 14, 15. — Скорочення: Словітський монастир.
- Площанський — В. Площанский: Бускъ. „Лигературный Сборникъ Галицко-Русской Матицы“ 1871.
- Рівієр — J. Riviere: La vie et l'oeuvre de Saint Basile (вступ до до видання творів св. Василія Вел.). Paris 1925.
- Руський Сіон — „Русский Сіонъ“ 1872, ч. 7.
- Савич — А. Савич: Нариси з історії культурних рухів на Вкраїні та Білорусі XVI—XVIII вв. Київ 1929.
- Сборник — Сборникъ материаловъ исторіи просвѣщенія въ Россіи, т. I.
- Скрутень — о. Й. Скрутень ЧСВВ.: „Візита“ дубенського монастиря СС. Василіянок 1818 р. „Analecta OSBM, т. II.“ Жовква 1927.
— Під хвилю пропамятних роковин. „Нива“ 1921
- Слово — „Слово“, часопис: 1878, ч. 71, 95; 1880, ч. 72; 1883, ч. 83; 1884, ч. 35, 36; 1885, ч. 73, 78; 1886, ч. 73.
- Стебельський — Ks. Ign. Stebelski: Dwa wielkie światła na horyzontie połockim, t. I—II. 2-wyd. Lwów 1866—67.
- Сулімєрський — Sulimierski: Słownik geograficzny, т. II. Warszawa 1881.

I. ЗАКОНОДАВЕЦЬ І ОСНОВОПОЛОЖНИЦЯ МОНАСТИРІВ — СВ. ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ І СВ. МАКРИНА.

Заки перейдемо до властивої теми, слід короткими словами пригадати життя й діяльність основоположників та законодавців монастирів — св. Василія Великого і св. Макрини.

Св. Василій Великий є не лише патріархом василіянських монастирів, але й першим справжнім законодателем монашого життя на сході.

Ще за життя названо його Великим. Церква одобрила цю назву й зачислила його між своїх вселенських учителів і отців церкви.

Батьки св. Василія і його сестри, св. Макрини, мали велиki маєтки в Кападокії, Понті й Вірменії. Родини батька й матери обох святих належали до найвизначніших у краю. Обі родини мали у своїх предках людей, що займали найвищі горожанські становища.

Рід св. Василія яснів також християнськими чеснотами й вивів велику постійність у св. вірі. Макрина старша, прамати роду св. Василія В., походила з Нової Кесарії в Понті, де епископ св. Григорій Чудотворець у ранній молодості був її учителем у св. вірі. Вона була одружена з чоловіком, що був до неї дарами природи й ласки цілком подібний.

Жорстоке переслідування за Діоклекіяна й Максиміліяна було тяжким ударом для християн і для молодого подружжя. Ограблені з майна, мусили вони втікати і скитатися сім літ у диких pontійських горах. І що діл св. Василія, Григорій, був визначним мисливим-ловцем, тож удержував себе й жінку, а до того ще й громаду християн. Св. Григорій Назіянзький приписує перетривання й пережиття цього тяжкого часу досвідчувань лише чудові божого провидіння¹⁾. Спокій і погода духа, з якими вони зносили терпіння, скріпляли християн у вірі і зірнували їм пошану, а Макрині назували святої.

¹⁾ Слово 43, 5–8 (MSG 36, 501—504).

Вкінці настали погідні дні для християн. Переслідуванням за віру звернено їхні маєтки. Макріна зі своїм чоловіком вертає до свого майна, де, не зважаючи на багацтва, обос ведуть життя повне

чеснот. Одинокий і хсин, Василій (батько св. Василія Вел.), був вихованний дуже дбайливо. Вже як юнак заснів він незвичайним близькому наукі й чесноти та дійшов до такої досконалості, що церква зачислила його між святих. Бог дав йому неменше святу подругу й вінець зі святих дітей. Дружина св. Василія називалася Емелія. Її задушевною мрією було колись чернече життя, але тодішні умовини, чи радше Провидіння, покерували інакше: у ранній молодості вона стала сиротою. Її батько був мучеником за св. віру: він став жертвою жорстокості цісаря Ліцинія, а мати з журби й болю померла. Незвичайна краса Емелії й велике майно здмували та багато женихів, що були не допустили її до того, чого бажала.

У християнській родині рідко можна стрі-

нути стільки святих: бабка, мати, батько й пятеро дітей. Із цих останніх чотири сини: св. Василій Великий, архієпископ Кесарії Кападокійської, св. Григорій, епископ Нісси,

Св. Василій і св. Макріна.

св. Петро, епископ Севасти, св. Навкратій і дочка — св. Макріна.

Св. Василій Великий уродився в 329 або 330 році в Кесарії Кападокійській. Вихований дуже дбайливо, він одержав ще і всесторонню освіту. Його бабка, вище згадана Макріна, мала великий вплив на його релігійність. Сам св. Василій згадує про це¹⁾. В неменшій мірі завдячує він християнське виховання й матері²⁾.

Після скінчення науки в родинній Кесарії, де його батько був визначним ретором, виїхав Василій до Царгороду. З природи талановитий і бистроумний, іще в Кесарії мав він славу совершенного ретора, як про це свідчить св. Григорій Назіанзький³⁾.

У 352 році поїхав Василій до Атен, де між ним і св. Григорієм Назіанзьким завязується сердечна дружба. Яке життя провадили оба приятелі, про це свідчать слова св. Григорія: „Для нас були відомі лише дві дороги: одна провадила до церкви, а друга до школи”⁴⁾.

У 356 році вертає св. Василій із Атен до Понту, до родини, з багатими засобами знання. Немов корабель, наладований багатими скарбами, так ум його був украйній усіми скарбами науки. Слава його мудрості й незвичайно глибокого розуму була така широка, що місто Нова Кесарія жертвуvalо йому начальний провід у всіх наукових заведеннях. Із цим проханням вийшло населення міста йому на зустріч. Але Василій вибрав на місце своєї праці родинну Кесарію, а щойно пізніше переїшов до Нової Кесарії.

Під впливом своєї сестри Макріни і її зворушуючих слів постановив Василій усунутися від слави й суети цього світу в тихе монаше життя. В його думках і почуваннях, як свідчить його брат Григорій, настала чудесна зміна⁵⁾. Василій ніби пробудився з глибокого сну, як пізніше сам писав: „Я читав євангеліє і пізнав, що нема кращого засобу дійти до совершенства, як продати все, що маю”⁶⁾.

У правдивому світлі Христової науки він пізнав марності хочби й найбільшої світської слави й мудrosti. Він рушив у дорогу, щоби піznати божу мудрість великих аскетів, яких тоді

¹⁾ Лист 204, 6 (MSG 32, 752—753).

²⁾ „Те поняття про Бога, яке я набув у молодості від блаженої моєї матери й бабки Макріни, остало в мені й донині” — лист 223, 3 (MSG 32, 825).

³⁾ Слово 43, 13 (MSG 36, 512).

⁴⁾ Слово 43, 21 (MSG 36, 524).

⁵⁾ Св. Григорія Ніссського, Життя св. Макріни (MSG 46, 965).

⁶⁾ Лист 223, 2 (MSG 32, 824)

було багато на широких рівнинах Сирії й Мезопотамії, у Палестині та на великій єгипетській пустині¹⁾.

У Єгипті розвивалося монаше життя спершу в формі анахоретизму (пустиножительства). Молитва, розважання, покутні вправи й ручна праця були заняттям пустинників. Їх поживою були корінці або лісові овочі, а мешканням нужденні печери²⁾.

Єгипетська пустиня була славна помершим уже Антонієм († 356), патріархом анахоретів, що своїми руками похоронив ро- доначальника всіх пустинників, св. Павла з Тебайди³⁾. Вже св. Антоній був зорганізував пустинне життя, але св. Паҳомій († 346) поставив його на вищому ступні. В 318 р. збудував він у Тебайді, на правому березі Нілю, будинок, оточив його муrom і назвав монастирем (*κοινύριον, claustrum*). Був це перший монастир зі спільним життям⁴⁾. Пізніше заложив св. Паҳомій іще 8 мужеських і 2 жіночі монастири та уложив для них правила. Таким чином став він творцем монашого життя.

Повернувшись із подорожі, осів Василій як пустинник у горах над рікою Іріс у Понті. В листі до св. Григорія описує він чудовий красавид, який бачив зі своєї келії, і спокій, якого не дало йому ніяке місце на землі⁵⁾.

Св. Василій жив у монастирі доти, доки не покликав його на свого помічника Евсевій, єпископ Кесарії. Бог кличе його до священичого стану й до тяжкої праці у своїй винниці, тому св. Василій покидає улюблену самоту і спішил туди, куди кличе його божий голос. „Не може укристися місто положене на горі. Ані не засвічують світильника і ставлять його під посудину, а на свічнику і світить усім, хто в хаті“ (Мат. 5, 14—15). Господь

¹⁾ Теодорович, ст. 27.

²⁾ ВІЦ і Боман I, 1.

³⁾ О. Жіллен (ст. 343, 377) описує свою гостину в монастирі св. Антонія і з його спису слід би навести таке про монастир: Перші мури монастиря мали бути збудовані 315 р. недалеко гори і його келії. Цей монастир є оточений муrom, високим на 12—15, а довгим до 300 метрів. Подібно як і монастир св. Павла, не мав він дверей, а втягани до нього лінвою або шнуром.

⁴⁾ Забудування монастиря св. Паҳомія складалися з багатьох келій, із яких кожна була призначена для троєх людей, та з одної кухні і ідаліні. Посередині стояла церква, до якої монахи сходилися на молитву. Мешкання ділилися на 24 відділи, означені грецькими буквами. Їх значіння розуміли лише настоятель, напр. відділ для остріших постників і т. д. За плащ служив короткий лебітон без рукавів і біла шкіра з кози (пор. ВІЦ і Боман I, 20) Тебайдці творили великий збір, що числив до 50 тисяч монахів. Палядій подає число монахів у 395 р. біля 76 тис., а монахинь 20 тисяч (пор. Г. а. н. ст. 509).

⁵⁾ Лист 14 (MSG 32. 276)

у своєму провидінню зарядив, щоби цей великий подвижник, цей свічник, що ясні чеснотами, цей стовп, що горить огнем божої любові¹⁾), — розпалював зимні серця й потягав їх до Бога.

У 370 році вмирає еп. Евсевій. Василій стає його наслідником, а рівночасно й митрополитом цілої Кападокії. На цьому становищі, крім душпастирської праці, виявляє Василій живу гуманітарну діяльність. Він буде так багато добродійних інституцій, що, за словами св. Григорія, повстасе на передмістю Кесарії нове місто (назване в честь свого основника *Васіліас*), де всякої роду нуждари, зокремаж прокажені, находять приміщення. Нераз сам Василій із монахами послугував цим нещасним.

Св. Василій є ревним оборонцем єдності церкви у слові й ділі. Показалося це в часі боротьби церкви з єресю аріянізму, яка находила опору в тодішнього цісаря Валенса. Він сміливо відповідає цісарському відпоручникові Модестові, а самому Валенсові відмовляє св. Причастя в соборній церкві в Кесарії²⁾.

З уваги на його організаційний і практичний дух названо св. Василія римлянинов поміж греками.

Смерть 1 січня 379 р. перетяла недовге, але повне заслуг і трудів життя св. Василія. Глибока наука прекрасно гармонізувала з великою святістю життя, про яку співається у стихирах: „Усіх святих ти зібрал (у собі) чесноти, отче наш Василіє, Мойсієву лагідність і Ілліну ревність, Петрове візнання, Іванову богословію...“ Великий дух св. Василія відзеркалюється і в його творах. Із них є нам відомі твори догматичні й аскетичні, 24 слова (бесіди), гомілії й листи та два твори в обороні єдності: „Проти Евномія“ і „Про Св. Духа“. Його літургія відправляється десять разів у році.

Аскетика св. Василія стала кодексом для пізніших богословів і підставою усіх монаших законодавств³⁾. Із неї можуть користати так само добре сучасні монаші громади, як користали колись палестинські й кападокійські. По лінії монашого ідеалу св. Антонія, а також під впливом життя і творів св. Макарія Єгипетського, Макарія Олександрийського й Палядія — було виробленося поняття, що монаше життя утотожнювало з пустельницьким. Хоч св. Пахомій зібрав монахів у монастир, то все ж таки ця спільнота була більше зовнішня, ніж внутрішня. Св. Василій дає ширші і глибші поняття про пустельницьке життя⁴⁾. Спільне життя, на думку

¹⁾ Св. Єфрем мав бачити у сні горючий стовп і чути слова: „Ось такий є **Василій**“.

²⁾ Лавба II, 54.

³⁾ Аскетичні твори, ст. VIII.

⁴⁾ Аскетичні твори, ст. IX.

св. Василія, дає спромогу словнювати всі чесноти, а зокрема чесноту християнської любові ближнього. „Ціль такого життя,

Св. Василій, Григорій і Макріна (із церкви Василіян у Гrottaferrata).

пише у своїх правилах¹), слава божа по заповідим Господа нашого Ісуса Христа, що сказав: Так нехай світить ваше світло перед

¹⁾ Правила обширні, 7.

людьми, щоби бачили ваші добрі діла і прославляли Отця вашого, що на небі" (Мат. 5, 16).

До аскетичних творів належать також ширші й коротші правила, написані в формі питань і відповідей. Коротші містять 313, а довші 55 розділів. Цими правилами користувалися так мужеські як і жіночі монастири.

Св. Венедикт, великий законодавець монашого життя на заході в VI ст., згадує правила св. Василія Великого. Він поручає їх монахам, що хочуть пізнати дорогу звершеного життя, й каже таке: „*Nec pop et collationes Patrum et instituta et vita eorum; sed et regula Sancti Patris nostri Basilii quid aliud sint, nisi bene viventium et oboedientium monachorum instrumenta virtutum*”¹). Крім св. Венедикта опиралися на них св. Августин, св. Франциск, св. Домінік і інші основники монаших чинів.

Сестрою св. Василія й найстаршою в рідні була св. Макрина, народжена 328 р.²). Старанне виховання дали їй мати й бабка. З природи була Макрина багато обдарована: була духом сильна, глибока, прониклива; відзначалася такими духовими дарами, що її брати, стовпи церкви, знаходили в ній заохоту до совершенного життя. Вона мала ніжне, але притому мужнє серце, що управляло цілою ріднею. Також зовнішня краса й поведінка з людьми прегарно гармонізували з внутрішньою красою її душі. Емелія, мати Макрини, була для неї чуйним і дбалим ангелом-хоронителем, а рівночасно й учителькою. Мати не дозволяла, щоби дитина займалася фангазійними казками світових письменників; вона стала подавати молоденькій душі здорову поживу, себто відповідні й приступні для дитячого віку уступи св. письма. Макрина радо і з великою легкістю вивчилася напам'ять стихів із книг Премудрості і Псалмів та під час заняття, а зокрема ручних жіночих робіт, у яких була мистцем, співала вона вивчені стихи.

У такій побожній атмосфері скоро розвивався й дозрівав дух Макрини і її краса. У дванадцятому році життя заручив її батько з визначним молодцем, але він небаром помер. Макрина вважала це за особливе зарядження Провидіння і вказівку, щоби лишитися в дівицтві. Отже відкидала всіх інших женихів, кажучи, що життя є лише короткою подоріжю до вічності і що вона мусить зберегти вірність помершому. Від цього часу Макрина жила душою в небі, сповняючи точно й ревно усі свої обовязки. Після

¹) *SII Benedicti Regula, cap. 73 (MSL 68, 930).*

²) За життєписом св. Макрини, долученим св. Григорієм Нісським до його листа до монаха Олімпія, (MSG 46, 959—999).

смерти батька приняла вона на себе управу великого майна, яке було розсіяне у трьох провінціях, а рівночасно й виховання молодшої рідні. Емелія була упала під тягarem журби, якщо її доня не піддержувала її силою свого духа, ніжністю, любовю й розумом, що переростав її молоді літа (мала лише чотирнадцять літ). Макрина звернула особливу увагу на виховання наймолодшого брата — Петра. З пістунки стала його вчителькою, навчаючи його молитви, розважання, читання св. письма й умертвлення¹⁾. Другий брат, любимець Макрини, св. Навкратій, дуже освічений, під її впливом посвятився у 21-му році життя Богові. Він перший із родини зрікається батьківщини, роздає її між убогих, а сам бере лук і відходить над ріку Іріс, де у підніжю гори уладжує собі печеру та віддається аскетичним вправам.

Його товаришем був слуга Хризаф, якого ніякі труди не могли розлучити з любим паном. Бажаючи більших трудів, Навкратій уявив до печери кількох недужих старців, щоби їх доглядати і старатися про їх прожиток. Але недовго прожив так Навкратій: по п'ятьох роках погиб несподівано, враз зі слугою, під час ловів²⁾.

У тому часі, коли Василій подорожував, Макрина вже строго й ревно вправлялася в самовідреченню. Всі її сестри вже були одруженні, а брати в школах, і тому Макрина піддає своїй матері гадку завязати чернечу громаду та цілком посвятитися на службу Господеві. Емелія радо погодилася на те. Вона заснувала монастир в одній зі своїх посіlostей, а саме в чудовій околиці, в Аппензі Понті на березі ріки Іріс, недалеко Нової Кесарії гори Івори, де пізніше поселився і св. Василій.

Недалеко монастиря стояла церква, посвячена 40 мученикам, до якої Емелія веліла перенести мощі цих святих.

Те, що світ цінить високо, а саме славу і значіння в людей, багацтво, визначний рід, молодість, красу, — цим усім погордила Макрина з любов'ю до того, що „замісьць радости, що була перед ним, витерпів хрест“ (Євр. 12, 2). Св. Макрина добре зрозуміла слова: „І кожний, хто покине братів або сестри або батька або матір... або дім задля моого імені, всотого прийме й життя вічне наслідить“ (Мат. 19, 29). Задля вбожества вона зреклася земних дібр, памятаючи Христові слова, сказані до багатого молодця: „Якщо хочеш бути звершеним, іди, продай, що маєш, і дай убогим, і матимеш скарб на небі; і прийди та йди за мною“ (Мат.

¹⁾ MSG 46, 972.

²⁾ MSG 46, 968.

19, 21). Задля чистоти жертвувала вона своє серце небесному Обручникові, як пише св. Іван про душі дівственні: „Ці йдуть за Ягнцем, кудинебудь він іде... І я бачив: і це Агнець стояв на горі Слоні, а за ним сто сорок чотири тисячі, що мали його ім'я й ім'я Його Отця виписане на своїх чолах... І співали неначе нову пісню перед престолом... і ніхто не міг вивчитися пісні, тільки тих сто сорок і чотири тисячі, що викуплені із землі“ (Обявл. 14, 4, 1, 3). Обітуючи послух, вона жертвувала Богові найцінніше, що мала, а саме свою волю, наслідуючи в тому Христа, що „себе умалив, принявши вид слуги... понизив себе, ставши послушним аж до смерті, а смерті хрестної“ (Фил. 2, 7—8).

Вдячним серцем співала Макріна псалми, яких навчилася в дитинстві: „Одного просив я у Господа Й того бажаю: жити в домі Господнім всі дні життя моє, бачити мені красу Господню Й посіщати церкву святу Його“ (Пс. 26, 4).

Оттак Макріна зі своєю матірю, з побожними дівчатами і вдовицями, переважно з визначних родин із Кападокії Й Понту, а також із кількома служницями, розпочала ангельське життя, в якому була провідницею Й наставницею.

Спершу жили вони згідно з євангельськими радами і це їм вистарчало. Пізніше дістали вони правила св. Василія. Святий, при укладі правил, брав під увагу й жіночі монастирі. Бачимо це з 5-го слова: „Тому що є не лише мужеські, але й жіночі монастирі, всі правила монашого життя обовязують так само іноків, як інокинь“¹⁾). Життя цих інокинь описує св. Григорій Богослов ось так: „Не було в цьому монастирі ніякої ріжниці щодо страв і напитку. Всі мали однакові келії й однакову вбогу одіж. Нерівність роду, становища у світі, значіння, майна — все це не мало тут ніякої ваги. Життя, яке вони провадили, було таке святе, совершенство таке високе, що не вмію того описати. Їх точність у денному й нічному богослуженню відповідала цілком ревности, якою горіли. Їх можна було порівнати з тими блаженими душами, що, вийшовши з оков тіла, летять у небо. Їх серця були такі очищені від усього земського, що вони, можна сказати, жили неначе ангели. Не можна було в них завважити гніву, зависті чи ненависті. Вони відкинули від себе всю світову суету — бажання почестей, розголосу, блиску. Їх осолодою була повздержність, словою — забуття, баґацтвом — убогість, силою — неміч. Усе світське струсили зі себе, як порох; кожну хвилину, якщо вона була вжита на щось байдуже, вважали за

¹⁾ П'ять бесід, ст. 44.

втраченну. Їх заняттям була молитва і співання псальмів, що не вмовкало ні вдень, ні вночі¹).

У 375 р. померла Емелія, мати Макріни. Провидіння заощадило їй болю з приводу смерті св. Василія, що внедовзі наступила. Наймолодший брат, Петро, настоятель сусіднього мужеського монастиря, недавно рукоположений на священика, подавав сестрі потіху у братній любові. Третього брата, св. Григорія, епископа Нісси, не бачила Макріна вже від 8-ок літ. Буря аріанізму прогнала його далеко на заслання.

З кінцем 379 р. Макріна смертельно занедужала. Саме тоді в Антіохії відбувався собор, де між епископами находився і її брат Григорій. На соборі поручено Йому звізитувати Понт і привернути там єдиність. Користаючи з нагоди, постановив Григорій відвідати свою сестру.

Він оповідає, що день перед прибуттям до монастиря мав видіння. Здавалося Йому, що в руках тримає мощі мучеників і від них бе промінна ясність. Три рази вночі повторилося це видіння. Не знав святий епископ, що це має значити, але, як сам пише, відчував на душі великий смуток. Як прибув до монастирської церкви й дав інокиням благословення, завважив, що між ними не було їх провідниці, його сестри Макріни. Довідавши про її тяжку недугу, просив завести себе до її келії і щойно тоді зрозумів значіння нічної зяви. У келії побачив зворушливу картину. Його сестра лежала на землі на дошці, покритій вовняним накривалом. Пеньок дерева служив їй за подушку. Це вбоге ліжко було звернене до сходу, щоби вона могла молитися. Недужа хотіла на силу піднести, щоби віддати своєму братові честь, як епископові. Вид брата, що довгі літа в далекій країні терпів за єдиність, радував її.

Вона з вдячності піднесла до неба руки і сказала: «Дякую тобі, Господи Боже мій, що ти сповнив моє бажання й позволив братові відвідати слугу твою». Щоби зменшити братові смуток, старалася всміхатися і скривати важкий віддих. Вони розмовляли про смерть Василія: Григорій із великим смутком, а Макріна ніби дух, що вже підноситься до прославлення.

Прегарно говорила Макріна про святу божу волю, про його любов, яка нам посилає терпіння. Говорила про високе достоїнство й безсмертність душі, за котру Христос умер, про щастя вічного життя і про вдячність за добродійства, якими Го-

¹) Св. Григорій Назіанзький, Слово в честь Емелії (пор. Луцик, ст. 353).

сподь наділив їх родину. А як св. Григорій переповідав свої терпіння на вигнанню, напоминала його кажучи: „Нічим є всі пристрасності в порівнанню з ласками й добродійствами, якими Бог обдарував тебе, обдарував більше, як твоїх батьків. Наш батько був славний між своїми земляками, але його ім'я не перейшло границь Понту. Твоє ж ім'я відоме широко, так що церкви просять тебе завести в них лад. Пізнай із тієї божу любов і наслідок молитов наших батьків“.

Другого дня, як сонце стало клонитися до заходу, перестала говорити з братом і присутніми. Зложила руки навхрест і тихо молилася, так що з трудом можна було почути її слова: „Господи, Господи, ти віддалив від нас страх смерті, бо з кінця нашого дочасного життя робиш початок життя вічного! Ти сном смерті не надовго успокоїш наші тіла і знову пробудиш їх трубою ангела. Неначе який скарб віддаєш наші тіла землі й домагатися мештіх колись знову, і смертній безобразне наше тіло заміниш у безсмертній і прегарні. Ти висвободив нас від гріха й погибелі. Ти знищив ворота ада, силу смерті й отворив нам дорогу до воскресення.

Господи, Боже вічний, до котрого я привязалася від дитинства, котрого я полюбила всіми силами душі, пішли мені ангела світlosti, щоби дæвів мене до місця спокою, до життя святих. Ти простив одному з розбійників, що висіли на хрестах, як лише звернувся до тебе. Згадай і мене у царстві твоєм. Нехай вічна мряка не віддалить мене від твоїх вибраних, нехай щезнуть перед тобою гріхи мої. Ти прощаєш смертним, прости мені гріхи, яких я допустилася з безсильності природи — словом, думкою, щоби, покидаючи отсе тіло, я стала вільною від усякого бoudу, щоби ти приняв душу мою, як кадило перед тобою“¹⁾.

Після молитви перехрестила очі, уста й серце. Просила ще, щоби могла при світлі відчитати всеночне, а помолившися з глибоким зідхненням віддала свою душу Господеві (379 р.).

Як вода, довго здержувана запорою, так рознісся голосний плач монахинь: „Погасло світло очей наших, віднято світло, що йшло перед нами, впала підпора немічних, пропала охорона слабих“ — такі слова було чути враз із риданнями, так що св. Григорієві ледви вдалося їх заспокоїти.

Померша лежала в тій одежі, що й за життя: в волосиниці і в подергій рясі. „Вона не мала нічого, крім своєї вбогої ряси“ — сказала Вестяна, вдова, сенаторка; в цілому монастирі

¹⁾ MSG 46, 984.

не можна було знайти нічого, у що би гідно врати тіло святої. Тоді Григорій положив свій епископський плащ на тлінні останки й узяв собі залізний перстень, який Макріна носила на грудях і в якому була частинка дерева з хреста Господнього. А залізний хрест забрала собі Вестяня.

Після відправи, як при мучениках, св. Григорій із другим епископом та духовенство зі свічками, при великому здиві народу, відпровадили моші святої до церкви 40 мучеників. Там зложено їх у родинній гробівниці побіч матери

На гробі святої написано такі слова: „Ось памятник знаменитої діви. Ти, що будеш отсе читати, певно чув про Макрину, старшу дочку славної Емелії. Вона скривалася перед кожним мужчиною. Тепер усі її прославляють і її слава лунає широко”.

Ще за життя Бог обдарував її ласками чудес. Одній дівчині, що перебувала в монастирі, уздоровила поцілунком сліпе око. В часі голоду помножила пшеницю для бідних. Мала також дар проганяння нечистих духів. Як Макріні була отворилася рана на грудях і мати хотіла спровадити лікарів, Макріна цілу ніч молилася і прикладала до рани пісок, змішаний зі слезами. Потім казала матери себе перехрестити, і рана зникла. Творила св. Макріна й багато інших чуд, як пише її брат св. Григорій.

Св. Макріні посвячений день 19 липня (1 серпня). Вона є основницею істнуючих донині жіночих василіянських монастирів. Тисячі душ, заохочених геройськими чеснотами святої діви, спішать у її слід.

Приведутся царю д'євы въ слѣдъ ся,
Искреннія ся приведутся тебѣ,
Приведутся въ веселіи и радованіи,
Введутся въ храмъ царевъ.

ІІ. ПОШИРЕННЯ ВАСИЛІЯНСЬКИХ ЖІНОЧИХ МОНАСТИРІВ ПО СВІТУ І В НАС.

Василіянські монастири починають вкривати густою сіткою християнський світ ще за життя святого. Дуже вчасно бачимо монаші обителі, побудовані на правилах св. Василія В., не лише в околицях найближчих його батьківщині, отже на сході, та в тих, де пануючою була мова й культура грецька, отже у т. зв. „Великій Греції“ (південна Італія) та на Сицилії, але і в країнах латинського заходу: в Галії, Еспанії й Африці, ба навіть, пізніше, бачимо їх поза Дунаєм.

Цьому розвиткові й поширенню василіянських монастирів поселяла знаменитість Василієвої ідеї організації спільногомонашого життя, скоре півердження його правил та конституції того життя папами Ліберієм (363), Дамазом (373) та Львом I Вел. (456), а в країнах латинської мови та культури на заході ще й дуже ранній переклад їх на латинську мову, довершений Руфіном біля 400 р. Сталося так, що у свій час Василієве уняття спільногомонашого життя було одиноким пануючим у церкві, як про це свідчить Августин Любін: „Primus prodeat Ordo S. Basilii, qui et in Asia origine, et in Italia invectione caeteris omnibus antiquior“¹)...

Із василіянських монастирів вийшло не лише багато святих папів, патріархів, епископів, мучеників, ісповідників, але й безліч святих дів. Передбачив це і св. Василій, що так висловився в першому слові: „Бо й жіночий рід воює у Христа; вчислений між воїнів завдяки духовій мужності, не відкинений з причини слабості тіла. Багато жінок відзначилося в цій службі не менше від мужчин. Є й такі, що вдостоїлися більшої слави. До них належать і ті, що вчислени до лицу дів, і ті, що відзначилися смілим визнанням віри або засяли славою мучеництва. Не лише мужчини, але й жінки товаришили Христові в часі його перебування на світі. Оба полі служили Спасителеві“²).

¹) Менніті, ст. 365.

²) Пять бесід, ст. 7.

Поміж жінками й дівчатами ріжких станів, що вступили до монастиря слідами св. Макріни, можна бачити і дочок цісарських, як св. Пульхерія, Сопатра, Ануза, і сенаторських, як св. Евфрасія, Синклітика, Патриція, та й інших станів, як св. Теоктіста з Лесбу, Евфrozинії Олександрійська, Палядія й Целідонія.

Не лише Схід, але й Захід може повеличатися великою кількістю св. дів, що жили під правилами св. Василія В., як от св. Принципія, Венедикта, Евстолія, Герміда, Ромуля, Редемпта — окраси Риму, дві Елісаветі, Теодора Россаненська та Олена й Розалії Сицилійські¹⁾.

Марко Кассіян каже таке про св. Василія: „Basilius spiritu suo confessores fidei acerrimos defensores pereperit; mundo sydera orta Martyribus, Doctoribus, Praedicatoribus Virginibusque Sanctis numero tanto, ut numerum et nomina Sanctorum, quos Patris Basilii pereperit Ordō, sola Dei scientia cognoscat et numerare possit“²⁾.

Григорій XIII у 55 конституції говорить про василіанський чин: „Qui vitae sanctitate et doctrina insignes tanto terrarum orbe, maxime vero in Asia, Palestina, Thracia, Graecia et Italia multis saeculis floruerunt“.

Монастирі розвивалися свободно впродовж кількох соток літ і їх число зросло так, що нераз було й кілька жіночих монастирів в одній місцевості. Але настав час гострого переслідування всіх тих, що почитали образи³⁾. Сповнилися слова Христа, сказані до учнів: „Згадайте слово, що я вам сказав: не є слуга більший від свого пана; коли мене гонили, і вас гонитимуть“ (Ів. 15, 20) та Апостола: „І всі, що хотять жити побожно у Христі Ісусі, будуть переслідувані“ (ІІ Тим. 3, 12).

Сотки монахів казав цісар вязати, мучити, обливати смолою й підпалювати. Також і монахинь казав бити до крові, а на голови класти розпалені образи, мальовані на блясі. Св. Теодор Студит пише, що в 816 році замучено в одному монастирі всіх монахинь за почитання образів. Внаслідок цих переслідувань багато монахів і монахинь згинуло, а інших прогнано з краю. Деякі з них дійшли до слов'янських країв та стали тут січчами й розсадниками монашого життя. У решті монастирів запроваджено єретичні обряди. Але, проминуло переслідування й монаше життя відновилося та до старих монастирів прибули нові.

Та прийшла нова негода на сході. Християнські землі в Ма-

¹⁾ Єленська.

²⁾ Косак, ст. 38.

³⁾ Віц і Боман II, 13.

лій Азії, а пізніше й саму Византію заняли турки-магометани, що, винищуючи християнство загалом, винищили й вицвіт християнського духа — монастирі, так що лише денеде залишився свідок колишньої слави — замешкалий монастир, як от напр. один монастир у Каїрі, що протримався до XIX ст.

Не збереглося з василіянських монастирів нічого теж і на заході. Заникання грецького чи згреченого етнічного елементу в південній Італії та в Сицилії, знищення християнства у північній Африці арабами та повстання нових монаших чинів і згromаджень по всьому заході загалом — стало причиною загибелі василіянських монастирів на заході. Ще в XVIII ст. находилася значна кількість жіночих василіянських монастирів у Неаполі й на Сицилії, з яких найвизначнішим був монастир у Палермо, званий „королівським“, бо принімано до нього самих магнаток¹⁾. Сьогодні залишився на заході тільки василіянський мужеський монастир у Grottaferrata, оснований св. Нілем, та девять жіночих обителей з дуже малою кількістю монахинь.

Щодо мови, то була нею мова грецька і в ній відправлялися всі богослуження, але згодом повстали вже великі труднощі з уживанням цієї мови, так що папа Олександр VI позволив уживати латинської мови як богослужбової та призначив молитися із домініканського часослова. Пізніше, у 1680 р. папа Венедикт XI поручив їм уживати римського часослова, зі збереженням свята св. Василія Великого. Цю зміну приняли всі італійські монастирі василіянок крім мессинського, званого Філянтропос, у якому монахині зберігали надальше грецький обряд і старі звичаї.

Щоби дати краще поняття про ці початково заложені жіночі монастирі, подаємо виняток із уставу монастиря, заложеного в 1118 р. цісаревою Іриною, жінкою Олексія Комнена, у Царгороді й посвяченого Пресв. Богородиці. Цей монастир не підлягав ані владі патріархів ані цісарів. Покровителькою його була сама цісарева, а після її смерти своячка цісаревої. До нього принімано монахинь без віна, але якщо котра внесла що добровільно, то монастир приймав. Ігуменю вибирали монахині. Якщо вона зле управляла монастирем, то монахині могли її усунути й вибрати іншу. Вибиралося ігуменю в той спосіб, що монахині вибирали трьох кандидаток. Їх імена вписував духовник монастиря на трьох окремих карточках, які опечатані складав на престолі. В неділю або свято після Служби Божої брав одну із карточок і тоді вибір був довершений. Оскільки в монастирі

¹⁾ Віц і Боман II, 14.

не знайшлося б трьох відповідних кандидаток, треба вибрати дві, а якби і двох не було, тоді вибирає монастир одну кандидатку, а о другу треба просити іншого монастиря. Ігумени помагали в завідуванню справами монастиря поодинокі монахині, які мали приділені поодинокі функції. І так була: келлярія, що завідувала припасами до стола, виночерпія, що дбала про вино, дохіярій рахункова й одіжна, що провадили рахунки й дбали про одіж, еклезіярхісса, що дбала про церкву та епістомонархісса, що наглядала над поведінням монахинь у церкві та під час дня. Нерухомі маєтки повинні навсегда залишилися ченарушенні, а з їх доходів малося заспокоювати життєві потреби монастиря. Лише п'ять мужчин могло віддавати прислуги в монастирі, а саме управитель маєтків, духовник, двох помічників при уділюванню св. тайн і лікар. Священики повинні бути монахами; лише в відмінних випадках можуть бути і світські, але не духовник, який усе повинен бути монахом, що відзначається чеснотою і святістю та второпністю в провадженню душ. Монастир є для монахинь і не повинен служити місцем прожитку для таких, що всилі себе оплатити. Монахині не мали окремих келій; для праці, на юдельню та спальні були спільні кімнати салі. З монастиря вільно було виходити хіба для відвідання хорих своїяків. Також присутність мужчин у монастирі була заборонена. Не вільно було навіть бачитися з мужчинами в монастирі; лише близькі своїки могли розмовляти з монахинею при входових дверях, і то в товаристві старших монахинь. Ідження мяса було заборонене. В часі свят дозволено було їсти рибу й оливу та пити трохи вина. Щомісяця могли монахині вживати купелі, крім хорих, що стільки разів могли користати з купелі, скільки хотіли¹⁾. Померших монахинь хоронено в монастирі. Чотири монахині, призначенні ігуменею, відносили помершу на місце вічного спочинку.

Та не всі монастирі на сході були так щедро вивінувані, як щойно вище згаданий. Деякі із них були навіть дуже убогі. Та є напр. монахиням у Єрусалимі вільно було квестувати під час грецьких і латинських свят, а це вказує на вбогість самого монастиря та на неспромогу забезпечити монахинь у найконечніше до життя іншим шляхом, як тільки таким. Також в Атенах було кілька жіночих монастирів, назагал більших, і в них монахині мусіли удержувати себе з праці своїх рук. Найвеличавішим атенським монастирем був монастир напроти палати архиєпископа, над яким наглядав сам архиєпископ.

¹⁾ Віц I Боман II, 13, і Голубинський, ст. 703—708.

Також щодо організації самих монастирів на сході й на заході та їх найближчих цілей є між ними ріжниця. Хоч і одні і другі будовані на тих самих правилах, то все ж таки витиснув на них, у їх історичному розвитку, свою печать дух східній і дух та світогляд західній. Отже, на сході монахині не мають настоятельок, зате західні вибирають настоятельку-ігуменню. Східні віддаються майже виключно контемпляції, західні займаються вихованням дівчат, веденням сиротинців або ручною працею. Розуміється, що й на сході є виймки. Вище вже згадувано про жіночі монастири в Атенах, де здебільша монахині ручною працею заробляли собі на прожиток. На острові Хіос монахині занималися виробом торбинок та інших предметів на продаж. Дальше, опустити монастир василіянській монахині на заході було далеко трудніше, ніж на сході, де монахиня, як от на Хіос, могла колинебудь виступити.

Подібно й одіння василіянських монахинь у ріжні часи та в ріжних місцях було ріжне. І так первісно, на сході, складалося воно із таких частин: чорний габіт, параман, біла хустка на шиї, чорний або темно-попелястий плащ (мантія) без рукавів, чорний вельон і черевики, як це представлено на старих рисунках. Василіянки з монастиря біля Grottaferrata мають чорні габіти з дуже широкими рукавами, парамани і шкіряні пояси; капка у них кругла й непрасована штивно, рушничок від пів чола, а намітка припнита на рушнику, також нештивнім; на намітці над чолом мають грецький хрест з матерії. Інші василіянки в Італії мають габіти такі самі, що й клявзуврові, тільки стрій на голові є трошка відмінний та на грудях мають ніклеві хрести з грецькими буквами.

Переходячи до Історії жіночих монастирів на старій Україні треба ствердити перш усього великий недостаток безпосереднього матеріялу, на якім можна було опертися, і тому, природно, та історія мусить мати характер загальниковий.

На Україні з'явилися монахи правдоподібно із заведенням християнства. Їх спроваджував мабуть Володимир Великий із Греції та Болгарії.

Перші монастирі повстали в Києві і звідси поширилися по всій Україні та в цілій державі Володимира Великого. Загально каже про це митрополит Іларіон: „Въ слѣдъ за крещенiemъ монастыреве на горахъ стала и чернорызци явишася“.

У монастирях списували й перекладали богослужбові книги, та загалом монастирі були школами морального й умового життя

народу. Ім завдячує Україна утвердження у себе християнства та розквіт освіти вже в такому скорому часі після приняття християнства.

Можливо, що рядом із мужськими монастирями вже за Володимира засновувано й монастирі жіночі. Маємо на це деякі, правда — дуже непевні, вказівки, а саме Суша в Історії холм-

Василіянки (вліва переформована, зправа реформована
[з часів св. Василія В.] василіянка — за Віцом-Бэмом).

ського образу (ч. I, р. 4) подає навіть імена кількох монахинь, своячок св. Володимира, як Анастазії, Агафії Й Марти, що жили при церкві св. Василія в Холмі. Що за часів Володимира Великого були вже жіночі монастири, на це вказував би також устав Володимира, у якім кажеться, що ігуменя підлягає правосуддю митрополита, хоч це може бути й пізніша вставка.

Першу історично певну вістку про жіночий монастир маємо щойно з часів Ярослава Мудрого. Під роком 6545 (1037) пише початковий літопис: „Заложи Ярославъ градъ великий Киевъ, у негоже града суть златая врата; заложи же и церковь св. София . . . посемъ святаго Георгия монастырь й святыя Ирины“. Монастир св. Ірини — це жіночий монастир. Від того часу можемо вже напевно говорити про жіночі монастири на Україні.

На жіночих монастирях, так само як і на мужеських, спочивало благословення св. гори Атосу, яке приніс звідтіля св. Антоній. Мусіло їх бути дуже багато. Голубинський у своїй історії церкви вичисляє в дотатарській добі такі жіночі монастири на Україні: в Києві — св. Ірини, заложений Ярославом Мудрим, миколаївський, заснований Ізяславом Ярославичем, андріївський, заснований Янкою, дочкою кн. Всеволода Ярославича, й Лазарів. Поза Києвом називає ще жіночий монастир у Половцю, оснований св. Евфrozинією.

Про ці жіночі монастири маємо дуже мало згадок у літописах. Найчастіше літописи говорять загально „черниць“ (напр. київський літопис під р. 1174 про київських монахинь, чи галицько-волинський під р. 1205). Лише трохи докладніше оповідено про заснування Янчиного монастиря в початковому літопису під р. 6594 (1086): „Всеволодъ заложи церковь святаго Андрея, при Иванѣ преподобномъ митрополитѣ; сътвори у церкви тоя монастырь, въ немже пострижеся дци его дѣзою, именемъ Янка. Она же Янка, совокупивши черноризици многи, пребываше съ ними по монастырьскому чину“.

Звичай постригатися і княгиням у монахині був досить поширений у старій Україні. Маємо того роду вістки про Предиславу Святославну (під р. 1116), про жінку кн. Всеволода (під р. 1178) і ін. А в заповіті волинського князя Володимира Васильковича сказано: „А княгини моя, по моемъ животѣ, аще восхочеть въ черницѣ пойти, пойдетъ; аще не восхочеть ити, а како ей любо“¹⁾). Це вказує, що вдови часто ішли у монастир після смерті мужа.

Всежтаки, в порівнанню з мужеськими монастирями, наші літописи дуже мало згадують про жіночі монастири. Причина цього не в тому, немовби жіночих монастирів було так мало — ні, причини цього треба шукати в тому, що жіночі монастири, зберігаючи строгу клявзуру, не виступали в публичнім церковним життю, і тому про них мало згадувано. Але, як бачимо з ви-

¹⁾ Іпатіївський літопис, ст. 595.

падкових згадок, вони своєю кількістю не мусіли дуже уступати мужеським монастирям.

Не уступають вони мужеським і в монастирів подвигах. Княгині, названі вище, й багато інших визначних жінок жило як монахині в великих подвигах чування, постів і молитов, і то з такою ревністю, яку стрічаємо лише в перших віках християнства.

З поміж цих подвигниць треба згадати дві полоцькі княжні що справді ніби дав зорі засяніли на полоцькому небозводі. Є це преподобні: Евфrozинія-Предислава († 1175), дочка кн. Юрія з лінії Володимира В., і Параскева († 1239), дочка полоцького кн. Рогволода, з лінії литовського кн. Мингайла. Св. Евфrozинія була обдарована рідкими прикметами душі й тіла та вже у 12-му році життя відзначалася незвичайною красою. Вона відкинула старання ріжких князів, що бажали взяти собі її за жінку, і вступила до монастиря в Полоцьку. Ігуменею була тоді кн. Романа. Вона не хотіла приймати дівчини, бачучи її молодість, але, на великі прохання дівчини, її приято й облечено з новим ім'ям Евфrozинії.

Не зважаючи на великий плач і жаль батьків, Евфrozинія¹⁾ остала в монастирі та за дозволом епископа жила при церкві св. Софії, де перебувала в умертвленню й молитві. Решту часу зуживала на писання книжок, а зароблені гроши роздавала убогим. На порушення, яке одержала у сні від ангела (а яке таксамо одержав і епископ), удалася вона за Полоцьк, щоби там при церкві св. Спаса заснувати монастир. І справді, став монастир, вибудований батьком Евфrozинії і її стриєм. При монастирі, за старанням Евфrozинії, вибудовано муровану церкву св. Спаса, у якій вона зложила частину дерева з хреста Господнього, оправлену в золото, срібло й дороге каміння. Вона побудувала ще й другу церкву, Пресв. Богородиці. В цьому монастирі стала Евфrozинія ігуменею і провідницею на дорозі до звершеності. Для монахинь вона була прикладом усіх чеснот, була повна любові й покори, якою відзначалася в особливіший спосіб. Небаром і її рідна сестра, Градислава, вступила в монастир та дісталася ім'я Євдокії. З того приводу св. Евфrozинія була наражена на гнів батьків, що лишили були Градиславу в монастирі лише на якийсь час,

¹⁾ Її одноіменниця св. Евфrozинія Олександрійська, дочка Пафнутія, жила в мужеському монастирі під правилами св. Василія В. Й там у святости померла. Перед смертю дала себе пізнати батькові, що довгі літа шукав за нею: вона скривалася перед ним у мужеському монастирі, бо він намовляв її до подружжя. Діялося це за цісаря Теодосія Молодшого.

щоби навчилася читати св. письмо. До св. Евфrozинії прибула її дочка, і просила приняти її до монастиря; вона погордила всіми досятками світа й бажала склонити свою голову під солодке ярмо Ісуса. Св. Евфrozинія бажала поїхати до св. землі, і там закінчити життя. Перед від'ездом прийшов до неї брат, Вячеслав, із жінкою та двома дочками, Киринією і Ольгою. Св. Евфrozинія мала дар відчувати покликання. Її братаниці лишилися були на якийсь час у монастирі й забажали постригтися в черниці. Не зважаючи на великі труднощі збоку батьків, а зокрема на плач матери, епископ Діонісій дав їм облечиний імена Агафії та Евфімії. Після цього св. Евфrozинія виrushila зі своїм братом, Давидом, до св. землі, де в єрусалимській церкві зложила багаті дари. Тут у святому місці, при церкві Пресв. Богородиці, у монастирі званім „руським“¹⁾, вона закінчила життя (1173 або 1175 р.).

Другою полоцькою святою була Параксева, дочка кн. Рогволода, з лінії литовських новгородських князів. Вступила вона до монастиря, основаного св. Евфrozинією. Своє життя перевела вона в великій святощі, займаючись читанням і переписуванням св. книг, а закінчила його в Римі 1239 р., куди удалася з іншими монахинями, утікаючи перед татарами. Коли після її смерті почали за її вставленням діятися великі чуда, папа Григорій X канонізував її (1273 р.²⁾).

Та той світливий розвиток монашого життя на Україні не тривав нажаль довго. В міру того, як життя у загальному почало ослабати й розкладатися, почала занепадати й церква, почало нидіти монаше життя.

До внутрішньої кволости українського життя, до вічних межиусобиць між князями, долучився ще інший, зовнішній чинник, який те життя зруйнував дорешти. Був це татарський наїзд.

Під ударами орди падав один город за другим і нічого не могло перед нею встоятися. Розуміється, що жертвою руйни падали теж і монастирі, а монахи й монахині мусіли їх опускати, от як згадана Параксева з Полоцька, або гинути від татарського меча чи лука. Ось як малює тодішній стан еп. Серапіон: „Раз-

¹⁾ Цей монастир тому називався „руським“, бо в ньому було окреме місце, призначене для паломників із Русі.

²⁾ У полоцькому монастирі збереглася по св. Евфrozинії памятка: кусочек хрестного дерева в дорогій оправі. Життя обох святих точно описано у згаданій вище книжці Стебельського (пор. Геленлюш I, 543, і Голубинський III, 597).

рушени Божії церкви, осквернені священніє сосуды, попрана святыня, святытели сдѣлались добичею меча, тѣла преподобныхъ иноковъ брошени въ пищу птицамъ” (слово 3). Той невідрядний стан був явищем загальноукраїнським, бо хоч, дякуючи енергії та спритові Данила та його сина Льва, західноукраїнські землі звільнилися від безпосереднього гнету татарів, то всежтаки рани, які вони завдали українському життю, були такі великі, що за короткий час панування цих визначних володарів не можна було їх залічити. До того Галичина невдовзі попадає у зависимість від Польщі, а згодом у сферу польських впливів через Литву попадає Волинь та решта українських земель, — все це факти, які не могли посobляти піднесенню та розвиткові українського життя в загальному, а подвигненню та розквітові монашого життя зокрема. Українське життя щораз то більше звужувалося та назовні щораз то менше себе виявляло.

Занепадала церква, занепадало релігійне, занепадало й мояже життя. Церква, яка передше, у період державної самостійності, тішилася прихильністю та опікою світської влади, мусіла тепер уступити своє місце іншій, католицькій, польській церкві, а сама перебувати на другому плані. Не було кому фундувати та опікуватися монастирями, бо шляхта щораз то більше покидала стару, грецьку єру та переходила до латинства. І не могли нічого протиставити „православні“ монастири латинським монастирям, які, головно від часу люблинської унії, покривають українські землі. Бо майже при кожному латинському монастирі засновувалися колегії із визначними, часом навіть загорничими ученими, а в школах при православних монастирях учили тільки читати на богослужбових книгах, св. письма, а декуди то ще й писання та спів; та й тих шкіл було дуже мало. А й братські школи, що з'явились з 80-их років XVI ст., не багато помагали тому, хто з українців хотів набути вищу освіту, мусів іти до єзуїтських колегій або за границю, але звідти вони вертали звичайно вже латинниками. Розуміли це „православні“ і тому слушно скаржаться устами автора „Перестороги“. „То вельми багато пошкодило руській державі, що не могли наук і шкіл посполитих розширити і їх не основувано, бо колиб були науки, тоді завдяки їм не прийшлиб були до такої погибелі“¹⁾.

Треба було знайти якийсь вихід із цього сумного положення. Світліші уми серед тодішніх українців добре розуміли, що подвигнення нашої церкви лежить лише у з'єдненню з Римом. Думка

¹⁾ АЗР, ст. 204.

про унію не була чужа на Україні. Українська церква засновувалася тоді, коли ще не було Керулярієвого роздору; але й кілька десятирічок після нього українська церква ще не признавала роздору, аж до початку ХІІ століття. Та й пізніше бачимо, що галицько-волинські князі хотіли знову довести до унії. Всупереч звичайному шабльоновому поглядові на справу, кн. Роман був прихильний католицизмові, а за короля Данила, коли на папському престолі засідав Інокентій IV, навіть дійшло було до злуки церков. Пізніше, в XV та XVI ст. також нераз підношено цю думку: згадати хочби митрополита-кардинала Ісидора. Отже не диво, що навіть кн. Острозький думав про з'єднення церков. Дійшло до цього щойно в 1595 році, коли то епископи Іпатій Потій і Кирило Терлецький зложили в Римі визнання католицької віри і признали зверхність папи над українською й білоруською церквою, а пізніше стверджено це й принято на соборі в Берестю.

Берестейська унія це факт багатоважний не тільки в українському церковному, але й загальному життю. З моментом з'єднення української церкви з католицькою церквою починається в перший нове життя. Українська церква користає тепер безпосередньо із тих здобутків, які зібрала католицька церква впродовж свого більше півторатисячелітнього існування. Вона, як молодий парісток, тішиться особлившою опікою та прихильністю папів у трудних для неї хвилинах, викликаних зовнішніми непригожими обставинами. Вона ж у плянах Христових намісників має стати помостом для з'єднення Сходу! Іде горячкова праця, щоби надробити те, що завдяки історичній долі остало незроблене, та дорівнати іншим католикам. Епископи задумують отворити семинарії та в той спосіб піднести рівень освіти й моралі серед духовенства, а через нього і серед загалу. Оцей новий подих у церковному життю не минає й монастирів. І тут приходить реформа а переводять її св. Йосафат та митр. Велямин Рутський¹⁾. Після цієї реформи монастирі отворюють школи для монашої і світської, звичайно здебільша щляхетської молоді та посилають її також до заграницьких шкіл. Із цих шкіл виходить багато вчених, визначних провідників і оборонців унії, що не вагалися віддати навіть життя за єдність.

Діяльність з'єднених, як висловлюється еп. Філярет²⁾, визвала і православних на труди. Почалося співzmагання: одні друзі старалися випередити й перевищити в засновуванню шкіл

¹⁾ Ліковський І., 57, I Гепен, ст. 103, 177.

²⁾ Філярет IV, 91.

і монастирів, бо в них бачили найбільші твердині оборони. Розвивається наука, появляються з обох боків твори, здебільша полемічні. „Якби не ті, що відійшли від нас (себто уніяти), не були повстали на нас, то не було би таких наук ні шкіл, такого числа достойних учених людей, а навчання в церквах наших, як і передше, булоб покрите порохом нерадіння”, признає завзятий оборонець православя Древинський на соймі в 1620 році.

Найбільше монастирів повстало на східніх землях Річісполітії в XVII ст., й під тим оглядом це століття може бути назване добою ренесансу монастирів. Після заключення берестейської унії, так її приклонники як і противники, вважали монастирі за найкращий засіб боротьби, й тому тоді повстає їх так багато. Як обчисляє Коссак, до половини XVII ст. засновано на Литві й Білорусі коло 45 зединених монастирів, а на Волині й Подніпров'я та в епархіях львівській і перемиській біля 55 монастирів, так зединених як і незединених¹⁾). Але вже в слідуючому століттю цей стан змінюється. Нових монастирів майже не засновується, а зате внаслідок ріжних причин старі монастирі зникають і їх кількість помітно зменшується. А ті причини були ось такі. Вже на переломі XVIII ст. церковні відносини на українських і білоруських землях устабілізовуються. Правобережя стає територією з виразно „православним“ обличям, зате західноукраїнські землі приймають унію (перемиська епархія 1692, львівська 1700, луцька 1702). Відповідно до того нагинається й політика польського уряду супроти української церкви. Закріпленню унії на західніх землях помогає прихильне підношення до неї короля Івана III Собіського, а його наслідник король Август II, універсалом з 15 червня 1700 р., затверджує привілеї „церкві та народові руському в унії зостаючому“, себто що той нарід руський „грецький обряд за уставами святих отців буде виповнити з усякою свободою, що вищі церковні посади, епископії й архимандрії, будеться надавати тільки шляхті руській, досвідченій у життю і правилах василіанського чину; що... брацтвам і монастирям гарантується усі їх привілеї“...²⁾

Крім того зменшується значно кількість монастирів внаслідок редукції, переведеної згідно з буллею папи Венедикта XIV „Inter plures...“ із 1744 р.³⁾). У руській провінції св. Покрови із

¹⁾ Op. cit. ст. 93.

²⁾ З рукопису львівської Ставронірії (пор. Ліковський I, 2).

³⁾ Ця булля постановила, що всі монастири, у яких є менше як 8 монахів, мають бути знесені (пор. Коссак, ст. 98).

122-ох монастирів остало лише 38; 59 прилучено до більших монастирів, а 25 знесено. Зате повстало кілька нових монастирів, так що після першого розбору в Польщі залишилось 40 василіянських монастирів, і сойм потвердив їм 1795 р. привілеї¹⁾.

На зменшення кількості монастирів мав великий вплив і розбір Польщі. Частину української території забрала Росія, а частину Австрія. У тій частині української території зі зединеним населенням, що припала Росії, почалися переслідування зединеної церкви, а вслід за тим і монастирів, якраз таки безпосередньо після інкорпорації їх до російської держави, ще за панування цариці Катерини II. Пішли змагання уладити василіянські (мужеські) монастири по зразку „православник“, бо василіянські монастири в часі розбору Польщі, внаслідок реформи Велямина Рутського та св. Йосафата, а дальше на основі реформаційних рішень замостського собору, були зцентралізовані на зразок латинських монаших чинів²⁾. За царів Павла II та Олександра I наступило деяке відпруження урядового натиску, але зате за Олександрового наслідника Миколи I зединені василіянські монастирі загалом скасовано.

У пляні скасування унії в Росії, який представив цареві член-асесор уніятської колегії Йосиф Сімашко в 1827 р., звернено пильну увагу на василіянський чин, як на найсильнішу підпору унії³⁾ — і тому то появився найперше указ (у тому ж таки році), яким заборонювало приймати у василіянські монастирі негреко-католиків, маючи на оці латинників, що дуже поповнювали ряди василіянських монахів. Далі, зараз у слідуочому році появився другий указ (22. IV), яким віддано василіянські монастирі під судовладу епископів-ординаріїв. У 1830 р. заборонено висилати зединених кандидатів духовного стану на виховання до Риму, а обі семинарії, в Полоцьку й Жировичах, уладжено на зразок російських духовних семінарій та обсаджено професорами по-часті незединеними. У січні 1837 р. появився новий царський указ про підчинення греко-католицької колегії оберпрокуророві св. синоду православної церкви і цим уже фірмально касовано автономію зединеної церкви. Та фактичне скасування тієї автономії прийшло щойно зі смертю митрополита Йосифа Булгака, що наступила у 1838 р. Його місце заняв Сімашко (він уже пе-

¹⁾ Коссак, ст. 93.

²⁾ Ліковський I, 144, 57, I Петровъ, I, 3.

³⁾ Ліковський II, 280, 59, I Хотковський, Знищення унії, ст. 141 дд.

редше був названий помічником полоцького єпископа Мартушевича), але вже без титулу митрополита. І його ділом було здавлення з'единеної церкви загалом та василіянських монастирів зокрема. Внаслідок рішення „тайного комітету для уніатських справ“ з дня 26 грудня 1838 виготовили три уніатські єпископи: Сімашко, Лужинський і Зубко акт, що оголосував формальне прилучення з'единеної церкви під Росією до православя (12 лютого 1839). На основі того акту почалася ліквідація непокірних монастирів та переслідування тих монахів і монахинь, що хотіли бути вірними католицькій вірі. Переводжено це брутально й безоглядно.

Жіночих василіянських монастирів було в ті часи небагато. Ліковський подає їх лише 5 або 6¹⁾, але що це не мусить бути точний рахунок, доказує факт, що Хотковський уже після касат у 1839 р., бо 1840 року, начисляє їх іще 6: у Мядзьолі, Полоцьку, Пінську, Полоннім, Волнянах і Гродні.

Та акція Сімашка стрічалася скрізь зі спротивом, і то не лише серед вірних світських, але й серед слабих монахинь. Із записок самого Сімашка довідуємося, що напр. у Мядзьолі 10 монахинь відказалося приняти православя, у Гродні, де в 1839 р. було вже лише 2 сестри, обі монахині кинули монастир, відказавшися приняти схизму, з Вильна чотири „вперті“ монахині перенесено до монастиря в Волнянах²⁾ і т.д. Та цей опір не поміг нічого, бо старі монахині повмирали, а нових не принимано, і так перестали існувати василіянські жіночі монастирі під Росією.

Інакше склалася доля василіянських монастирів під Австрією. В Галичині, новому коронному краю, австрійський уряд застав досить значну кількість василіянських, так мужеських як і жіночих монастирів. За списом, зладженним на приказ цісареви Марії Тереси львівським губерніяльним урядом у 1774 р., було тоді в Галичині 7 жіночих василіянських монастирів із 40-ма монахинями, а крім того один монастир „грецьких монахинь“, але ні характеру ні місця побуту цих останніх не означенено. Але що те число було неточне, показують два пізніші списи, зладжені 1782 р., що також ріжнилися між собою щодо числа. Є це консигнації, які передложила Йосифові II львівська губернія. Перша із них, зладжена 25. I. 1782 р., подає 10, а друга, з 10. III. 1782, — вже лише 5 жіночих монастирів. Цю незгідність пояснює Хотковський тим, що пропущені в поодиноких виказах монастири власне й не заслуговували на цю назву, бо не придержувалися вони

¹⁾ Op. cit. II, 72.

²⁾ Хотковський Я, Знищення унії, ст. 127.

правил та провадили жигтя на свою руку. На всякий випадок, на основі цих списів можна приняти, що тоді було таких осідків василіанських монахинь у Галичині 12, а саме: Голосків (3 монахині), Загвіздє, Камінка Струмилова, Львів (6 монахинь у 1774 р.), Рогатин (7 монахинь у 1774 р.), Розгірче, Русець (9 монахинь у 1774 р.), Словіта, Смільниця, Станиславів, Старе Місто, Яворів (5 монахинь у 1774 р.¹⁾.

Цікар Йосиф II, що обняв панування по своїй матері Марії Тересі, не любив єзуїтів та був загалом неприхильний для монастирів. Він задумав зредукувати число монастирів, обмежуючи його до мінімум, а їх маєтки забрати для державного скарбу. На початку 1782 року вийшов цісарський декрет, що засуджував на знесення більшу кількість монастирів, так мужеських як і жіночих. Небаром після того, бо вже 10. II. 1782 р., тогочасний галицький губернатор гр. Брігідо дістав новий декрет, у якому вимагалося звіту, котрі монастирі, зокрема жіночі, можуть бути ще знесені. У відповідь зладив губернатор згадуваний вище список консигнацію, з якої ми вище подали те, що відноситься до василіанських жіночих монастирів. При цьому завважимо, що з даних губернатора про маєковий стан монастирів виходить, що василіянки були найбіднішими, бо коли маєтки поодиноких львівських латинських жіночих монастирів досягали десяток і соток тисяч, то майно василіянок оцінено на 6888 з. р. і 7 кр. з заввагою, що вони живуть із праці рук. Для нас замітний цей документ ще й тим, що, згадуючи про виховну працю монастирів (а це мало вплив на рішення, чи їх лишити, чи скасувати), говорить губернатор про монастирі василіянок таке: для округ галицької, станиславівської й заліщицької слід би залишити монастир василіянок у Загвіздю, як потрібний для виховування дівчат (побіч шариток у Маріямполі), зате монастирі в Смільниці, Розгірчу та Яворові не мають того, що потрібно до виховування дівчат, і тому їх требаб злучити з львівським монастирем²⁾.

Цією справою занялась цісарська канцелярія 13 червня 1782 р. і внаслідок того вийшов 24 червня 1782 р. цісарський декрет, що приказував знесення 12 жіночих латинських монастирів, а також злучення названих у списку монастирів василіянок із львівським монастирем. Але цей декрет при переводженю

¹⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 36. Як видно, деякі монастирі подано без числа монахинь, бо того в пізніших консигнаціях не роблено, а в списі 1774 р. тих монастирів не виказано.

²⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 99. I дд.

в життя стрінувся з труднощами. Були вони в тому, що для 28 свіжих монахинь не було приміщення в маленькому львівському монастирі, в якому й так ледви поміщалось 11 своїх, а таксамо не було засобів для їх прожитку. З першим пораджено собі так, що василіянкам віддано монастир після знесення львівських венедиктинок, затеж друге (брак коштів на утримання) було причиною залишення покищо остаточної концентрації, але й заборонено приймати дівчат до новіціату (резолюцією з 29. VI. 1784 р.) та в той спосіб засуджено василіянок на вимертя.

І справді, в 1789 р. стають пусткою монастирі в Розгірцях і Загвізду; така сама доля грозить монастиреві у Смільниці, й тому монахиням наказано перенестися до Львова. Але і львівський монастир повільно вимирає й за кілька літ перестає існувати¹⁾. Остали лише Яворів і Словіта.

Бачучи такий, просто катастрофальний стан справи жіночих монастирів, єпархія грекокатолицької церкви в Галичині почала врешті думати над рятунком бодай тих двох монастирів. Одиночним аргументом, що міг у тій справі заважити в урядових кругах, була справа виховання й навчання дівчат. Вхопилися тоді за цю останню дошку рятунку. Дня 8 грудня 1804 р. подав львівський єпископ Микола Скородинський до губернії прохання, щоби оба оставши монастири злучити в один, а в ньому заснувати виховне заведення для дівчат грекокатолицького обряду. Щойно 1807 р., 11 червня, дістав у цій справі новий львівський єпископ Антін Ангелович через губернію відповідь з дорученням виготовити список василіянок у Галичині, які мають потрібні до навчання кваліфікації²⁾. Після порозуміння з перемиським єпископом доказував Ангелович, тоді вже галицький митрополит, потребу двох виховних заведень: для перемиської єпархії у Яворові, для львівської у Словіті. Щодо кваліфікацій до навчання, то казав, що сестри можуть „учити у краївій мові“ читати, писати, рахувати й ручних робіт, „хоч і не знають німецької методи“. Але такі загальні кваліфікації, видно, уряд визнав за невистарчаючі, бо 1813 року прохання відкинено з приводу недостачі здібних до навчання монахинь, а також із браку відповідної фінансової основи.

¹⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 137—143. Щодо львівського монастиря, то з іншого джерела знаємо, що він цілком не вимер, як твердить Хотковський, але що решту його монахинь переведено до Словіти. Ходинецький (ст. 350) пише, що цей монастир знесено 1809 р., а монахинь перенесено до Яворова.

²⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 145.

Більше пощастило наступникові Ангеловича, митр. Михайлові Левицькому, що добився таки врешті дозволу відчинити новіціят у Словіті в 1821 р., а це врятувало оба монастирі від упадку. А що їх дальша історія вяжеться з виховною діяльністю василіянок, і то й оповімо її в дальших розділах.

III. ВІДНОВА ЖІНОЧИХ ВАСИЛІЯНСЬКИХ МОНАСТИРІВ І ЇХ СУЧASNІЙ УСТРІЙ НА ОСНОВІ ПРАВИЛ І КОНСТИТУЦІЙ.

Вже майже від самого заведення християнства було на Україні доволі жіночих монастирів, але пильнішу увагу присвячено їм щойно від часу унії, зокремаж від часу замостського синоду.

Велике значіння для монастирів не лише мужеських, але й жіночих на Білорусі та на українських землях мала реформа, переведена митрополитом Йосифом Веляміном Рутським і св. Йосафатом на поч. XVII ст.

Митрополит Рутський уложив для монахинь книжку, якою вони користувалися з великим хісном для своїх душ. За старим рукописом, що переховувався в мінському монастирі Св. Духа, видано її друком у Вильні 1771 року, у василіянській друкарні п. з. „*Ustawy S. O. N. Bazylego W. tudzież uwagi u nauki duchowne przez s. p. J. X. Józefa Welamina Ruckiego Metropolite calej Rusi zebrane y klasztorowi Mińskiemu Panien tegoż Zakonu podane dla większey wygody teraz wydrukowane w Wilnie w Drukarni J. K. M. XX. Bazylianów, Roku 1771*“.

Текст Рутського переклав на українську мову митрополит Андрій Шептицький з тією зміною, що поділив на розділи, по-значив їх числами й подав нотки із творів св. Василія Великого¹⁾.

У жіночих монастирях св. Василія нема такої суцільної організації і єдності, як у західних жіночих монастирях, або як у мужеських василіянських монастирях після реформи св. Йосафата й Велямина Рутського, а пізніше замостського синоду. У василіянок у кожному майже монастирі були окремі звичаї, освячені лише часом.

Але замостський синод, що скріпив монашого духа та надав означені форми монашому життю, причинився в великій мірі та-кож і до організації жіночих монастирів²⁾, взоруючись на рі-

¹⁾ Витяг з правил.

²⁾ Ліковський I, 38. I Хотковський, Історія жіночих монастирів, ст. 135

шеннях тридентського собору. Зокрема в справі жіночих монастирів замостьський синод зарядив остріші приписи щодо клявзурі¹). Монахині, з віймком великої потреби (напр. вогню, війни, повені і т. п.), не можуть опускати монастирських мурів. Ніякий мужчина не має права входити] до монастиря, крім сповідника, лікаря і служби, та й то в товаристві двох старших монахинь. А щоби монахині в деяких випадках могли порозумітися зі світськими людьми, повинна бути розмовниця з кратами. До новіціяту не вільно приймати дівчат у віці нижче 15-ти, а до професії нижче 16-ти літ. Дівчина, що хоче вступити до монастиря, повинна внести бодай 1500

зл., а якщо нема вільних місць у монастирі, то повинна дати подвійну суму. Два місяці перед складанням обіту повинна представитися епископові, що сам або через заступника переведе канонічне слідство²). Настоятелька повинна бути вибирана й підтверджена епископом. В монастирі не може бути більше монахинь, лише стільки, скільки може виживитися з доходів монастиря. Число монахинь повинен визначити епископ. Так само епископ має затверджувати звичайних і надзвичайних сповідників. Малі монастири мають бути знесені і з майном мають бути прилучені до більших. Епископи повинні наглядати також над зберіганням клявзурі³).

Кардинал-митрополит Михайліо Левицький.

¹⁾ Synodus, tit. XII, pag. 136 — 139.

²⁾ Собор тридентський, сесія XXV, р. 17: *Synodus statuit et decernit, ut si puerile, quee habulum regulare susciperet voluerit, maior 12 annis sit... Episcopus (vel eius vicarius...) virginis voluntatem diligenter an coacta, an seducta sit, an sciat, quid agat, et si voluntas eius plia ac libera cognita fuerit habueritque conditiones requisitas luxta monasterii illius et ordinis regulam, nec non monasterium fuerit idoneum*"

³⁾ Пелеш II, 468.

Але не всі рішення замостьського синоду ввійшли в життя. Звіт із візитації еп. Льва Шептицького з 1761 р. представляє сумний стан жіночих монастирів. У львівській епархії було їх шість, але в них не було ні клявзури ні ніяких засобів; монахині не вели спільногого життя, але кожна поодиноко пряла, білила і продавала нитки та так заробляла на свій прожиток¹⁾.

Крім цих внутрішніх причин, що ослаблювали монастирі й монаше життя, були їх зовнішні. Це були згадувані в по-передньому розділі касати монастирів. У Росії почала касати Катерина II, а докінчив їх Микола I; в Австрії те саме робив Йосиф II. Від повної заглади врятував жіночі монастири в Галичині кардинал-митрополит Михайло Левицький²⁾. Завдяки його законам австрійський уряд у 1821 році погодився на існування монастирів у Словіті і в Яворові. Так само вільно було отворити у Словіті новіціят, але під умовою, що монахині посвятяться вихованню молоді³⁾. Внаслідок того в 1842 р. бачимо у Словіті вже 2 профески, 2 новички і 3 кандидатки.

У своєму листі з 28 березня 1848 р. цей невисипущий оборонець василінок напоминає їх, щоби зберігали клявзуру й навіть не дозволяє нікому зі світських своїків монахинь чи дітей ночувати в монастирі. Він заохочує також до зберігання правил, які давніше, із браку відповідного приміщення, не дуже заховувано⁴⁾.

Які невідрядні були обставини для жіночих монастирів у Галичині в першій половині XIX ст., видно на переживаннях однієї представниці яворівського монастиря с. Евгенії Качковської, їй тому їх ось тут переповімо.

Був час, коли в цілому яворівському монастирі остала лише одна монахиня, а якийсь час (після 1839 р., від смерті Атанасії

¹⁾ Яворівські акти.

²⁾ Після поділу Польщі Австрія дістала дві епархії, львівську й перемиську. Жіночих василіянських монастирів було там 10, а на поч. XIX ст. остало їх лише два: у Словіті і в Яворові.

³⁾ „Nayałsleyszy s. p. cesarz Franciszek I. Zkon Bazylanek, a mianowicie w lutejszej Archidiecezji klasztor tego Zakonu w Słowiecie utrzymać powinny, w tym klasztorze otworzyć zakład edukacyjny dla młodzieży płci żeńskiej... Przyłożono wszelkie staranności, aby klasztor w Słowiecie cd r. 1784 na zniesienie przeznaczony od zupełnego upadku zachował. Upadek ten nieuchronny się zdawał, bo do r. 1821 z dawnych zakonnic jedna tylko w tym klasztorze żyła, a dochody klasztorne tak były nieznaczące, że na utrzymanie tych zakonnic nie wystarczały. (Обіжник митрополита М. Левицького з 1 червня 1842 р. Przewlelebnym JJ. XX. Dzialekanom i Dekanałów Administratorem w Cyrkułie Złoczowskim — kopię).

⁴⁾ Оригінал листа в актах словітського монастиря.

Кречковської до 1841 р.) не було нікого. Пізніше прибула тут зі Словіти Евгенія Качковська й сама перебувала кілька літ. Монастирські городи з будинками були віддані в піднаєм і лише трохи городу було для монахині. Яке було її положення, знаємо з монастирських актів. Хоч перемиська консисторія призначила суму 170 зл. на її удержання, а також й частину городу, але цього, видно, ще не вистарчало. Старші монахині оповідали, що с. Евгенія Качковська ходила до ліса збирати гриби і ягоди та пекла просфори для сусідніх священиків, і в цей спосіб заробляла на удержання. Правдоподібно ці її прогулки до ліса стягнули на неї упіmnення епископського ординаріяту в 1843 р., яке вислав її прокуратор о. Несторовський. За виїзд до Перемишля до консисторії (бо с. Евгенія не хотіла харчуватися в дяка Василя Гинилевича) стягано протокол, підписаний вікарієм о. Жегестовським, прокуратором о. Несторовським і дяком В. Гинилевичем. Протесту с. Евгенії Качковської, внесеноого до епископської консисторії, не узгляднено. Епископський ординаріят, письмом із дня 9 вересня 1843 р., потвердив давніше рішення, котрим поручив Василеві Гинилевичеві удержувати Евгенію Качковську й берегти її клязвури, о. Константинові Жегестовському вчити її читати й церковного співу та „руського язика“, а монастирському прокураторові, о. Несторовському, наглядати над її поведінням¹⁾). Таким чином одна монахиня мала аж трох наставників! Дня 12 грудня 1843 р. еп. Снігурський визиває монастирського прокуратора дати звіт про поведіння с. Качковської; при тому повинен він узяти під увагу її монашую карність, побожність, відчitування молитов, поступ у „руськім язиці“ й церковному співі, вправи в монаших чеснотах і врешті — як вона зберігає клязвуру. Очевидно, звіт випав некорисно, бо в порозумінню з львівською консисторією перенесено її до Словіти. Після того мешкання яворівського монастиря винанято інспекторові з застереженням, що як повернуть монахині, його опорожнити. І справді, 1847 р. вернули до Яворова монахині. Між ними була Евгенія Качковська, далі Онисима Чарнік й Атанасія Кульматицька, яку назначено ігуменею і якій віддав о. Геровський, прокуратор монастиря, увесь інвентар. З того часу, хоч положення монастиря не було незавидне, та вже таких чорних часів, як отсі описаних, у ньому не було. Отже від початку XIX ст. до 80-их рр. того ж століття находимо такий стан: У цілій Галичині істнують два жіночі василіянські монастирі, в епархії

¹⁾ Хроніка яворівського монастиря.

львівській — у Словіті та в епархії піремиській — у Яворові. Монастири не є зі собою в ніякий спосіб тісніше повязані, в обох монастирях мала кількість монахинь, оба монастири відчувають брак новіціяту.

Але ми бачимо спроби зарадити і одному і другому лиху. В актах словітського монастиря збереглася відповідь прокуратора того монастиря на письмо львівської консисторії з дня 30. VII. 1862 р. у справі тіснішої звязи між монастирями: словітським і яворівським. Отже, після наради ігумені й сестер у прияві прокуратора, порішено згодитися на предложение консисторії щодо тіснішої звязи між обома монастирями, бо така звязь скріпить монашого духа та причиниться до кращого виховання молоді. Бо буває нераз потреба перенесення монахині до іншого монастиря, як це діється в мужеських монастирях. Отже, при тіснішому звязку між обома монастирями, слід такі справи злагоджувати зараз після порозуміння ігумені між собою, без якої-небудь дальшої апеляції.

Та далеко складнішою й тяжчою була справа новіціяту. Вже вище було згадано, що австрійський уряд дав був митрополитові Левицькому у 1821 р. свою згоду на отворення спільногоНовіціяту для обох монастирів. Та справа новіціяту не була поставлена якслід. Звичайно новіціят вів світський священик, що крім інших своїх обовязків виконував ще й обовязки духо-вника монастиря. Розуміється, з такого принагідного ведення новіціяту, та ще в кожному монастирі зокрема, не було великого хісна. Але й тут бачимо змагання до кращого. У 1885 р. ігуменя яворівського монастиря звернулася до митрополичого ординаріяту з проханням оснувати спільний новіціят для всіх жіночих монастирів у Словіті, а коли одержано на це згоду та умовленося щодо коштів удержання за новичок з позасловітських монастирів, тоді зверненося ще й до протоігумена василіянських монастирів Климентія Сарницького з проханням — призначити когось із монахів-священиків до провадження того новіціяту. Та тут прийшло знову неповодження: о. Сарницький не мав відповідного до цього священика й митрополит віддав це знову світському священикові Йосифові Кобилянському. Але вже вскорі після того, при такому поставленню справи, новіціят розвязано, а дві новички, Юлію Качоровську й Серафіну Мисловську, вислано до Krakova, до сестер візиток, щоби там приглядалися та приспособлялися до монашого життя.

Та те, що в 1885 р. було неможливе, стало дванацять літ пі-

зніше дійсністю. За митрополита-кардинала Сильвестра Сембратовича наступає віднова жіночих василіянських монастирів. Свій початок бере вона із словітського монастиря, а її перебіг та-

Кардинал-митрополит Сильвестер Сембратович.

кий. На внесення ігумена львівського василіянського монастиря Андрія Шептицького заряджує митрополит, що духовництво в словітському монастирі мають обняти монахи-vasiliani, і їх завданням було цілковито зреформувати жіночі монастирі¹⁾. Ми-

¹⁾ Хроніка словітського монастиря від 1897—1907 р.

трополит-кардинал назначує ще й візитатора усіх монастирів в особі єром. Андрія Шептицького. На основі цих рішень прибули до Словіти в травні 1897: о. візитатор, о. Ігнатій Тисовський (назначений магістром новіціяту для всіх монастирів), о. Филимон Решетилович та єзуїт Каспар Щепковський, що переводив реформу василіянських мужеських монастирів. Оглянувши монастирські будинки й городи, визначили отці плян клявзурного муру, домової каплиці і т. д. Зараз після того розпочалася будова клявзурного муру; на ту ціль митрополит-кардинал жертвував 1500 з. р. Роботу проваджено скоро й уже того самого року в серпні відчинено спільній новіціят і до нього почали зізджатися сестри зі Львова, де заложено монастир у 1881 р. (диви про це в перегляді сучасних монастирів, та з Яворова¹). Отець візитатор іменував настоятелькою монастиря Марію Хомінську. На новіціяті було вісім новичок: Олена Лянгевич, Макрина Мельничук (кандидатки з Яворова), Теоктиста Левицька, Теодора Товткевич, Марта Темчишин, Анастазія Опер, Текля Яремчук і Меланія Скалецька (сестри зі Львова). На новіціяті була також професка Атанасія Ходанич. Із днем 23 жовтня 1897 заведено вже строгу клявзуру, бо вона ділилася на дві частини: строгу й менше строгу. В дні 27 жовтня 1897 р. наступила зміна на становищі візитатора, яким став о. Е. Малицький ЧСВВ, що видав розпорядження щодо проби новіціяту, яка до облечин мгла тривати шість місяців. Пізнішими візитаторами були також єромонахи-басиліяни: Платонід Філяс від 10. V. 1900, Ігнатій Тисовський від 10. X. 1902²), Адріян Давида від 19. V. 1909, П. Демчук від 3. X. 1911³), від 23. X. 1921. — 1927 знову Ігнатій Тисовський. Після цього є осібні комісарі для кожної епархії, доки в 1933 р. апостольський престіл у Римі не зазначив візитатором о. редемториста Йосифа Схрейверса.

Дальшим кроком в обєднанню та впорядковуванню василіянських жіночих монастирів була капітула монахинь, що відбулася 24 серпня 1902 р. у Словіті під проводом митрополита

¹) В 1897 р. було в Яворові п'ять монахинь: Онисима Чарнік, Ігуменя, Анастазія Кульматицька, Ольга Смрка, Олімпія Білянська й Меланія Валія. 1897 р. вмерла Онисима Чарнік, що 40 літ була Ігуменею. Вступила вона до монастиря у Словіті в 18 ому році життя (25. X. 1845), після укінчення новіціяту в Словіті одержала габіт (3. X. 1846), прибула до Яворова враз із М. Кульматицькою I 26. XI. 1851 зложила св. обіти. Вже в 1853 р. стала тимчасовою настоятелькою, а в три роки пізніше, після згребення М. Кульматицької Ігуменею. Її заходами поширило монастир і побудувано церкву.

²) Хроніка словітського монастиря від 1907 р.

³) Хроніка львівського монастиря від 1906 р.

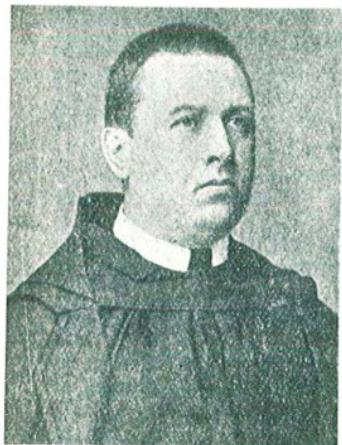
Митрополит Андрій Шептицький.

Андрія й перемиського єпископа Константина Чеховича. Присутнimi були також єромонахи-vasiliani Платонід Філяс, ординаріатський комісар, та Ігнатій Тисовський, магістер новичок. З монахинь були Ольга Смржа, Марія Хомінська, Софія Станьчак, Олімпія Білянська, Юлія Качоровська й Серафіна Мисловська. Обі останні відновляли того дня рано св. професію в Словіті, бо їхнього монастиря у Львові не зачислювано до канонічно заснованих монастирів. Були присутнimi також новопрофески Олена Лянгевич, Макрина Мельничук, Софія Козоровська, Йосафата й Анна Теодорович, а бракувало Атанасії Кульматицької й Егенії Сенатович (з причини старості) та Меланії Валяс (доглядала хору м. Атанасію).

До справ, якими займалася капітула, належали: вибір ігумена¹⁾, вибір магістри та інші дрібні речі. Отже на капітулі довершено вибору настоятельок-ігуменень: Марії Хомінської на ігуменю словітського монастиря, Ольги Смржі на ігуменю яворівського монастиря, Йосафати Теодорович на настоятельку обители в Станиславові та Володимири Філевич на настоятельку львівського

дому; вибрано першу магістру новичок в особі м. Анни Теодорович; рішено заложити новий дім у Перемишлі та обговорено дрібні справи, звязані з перенесенням монахинь із одного дому до другого²⁾.

Ця справа коштів при перенесенню монахинь була тоді актуальнa, бо кількість домів і монахинь у той час була вже помітно зросла (4 domi — Словіта, Яворів, Львів, Станиславів, і 55 монахинь — 26 хористок, 16 домашніх і 13 кандидаток), так що заходила конечність відповідно монахині порозміщувати й цео справою займався вже о. комісар Платонід Філяс, якому ішло

о. Ігнатій Тисовський ЧСВВ,
магістер новіціяту в Словіті.

¹⁾ Якийсь час, як виходить із монастирських хронік, настоятельку назначувала вища духовна влада, хоч уже тридентський собор (сес. 25, гл. I: De regularibus et monialibus) поручає вибір, і цього справді давніше придержувалися.

²⁾ Хроніка словітського монастиря від 1897—1907 р.

головно про належне обсадження яворівського монастиря, до якого радив перейти о. Тисовському з новичками.

Чергова капітула відбулася у львівському монастирі 22 серпня 1909 року, також під проводом митрополита Андрія і при участі перемиського єпископа Константина та ординаріятського комісаря Адріяна Давида. У цій нараді брали участь віймово всі християнсько-профески, крім Емануїли Порошинович. Предметом нарад була конституція сестер. Іще в 1897 р. був вислав кардинал-митрополит Сильвестр Сембратович новоуложеній устав-конституцію до Риму для підтвердження. Св. конгрегація de propaganda fide звернула рукопис зі своїми завважами, а письмом з дня 21 вересня 1897 р. надала митрополитові право підтвердити устав для монахинь по правилу св. Василія В. Але ці устави, непотверджені Римом, не ввійшли в життя. Митрополит Андрій, шукаючи виходу, переложив книжку Рутського¹⁾. Але в ній були деякі уступи, що, відповідно до нових умовин, вимагали зміни, і тому устав Рутського віддано під обради загальної ради (капітули) трьох монастирів. На цій капітулі сестри змінили, що потрібне, й ухвалили деякі нові постанови, т. зв. конституції²⁾, які всі три ординаріяти приняли й підтвердили.

Поділ домів був уже рішений на єпископській конференції дnia 19 квітня 1909 р. Й поданий до відома посланням митрополита ще перед радою сестер. Згідно з цим рішенням кожний дім дає становити окрему цілість і може мати в себе новіціат. Отворення новіціяту у Львові відбулося вже 26 жовтня 1909.

Про розділ монахинь між поодинокі монастирі рішало письмо митрополита, яке тут наводимо: Ч. 51/Орд. 1910. До Преподобної Ігумені Монастиря СС. Василіянок у Словіті.

Відповідно до наших заряджень з дня 10 і 23. VII. 1906, полагоджуючи заразом всі подання, які нам Сестри предложили, рішаємо щодо принадлежності поодиноких Сестер слідуюче:

До монастиря слов'яnsького належить віднині вже невідклично Преп. М. Анна, Йоанна й Николая, дальше СС. Ірина й Олександра. Само собою розуміється, що всі Сестри, що находяться на новіціяти, належать невідклично до монастиря слов'яnsького, з винятком усіх тих, котрих приняли й удержануть інші монастири. З інокинь слов'яnsьких іще через рік в інших монастирях перебувати буде М. Маркіяна. До Словіти віртають

¹⁾ Витяг з правил, ст. 4.

²⁾ Самі правила не потребували нового підтвердження, бо, почавши від IV ст., були підверджені цілою низкою церковних влад (див. розд. II, ст. 25).

М. Панкратія і С. Олексія зі Львова та С. Мітродора з Перемишля.

З інокинь, котрі досі були інокинями словітського монастиря, а на підставі засад у вище згаданім письмі тратить звязь зі словітським монастирем, раз на все стаються інокинями львівського монастиря слідуючі інокині: ММ. Володимира, Константина, Віра, Антонія, Климентина, Діонисія, Софонія; СС. Анастазія, Павлина, Андрія, Корнилія, Йоанна, Ісидора, Лідія, Амвросія, Михаїла, Агнесія, Пахомія, котрі то дві останні відішли Преп. Маті до Львова.

До монастиря яворівського призначаються і до нього від нині стало належати будуть слідуючі інокині: ММ. Йосафата, Серафіна, Юлія, Емілія, Евстахія, Єремія; СС. Арсенія, Артемія, Яполінарія, Антонія, Вероніка, Пафнутия, Евфимія, Йоакима. До монастиря перемиського призначаються ММ. Макрина Зиновія. До станиславівського — ММ. Магдалина, Стефанія, Ігнатія; СС. Василія, Анатолія, Адріяна, Німфодора, Єлісавета, Мінодора. До Кудринець: М. Марія і С. Катерина.

Сестрі Петрі, котра досі, як інокіня словітська, мала позволення перебувати у Львові, позволяється на її просьбу перенестися до монастиря станиславівського. Сестрі Плятоніді, котра досі, як інокіня словітська, перебувала в Перемишлі, уділяє Митрополичий Ординаріят дозволу перенестися до монастиря перемиського, при захованню приписів церковного права.

Усім Сестрам удаємо Архиєрейське Благословення.

Від гр.-кат. Митрополичого Ординаріяту. Львів, дня 11 липня 1910. † *АНДРЕЙ, Митрополит.*

Із представленого вище бачимо, що найбільше значіння для реформи жіночих монастирів по уставу св. Василія Великого мала друга з черги капітула з серпня 1909 року, на якій ухвалено конституції жіночих монастирів, на яких то конституціях ці монастирі спочивають і досі.

Отже, на основі тих конституцій улад жіночих василіянських монастирів представляється так: Кожний монастир є самостійний і підлягає своєму епіскопові. На чолі монастиря стоїть ігуменя, вибирана на п'ять літ і потверджувана на цьому становищі епіскопом. Крім ігумені вибирають сестри монастиря три дорадниці, із яких одну ігуменя назначає намісницею, а другу магістрою новичок.

Щоби не було відхилень від основних правил і конституцій та щоби була якась одностайність у життю монастирів,

для тієї мети повинна відбуватись щоп'ять років загальна капітула, в якій мають право й обовязок брати участь ігумени кожного монастиря та по дві сестри-делегатки від кожного монастиря, вибирані на домашній раді.

Після 1909 р. було дві загальні капітули. Одна 27—28 грудня 1923 р., у Львові під проводом митрополита Андрія, в присутності комісарів Ігнатія Тисовського ЧСВВ, від архієпархії львівської та Дра Теодосія Галущинського ЧСВВ, від епархії перемиської, друга — в 1931 р., в днях від 25—28 грудня в Яворові під проводом перемиського єпископа Йосафата Коци-

Третя капітула василіянок, у Львові 1923 р.

ловського, в присутності о. М. Пелеха ЧСВВ., комісаря в епархії перемиській. З монахинь були присутніми на капітулах усі ігумені монастирів і по дві делегатки, вибирані на домашніх радах.

У монастирях є двоякі сестри: т. зв. хорові, з відповідною науковою підготовкою, та т. зв. домашні, без такої підготовки¹⁾. Перші працюють безпосередньо, над вихованням та є обов'язані спільно відправляти церковне правило (хор), другі виконують інші конечні у домі праці. Є в звичаю називати теж сестрами *lili* хору²⁾.

¹⁾ Витяг з правил, ст. 11, 90.

²⁾ По старому звичаю титулується сестер христок-професорок, словом „маті”, інших „сестра”.

Дефінітивне приняття до монастиря попереджає 6-місячна кандидатура, під час якої кандидатка носить світську одіж, але бере участь у всіх вправах новичок. Припущення до облечин, а також до обітів і професії, належить до ради монастиря, в якій беруть участь усі профески хорові. Місяць перед облечинами відноситься ігуменя до церковної влади з проханням зарядити канонічне доходження. Епископ сам, або через свого відпоручника, заряджує слідство перед облечинами, а подібно перед обітами і професією. Після облечин наступає новіціят, що триває рік і шість тижнів. Завданням новичок є пізнати монаше-

Четверта капітула василіянок, у Яворові 1931 р.

життя, вжитися в його духа, правила, звичаї, а також вправа в чеснотах мужності й терпеливості, у глибокій покорі та внутрішньому самовідреченню, і приготуватися до зложення трьох обітів: убожества, чистоти й послуху. Новіціят є лише пробою, і тому новичка може або виступити з монастиря, або бути видалена (таксамо й по перших обітах впродовж трьох літ). По відбуттю новіціяту складається перші обіти, у яких монахиня мусить перебути три роки, а після того може бути допущена до зложення других обітів, т. зв. професії.

Про допущення монахині до торжественних обітів, як вже

вище було згадано, рішає домашня рада з „хористок“,— а коли й не допускає її, то рішає про те, чи недопущена має ще залишитись на один рік у монастирі на пробу, чи зараз же опустити монастир. Недопущена до торжественних сбітів при другому голосуванню мусить опустити монастир.

Василіянка по обітах.

Василіянка хорова по торжественних обітах (професії).

Перед торжественними обітами інокиня, згідно з церковним і світським правом, зрікається майна: до професії належать монастиреві відсотки із її майна, після торжественних обітів — ціле майно.

Сестри хорові й домашні дістають при облечинах однаковий габіт, каптур і крайку, а при перших обітах параман і пояс. При професії всі сестри дістають мантії, вервиці і хрести¹⁾. Ріжниця в мантіях є та, що в сестер домашніх мантії мають рукави широкі (рішення єпископської конференції галицької церковної провінції, 19. V. 1909). Сестри хористки дістають крім цього при професії вельони й перстені²⁾.

Давніше при професії сестри діставали сутанну, пояс, параман, мантію, каптур, хрест, свічку і правила. Професка лягала хрестом, а сестри прикривали її покривалом як помершу, ставили довкруги чотири свічки й посыпали її цвітами. При облечинах діставала габіт і білий вельон.

¹⁾ Сестри домашні носять хрести під сподом капки, а в Америці, щоби відріжнити себе від сестер незединених, всі під капкою.

²⁾ Витяг з правил, ст. 12.

IV. ПЕРЕГЛЯД МОНАСТИРІВ С. ВАСИЛІЯНОК ДАВНІХ І СУЧАСНИХ.

Перегляд давніх монастирів, який поданий у цьому розділі, основується в першу чергу і в головній мірі на списках василіянських монастирів, зладжених Коссаком, Крип'якевичем і Волиняком, причому взято під увагу також усі інші відомості, що були якнебудь доступні. Треба було конечно відділити давні монастирі від сучасних, тому що про сучасні можемо більше дечого сказати на підставі монастирських актів та хронік, коли про давніші ми є обмежені на коротких лише відомостях. Щодо самого угрупування монастирів давніх і сучасних, то, виходячи із зasad, що спільна історична доля злучила була нас довший час із білорусами в одній державі й переживання наші, особливо від часу берестейської унії, в якому то часі і центр церковного життя й товчок до всяких починань походив із Білоруси, були спільні з білорусами та й почування релігійної спільноти було тоді сильніше, ніж усякі інші почуття нинішнього часу, — треба було подати список монастирів в поазбучному порядку, зазначуючи притім край та по змозі й повіт. Щодо сучасних монастирів, то було відповідніше уложить їх за територіями, отже наперед поданий перегляд монастирів у Галичині, далі в Америці, на Закарпаттю та в Югославії. Щобиж уникнути зайвої плутанини, поданий наперед матерний дім-монастир, а коло нього всі дочерні доми. Тому що тема цієї праці обіймає історію й виховну діяльність монастирів, при цьому перегляді не подана історія всіх монастирів, за винятком словітського і яворівського до того часу, поки не буде мова про їх виховну працю. Дальша, подрібна історія цих монастирів і інших є переповіджена при розгляді їхньої педагогічної діяльності.

A. ДАВНІ МОНАСТИРИ НА УКРАЇНІ Й БІЛОРУСІ.

1. Бітень (новгородське воєводство, Білорусь). Монастир уфундували на початку XVII ст. слонімський маршал Григорій і Регіна з Сапігів Тризни для своєї дочки Евфrozинії. Духовним

провідником монахинь був св. Йосафат, присланий митрополитом Рутським. Але св. Йосафат не був вдоволений цею фундацією й порадив монахиням перенестися до Вильна. Тоді Тризна (1607 р.) дарував монастир у Бітені власніням (Волиняк 79¹). На власніянській капітулі, скликаній до Новгородка митрополитом Рутським у 1617 р., бачимо між представниками 5-ох монастирів теж і представника бітенського монастиря (Гепен, 148, Петровъ IV, 347).

2. Бібрка (Галичина). Монастир згаданий у 1698 р. (Коссак, 204, Крилякевич, 73).

3. Біла (Холмщина). Монастир згаданий у „Діярії“ митр. М. Рилла (I, 129).

4. Більче (під Перемишлем, Галичина). Монастир згаданий у 1608 р. Тоді перемиська міщанка Теодосія Негребецька записала цьому монастиреві 50 зл.²) (Коссак, 204).

5. Борейки (Білорусь). Видані в Вітебську „Історико-юридические материалы“ (XVII, 260—270) подають відомості про монастир власніяник, заснований там Свадковським у 1728 р. Ніяких інших відомостей про цей монастир нема, ба навіть *Słownik geograficzny* не знає такої місцевости (Волиняк, 167).

6. Брагино-Сідлці (річицький повіт, Білорусь). Монастир під покровом Пресвятої Богородиці. Заснували його Вишневецькі в 1632 р. (Волиняк, 169). Коссак знає про його існування в 1631 р. (ст. 103), а Бантиш-Каменський знайшов його у звіті російського міністра в Варшаві з 1724 р.³).

7. Буськ („на Підзамчу“, струмило-камінецький повіт, Галичина). Станислав Тарновський дарує монахиням у 1602 р. тут ґрунт і поле. Монастир знесений у 1784 р.⁴).

8. Бучина (біля села Гаї, золочівський повіт, Галичина). Знає його Коссак (204).

9. Вильно. Жіночий монастир при мужеському монастирі Пресв. Тройці існував уже в 1520 р. Вивінаний Сапігами, процвітав він у XVII ст. та мав тоді 15 сіл і кілька домів у Вильні. Багато дівчат із найкращих родин посвячувалося в ньому Богові⁵). Біля 1520 р. жила в ньому Катерина Сапіга, дочка Івана, мар-

¹) Цифра при авторі означає сторінку цитованого твору.

²) Запис опубліковано в „Перемышлянин-І“ за 1854 р., ст. 13.

³) Бантиш-Каменський, ст. 209.

⁴) Площанський, ст. 87. Коссак знає лише про мужеський монастир у Буську, Хотковський теж про це нічого не знає.

⁵) Гепен, ст. 148.

шала великого князівства литовського, в 1613 р. ігуменювала в ньому Василиса Сапіга, дочка мінського воєводи Богдана, біля 1639 р. теж ігуменювала в ньому Катерина Сапіга, дочка Павла, що на її прохання Володислав IV надав монастиреві привілеї та потвердив усі його права. З інших визначних родів згадати хоч дім Тризнів, що дав монастиреві одну представницю Евфrozиню, що пізніше стала ігуменею в Пінську.

Віленський жіночий монастир при мужеському святотроїцькому можна дійсно назвати монастирем Сапігів, бо вони його фундували і з їх роду найбільше там поступали. Цей монастир послужив також поширенню інших монастирів: із нього взяв собі кілька монахинь до Полоцька св. Йосафат, із нього взяв до основаного в 1650 р. в Мінську монастиря Катерину Сапігу на ігуменю еп. Антін Селява. З часом монастир почав підувати й біdnіти. Ще в 1829 р. було в ньому 12 монахинь, а всі маєтності приносили тоді річного доходу 5.337 зл. п. (500 рублів). Далі монастир щораз то більше біdnів, але продержався аж до його скасування в 1840 р. Монахинь перенесено до Вольни (Волиняк, 161, 167, Щербицький, 126 і дd.).

10. Вільно. Благовіщенський монастир. Мабуть усе був православним (Волиняк, 161).

11. Винница. Монастир заснований у 1635 р. Михайлом Кропивницьким-Чудимунтовичем гербу Сас, приняв унію в XVIII ст. У 1795 р. передано його православним, а в 1845 р. перенесено його до Браїлова (Волиняк, 163).

12. Вітебськ (Білорусь). Монастир при церкві Св. Духа, заснований Теодором кн. Луковським у 1697 р. У 1792 р. було в ньому 9 монахинь, 2 новички й 4 кандидатки. Цей монастир вірно тримався католицької віри. П'ять монахинь із нього, як

Катерина Сапіга з віленського монастиря, пізніша Ігуменя в Мінську.

непокірних, інтерновано в 1839 р. у Мядзьолі, решта приняла православ'я (Волиняк, 164).

13. Володава (Холмщина). Монастир згадується у „Діярії“ митр. Рилла.

14. Володимир Волинський (Волинь). Для перенесених сюди з Попівки монахинь вибудував митр. Володкович монастир і почав будувати церкву, але помер, не докінчивши її. У 1833 р. монастир знищила пожежа, а монахині осіли у маленькому домику, побудованому на монастирському ґрунті. З того скористав Сімашко, скасував у 1836 р. монастир, монахинь переніс до Полонного, а монастирське майно передав володимирським василіянам, що провадили тоді славну на всю околицю школу (Волиняк, 166).

15. Волсвин (сокальський повіт, Галичина). Ще й досі показують люди, де був той монастир, згаданий лише у списку в календарі з 1862 р. (Коссак, 205, Крипякевич, 97)

16. Воля Арламівська (мостиський повіт, Галичина). Монастир згаданий при кінці XVII ст. (Коссак, 205).

17. Вольна (новгородківський повіт, Білорусь). Був спершу мужеським василіянським монастирем, але в 1834 р. виселив Сімашко василіян і спровадив монахинь із Новгородка. У 1839 р. було тут 7 монахинь; у 1840 р. монастир був уже мабуть православним (Волиняк, 167).

18. Городище (сокальський повіт, Галичина). Монастир згадується в XVII й XVIII ст. (Коссак, 205).

19. Голосків (товмацький повіт, Галичина). Монастир згаданий у консигнації львів. губернії. Було тоді в Голоскові 3 монахині.

20. Городно (Білорусь). Василіянок спровадив до Городна із Вильна митрополит Рутський у 1635 р. Біля 1650 р. збудовано монастир, але він погорів у 1655 р. З початком XVIII ст. почато при допомозі митр. Кишки будувати новий дім, до якого сестри спровадилися у 1751 р. Монастир тримався до 1839 р. Перед знесенням унії було тут лише дві сестри. В 1842 р. впроваджено до нього православних монахинь, а давнім дозволено мешкати, де хто хоче (Волиняк, 67).

21. Дермань (дубенський повіт, Волинь). Проживали тут якийсь час вигнані із Корци василіянки й займалися навчанням (Волиняк, 67).

22. Добротвір (струмило-камінецький повіт, Галичина). Монастир василіянок на передмістю Язвин згадується 1676 р. (Крипякевич, 79, Коссак, 210).

23. Дусівці (перемиський повіт, Галичина). Монастир згадується у перемиському шематизмі (1879, ст. 153). Коссакові незнаний.

24. Жовква (Галичина). Монастир відомий нам тільки з документу кн. Михайла Радивила з 21. III. 1743 р., в якому на прохання митр. Івана Шептицького дозволяє „aby... zakonpicie w miastach moich Źolkwi, Kulikowie i Sasowie znaydujące się, na swoje mieysca (ieżeli tak zdać się będzie wspomnianemu JW. Imci Xiędu Metropolicie) przeniesione były“ (словітські акти).

25. Загвізде (станиславівський повіт, Галичина). Монастир Пресв. Тройці. У 1782 р. було в ньому 6 монахинь, але після 1784 р. нема про нього ніякої згадки (Коссак, 205. Хотковський, Історія монастирів, 136). З фрагменту одного листа з червня 1840 невідомого якогось декана відомо тільки, що тоді ліквідовано його масток¹⁾.

26. Зіболки (жовківський повіт, Галичина). Монастир згаданий у перемиськім шематизмі (1879 р. ст. 203). В лісі була капличка св. Петра й Павла, що згоріла 1785 р. Ще й досі в селі є празник на св. Петра й Павла, хоч церква в селі під покровом св. Косми й Даміяна²⁾. Може це слід монастиря?

27. Камінка Струмилова (Галичина). Монастир Благоіщення Преч. Діви, згадується у 1659 р. Й пізніше та є також у списку монастирів львівської губернії з 25. I. 1782 р. (Крипакевич, 79. Хотковський, Історія монастирів, 136).

28. Київ. Святоандріївський або Янчин монастир, заснований дочкою кн. Всеволода Ярославича в 1086 р. (Коссак, 114).

29. Київ. Святоіринський монастир, заснований Ярославом Мудрим у честь патронки його подруги перед 1037 р. (початкові літописи).

30. Київ. Святолазарівський монастир. Згадується у 1114 р. (Коссак, 114).

31. Київ. Святомиколаївський монастир, у якому постриглась мати св. Теодосія. Згадується около 1054 р., пізніше му жеський (Коссак, 113).

32. Корець (звягельський повіт, Волинь). Монастир заснований кн. Корецьким в 1571 р., вивінуваний у 1630 р. внучкою основника, кн. Богуша — Софією, що вступила до того монастиря під ім'ям Серафіни та була його ігуменею. Від 1752 до 1795 р., монастир уніатський. Пізніше монахинь звідти насильно прогнано. Деякі з них дісталися до Дерманя (Волиняк, 70), а інші, як можна

¹⁾ Словітські акти.

²⁾ Słownik geograficzny II, 267.

догадуватися з візитації дубенського монастиря, удалися до того останнього (Записки ЧСВВ. II, 359).

33. Крехів (жовківський повіт, Галичина). Монастир існував у XVII ст. (Коссак, 205).

34. Крилос (станиславівський повіт, Галичина). Монастир під покровом св. Іллі згадується в 1654 р. (Коссак, 205).

35. Куликів, жовківський повіт, Галичина). Монастир знаний є тільки з документу 1743 р. (див. Жовква).

36. Львів. Введенський монастир. Заснований 1659 р. на ґрунті, дарованім ще 29. X. 1646 р. Василем, господарем молдавським, на краківському передмістю, з бажанням, щоби на тому ґрунті виставили собі монахині монастир і церкву (Коссак, 206). Монастир був, очевидно, багатий, бо в актах словітського монастиря зберігся сригніал довжного скрипту на 2.000 зл. „доброї монети“, які львівські введенські монахині позичили були якимсь міщенам 24. III. 1666 р., забезпечивши їх на камениці при вул. руській¹⁾. В актах словітського монастиря збереглися досі привілеї польських королів і панів, згадані в Коссака (206–207). В одному з тих документів із 1659 р. потверджує король Іван Казимир, на прохання епископа Арсенія Желіборського, надання молдавського господаря Василя, що купив цей ґрунт від Івана Й Теодори Скородинських. Король не лише апробує запис, але ще й увільняє той ґрунт від усіх податків. Цей акт потверджує пізніше король Михайло Й інші королі. У 1663 р., 4 липня, приходять монахині в посідання ще одного дому з ґрунтом, який дарує їм Мартин Соколовський. Замініший є акт, виданий із канцелярії короля Михайла (датований у Львові 8-им листопада 1673 р.). З цього акту бачимо, що епископ Шумлянський в імені введенського монастиря предкладає королеві три листи, два паперові й один на паргаміні. Перший, із датою 24. X. 1669 р., є привілеєм еп. Йосифа Шумлянського на продажу свічок і просфор без перешкоди і писаний епископом „у руській мові“, другий (із датою Львів, 1. III. 1668 р.) за підписом львівського старости Івана Мнішка — з правами вживання ґрунтів (1673 р. той сам Мнішок увільняє монахинь від ґрутового податку (слов. акти), а третій, короля Івана Казимира — є потвердженням обох попередніх. Врешті маємо документи, виставлені королем Іваном Собеським у 1679 р. та Августом II у 1699 р., якими потверджуються попередні документи.

¹⁾ Оригінали актів находяться в архіві словітського монастиря, далі ними покористувалися в тексті.

Введенський монастир стояв між нинішньою церквою св. Пятниць і неістнуючою тепер (від 1774 р.) воскресенською. З історії знаємо ще, що в 1783 р. віддано василіянкам монастир по клярисках, а зі списків монахинь введенського монастиря, заложених у 1769 р. і проваджених по 1800 р. та збережених в актах словітського монастиря, бачимо, що його зліквідовано не скорше, як у 1800 або й у 1802 р., разом із мужеським монастирем св. Івана, а монахинь перенесено до Словіти. Будинки і ґрунт продано на ліцитації в 1812 р. міщанинові Шульцові, від якого переняв цей ґрунт аптекар Томанек. У 1828 р. його знову закупила держава й перебудувала на касарню, що досі стоїть при вул. бальоновій на Підзамчу.

37. Львів. Святої Терези монастир при мужеському св. Онуфрія (Крип'якевич, 90). Заснований около 1591 р. львівським ставропигійським брацтвом, був вивінуваний 1603 р. Константином Корняком. Перестав існувати після 1744 р. (Коссак, 207).

38. Миколаїв (жидачівський повіт, Галичина). Монастир згаданий у часі між 1641 і 1654 рр. (Крип'якевич, 66, Коссак, 208).

39. Микулинці (літинський повіт, Поділля). Монахині заняли знищений татарами в пол. XVII ст. мужеський монастир. Поселив їх тут дідич Микола Кринський у 1716 р., але в 1733 р. монастир знищила пожежа, а монахинь перенесено до Ріжка (Волиняк, 158).

40. Мінськ (Білорусь). Монастир Св. Духа. Повстав з ініціативи митр. Селяви в 1650 р. Пізніше знайшлися інші добродії й багато вивінували василіяночок. Першою настоятелькою була Катерина Сапіга (1650—1676), дочка Павла Стефана Сапіги, що внесла до монастиря 19.000 зл., але в 1795 р. московський уряд забрав те все (Волиняк, 71 і дд., Стебельський II, 155).

41. Мінськ (Білорусь). Монастир Пресв. Тройці. Повстав із запису Марини Вражевічівної около 1630 р. і був також до сить багато вивінуваний. Василіянки пробували в тому монастирі до 1834 р. (Волиняк, 71).

42. Мозир (Білорусь). Монастир під покровом св. Параскеви перестав існувати в XVIII ст. Й немає певності, чи він був уніяцький (Волиняк, 169).

43. Мозолів (Білорусь). Монастир св. Спаса був заснований у 1665 р. Й існував донедавна. За даними Бантиш-Каменського був він уніяцьким дуже коротко: в 1720 р. був ще православним. Унію заведено в ньому щойно в 1739 р., а забрано

¹⁾ Крип'якевич, стр. 160, і Хотковський, Історія монастирів, ст. 141.

знову на православя в 1795 р. (Волиняк, 168, і Бантиш-Каменський 165, 237, 371).

44. Мядзьол Старий (Білорусь). Сюди спроваджено в 1834 р. василіянок із святотроїцького монастиря в Вільні і це й дало початок заложенню тут благовіщенського монастиря. Але вже в 1838 р. запроваджено тут православя і в 1844 р. дозволено останнім уніатським монахиням покинути його (Волиняк, 70). Остання з них, м. Антонія Лесневська, вмерла около 1887 р. поза монастирськими мурами, як остання на Литві василіянка.

45. Немирів (Поділля). Монастир під покровом св. Миколи, заснував Вінкентій Потоцький. Уніатським був у часі 1783—1795 рр. (Волиняк, 77).

46. Нова Гребля (жовківський повіт, Галичина). Монастир існував у XVII ст. (Коссак, 208).

47. Новгородок (Білорусь). Монастир був збудований у 1632 р. підкоморієм Ядамом Хрептовичем, але з причини лихого стану мурів перенесено його в 1835 р. до Вольни (Волиняк, 78). У XIX ст. застосмо тут школу.

48. Олесько (золочівський повіт, Галичина). Монастир згадується при кінці XVII ст. (Коссак, 209).

49. Орша (Білорусь). Монастир заснував митрополит Антін Селява в 1642 р. У 1797 р. було в монастирі 9 монахинь (Волиняк, 79—80). У 1839 р. ігуменею була тут Кунегунда Щепановська. Монастир видержав аж до катастрофи того року.

50. Паризів (Холмщина). Монастир згаданий у „Діярії“ митр. М. Рилла.

51. Підбірці (коло Дубна, Волинь). Дата заснування того монастиря невідома. У 1592 р. збудовано монастир на острові, названому Дубовичі¹⁾. 2 квітня 1594 монахині дістали від князя Острозького село Підбірці, від чого пішла пізніша назва монастиря. Унію принято за часів відомого письменника Касіяна Саковича, дубенського ігумена від 1626 до 1639 р. В часі візитації (травень 1818 р.) в було монастирі 7 монахинь, але давніше було в ньому до 20 осіб. Знесено його в 1832 р.

52. Підгайці (Галичина). Монастир згаданий при кінці XVII ст. (Коссак, 209). Місцевий переказ каже, що нинішня цер-

¹⁾ Волиняк (ст. 81) приймає 1592 р., але це лише „terminus non post quem“, зате зі слів візитації з 1818 р. „Klasztor ten kosztem Panien zakonnich zbudowany“ (Записки ЧСВВ. II, 254 і дд.) виходить, що василіянки мусіли вже перебувати там якийсь час, коли могли своїм коштом побудувати монастир.

кva в Підгайцях є перебудована з монастирського дому, чому не перечить зовсім її вигляд.

53. Пінськ (Полісся). Монастир св. Варвари. Уфундувала його на початку XVI ст. Олександра з кн. Олельковичів (\dagger 1518) і її муж Федір Іванович (\dagger 1521). Сто літ пізніше монастир дістав щедрі записи слонімського маршала Григорія Тризни і його дружини Регіни з Сапігів, тому що ігуменею монастиря стала їх дочка Евфrozинія, перенесена сюди з Вильна (Волиняк, 79 — див. про це під Битень). В пінському монастирі було завсіди від 9—14 монахінь. Унію скасовано в ньому в 1841 р., якого то року Сімашко прислав у монастир царський указ про його знесення та памяткову медалю на знесення унії (Стебельський II, 154, Гепен, 148).

54. Полонне (звягельський повіт, Волинь). Монастир під покровом Вознесіння, заснований за місцевою традицією якимсь архимандритом Карпом на поч. XVII ст. Уніяцькі василіянки мали перебувати в ньому вже перед 1621 р. У 1795 р. російський уряд відібрав їм церкву. Нову церкву й монастир збудовано між 1811—1813 рр. Знесено цей монастир у 1839 р. (Волиняк, 157).

55. Пороцьк (Білорусь). Жіночий монастир при церкві св. Спаса існував уже в XII ст. за св. Евфrozинії, що була його оснувателькою й фундаторкою. Монахині були нераз приневолені опускати монастир. І так опустили вони його перед навалою Батієвої орди, за св. Параскеви, а вдруге покинули його в грудні 1562 р. перед московським військом Івана IV і за весь час московської окупації монастирські мури стояли пусткою. Після відібрannя Пороцька дарував монастирське майно Степан Баторій *сзуїтам* і варшавський сойм потвердив це надання. Але тимчасом на початку XVII ст. повстасе у Пороцьку новий жіночий монастир при катедральній церкві і йому в 1633 р. Володислав IV потверджує привілеї. Цим монастирем дуже опікувався св. Йосафат, спроваджуючи до його кілька монахинь із Вильна й допомагаючи реституувати несправедливо забрані монастиреві ґрунта. Третій раз опустили монастир його жительки у 1654 р. перед московськими військами кн. Шереметєва, а четвертий раз перед Петром Великим. Багато добра монастиреві зробив полоцький архиєпископ і пізніший митрополит Фльоріян Гребницький. Він увів у монастирі в життя постанови замостського синоду та з тією головною метою вибудував на місце старої дерев'яної катедральної церкви нову, муровану. Він також стався відібрати від *сзуїтів* церкву св. Спаса й монастирські маєтки,

але з приказу апостольського престолу мусів це занехати. В 1820 р. зліквідовано єзуїтів у Росії й того року перейшов святоспаський монастир знову в руки василіянок. Та недовго там пробули монахині, бо в 1832 р. уряд евакував монастир, а маєток сконфіскував (Волиняк, 81, Стебельський II, 64, 104, 186, 226, 263, 282—288).

56. Попівка або Попів Млин (Волинь). Монастир, названий також могильнянським від с. Могильна в Ґолодимирськім повіті, збудував Ядам Кисіль, київський воєвода, що в 1646 р. записав йому село Попівку і грощеву суму. Першою ігуменею була мати воєзоди, Евфrozинія († перед 1653 р.). Унію заведено тут около 1670 р. Около 1778 р. (а може ще й раніше) митр. Володкович скасував монастир, а монахинь перевів до Володимира Волинського (Волиняк, 158, Коссак, 127).

57. Пустельники (золочівський повіт, Галичина). Монастир згадується у крехівському помянику з XVII ст. (Коссак, 209).

58. Радехів (на Пустельниках, Галичина). Монастир згадується в XVII ст. (Коссак, 209, Słownik geograficzny IX, 310).

59. Рипяна (турчанський повіт, Галичина). Монастир згадується в Петрушевича (Збірний літопис, 225, Голубець, 170).

60. Рипянка (станиславівський повіт, Галичина). Монастир під покровом Пресв. Тройці знесено в 1756 р., а монахинь перенесено до Рогатина й Загвізду (Коссак, 209).

61. Ріжок (літинський повіт, Поділля). Монастир існував від 1733 р., коли то по пожарі в микулинецькому монастирі перенесено сюди монахинь із того монастиря. Я що монастир не мав вистарчаючого вивінування, то знесено його в 1747 р., а монахинь перенесено до Винниці. Всежтаки деякі з них не послухали наказу й візита з 1773 р. застає там 9 сестер. Остаточно зліквідовано той монастир у 1796 р. (Волиняк, 158).

62. Рогатин (Галичина). Монастир Вознесенський, під лісом, знесений у 1784 р. (Крип'якевич, 95, Хотковський, 136, Петрушевич, Збірний літопис 168).

63. Рогатин (Галичина). Монастир Преображенський знесено в 1768 р. Церкву продано до села Дрищева, а монахині переселилися до Словіті (словітські акти, Коссак, 209¹⁾).

64. Розгірче (стрийський повіт, Галичина). Епископ пемиський, сяніцький і самбірський Онуфрій Шумлянський, у звіті зі своєї епархії, з д-тою Новгородок, 23. III. (ст. ст.) 1761,

¹⁾ Коссак і Крип'якевич знають лише один жіночий монастир у Рогатині.

пише: „In eadem Dioecesi Premesliensi reperiuntur moniales S. Basiliī, habent suum monasterium in Smolnica et alias duas residentias, unam in civitate Jaworow et aliam in villa Rozhorcze, sed quia pauperes sunt et ex fundatione congruam sustentationem non habent, etiam opera manuum suarum et eleemosynis vivere coguntur“¹⁾). Цей монастир був засуджений на смерть цісарським декретом із дня 29.VI.1784 й опустів уже в 1789 р. (Хотковський, 142).

65. Русець (? повіт, Галичина²⁾). Відомий із консигнації львівської губернії 1774 р. Тоді було в Русці 9 монахинь.

66. Сасів (золочівський повіт, Галичина). Монастир згадується в документі 1743 р. (див. Жовква), у 1759 р. зносить його еп. Лев Шептицький (Коссак, 209), монахиням Єлизаветі Чоловській і Теофанії Верхратській каже перенестися із Сасова до Словіті, а словітській ігумені Серафині Зінковській наказує їх приняття (словітські акти).

67. Сілець (Білорусь). Монастир „забрано на унію“ 20 серпня 1747 р. (зі скарги могилівського еп. Єроніма Волчанського, поданої Августові III в 1747 р., — пор. Бантиш-Каменський, 376).

68. Сільці (рівенський повіт, Волинь). У XVII ст. згадується монастир василіянок, але не знати, чи уніяцьких, чи ні (Волиняк, 169).

69. Смільніця (старосамбірський повіт, Галичина). Монастирську церкву побудував перемиський єпископ Атанасій Крупецький († 1651). На соборі в Перемишлі 1693 р. ухвалено заснувати тут новіціят. Візита в 1764 р. виказує 8 монахинь і 5 новичок. У 1790 р. монастиреві грэзило завзлення, отже його знесено, а монахинь перенесено до Львова і Словіті. Руїни монастиря стоять досі (Коссак, 210, Хотковський, 143).

70. Сокалль (Галичина). Монастир згадується перемиський шематизм із 1879 р., Коссак знає лише мужеський.

71. Станиславів (Галичина). Монастир згадується у списку львівської губернії з 25. I. 1782. Мусіла то бути мало замітна оселя, бо ані попередні ані пізніші урядові списки її не нотують (Хотковський, 136).

72. Старе Місто (підгаєцький повіт, Галичина). Монастир згадується в консигнації львівської губернії 1774 р.

73. Стара Четверть (луцький повіт, Волинь). Монастир фундувала в 1618 р. Марія Белабанова, тітка князя Четвер-

¹⁾ Величко в „Перемышлянин“-і на р. 1857, ст. 127.

²⁾ Ані в шематизмах усіх трьох єпархій, ані в „Skorowidz-y miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej“ така місцевість невідома.

тинського. Унію введено в ньому на поч. XVIII ст., а знесено його після другого розбору Польщі (Волиняк, 169).

74. Судова Вишня (мостиський повіт, Галичина). Монастир згадується в XVII ст. (Коссак, 205).

75. Теребовля (Галичина). Монастир згадується в 1663 р. (Крип'якевич, 102).

76. Унів (перемишлянський повіт, Галичина). Монастир згадується в 1682 р. Знесений у другій пол. XVIII ст., а монахинь перенесено до Словіти (Коссак, 210, Крип'якевич, 93).

77. Утихів або Утишків (золочівський повіт, Галичина). Монастир згаданий лише в каталогу з 1862 р. ст. 90 (Коссак, 210, Крип'якевич, 93).

40 км!
78. Шелехів (летичівський повіт, Поділля). Про монастир василіянок є скupені відомості з XVIII ст. (Волиняк, 160).

79. Шумськ (кременецький повіт, Волинь). Історія того монастиря цілком незнана (Волиняк, 169).

80. Язвин (жовківський повіт, Галичина). Монастир находився коло с. Добротвора й тому часто називений добrotвірським (Коссак, 210).

81. Ясенів (брідський повіт, Галичина). Монастир відомий зі спису 1862 р.

82. Ясногород (житомирський повіт, Волинь). Монастир Пресв. Тройці з XVI ст., може збудований князями Острозькими. Майже через ціле XVIII ст. був уніатський, знесений у 1795 р. (Волиняк, 69).

Б. СУЧASNІ МОНАСТИРИ.

а) ГАЛИЧИНА.

1. Львів. Монастир св. Василія Великого при вул. Длугоша 17. Оснований у 1881 р., як монастир під покровом Непорочного Зачаття Преч. Діви Марії, помістився він у реальноти при вул. Зибликевича 30, відступленій за контрактовою умовою „Народнім Домом“, та всенародніми збирками розбудувався (докладніше про це II частина, розд. III). На вул. Длугоша перенеслися сестри влітку 1933 р., тому що „Народній Дім“ відмовився їм дальнє відступати дім при вул. Зибликевича. Сестер 34, ігуменя м. Софронія Ерделлі. Монастир має два дочерні доми: в Жиравці (львівський повіт від 1922 р. з 6-ма сестрами та в Милошовичах (львівський повіт від 1928 р.) з 5-ма сестрами, отже всіх сестер до цього матірного дому належить 45.

2. Львів. Монастир св. Макріни при вул. Потоцького 95. Оснований у 1912 р., міститься у реальноти, купленій від укра-

Тиського педагогічного товариства при великій допомозі Ексц. Митрополита Кир Андрія. Сестер 70, ігуменя м. Віра Слободян. Монастир має два дочерні domi: в Камінці (Рівня Ясінська к. Підлютого, долинський повіт) з 10-ма сестрами (реальність, дім і церковцю дарував у 1922 р. монастиреві львівський епархіальний комітет опіки над воєнними вдовами й сиротами, як ремонтерацію за працю над сиротами у 1916—1921 рр.) та у Львові при вул. Убоч 4 (дім чисто контемпліційний, від 1925 р.) з 7-ма сестрами й 2-ма кандидатками, отже до цього матірного дому належить 89 монахинь. Третій дочерній дім відкрис монастир у найближчому часі в Голоску Великім біля Львова, у реальнності, записаній монастиреві пок. емер. радником намісництва Михайлом Стецкевичем у 1934 р.

3. Підмихайлівці (рогатинський повіт). Монастир Пресв. Тройці істнє від 1930 р., якого то року перенісся тут із Журавна жидачівського повіту. Монастир був спершу філією словітського монастиря, а щойно згодом, як виплатив усі довги за набуту від о. Туркевича маєтність завдяки збиркам в Америці, рішенням митрополичого ординарія у Львові з дня 14. II. 1933 став самостійним монастирем. Сестер 19, ігуменя м. Моніка Полянська.

4. Словіта (перемишлянський повіт). Монастир під поクロвом св. Хреста істнє досі. Його початок припадає на XV ст.¹⁾. Збережений у бібліотеці рукопис візитації Шадурського з 1763 р. подає нам такі відомості про історію монастиря: „Ten monaster od lat dwóch-set y daley, tu przy wsi Slowicie, do Starostwa Gliniańskiego należącey, na przygórku w lesie zafundowany... Цей монастирок мав бути знищений під час нападів татарів, бо дальше читасмо: „Jak tylko post hosticum, Panny Bazylianki, osiadły swoj dawny w Slowicie klasztor, około 1600, I były od leśniczych w lasach circa incisionem inquietowane, odebrały in scripto od IW. olim Imci Pana Stanisława Mniszka pod ten czas Starosty lwowsk., do którego należała y Dzierżawa włości gliniańskich, takowy dokument: Leśniczym i leśnym lasu Slowickiego pełniącym rozkazuię, abyście nie bronili wolnego wstępu do tego lasu Czernicom z Slowity na budowanie Monasteru Slowickiego, także i na opał, za pokazaniem tey mojej karty. Datt we Lwowie D 29 8-bris An: 1610 — Stanisław Mniszek, Starosta lwowski (Locus sigilli)“.

Загалом ця родина Мнішків була великим добродієм словітського монастиря, бо 16. I. 1615, цей сам Станіслав віддав йому на уживання млин у Словіті, з доходами, а до того ще й півдворище

¹⁾ Монастир згадується в pp. 1581—1589 (Крип'якевич, 93).

зв. Лавриківське з городами, луками і принадлежностями, у 1626 р. надає капелян й опікуна — єромонаха Григорія та прокуратора — львівського мішанина Гаврила Лянгіса. Капелян має владу призначувати ігуменю, принимати до монастиря та провадити новіціят, а прокуратор має дбати про монастирське добро, але все робити тільки по волі капеляна й монахинь. У 1627 р. цей самий добродій звільняє монахинь від податків, а в рік пізніше до давнього фонду приділяє нове дарування — другий млинок і осібний город із садом, називаний „Гайдуче”. Все це дарує їм на

„Хатки” словітських монахинь (образ словітської монастирської церкви).

власність й радить вистаратися пітвердження у короля та вкінці у 1633 р., 10 травня, пітверджує ґрунт, т. зв. Лавриківський¹⁾. Не лишається позаду і його брат Андрій, що теж обдаровує словітський монастир привілеями, та й Андріїв син Іван, львівський і глиннянський староста, що до привілеїв свого стрия

¹⁾ Див. Привілей словітського монастиря у Додатку.

і батька додає 20. VII. 1666 ще і свій привілей на два млинки. До другого млинка, виставленого за селом, надає Анастасію Федиху, мельничку, з її наслідниками, з городом і садом та всіми чиншами — все те має належати до словітських монахинь. Ці надання потвержують королі: 1634 р. Володислав IV у Львові, 1653 р. Іван Казимир, 1671 р. Михайло Вишневецький, 1679 р. Іван Собіський та Август III у 1754 р. Втягнено їх до актів у Буську в 1762 р.¹⁾.

Старина І дальня (рефектар) василіянок у Словіті.

З акту візитатора показується, що словітський монастир не користувався всіми привілеями: бракувало другого млинка за селом, на якім повинно було молоти село Словіта, в дохід мав припадати монастиреві. У 1763 р. є в словітському монастирі 10 монахинь і одна новичка. Між монахинями є бувша ігумения з Сасова. Дальше довідуємося з візитаційної книги, що монахині в Словіті жили в старих хатках і провадили життя зближене до

¹⁾ Шадурський.

пустельничого. Тільки одна хата „старшої панни“ (ігумені) була покрита гонтами, а всі інші стріхою. При хаті ігумені була їdal'nya, шпихлір і пекарня. При дзвіниці була капелянівка. Усіх хаток було 8, а в них мешкали по одній або по дві монахині. Посередині цих будинків була саджавка з рибами. У 1763 р. хатки хиляться вже із старості до упадку й не надаються до зберігання клявзури. До направи будинків чи виставлення нових треба грошей, але усіх їх немає готівкою. Є до 7.000 на позиках і тому про ці речі нехай подумає прокуратор. На майно монастиря складалося тоді 39 ланів на 25 орних днів, 9 сіножкатей на 20 косарів і 10 підданих родин, що тримали орні поля на 22 дні. Капелян монастиря Г. Карасевич мав до вживки три городи і два сади, крім того мав орного поля на 12 днів і сіножкати на 7 косарів. Монастирські суми виносили 5.635 зл. (2.000 зл. із продажі інвентаря занесеного монастиря в Сасові).

З моментом переходу Галичини під Австрію первісно мав бути словітський монастир, як і інші монастирі в Галичині, злий із львівським монастирем. Але до концентрації не прийшло і монастирі вегетували дальше, щобільше — з причини редукції інших монастирів число монахинь у ньому навіть побільшилося. З листа митр. М. Левицького знаємо що в 1805—1807 рр. Словітва має 15 монахинь¹⁾.

Про долю отього монастиря в злуці із другим учасником тієї незавидної долі, монастирем яворівським, про старання єпископа Скородинського та заходи митрополита Ангеловича, а головно митрополита-кардинала Левицького біля його збереження переповіли ми на іншому місці (ст. 40) і тому тут не будемо повторюватися, а про працю в ньому, відповідно до нашої теми, згадаємо на іншому місці. Тут подамо лише кілька сухих відомостей. Новий монастирський будинок збудовано в р. 1842—1843 коштом 6.233·21 зол. р., а в р. 1914 добудовано в ньому нове крило. Кошти первісної будови покрив у великій мірі митропард. Левицький із своїх столових доходів²⁾.

Із ріжких даних відомо нам, що в 1774 р. було в ньому 7 монахинь, у 1807 — 15, у 1850 — 4, у 1867 — 6 монахинь і 1 новичка, а в 1885 р. усіх 14.

Тепер у монастирі сестер 41, ігуменя м. Анна Теодорович. Монастир має два дочерні domi: в Вишнівчику (підгаєцький повіт, від 1923 р.) з 9-ма сестрами та в Корчині (стрийський

¹⁾ Українсько-руський Архів XII, 8.

²⁾ Петрушевич, Словітський монастир, ст. 127.

повіт, від 1927 р.) з 7-ма сестрами, отже до словітського матірного дому належить загалом 57 монахинь.

Виховне заведення у Словіті отворено в 1822 р., а про його долю буде мова в одному з дальших розділів.

5. Станиславів. Хоч василіянки появилися на станиславівському ґрунті ще в 1900 р., то про властивий монастир василіянок слід говорити щойно в 1909 р., в тому моменті, коли станиславівська єпископська капітула дарувала монахиням будинок при вул. Петра Скарги ч. 17, на якому місці побудовано в 1911—12 рр. новий будинок, де під цю пору міститься монастир і дівоча школа. В тому ж 1912 р. (17. XI.) отворено при монастирі новіціят. Сестер 30, ігуменя м. Йоакима Філевич. Монастир має один дочерній дім у Кудринцях (борщівський повіт) з 12-ма сестрами, отже станиславівський матірний дім нараховує загалом 42 монахині. Цей дочерній дім у Кудринцях міститься у маєтності землевласників Івана й Каролини Дацькевичів, записаній монастиреві актом з 9. II. 1896, з обов'язком утримувати капеляна й 12 убогих, що не можуть заробити собі на прожиток.

6. Яворів. Святопокровський монастир існує від початку XVII ст. Й досі, а його початок був такий: У 1621 р. прибули до Яворова монахині-vasilіянки й замешкали у двох домах при горішній церкві. У 1636 р. Маргарита Жугаєвич, по мужеві Дишкевичева, яворівська міщенка, записала сестрам город коло церкви¹⁾). Коли ж до цього монастиря вступила сама фундаторка, то дальшим записом і купном розширила монастирську посілість, що обіймала 8 городів, побудувала на ній монастир і стала першою його ігуменею²⁾). Крім того долучила до монастирських городів ще й свій маєток по мужеві, званий „Ставчиська“³⁾). Всі ті свої записи потверджує Дишкевичева (в монастирі м. Макрина) у своїм завіщанню з 1644 р. та в рік пізніше вмирає⁴⁾.

Ta остання воля фундаторки не була пошанована. Вже вкоротці по її смерті, бо в 1646 р., простягає по записи на монастир свою руку братанич Жугаєвичевої (Жугаєвичі, це стара священича родина, якою все була обсаджена яворівська парохія) та відбирає город, який колись продав був Жугаєвичевій її братою Андрієм, а вмираючи записує його свому синові, о. Яковові.

¹⁾ Акти яворівського монастиря (пор. Й. Лозинський, 48, Коссек, 31).

²⁾ Хроніка яворівського монастиря (пор. Скрутень, Під хвилю пропамятних роковин).

³⁾ Див. Додаток: Фундаційний акт Дишкевичевої.

⁴⁾ Див. Додаток.

Монахині жалуються на свою кривду перед тодішнім яворівським старостою Іваном Собіським, який 1 вересня 1661 р. строго наказує повернути монахиням неправно у них загарбані городи та звільнити підданих монахинь від усіх данин і податків. Але цей наказ нічого не помагає. Монахині не тільки що не дістають загарбаного, але й ще дальше тратять, бо наслідники о. Якова займають даліші частки городів та будують на них свої доми. Внаслідок цього почався у 1680 р. процес, що тривав 92 роки, але й тим способом не могли монахині прийти в посідання свого майна.

З дальшої історії монастиря слід відмітити, що в 1691 р. приймають монахині разом з перемиською епархією унію, у 1693 р. (23. II.) на соборі монахів у Перемишлі рішено відкрити новіцят у Яворові і Смільниці, у 1702 р. збудовано нову монастирську церкву, але її знищила пожежа 24. XII. 1848 р.

Від часів м. Макрини Дишкевич до 1680 р. було в монастирі 40 монахинь. Після цього їх число зменшується до 5–6 осіб (помінник яворівського монастиря). У 1764 є їх лише 5.

Після переходу краю під австрійську владу саме існування монастиря було поважно загрожене. У звіті з 10. III. 1782 р. гр. Брігідо радив яворівський монастир, дуже бідний, получить з львівським. Цю справу реферувала цісарська двірська комісія 13 червня того ж року, а вирішив її цісарський декрет із 24. VI. 1782, що, касуючи 12 інших монастирів, приказував злучити монастирі василіянок у Смільниці, Розгірцах, Яворові і Загвіздю з монастирем львівським. Для поміщення більшої кількості монахинь віддано львівським василіянкам монастир, опущений клярисками (декр. із 31. VII. 1783). Та виконання цього декрету натрапило на труднощі, бо не було відповідного фонду для удержання такої кількості монахинь у Львові. Коли ж до того почав старатися еп. Білянський, щоби монастир таки залишено, стримано виконання декрету, але новим декретом (29. VI. 1784) заборонено їм приймати новичок та в той спосіб засуджено їх на вимертя¹⁾.

Справа новіцят була дуже складна, бо без позитивного її вирішення мусили з часом усі монастирі занапаститися, й тому владики роблять старання у державної влади в тому напрямі, про що вже згадувано в розділі II (ст. 40), але вони були безуспішні. Та факт, що, не зважаючи на тяганину по державних урядах, перемиський єпископ Іван Снігурський збирає фонди на будову монастиря в Яворові, що в 1825 р. закладає фундаменти

¹⁾ Хотковський. Історія жіночих монастирів, ст. 40, 102, 141.

під нову будову, а митрополит Левицький у 1829 році радить йому не відкладати будови, дас дуже гарне свідоцтво про віру у справу та про духа тих двох владик. Не диво, що при такій вірі еп. Снігурського здвигнено в рр. 1828—1831 новий монастир. І то здвигнено його для одної тільки монахині, с. Антоніни Ямінської, бо більше в Яворові з монахинь нікого не було. А коли ще до того додамо, що по смерті цієї одинокої зберігачки монастирського добра та одинокої представниці монастиря не залишився ніхто, так що треба було спроваджувати монахинь із слобітського монастиря (про це докладніше в розд. II, ст. 45), то вчинки Й віра владик виступлять перед нами у ще яркішому свіtlі.

Як було згадано вище, у 1847 р. приходять на постійно у Яворів монахині зі Словіти й від того часу монастир живе нормальним життям^{1).}

Тепер у монастирі сестер 26, ігуменя м. Емілія Тимочко. Монастир має три дочерні domi: в Дрогобичі (вул. Конарського 11, від 1921 р.) з 8-ма сестрами, в Перешилі (вул. Каспровича 5, від 1902 р.) з 8-ма сестрами та в Висоцьку Нижнім (турчанський повіт, лічничий дім) з 4-ма сестрами, отже до яворівського матірного дому належить загалом 46 монахинь.

АМЕРИКА.

а) Епархія для галицьких українців (філядельфійська).

Монастир у Філадельфії на Факсчейс (адр. Sisters of St. Basil the Great, Fox Chase Road and Shelmire Street, Fox Chase Station, Philadelphia, Pa). Монастир існує від 1912 р., але в цьому домі міститься щойно від 1931 р., коли то його вибудовано. Передше містився теж у власному домі в Філадельфії, купленому в 1910 р. на сиротинець Преосвяш. Кир Сотером Ортінським. Сестер 37, ігуменя м. Йосафата Теодорович. Монастир має такі дочерні доми: в Філадельфії (адр. 832 N. Seventh Street, Philadelphia, Pa), де був давніше матерний дім з 1912 р. по 1930 р. і де тепер є сиротинець для хлопців і дівчат, прукарня та робітня церковних риз — з 25-ма сестрами, в Ньюорку (адр. 27—29 Fourth Street, Astoria L.I.N.Y.) з 7-ма сестрами та в Чесапіку (адр. Box 148, Chesapeake City, Md.) з 6-ма сестрами. Крім цих трьох властивих дочерніх домів мають сестри свої станиці у 6-х парохіяльних домах в таких місцевостях: Клівленд (1208 Kenilworth Ave. Cleveland, Ohio) з 3-ма сестрами, Скрентон (430 N. Seventh Street, Scranton, Pa.) з 10-ма сестрами, Балтимор (адр. 1200 E. 36th Street, Baltimore, Md.) з 10-ма сестрами, Атланта (адр. 1200 Peachtree Street, Atlanta, Ga.) з 10-ма сестрами, Ашвілл (адр. 1200 W. Franklin Street, Asheville, N.C.) з 10-ма сестрами.

¹⁾ Петрушевич, Словітський монастир; Руський Слон 1872, ч. 7.

тон, Ра) з 3-ма сестрами, Шікаго (2238 Rice Street. Chicago, Ill. — з 4-ма сестрами та 4952 S. Paulina Street. Chicago Ill. — з 3-ма сестрами), Гемтрамк (2222 Grayling Ave. Detroit, Mich.). з 3-ма сестрами та Пітсбург (705 Mint Way. S. S. Pittsburgh, Pa) з 3-ма сестрами. Отже в загальному філядельфійський матерій дім на Факсчейс нараховує 94 монахині.

3) Епархія для закарпатських українців (пітсбурська).

Монастир у Юніентавн (Uniontown) під покровом св. Макріни. Початок монастиря датується 1921 р. і первісним його осідком був парохіяльний дім у Клівленді. Пізніше перенісся монастир до великого сиротинця в Елмгурсті, де йому відступлено на клявезуру одно крило. За дозволом і підтримкою Пресвятої. Кир Василя Такача набуто реальність у Факторивіл, але згодом перемінено її на Юніентавн, де має находитися матерій дім. Усіх сестер з місійними домами — 64, ігуменя м. Макрина Мельничук.

Монастир має чотири місійні domi: в Елмгурст (від 1923 р.), Вілксбер (від 1925 р.), Трентон (від 1927 р.) і Гейзелтон (від 1932 р.).

в) ЗАКАРПАТТЯ.

1. Ужгород (Ракоція 23). Монастир істнує від 1924 р., хоч василіанки з'явилися на ужгородському ґрунті вже в 1921 р., офіційно запрошені туди зі Станиславова тодішнім ужгородським епископом Кир Антоном Паплом. Сестер 34, ігуменя м. Магдалина Гуменюк.

2. Пряшів (Францісцого 19). Монастир істнує від 1922 р. Його першими мешканками були сестри, що з причини несприятливих зовнішніх обставин не могли знайти праці, для якої були покликані, в Ужгороді. Сестер 4, ігуменя м. Ірина Олексюк.

г) ЮГОСЛАВІЯ.

1. Крижевці (Križevci). Монастир істнує від 1917 р. Завязок його дали словітські монахині родом з Югославії, що прибули тут ще в 1915 р. Сестер 5, ігуменя м. Августина Смічіклас. Монастир має дочерній дім у Каменіці (Kamenica) з 3-ма сестрами, отже всіх монахинь 8.

2. Шід (Šid). Монастир істнує від 1920 р. та має 13 монахинь.

Для повноти образу слід би згадати про сучасні василіянські жіночі монастирі поза територією, замешкалою українцями, себто про василіяноок в Італії і в Сирії. Дані подаємо за офіційальною статистикою¹⁾. І так:

1. Італія. Монастир василіяноок-італьоальбанок у Меццоюзо в палермській епархії оснував у 1921 р. єромонах василіянин із Гроттаферрата Ніль Bordжа. Монастир має ще три дочерні доми: в палаті Адріяна в монреальській епархії, в Кастельгандолфо в альбанській епархії та в Акваформозі в лунгроській епархії. Всіх монахинь італьоальбанок є 27, новіціят находитися у Меццоюзо. Ціль: школи й сиротинці, виховання молоді.

2. Сирія (мельхітки). Є там троякого роду жіночі монастири.

а) Монастирі василіяноок-шувариток. Є їх два в бейрутській епархії. Успенський коло Mar Sime'an і Благовіщенський у Zug Mi'kail із 45-а монахинями в обох домах. Василіянки-шуваритки мають за собою давню історію. Іх монастир оснований в 1732 р. Ще в 1743 р. надано їм декретом св. конгрегації г.ропаганди правила св. Василія Вел. та віддано під провід шуваритських василіян. Тепер користуються вони в дечому конституціями візиток. Ціль монастирів: контемпляція, строга клавзура й канонічні, хоральні молитви.

б) Монастирі василіяноок-алеппінок. Є їх у бейрутській епархії теж два: у Dair Zagaya та святомихайлівський у Zug Mi'kail з загальною кількістю 30 монахинь. Відлучились вони від шувариток тоді, коли розділились василіяни-шуварити, себто в 1832 р., але користуються тими самими правилами й конституціями, що й шуваритки.

в) Монастир василіяноок-сальваторіянок під по-кривом Благовіщення в сидонській епархії нараховує 27 осіб та істнує від XVIII ст. Духовний провід спочиває в руках мельхітських василіян-сальваторіян. Ці василіянки зберігають правила св. Василія В. у первісному їх вигляді та провадять таке життя, як василіянки-шуваритки й алеппінки.

¹⁾ Statistica con cenni storici dell' Oriente cattolico, 1932, ст. 391—2.

ЧАСТИНА II.

ПОГЛЯД НА ВИХОВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
СС. ВАСИЛІЯНОК.

I. ГЕНЕЗА ВИХОВНОЇ ПРАЦІ У ВАСИЛІЯНСЬКИХ МОНАСТИРЯХ.

Приказ Христа: „Ідіть і вчіть усі народи“ (Мат. 28, 19) став законом для церкви. Тому, як це свідчить історія, християнство, поширюючись, де тільки поставило свій вівтар, відчиняло зараз також школу. Всюди, каже Гольцварт¹⁾, де тільки церква поставила свою стопу, творить вона основу під християнську культуру й цивілізацією. Історики церкви твердять, що навчання й виховання лежить у післанництві церкви, так що з тієї причини школа дісталася назву дочки церкви, бо якраз церква дала почин християнській школі.

Спершу ішло про приготування до св. тайни хрещення т. зв. катихуменів. Але, тому що в давніх часах цю тайну уділяли епископи, тож і при єпископських катедрах повстали „*baptisteria*“— каплиці, у яких „*doctores audientium*“ учили молодь. Вони дали почин катедральним школам, за якими повстали пізніше школи парохіяльні й монастирські²⁾.

Монаші чини показались могутніми помічниками церкви на цій ділянці. Історія оповідає нам про заслуги чинів не тільки в наверненню поганських племен, але також у творенню літератури, плеканню ріжного мистецтва й науки та, вкінці, в навчанню й вихованню молоді. Вже в найдавніших часах, як у св. Пахомія († 348) і в св. Василія В., находимо приписи, що торкаються виховання молоді. Що св. Василій поручав виховання, про те можемо заключувати із його слів, поміщених у правилі: „Сиріт самі беремо до себе, щоб за прикладом Йова стати батьком сиріт“. Правило св. Василія В. дозволяє приймати до монашого чина крім сиріт ще й молоденьких хлопців, яких привели самі батьки. „Інших дітей приймаємо тоді, коли батьки їх приводять“. Розуміється, що монастири приймали дітей в першій мірі на те, щоб їх приготувати до монашого життя. На це вказують Василієві слова: „Принятих не можна відразу причи-

¹⁾ Weltgeschichte III.

²⁾ Хотковський, Історія політ. церкви I, 169.

сляти й прилучувати до братів; зле їх поведення могло би стати закидом проти нашого способу життя" ¹⁾.

Цей звичай принимання дітей на виховання переняв пізніше від старинних східніх монастирів св. Венедикт. Тих дітей називано „облятами“, себто Богові посвяченими. Від дня пожертвування були обляти дійсними членами монашого збору. Приймали семилітніх хлопців, часом навіть молодших ²⁾. Св. Григорій з Нісси († 394) підчеркує виразно в життю св. Макріни, що „в монастирі заламалися вихованням дівчат-сиріт“ ³⁾. Отже інститут обляток існував уже в IV столітті в монастирях у Кападокії. Чи приймали в монастирі дівчат, що не мали наміру остати в монастирі, напевно не знати ⁴⁾, але на основі звичаю, що існував у мужських монастирях, можна би здогадуватись, що такий звичай був також і в жіночих монастирях.

Ціллю виховання є творення характеру. „Правдивий християнин — це людина характеру, що думає, судить і стало ділає по розуму, просвіченному надприродним світлом прикладів і науки Христа“, так означає ціль виховання папа Пій XI ⁵⁾. А св. Василій, покликуючись на Апостола „...виховуйте їх (дітей) у карності й напоминанню Господнім (Єфес. 6, 4), каже: „Коли батьки їх з тою ціллю віddaють, а приймаючи є переконані, що можуть їх виховати в карності і страсі божім, нехай буде захований той приказ Господа: „Полишіть дітей і не бороніть їм приходити до мене, бо таких є царство небесне“ (Мат. 19, 14), але коли такої цілі немає, ані тієї надії — думаю, що це не є ані Богові міле, ані нам відповідне ані корисне“ ⁶⁾.

У правилах св. Василія находимо багато вказівок щодо вedenня молоді. Основною прикметою, яку він поручає в вихованні молоді, є дух лагідності, терпеливості й любові. „З любовю й милосердям сповняючи те, що Апостол каже: „Як пістунка доглядає своїх дітей, так з тугою до вас хотіли ми радо передати вам не тільки це Євангеліє Боже, але й наші душі“ (ІІ Сол. 2, 7—8⁷⁾). На питання, в який спосіб поправити хиби хлопців, відповідає св. Василій: „Коли хлопці схиляють у чімсь, що відноситься до самої науки, повинні вчителі поправляти їх і напоми-

¹⁾ Прав. общ. XV, 1.

²⁾ Карбов як I, 46.

³⁾ MSG XVI, 98.

⁴⁾ Вайс, ст. 120, 122.

⁵⁾ Енцикліка про християнське виховання молоді. Львів 1930, ст. 27.

⁶⁾ Прав. кор. 292.

⁷⁾ Прав. кор. 184, общ. XV, 2.

нати. Але коли їх схиблення є знаком злих обичаїв, непослуху, впростоти, лінівства, пустоти, брехливості або інших пороків... треба їх повести до настоятеля. Він має обдумати і спосіб і міру по-прави. Бо коли й картання є ліком для душі, то воно не до кожного належить і не кожний може лікувати¹). В іншім правилі поручає св. Василій осібне помешкання для молоді, так у мужських як і в жіночих монастирях. Від виховника вимагає він досвіду, лагідності, терпеливості й батьківської доброти. Передовсім поручає виховникам добирати відповідні засоби до викорінення вад. „Розгніався хто на ровесника, нехай перепросить його і нехай буде приневолений послужити йому в міру провини; покора нищить в душі нахил до гніву²). На мовчання клав св. Василій велику вагу, твердячи, що той, хто мовчить, може навчитись, як треба питати й відповідати³). Вже перед Христом погани цінили вартість мовчання, бо Пітагор вимагав від своїх учнів вправи у мовчанню. Читаємо також у правилах, що молодь повинна в монастирі мати осібну школу, в якій училася є св. письма й сентенцій Соломона⁴).

У своїх радах і педагогічних вказівках бере св. Василій під увагу також індивідуальність дітей, коли каже звертати увагу на вроджені здібності при виборі ремесла чи штук⁵). У св. Василія стрічаємо гадки, які виголошують пізніше педагоги як щось нове; його педагогічні думки не тільки не стратили на вартості, але в наших часах знаходять у життю зреалізування, напр. узгляднення індивідуалізації, спрямування дитини до занять згідно з її здібностями. Отже бачимо, що св. Василій, як на свій час, був добрим психольгом, що знов душу дитини й мав багато зрозуміння і здорового осуду в доборі педагогічних засобів.

Виховання молоді було одним із завдань, що їх поручив своїм дітям св. Василій Великий. Сам основно освічений в Атенах і в інших містах на класичних зразках, і сповняючи уряд учителя в Кесарії Кападокійській, був приклонником наук. Як він цінив світську науку, свідчить його слово до молоді, як треба з користю читати поганських авторів. У ньому подає спосіб користання з поганських архітекторів, вказуючи на бджілку, що з квіту бере лише солодкість, а все інше, їй непотрібне, лишає.

¹⁾ Прав. общ. LIII.

²⁾ Прав. общ. XV, 1—2; порівн. Вільман, ст. 43.

³⁾ Прав. общ. XIII; пор. Omówienie i miltczenniu. „Miesięcznik katechetyczny i wykładowczy“, rok III. Lwów 1913, ст. 506.

⁴⁾ Прав. общ. XV, 3.

⁵⁾ Прав. общ. XLI, 1.

Звичайно чини і згromадження мають якусь характеристичну прикмету, надану їм основником. І так, св. Вінкентій а Павльо поручає діла милосердя (послугу хорим), св. Франциск з Ассізі — вбогість, св. Домінік — проповідання божої правди, св. Альфонс Лігуорі — місіонарську працю, і т. д. Правила св. Василія Великого, як найстарші, кладуть вагу на звершену любов Бога і близького. Як засіб до цього поручає св. Василій молитву і працю, бо тільки тоді можна погодити ті два уступи апостольських писань, що неначе суперечать собі: „безнастанно моліться“ (І Сол. 5, 17) і „в труді й нужді, часто в неспанні, у голоді й жажді“ (ІІ Кор. 11, 27, розуміється — проводіть дні). Дальші його слова свідчать, що він вимагав отримання занять Марії й Марти: „Так будемо звертати діла рук наших до мети приподобання себе Богові. Так треба лучити молитву з працею¹⁾“

Щодо вибору роду праці, то св. Василій не спинюється тільки на однім її роді, але показується всестороннім умом. Обирає ріжнородність занять, пристосованих до потреб близніх і часу. Коли голод навістив народ, віддає не тільки свій дідичний маєток по матері, але словом заоочує багатих до несення помочі загроженим. Як архиєпископ Кесарії Кападокійської закладає цілий ряд добродійних інституцій, в яких уміщує своїх монахів, поручаючи їм опіку над бідними й недужими. Сам також часто відвідував ці заведення та віддавав прислуги хорим. Діяльна любов близького, що її переказав своїм дітям, була характеристичною рисою його індивідуальності. Йі посвятив він свою науку, тихий монаший стан, здоровля — усі сили своєї душі віддав на службу любові близького²⁾. Це пожертвування себе діяльній любові близького й було причиною його винищення себе самого й скорої смерти.

Духовні діти св. Василія звернулися з часом до одної з найважніших ділянок праці — до виховання й навчання молоді, так у мужеських як і в жіночих монастирях.

¹⁾ Прав. общ. XXXVII, 1—3.

²⁾ Григорій Назіянзький, Слово XLIII, 42.

ІІ. ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВАСИЛІЯНОК У ДАВНИНУ.

Говорити про виховну діяльність василіянок у давнину дуже важко, бо ніде не находимо про це багато вісток. Воно й не дивниця, бо в давнину не дуже то звертали увагу на виховання дівчат, а хоч і виховували, то не писали про це. В попередньому розділі згадувано, що вже за часів св. Макріни принимано до монастирів і дівчат на nauку. Та й на старій Україні принимано дівчат у монастирі на nauку. Вже вище (ст. 32) згадувано про те, що до полоцького монастиря віддав був князь Юрій Полоцький свою дочку Градиславу на nauку св. письма, а коли вона опісля під впливом своєї сестри Евфrozинії-Предислави, ігумені монастиря, забажала постригтись у монахині й того доконала, мали обі сестри від батьків чималі докори. Також і першінний побут її братаниць Киринії й Ольги Вячеславовних, що теж постриглись у черниці, був уладжений у плянах батьків тільки тому, щоби княжни навчились читання.

Та цей факт посилення дітей до монастиря не був фактом відірваним. Св. Евфrozинія, що походила з високого роду і вславилася великими подвигами, найшла людей, що все важніше із її життя записали та так передали нам дві цінні згадки про сліди виховної праці в жіночих монастирях. Алеж і було багато монахинь, не високого може походження й може не впадаючих так дуже в око подвигів, що не найшли своїх поклонників і біографів, і неодне цінне для нас остало незаписане й пішло в непамять.

Не маємо теж ніяких вказівок ні слідів про виховну діяльність василіянок у часах після берестейської унії. Коли виразно говориться в цьому часі про монастирські школи й педагогічну працю василіян, про василіянок не згадується. Із того загального свіжого подиху, що принесла його на наші землі унія, можна би догадуватися, що не минув він і василіянок, але безпосередніх вказівок на це немає, за виїмком хіба дрібної згадки про виховну працю в полоцькому монастирі в XVII ст.¹⁾). Цойно в рішеннях замостьського синоду 1720 р. маємо цінні вказівки в нашій справі,

¹⁾ Акты виленской археогр. комиссии XVI, ст. 425

а саме синод поручає василіянкам займатися дальшім вихованням дівчат та вимагає, щоб вихованиці платили згори на удержання в монастирських інституціях¹⁾). Тє слово „далъше“ вказує на те, що в попередньому періоді василіянки займалися виховуванням дівчат, а в час синоду обго та виховна праця ослабла (на це, виглядає, вказувалася вимога, щоб дівчата платили за своє удержання згори), або синодував за відповідне тим своїм рішенням заохотити монахинь до інтенсифікації якраз тієї праці. Дальше, вимога, щоб вихованиці платили згори за своє удержання в монастирських заведеннях, впевняє нас у тому, що ішло тут не про виключно тільки підготовку кандидаток монашого стану, але про виховну діяльність, з якої міг користати ширший загал.

Коли нам так трудно знайти сліди про виховну діяльність василіянок у давнину, то тим більше трудно нам говорити про те, що було предметом виховання та про його методи. Щойно в другій половині XVIII ст. в державах, у яких находились чи яким припали обговорювані території, появляються змагання урядів взяти виховання молоді в свої руки та з тією метою виходять щораз то нові декрети й зарядження, що назначують цілі шкільного виховання, поділ шкіл на ріжні типи, означають предмети навчання і т. п.

І так, у Річ Посполитій після першого її розбору починається реформа життя на всіх його ділянках і в усіх його проявах, що не минає, річ природна, й найважнішої ділянки — виховання молоді. Для керування цими справами покликано в 1773 р. т. зв. едукаційну комісію, що взяла під свій нагляд усі виховні заведення, розуміється й монаші, та встановила норми організації тих заведень і програми навчання. По постановам цієї комісії над жіночими монастирськими заведеннями мали нагляд ректор і проектор. Програма навчання мала обійтися читання й писання по польськи, рахунки, ручні роботи, історію й науку моральності, але, стоючи на становищі, що школа має приготовляти молодь до життя, слід при всьому вихованню узгляднувати обовязки жінки і її будущі завдання. Розуміється польський дух і польська мова, що опановують у XVIII ст. усе життя, опановують теж і ціле шкільництво й виховання василіянок²⁾.

Та акція едукаційної комісії не простягалася на всю територію давньої Річ Посполитої: Галичини, яку 1772 р. забрала Австрія, вона цілком не торкалася, а й на інші території вона не все простягалася, бо вже в два роки пізніше велику частину об-

¹⁾ Савич, ст. 268.

²⁾ Коллонтай, ст. 26.; Савич, ст. 303.

говорюваної території забрала Росія, а в 1795 р. Річ Посполита за-
галом перестала існувати. Але те, що завела едукаційна комісія
на українсько-білоруських землях, лишилось і розвивалось піз-
ніше під Росією, де, завдяки прихильному наставленню царя
Олександра I, культурна й освітня праця поступала вперед. У той
час докладали василіянки всіх зусиль, щоби дорівняти іншим за-
хіднім виховним заведенням, так монашими як і світським. Та ці
спроможності почали зникати за Олександрового наслідника
Миколи I, поки указом 1839 р. він не позамикав усіх з'єднених
монастирів, а в 1843 р. не позамикав і самих монастирських шкіл.

Відомості про виховні заведення висиліянок у Росії є дуже
скруп, бо досі мало хто займався цим питанням і тому
в переважній кількості фактів ми є здані на принагідні згадки.
Одиночно поважнішою працею з цієї ділянки є власне друга ча-
стина праці Волиняка. Є вона остільки цінніша, що автор вико-
ристав у ній архівальні матеріали, а саме акти візитацій шкіл
Чацького. З браку інших джерел до цього розділу ми мусіли
у дальшому опертися переважно на ній.

Про виховні заведення василіянок на Поділлю та Брацлав-
щині не маємо ніяких відомостей. Волиняк категорично заявляє,
що їх там не було¹⁾, а зате подає дані про кілька таких заве-
день-інститутів на Литві й Білорусі та на Волині. Найдавнішим
з усіх було мабуть заведення в Вітебську, що існувало
від XVIII ст.²⁾. Його опис подає Волиняк на підставі рукописного
матеріалу з музею кн. Чарторийських (рукопис ч. 91). На
його удержання складалося 15 мужеських монастирів, даючи
річну квоту 4.700 рублів³⁾. З цих доходів удержанувано там 20 бідних
дівчат, даючи їм безплатно харч, мешкання, одіж, а також нав-
чання. Приймано дівчата в віці 7—10 літ; за станами: 10 дочек
шляхотських, 8 священичих, 2 міщанські. Наука тривала від 4—8
років. Предметами навчання були: релігія, читання, писання, ари-
метика, географія, російська мова, а за осібною доплатою також
французька й німецька мова та рисунки й танці. Дівчата були
постійно під наглядом трьох „магістер“, вибираних з посеред се-
стер. Чисте білля одержували 2 рази тижнево, а постіль тільки
раз у місяць. Виходити з заведення могли тільки за дозволом
настоятельки. До розмовниці виходили тільки в присутності на-
стоятельки. Одна година денно була призначена на відпочинок

¹⁾ Op. cit. ст. 251.

²⁾ Ibid. ст. 255.

³⁾ Був це фонд первісно оршанський (див. нижче).

та часом викорисовувано її для прогульок за місто. Над молодшими ученицями могли надзирати старші. За науку платили: в І кл. — 5 рублів, в ІІ—7 р., в ІІІ—10 р., в ІV—15 р. За науку мови французької й німецької доплачували по 10 рублів, за танці 6 рублів. Не зазначено в описі, скількиплачено за удержання; однак з того, що за удержання 20 бідних дівчат числено 3.000 рублів, можна гадати, що виносило воно біля 150 р. у рік.

Кількість цих конвіторок „на фонді“ часом збільшується, бо в 1805 р. було їх 30, а пізніше навіть 34—38. Платних конвіторок під час візитації в 1807 р. було 37. В 1809 р. було в вітебськім заведенню 8 учительок і 44 учениці. Цей конвікт піретривав аж до 1839 р. Останню виховницею була с. Клара Мартусевич, яку опісля, за привязання до унії, Сімашко інтернував до Мядзьолу¹⁾. Дальша доля цього інституту, згл. статистика з пізніших літ, невідома.

У вітебській губернії існував ще й другий конвікт — у Польську. Вже з XVII ст. маємо сліди виховної праці василіянок в цьому монастирі (Акти віленської ареогр. ком., т. XVI, ч. 227, ст. 425). У 1805 р. стрічаємо в ньому 11 дівчат, 1807 — 16, 1808 — 2 учительки й 14 дівчат, в 1809—3 учительки, 15 конвіторок і 4 абсолвентки. Як бачимо, інститут розвивався, хоч поволі. На підставі інших вказівок, яких Волиняк не наводить, він догадується, що це заведення було так збільшилося, що його фреквенція постійно перевищала конвікт маріяніток²⁾.

Другим із найстарших заведень при кінці XVIII ст. був конвікт в Орші, в могилівській губернії, що числив по 10 або й більш дівчат. За удержання плачено по 30 або 40 рублів річно, а за науку, як свідчить копія сучасної візитації, плачено згідно з умовою. Цей інститут заложили французькі трапістки в будинку василіянського мужеського монастиря й провадили його до половини 1800 р., коли то їх видалено з Росії, а конвікт віддано під управу оршанським василіянкам. На удержання монастиря й конвікту складали василіянські мужеські монастирі 4.500 рублів річно. В році 1801 було в цьому заведенню 14 учениць³⁾ в першій і 12 у другій клясі. Предметами навчання була мова польська й російська та катихізм, аритметика, біблійна історія, каліграфія й ріжні ручні роботи. Наука була безоплатна. Учительками були сестри Варвара Шемейот і Длуська. У 1802 р. перенесено цей

¹⁾ Волиняк ст. 165, 254.

²⁾ Ibid. ст. 255.

³⁾ Ibid. ст. 256.

конвікт до монастиря василіянок в Орші. В тому ж році находитися там 62 дівчат, під наглядом м. Венедикти Залеської і двох її помічниць. В рік опісля відібрано оршанським василіянкам грошеву допомогу, а фонд перенесено до Вітебська. Відтепер держать вони вихованок лише за оплатою. В 1809 р. є їх вже лише 12. Заведення існувало до 1839 р.

З візитації Чацького довідуємося, що з початком XIX ст. існувала в Вильні школа й інститут василіянок. У 1805 р. було в заведенню 4 учениці, 1806 р. — 6 учениць і 2 вчительки, в 1809 — одна вчителька, 14 учениць і 5 абсолювенток. Пізніше, з розширенням обсягу наук, зростає також кількість учениць. У 1809 р. є їх вже 43, а з цих 23 інститутки платні, 7 безплатних і 13 доходячих. Крім двох гувернанток та вчителів французької й німецької мови та танців учили в школі василіянки, а реалії вчивася василіянин. Заведення діставало похвали від куратора й міністра та удержалося до 1840 р.¹⁾

У віленській губернії була ще й друга школа з інтернатом, у Мядзьолі, де увілювано лише початкових наук, удержанючи малу кількість дівчат, часто своєчок тамошніх монахинь. Існувала вона до 1839 р.²⁾

Також лише початкових наук учили в трьох заведеннях при монастирях василіянок у мінській губернії. В самій школі в Мінську в 1803 р. є 17 платних інституток і 5 безплатних сиріт, а в 1805 р. удержанується там 5 дівчат. У 1807 р. є в пансіоні (себто в школі) 18 і в конвікті 12, в 1808 р. — 10 вихованниць, вкінці у 1809 р. є в пансіоні 12, а в конвікті 10 дівчат. Учить учитель і дві вчительки³⁾.

Далеко менші розміри має з початком XIX ст. виховна діяльність монастиря василіянок в Новгородку. В 1803 р. виховується там 2 дівчат, а в кількох слідуючих літах (від 1805 р.) заведення нараховує по 5 вихованниць. Візитував о. Богуш⁴⁾.

Монастир у Пінську мабуть не мав конвікту. Є лише згадки, що була там школа, в якій училися шляхотські і священичі дочки — читання, писання, рахунків, катихизму й ручних робіт⁵⁾.

Остали до обговорення ще заведення на Волині. Про них маємо відомості майже виключно з паперів, що лишились по

¹⁾ Щербіцький, ст. 126—134; Волиняк, ст. 254.

²⁾ Волиняк, ст. 254.

³⁾ Ibid. ст. 254.

⁴⁾ Ibid. ст. 254.

⁵⁾ Ibid. ст. 254.

кураторові в музею Чарторийських у Krakovі, та ще й нечисленні російські статистичні матеріали. На Волині було чотири заведення василіянок: в Дермані, Підбірцях, Полоннім і Володимирі. Всі існували в перших роках XIX століття.

В Дермані, як подає Волиняк¹⁾, унаслідили василіянки заведення по трапістах, після того, як їх усунено з Росії, хоч до Дермана прийшли вони скоріше, бо в 1795 р., після скасування монастиря в Корці. Як подають канонічні візитації й статистичні матеріали, в 1802 р. у дерманських василіянок дістає науку 12 дівчат майже в тім самім обсягу, як це ми вже згадували при заведеннях в Пінську й Новгородку. Наука й удержання безплатні, а кошти покривали самі василіянки. Зі школи користали головно бідні шляхотські сироти. Вчили сестри, прогнані з Корця: Текля Тиська, Йосафата Забежевська, Христина Забежевська та Антоніна Карловська²⁾. Нажаль, уже в 1803 р. знесено це заведення, відчиняючи на його місце подібний жіночий інститут³⁾.

Про заведення в Володимирі Волинськім маємо безпосередні відомості з візитації Чацького в липні 1803 р. З деяких згадок можна додумуватися, що воно існувало вже в останнім десятиліттю XVIII ст. Вчили там монахині читання й катихизму, а з міста осібний „директор“ приходив учити каліграфії. Після 1803 р. про цю школку, в якій іще в тім році було 12 учениць, вже нічого нечувати⁴⁾.

Також у Підбірцях було заведення і певно якісь спроби навчання. Ми знаємо тільки, що монахині того монастиря просили у Чацького приписів, твердячи, що мають учительок до першої класи, але Волиняк не подає, в якім це було році⁵⁾. Після 1803 р. про це заведення немає ніяких згадок.

В Полоннім на початку XIX ст. застаемо кілька старших монахинь, але новіціяту нема. Отже ясно, що про навчання вони не могли думати. Зачалася тут виховна праця щойно біля 1832 р., коли збільшилися доходи монастиря через перенесення підборецького монастиря. Заведення існувало аж до знення в 1839 р.¹⁾.

¹⁾ Op. cII. ст. 252.

²⁾ Пор. ст. 60.

³⁾ Сборник I, 878; Волиняк, ст. 252.

⁴⁾ Волиняк, ст. 252.

⁵⁾ Ibid. ст. 253.

⁶⁾ Ibid. ст. 158, 81.

Тільки знаємо про виховну діяльність василіянок у Росії. Відомості, як бачимо, досить скupі, а їх оголошення є головно заслугою Волиняка і за ним тут їх наводимо. Монастирські школи підлягали до 1811 р. віленському університетові й міністерству освіти безпосередньо. В цьому році віддано їх під управу епископів, що заряджували ними до 1835 р. Тоді віддано монастирські жіночі школи знову під безпосередній нагляд міністерства, щоби за кілька літ (1843 р.) знести їх цілковито.

Недовго перед катастрофою, у 1839 р., як загально висказується наш автор, у 6-ох монастирях литовської й білоруської епархії, виховували василіянки 96 дівчат, тоді як на всіх землях, прилучених до Росії, монахині латинського обряду мали 32 школи з 1171 ученицями¹⁾. Та коли зважимо, що на це число складається 8 монастирів і то на території значно більшій, тоді це зіставлення випаде для василіянок значно корисніше. Ми побачимо, що перевищають їх лише маріянітки (12 шкіл, 237 учениць) і шаритки (7 шкіл, 719 учениць). Зате з 6-ох інших монаших чинів латинського обряду (венедиктинки й вернардинки, візитки, домініканки, цистерки й катеринки) ніякий не дорівнює василіянкам ані щодо кількості шкіл (між 5—1) ані щодо кількості учениць (82—5). Таким чином, на тлі льокальних відносин, роля василіянок являється поважною.

Вище вже було сказано, що діяльність едукаційної комісії не розтягалася на Галичину, яку в 1772 р. забрала Польщі Австрія. Але і в цій державі бачимо ті самі тенденції, що й у Польщі, а саме — азяти виховання молодого покоління під виключний вплив держави і її влади. Звичайно реформи в Австрії приписують Йосифові II, але їх коріння сягає часів перед ним. На цьому місці требаб довше спинитися над тими плянами австрійського уряду, що торкаються шкільництва й виховання.

З доручення цісареві Марії Тереси випрацьовує й представляє їй 26. VIII. 1770 р. гр. Перген проект організації шкіл. По цьому проекту школи поділяються на три ступні: 1) тривіяльні міського й сільського типу, 2) реальні, що мали підготовляти кандидатів до вищих (фахових) шкіл, та 3) гімназії для синів шляхотських, заможніших міщен та бідників і спосібників селянських дітей, цих останніх за окремим дозволом. Розуміється, що автор проекту мав на увазі й жіночу молодь, хоч сам проект був випрацьований для мужеської молоді. У своїм проекті виступав Перген проти участі монастирів у навчанню і пропонував цілко-

¹⁾ Волиняк, ст. 256: Журнал мін. нар. просв. з р. 1837, 11.

вите їх відсунення від цього, бо монастирі мають свої власні ціли (*heimliche Privatabsichten*), які не є згідні з тенденціями уряду¹⁾.

Плян Пергена одобрив австрійський уряд, але його не можна було виконати, бо бракувало і грошей і людей, і тому його переведення в життя занехано, а навчання дальше провадилося по монастирських школах.

Австрійський уряд був свідомий культурної відсталості населення новонаобрітих земель у порівнанню з іншими краями Австрії і, стараючись тому зарадити, висилав у цій справі відповідні запити до місцевих урядів. Для нас цікава відповідь львівського старости Мільбахера з 5. V. 1774 р. на один такий запит центральної влади. В цьому звідомленню читаємо, що школи, так хлопячі як і дівочі, у Львові й на провінції могли би удержанувати монастирі й на це не треба булоб докладати державі своїх коштів. Так отже бачимо з одного боку тенденцію уряду злятичизувати виховання молоді й усунути його з під впливу монастирів, а з другого боку брак фондів змушує державу залишити у великій частині виховання по монастирських школах. Ми побачимо нижче, що той клопот держави з фондами і був причиною того, що уряд дозволив на існування василіянок.

Для нас цікаве питання: чи василіянки в Галичині проявляли якусь виховну діяльність в момент переходу її під Австрію? Щодо цього то можна занотувати такі три факти: 1) У консигнації львівської губернії з 1782 р. зазначено, що монастирі у Львові та Загвіздю займаються вихованням дівчат²⁾, 2) в монастирських актах у Словіті зберігся один рукопис п.з. „Consignatio status personalis personarum saecularium in monasterio Leopoliensi monialium O. S. Basilii M. degentium, die 2 febr. 1785“, в якому находимо рубрику: „Puellae titulo educationis“ з прізвищами більшох вихованниць: „Thecla catechumena ad baptismum aspirans ex judaismo, Helena Bawłowska, Anna Mytkowska, Brigitta Nowicka, Barbara Kulczycka, Anisia Garbaczewska“, 3) львівський „Schuloberaufseher“ канонік Гофман у своєму звідомленню з 24. X. 1786 р. вичисляє у Львові тільки венедиктинок (латинських і вірменських) та шариток³⁾. З тих трьох згадок можемо ритягнути такі висновки: У згаданих монастирях займалися монахині навчанням, спершу

¹⁾ Так само і в Польщі епікуратійна комісія мусіла нераз погрозами вимушувати виконання своїх розпоряджень, бо монастирі в своїй „шкільній політиці“ мало числилися з директивами влади (пор. Лукашевич II, 444).

²⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 99.

³⁾ Барановський, Львівські школи, ст. 141.

прилюдним (виказані як монастирі, що займаються навчанням, в офіційному документі), пізніше бодай неприлюдним (мають „*titulo educationis*”... „*personas saeculares*”), для своїх потреб. Можливо, що такий стан є ще і в часі, в якому виготовляє свій звіт канонік Гофман, але він його, як урядова особа, не може зафіксувати у своїму звіті, в якому має зафіксувати лише такі монастирі, що в виховній своїй праці вповні відповідають вимогам уряду, але можливо теж, що з причини браку покликань перевивається і ця неприлюдна виховна діяльність львівських чи загвоздецьких монахинь.

Вже вище (ст. 40) було згадано про заходи єпископів біля збереження обох монастирів у львівській та перемиській епархії. У своїх стараннях так Скородинський як і Ангелович і Левицький головний натиск клали на те, що монастирі мають займатися навчанням дітей, бо ніякий інший аргумент не міг промовити до переконання австрійського уряду. Там же й зазначено, як то австрійський уряд не повірив на слово єпископові, але вимагав докладних даних про те, який є науковий рівень монахинь та чого вони можуть учити; а діставши ті дані й призначено їх за невистарчаючі, поставився негативно до прохання митрополита. Коли ж наслідник Ангеловича, Михайло Левицький 7. V. 1818 р. знову звернувся до уряду з тією справою, то з доручення надвірної канцелярії дістав знову з львівської губернії у серпні 1819 р. квестіонар з такими питаннями: a) Wie viel Nonnen in jedem dieser Kloster ohne Beisteuer von Seite des Religionsfonds unterhalten werden können, b) ob und welche der damaligen Nonnen sich mit Zeugnissen über die Unterrichtsfähigkeiten ausweisen, c) wie viele Mädchen in diese Erziehungsinststitute aufgenommen i d) in welchen Lehrgegenständen unterrichtet werden können? ¹⁾).

Такі питання губернії впровадили в немалій клопот митрополита, бо із звіту надвірної канцелярії знаємо, що в 1818 р. було в обох монастирях тільки 5 старших монахинь, і то без освіти²⁾, не було теж ніякого „інституту“, ані засобів на утримання, ані відповідного приміщення на школу. Та митрополит не зразився тим, але на поодинокі точки квестіонаря відповів так: на точку а) з давніших списків, що є в актах митрополичної консисторії, входить, що в рр. 1805—6 удержувалось у Словіті 15 монахинь і тому монастир може наново удержані 12 сестер³⁾; на точку

¹⁾ Томашівський, ст. 7.

²⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 147.

³⁾ Митрополит відповідає лише за Словіту, бо Яворів належить до перемиської епархії.

b) не йде про те, щоб монахині вже тепер занялися вихованням дівчат, але йде про те, щоби дозволено приймати новичок, що, вправившись у монашій дисципліні при старших монахинях, могли би згодом заняться вихованням; на точку с) постійного числа учениць не можна означити: їх і так будуть виховувати на кошт батьків, а не на кошт монастиря; також не конечно мусять мешкати в монастирі, але можуть доходити, як і доходять до музических шкіл у Львові, на d) предметом навчання може бути читання, писання, рахунки й інші роботи¹).

Відповідь митрополита вдоволила урядові круги, бо в 1821 р. позволив цісар на дальше існування обох монастирів, а дещо пізніше дозволив на отворення новіціяту, під умовою — не домагатися ніякої помочі від релігійного фонду²). Митрополит чим-скорше відреставровує старий монастирський будинок та заряджує збірку на будову нового монастиря. „Цілком відповідне“ виховне заведення в Словіті відкрито наприкінці тогож таки року. Про його долю оповісться в слідуючому розділі.

¹⁾ Хотковський, Історія монастирів, ст. 147.

²⁾ Петрушевич, Словітський монастир, ст. 119

III. ВИХОВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СУЧАСНИХ МОНАСТИРЯХ.

1. СЛОВІТА.

Хотковський і Петрушевич¹⁾ подають 1823 р., як рік заснування виховного заведення в Словіті. Та заведення вдійсноти почало існувати далеко скорше. В актах монастиря маємо документ з дня 29. VI. 1822 п. з. „Instrukcja dla kapelana PP. Bazylianek klasztoru Słowiickiego tycząca się edukacyjnego Instytutu w tymże klasztorze istniejącego“. Капелян був водночас і управителем школи. Цей документ казав би нам додумуватися, що школу отворено ще 1 листопада 1821 р., бо тоді шкільний рік тривав від 1 листопада до 31 жовтня слідуючого року. Але ми маємо в словітських актах ще й інший документ п. з. „Regestr od konwiktorek, a stanowi księgi kontowią, z rachunkiem każdej z wychowanek na osobnej kartce, wraz z deklaracją ojca wzgl. opiekuna“, в якому записувано харчі, що їх привозили батьки (здебільша священики) за своїх дочок. Ця книга-реєстр є проваджена від 1 жовтня 1822 р. Таким чином заснування словітської школи припадало уже напевно на кінець 1822 р.

Словітська школа чи інститут (офіційна назва для неї: „Erziehungsanstalt im Kloster der Basilianer-Nonnen in Słowiita“ [1825 р.], або „Slowiter Industrial-Mädchen Schule“ [1839 р.]) складалася спершу з двох елементарних класів, пізніше мабуть ще й з підготовчої. Монастирські акти і шкільні записи нічого нам не говорять про те, як школа розвивалася та, пристосовуючися до вимог життя й урядових приписів, змінялася. Щойно з принагідних записок довідуємося, що в 1860 р. школа мала 4 класи, але, судячи із точнішими записами у тому часі в Яворівському монастирі, можемо приняти, що і в словітській школі було, як і в Яворові, в 40-их роках три класи: елементарна з нижчим івищим відділом та три-віяльні класи I і II. Елементарну класу скасовано й відчинено III й IV, мабуть так як і в Яворові, в 1854/5 рр. Із монастирських записок щодо школи, дуже неточних і несистематичних, тяжко

¹⁾ Історія монастирів, ст. 149; Словітський монастир, ст. 120.

щенебудь сказати про розріст школи. Здається одно певне — вона не переступила 4-ох клас. В такому стані проіснувала школа до кінця 70-их років XIX ст. В 1881 р. з розпорядження митр. Йосифа Сембраторовича школу перенесено до Львова. Від того часу аж до 1905 р. не було в Словіті ніякої школи ані виховного заведення. Щойно в 1907 р. находимо в словітському монастирі сліди виховної праці. А саме, в 1906 р. удалися дві словітські монахині до Бачки у полудневій Угорщині. Наслідком їх поїздки було те, що тамошні люди, спроваджені там ще за часів Марії Тереси, захотіли василіянкам віддати своїх дочек на виховання. Для цих дітей зорганізовано вже в 1907 р. приватні приготовляючі курси, після скінчення яких вони здавали вступні іспити до гімназій, учительських семинарій або до фахових шкіл у Львові, Тернополі, Золочеві, тощо. Ці приватні курси продержалися аж до 1917 р., коли то з причини війни їх скасовано, а інтернат замінено на сиротинець, який удержанується й досі.

Щодо предметів навчання, то з запрошення на іспит, що мав відбутися „an der Erziehungsanstalt im Kloster der Basilianer-Nonnen in Slowita Zloczower Kreises am 21-ten Fevr. 825“, бачимо, що ними були в першій класі: 1) Anfänge der Religion, 2) Buchstabennen und Buchstabieren, 3) das Schönschreiben, 4) das Kopfrechnen, 5) das Rechtsprechen, 6) Übungen in Handarbeiten, als Nähen, Strücken u. s. w., в другій класі: 1) Der grosse Katechismus, 2) die deutsche Sprachlehre, 3) Geographie, 4) Übungen in Handarbeiten, als Nähen, Strücken, Netzen, Sticken u. s. w. В іншому документі, збереженому в актах словітського монастиря, а саме в „Verzeichnis der Lehrgegenstände, in denen die Schülerinnen der ersten und zweiten Elementar-Klasse an der Slowiter Industrial-Mädchen-Schule im Sommerkurse 1839 unterwiesen wurden“, до тих предметів додана ще наука граматики польської мови. Як розвивалося навчання в словітській школі, не маємо на це даних, але є річю певною, що йшло воно по тих програмах, які обов'язували всі школи публичні чи приватні з правами публичних. Із нотаток про іспит у 1877 р. довідуємося, що предметом навчання у тому році були: історія біблійна, катихизм, польська, українська й німецька мова, числення з памяті й на письмі, географія, історія світська й натуральна (природописні науки) та ручні роботи. Щодо мови навчання й урядування, то була нею спершу мова німецька, в дечому польська, а пізніше стала нею мова українська.

Словітська школа не тішилася ніколи надзвичайною фреквенсією. Від самого початку й до її скасування кількість вихованниць була дуже мала. Це й стало причиною того, що школу

Старовинна деревляна церква в Словіті (за церквою ліворуч монастирський дім).

вкінці закрито в Словіті, а отворено нову школу під проводом тих же словітських монахинь у Львові в 1881 р. і так Хотковський¹⁾

¹⁾ Історія монастирів, ст. 149.

Історія й виховна діяльність С.С. Василіяноч.

каже, що в 1825 р. було в словітському заведенню 19 дівчат, знов жеж згадуване вище „Einladung zur Prüfung, welche an der Erziehungsanstalt im Kloster... am 21-ten Febr. abgehalten werden wird“ подає нам імена 11-ох вихованиць I-ої кляси та 5-ох II-ої кляси. Ось вони: I кл. -- Виличанська Маріянна, Гарасевич Варвара, Геровська Маріянна, Гуралевич Варвара, Добрянська

Діти словітського сиротинця з префектами мм. Волод. Ладан і Йосаф. Слоневською.

численнями вийшло із словітського заведення до 1841 р. -- отже за 20 літ існування — 88 учениць¹⁾. У 1855 р. (від того року маємо, з перервами, класифікаційні викази) було в I-му півроці 21 дівчат, у другому — 24. Найбільша кількість учениць занотована в рр. 1864—68; вона виносила 43 у чотирьох клясах. В пізніших роках кількість учениць маліє, а буває й так, що в деяких роках, із браку учениць, не отирається поодиноких кляс.

Вище було вже згадано, що після 1906 р. отворено в Сло-

¹⁾ Словітський монастир, ст. 120.

Розалія, Дорожинська Юлія, Казайська Маріянна, Климкевич Маріянна, Кукуревич Розалія, Маркевич Маріянна, II кл. — Лежогубська Маріянна, Ляцкович Анастазія, Солтиська Маріянна, Стрільбицька Анна, Фаленська Маріянна. Не треба нам перечисляти кількості вихованиць в поодиноких роках, а порахована Петрушевичем кількість покінчивших заведення учениць це нам найкраще зілюстрє. За його об-

віті приватні приготувляючі курси для дівчат із Бачки та з Галичини. Кількість дівчат була все дуже обмежена й не переступала ніколи числа 24.

Як можна судити із шкільних записок, слов'ітська школа мала, бодай у початках, характер приватної школи, залежної головно від духовної влади, тобто митрополичної консисторії. Перед нею здавала управа звіт про стан школи, вона й давала управі вказівки щодо ведення школи. В монастирських актах зберігся лист консисторії до капеляна з 9. II. 1825 р., в якому

Діти із сиротинця при слов'ітському монастирі з м. Й. Слоневською.

вона наказує, щоб учениці повторювали перед іспитом те, чого під час року навчилися.

Виховне заведення в Слов'єті було зорганізоване так, що на його чолі стояв управитель, яким був капелян монастиря; спершу був ним звичайно світський священик, а пізніше звичайно насильянин. Учителями були головно самі монахи. Вимоги щодо кваліфікації учителя в той час не були великі. Обіжник перемиської консисторії з 12. X. 1817 р. вичисляє такі прикмети кандидата начителя: знання руського ритуалу й польського читання, писання й основи аритметики, початкове знання способу навчання і шкільної маніпуляції та головне — кандидат повинен

бути прикладних обичаїв¹⁾). Із цитованого вище запрошення на іспит у 1825 р. бачимо, що словітські монахині вже в тому часі вчили більше, ніж те мінімум, якого вимагав перемиський обіжник від кандидата на вчителя. Розуміється, з часом, як ви-творювалася своя шкільна традиція й монахині набирали вправи в навчанню, поширювалися й кваліфікаційні вимоги й досягнення.

Із імен капелянів-управителів (і водночас також катихітів) занотуємо із шкільних записок такі: 1825 р. о. Микола Стрільбицький, 1839 р. о. Стисловський, 1855 р. о. Іван Черевко, у 1856—63 р. василіянин о. Самуїл Хрушевський, у 1863 — 4 р. о. Др. Сильвестер Сембраторович, у 1865 р. о. Ганкевич. Із імен учительок-монахинь занотуємо такі: Олекс. Мельницька 1856²⁾, Анна Барусевич 1856, Макрина Тверд 1856, 1863, Евгенія Сенатович 1856, 1863, Антоніна Новосядловська 1856, 1859, Евстахія Криницька 1858, Емануїла Мельницька 1859, 1861, 1862, 1863, 1865, 1868, Михайлина Гнатів 1859, Марія Янушевська 1861—1863, 1868, Іванна Курілович 1865, 1868.

Школа при словітському монастирі була спершу подумана як виховне заведення для дівчат зпода Словіти, які мали мешкати в інституті при монастирі. Вичислені вище 15 учениць у запрошення на іспит у 1825 р. — усі мабуть були позамісцеві, з інституту. Але в пізніших літах починають до школи приймати й місцевих дівчат, які нераз творять переважну більшість дітей у школі. І так при кінці 1858 р. в грудні до школи ходить 6 інституток та 29 дітей із села. Загалом кількість інституток непоказна й не перевищає ніколи числа 15, а звичайно вагається між 6—8. Щодо суспільного положення то були це діти священичі, але й певно були діти й інших станів. Були між ними теж і діти латинників, нераз на половину.

Як уже було згадано вище, митрополит Левицький, після того, як вистарався у 1821 р. о дозвіл на відчинення в Словіті школи, взявся зараз за реставрацію монастирського будинку та зарядив в епархії збірку на будову нового монастиря. Збірка велася до 1842 р., в якому то році приступлено до будови нового мурованого дому, й принесла 1804 злр. і 32 кр. А що кошторис нової будови виносив 6232 злр. і 21 кр., то решту покрив митрополит із столових доходів³⁾). Будову дому закінчено в 1844 р. і в ньому для школи й інституту було 5 кімнат з 11-ма ліжками

¹⁾ Томаш Іваський, ст. 22.

²⁾ Число означає рік, у якому згадується.

³⁾ Петрушевич, Словітський монастир, ст. 127.

й 2-ма софами, 2 кімнати для учительок і одна шкільна саля. За шкільну салю служила мабуть теж і 5-та кімната для учениць, яка не була умебльована.

Нам требаб було ще сказати дещо про кошти утримання учениць словітської школи, але тому що не маємо на це ніяких точних даних, скільки платили батьки дітей, що доходили з села до школи, ба й чи загалом щось платили, згадаємо наперед про інтернат при монастирі для замісцевих дітей.

Вище вже згадувано про відповідь надвірної канцелярії на старання митрополита Левицького в справі збереження обох оставших жіночих монастирів у Галичині. У квестіонарі львівської губернії з серпня 1819 р. маємо між іншим питання: „скільки дівчат може бути принятих у ті монастирські виховні заведення”? Отже із заходів митрополита і з відповідей влади відходить, що виховне заведення присловітському монастирі не було подумане як льо-кальна якась сільська школа, але як виховне заведення в ширших розмірах, для даль-

Словітський монастир.

шої околиці, як школа з інтернатом. Це вповні підтверджує практика. Вже було згадувано вище (ст. 95) про інструкцію для капеляна словітського монастиря, як головного управителя виховного зведення. В ній маємо якраз приписи здебільша чисто матеріальної на-тури. Отже капелян мав жадати винагороди за удержання вихованниць від їх батьків чи опікунів за цілий рік, себто від 1 листопада до 31 жовтня, грішми чи харчами. А за цілий рік вимагалося від одної особи — харчами: $1\frac{1}{2}$ кірця пшеници, 2 кірці жита, 1 корець гречки або 16 гарців питльованої гречаної муки, 8 гарців пшона, 6 гарців перлових круп, пів кірця гречаних круп, добрий плат солонини, 4 гарці масла, 6 гарців сира, 2 копи яєць; грішми: 50 фльоренів віденської валюти. Розуміється, що кожна виховниця мусіла мати і свою особисту виправу, свої книжки, папір, свою ложку й дві серветки. Цей припис мав капелян показувати

батькам дітей, як вони їх віддавали у словітське заведення. Розуміється, що вичислені вище харчі міг капелян відповідно до потреби батька замінити. Згадувано вже теж і про те, що дійсно в монастирі проваджено вже від жовтня 1822 такий „Regestr od konwiktorek... z deklaracyą ojca wzgl. opiekuna“.

До обов'язків капеляна належало теж дбати про здоровля дітвори. Коли яка дитина занедужала, мав він повідомити про це батьків та жадати оплати на лікаря й ліки.

Та цими чисто матеріальними вимогами не вичерпувався круг діяння капеляна словітського монастиря. У згаданій інструкції находимо теж місце про те, що капелян має дбати, щоб у заведенню зберігano порядок. Який це був порядок у перших часах, ми не знаємо, але з пізніших часів (1856 р.) у монастирських актах залишився документ, який нам точно його змальовує. Отже в домі (інтернаті) кожного для рано й вечором мали інститутки спільно молитися, слухати щоденно Службу Божу, після того діставали вони тепле снідання, о 12-їй год. обід, о 4-їй підвечірок та о 7-їй вечерю.

Розуміється, капелян монастиря мав тільки наглядати над виконанням домашнього порядку, а безпосередніми виконавцями й тими, що мали духа влити у сухі рямці дня і приписи, були монахи. Іх то річю було дбати не тільки про умовий розвиток дітей, але й дійсно їх виховувати. А до того вони мали дбати про охайність мешкання, одежі і тді дітей, мали водити їх на проходи й там уважати на них не спускаючи ока із них, мали вважати на скромне й чесне поведіння дітей, у годинах вільних від науки давати їм до читання книжки релігійного змісту з дитячої бібліотеки заведення і т. д. Одним словом — монахи мали бути виховницями дітей.

Вище вже було згадано, що в побудованому між 1842—1844 рр. новому домі було 5 кімнат для учениць з 11-ма ліжками і 2-ма софами. Це вказувало би нам приблизно на те, скільки словітський інтернат міг помістити загалом дітей. Як ця справа малася перед побудуванням нового дому, годі щось певного сказати. По цитованому вище запрошеню на іспит у дні 21 лютого 1825 мало словітське заведення 16 учениць, а Хотковський¹⁾ підносить це число навіть до 19-и. Може бути, що заведення по-дбало про те, щоб тим дітям, що не могли знайти приміщення в самому монастирі, знайти приміщення у найближчих сусідських хатах, розуміється під доглядом монахинь.

¹⁾ Історія монастирів, ст. 149.

Отже щодо самого інтернату, то нам треба приняти таке: На підставі попередньої практики при будові нового мурованого дому в 1842—1844 рр. взято на увагу потребу приміщення й дівчат-інституток і на це відведено 5 кімнат. А що кількість дівчат не відповіла максимальній передбачений кількості, тому й у 1856 р. находимо лише 4 кімнати умебльовані на помешкання для вихованиць, а 5-у відпущену на шкільну салю. Із принагідних звісток про конвікт при монастирі находимо потвердження отсього здогаду: кількість вихованиць вагається між 6 ма й 16-ма (1858—6, 1859—7, 1860—9, 1863—6, 1865—14, 1868—16).

Не від речі буде тут згадати і про обрядову принадлежність дівчат словітського заведення. Коли говорити про доходячих учениць сільських дівчат, то були ними грекокатолички, в самому ж інтернаті були й римокатолички, не раз наполовину, розуміється — при дуже малому числі всіх інституток взагалі (3 греко-кат. і 3 лат. на загальну кількість 6 інституток).

Коли при виховній праці мавти на оці вужче її поняття, себто прилюдну школу урядово означеного типу, то про виховну діяльність словітських василіянок треба заперестати говорити з тим моментом, як вони перенесли її на інше місце, до Львова.

Вдігності їх виховна діяльність перервалась на довший час (26 років; від 1881—1907), щоб пізніше, при змінених обставинах і в пристосуванню до них, наново віджити. В тому 1907 р. словітські василіянки відкризають свої мури для дівчат із Керестура в Бачці, дають їм підготовку до вступу у школи в Галичині, без якої вони в них не могли б собі відразу дати ради, та в інтернаті виховують їх. А коли в війну, а ще більше в повоєнних літах, комунікація (із тепер уже закордоном) була утруднена або й цілком неможлива, монахині пристосовуються до нового положення й до порожніх кімнат приймають інших, що їх щирої опіки потребують, а яких у війну стало так багато, принима-

М. Анна Теодорович, перша магістра новичок і пізніша ігумена монастиря.

ють сироти та сиротинець із квест і дрібних принагідних допомог ведуть по нинішній день.

2. ЯВОРІВ.

Про виховну діяльність яворівського монастиря приходиться говорити щойно з роком 1847, з роком реактивування монастиря. Того року в яворівському монастирі поселяються сс. Онисима Чарнік, Євгенія Качковська, Тедосія Барнікель, Моніка Скарбек й Атанасія Кульматицька, що й стала ігуменею.

Дівочу школу заложено при яворівському монастирі таки в тому ж 1847 р. Школа, як звичайно тоді в Австрії, складалася з трьох кляс: елементарної та I i II тривіальної. Елементарна ділилася на два відділи:вищий і нижчий. Наука відбувалася в німецькій мові, а предметами навчання були — в „штубі“ (елементарний клясі): пізнання букв, силябізація, правила силябізування, наука про звуки (граматика), українське, польське й німецьке читання, толкування й ручні роботи, — в тривіальній I-ій клясі: катехизм, читання в українській, польській і німецькій мові, каліграфія, рахунки, граматика всіх трьох мов разом з диктатом і перекладом Коменія. В другій тривіальній клясі вчили тих самих предметів, що і в першій, з додатком домашніх задач. Такий поділ кляс дотримався до 1854 р., коли то отворено III клясу, а в слідуючому, 1855 р., відчинено IV клясу, касуючи оба елементарні відділи. Чотироклясовою залишилася школа до 1880 р., коли то отворено клясу V-у, а в три роки пізніше відчинено ще Й VI клясу. З моментом заснування дівочої учительської семінарії при яворівському монастирі у 1906 р. дівоча школа стає школою вправ, побільшуючись у весінніх літах ще о одну клясу — VII.

Вище вже було згадано про предмети навчання у школі в перших роках її істнування. В пізніших роках учили в цій школі в поодиноких клясах тих самих предметів, що вчили їх і в міських т. зв. виділових школах, а вже 1870 р. згадуються ще й надобовязкові предмети: французька мова, рисунки, спів, гра на фортепіані. Вчили спершу в німецькій мові, пізніше перейшли на українську, за виїмком географії, якої деякий час учили в німецькій мові, щойно пізніше викладали і цей предмет по українськи. Шкільне діловодство велося теж спершу в німецькій мові, пізніше перейдено на мову українську.

Фреквенція школи, як на ті часи й на малу кількість відділів, була досить значна: у 1849 р. — 25, 1852 — 37, 1853 — 40,

а в 1854 — навіть 60 (отворено тоді III-ю тривіяльну клясу). Це число мало в чому зміняється в слідуючому році, в якому знесено елементарні відділи, але отворено IV, а в 1880 р. V клясу. В 1863 р. кількість учениць зменшується до 55 і в тому році не відчинено IV кляси, бо бракувало учениць до неї. В пізніших літах кількість учениць вагається між 60-ма (1878 р.) й 88-ма (1888 р.), а в 1897 р. доходить навіть до 100. З браку відповідного приміщення в повоєнних часах не можна було отворити в деяких роках поодиноких кляс (напр. у 1924/25 кл. III і IV, 1925/26 кл. IV і V), а це теж впливало відємно на кількість дітей у школі. Для кращої орієнтації подаємо ось тут табельку із фреквенції школи на переломі XIX — ХХ ст. та в повоєнних часах.

Шк. р.	кількість клас чин- них	уче- нице	Інсти- туок	до- ход.	шк. р.	кількість клас чин- них	уче- нице	Інсти- туок	до- ход.
1898/9	6 ¹⁾	80	74	6	1916/17	4	43	33	10
1899/00	6	79	70	9	1917/18	3	52	25	27
1900/01	6	79	62	17	1918/19	3	73	37	35
					1919/20	5	110	22	88
1901/02	7	73	54	19					
1902/03	7	94	68	26					
1903/04	8	84	58	26	1920/21	4	50	23	27
1904/05	8	102	78	24	1921/22	4	62	18	44
1905/06	7	116	87	29	1922/23	4	61	11	50
1905/07	6	107	82	25	1923/24	5	65	8	57
1907/08	6	94	70	24	1924/25	5	73	26	47
1908/09	6	91	62	29	1925/26	5	52	13	39
1909/10	6	91	61	30	1926/27	5	53	10	43
1910/11	6	84	59	25	1927/28	6	79	14	65
					1928/29	7	99	—	99
1911/12	5	86	73	13	1929/30	7	109	—	109
1912/13	4	58	43	15	1930/31	7	107	—	107
1913/14	4	62	52	10	1931/32	7	73	4	69
1914/15					1932/33	6	93	—	93
1915, 16	4	57	38	19	1933/34	6	103	—	103

У перших роках школу вели виключно самі монахині під доглядом священика, що вчив релігії. Школа була залежна від епископської консисторії, про що свідчили би патенти на вчительок для сестер Атанасії Кульматицької й Онисими Чарнік, які надала їм консисторія в вересні 1851 р. за гарні успіхи в науці їх учениць. У пізніших часах притягано до вчительської служби світські особи та управителем у 1887 р. є вже світський чоловік. Усіх вчительок було звичайно (від шк. р. 1898/9 до 1906/7, з якого то часу перед нами є дані) 7 — 11 осіб, в тому 3 — 5 світських, без управителя. Управителями школи є на-переміну то священики та монахині, поки в 1894 р. окружна шкільна рада не іменувала управителем Івана Дякова. В пізніших

1) Чинні лише вищі кляси.

роках, як вселюдна школа стала школою вправ при вчительській семинарії, управителем школи був кожночасний директор семинарії. Із монахинь, що вчили в тій школі, слід би згадати такі: Атанасія Кульматицька, Онисима Чарнік, Теодосія Барнікель, Ольга Смржа, Софія Станьчак, Евдокія Баранська, Макрина Ясеницька, Юлія Кочоровська, а з новіших Емануїла Погошинович, Серафіна Мисловська, Евстахія Крижановська, Емілія Тимочко, Амвросія Й Василія Сивч, Олександра Молчко, Олена Дзяма, Йосафата Татух, Онисима Саєвич, Ольга Усціа, Ірина Созанська, Марія Ізничак, Віра Питлик, Юлія Лопушанська, Альбізія Бойко, Магдалина

Перше св. Причастя з м. Онисимою Саєвич 1929 р.

Гуменюк, Стефанія Качоровська, Антонія Лесняк, Макрина Мельничук, Олена Лянгевич, Надія Твердохліб та інші.

Школа яворівських василіянок не була, що так скажемо, школою конфесійною, обмеженою до дівчат грекокатоличок. Була в школі досить значна кількість дівчат латинського обряду, ба навіть ходили до неї діти Мойсеєвого віроісповідання. Видно, школа мусіла мати дуже добру опінію серед ріжнонаціонального дооколичного суспільства, коли змогла притягти на виховання чужих, але про це в дальшому.

Нам требаб було ще поговорити про засоби удержання школи, її приміщення та про її опінію серед громадянства. Але, тому

що всі ці речі доторкають цілості виховної діяльності яворівського монастиря, то й наперед подаємо відомості про вчительську семинарію та інтернат, а щойно тоді обговоримо спільні справи.

Учительська семинарія. Її відчинено в шк. р. 1906/07 з дозволу австрійського міністерства освіти з дня 13 вересня 1906 р., а 10 грудня того ж року галицька краєва шкільна рада затвердила організаційний її статут. Заложення семинарії слід поставити в звязок із тодішнім гоном-змаганням українців до основування середніх шкіл. Не найшовши зрозуміння для своїх вимог в урядових чинників, українці взялися в тому часі до закладання своїм власним коштом приватних середніх шкіл. Гарний розвиток виділової школи при яворівському монастирі, а дальше і спромога монастиря дати приміщення ученицям у своїх мурах у малому провінціональному місточку (в 1905/06 в шк. р. було в інтернаті в Яворові 87 дітей) були тою спонукою для монастиря оснувати в себе середню школу. Розрахунки й надії яворівських монахинь показались правдивими. Семинарія розвивалася постійно перед війною, а в повоєнні часах осягнула вона таки дуже поважне число учениць. Найкраще зобразить нам це отся таблиця.

М. Ольга Смиржа, довголітня учителька яворівської школи.

Шк. р.	курсів	учениць	шк. р.	курсів	учениць
1906/07	I	25	1909/10	I—III	61
1907/08	I—II	46	1910/11	I—III	53
1908/09	I—II	43	1911/12	I—III	45

шк. р.	курсів	учениць	шк. р.	курсів	учениць
1912/13	I—IV	59	1922/23	I—IV	139
1913/14	I—IV	60	1923/24	I—IV	154
1914/15	в І й н а		1924/25	I—V	180
1915/16	I—III	38	1925/26	I—V	143
1916/17	I—IV	69	1926/27	I—V	111
1917/18	I—IV	73	1927/28	I—V	109
1918/19	I—IV	92	1928/29	I—V	96
1919/20 ²⁰	I—IV	70	1929/30	I—V	133
1920/21	I—IV	72	1930/31	I—V	111
1921/22	I—IV	113	1931/32	I—V	81
			1932/33,	II- V	47

Яворівська семинарія функціонувала унесь час правильно, за віймком воєнних років. І так під час окупації Галичини російським військом у 1914/15 шк. р. заведення було цілком не-

Найменші з яворівської школи при зábаві. (з м. Онисимою Саевич)

чинне, в 1915/16 шк. р. бракувало IV курсу, 1918/19 шк. р. перервано науку з причини заразливих недуг (т. зв. еспанки), в 1919 р. перервано при кінці березня науку з причини воєнних операцій в Яворівщині та щойно в серпні почався курс для матурісток, яких тоді зібралося 27.

Як видно із табельки, семинарія розвивалась щорік, не рахуючи деякого заломання в воєнний рік 1915/16, але це самозрозуміле. По війні фрекненція учениць таки дуже побільшується, не вважаючи на те, що скінчення того роду школи на давало вбсольвенткам ніякої практичної користі. Ба навіть у тяжких

літах господарської скрути вона всетаки показна. Великий спадок фреквенції учениць показується щойно в 1932/33 шк. році в звязку із касуванням I курсу та загалом із тим усім, що стало причиною звинення семинарії з кінцем 1932/33 шк. року.

Коли вже вселюдна, чи як тоді називано — видлова, школа при яворівському монастирі, отже школа нижчого типу, підлягала шкільній владі (в 1894 р. шкільний яворівський інспектор іменував управителем школи Ів. Дякова), то тимбільше підлягала владі школа середнього типу, якою була семинарія. Вона по своїй формі нічим не ріжнилася від інших того роду державних

IV курс семинарії 1925 р. з дир. о. Залітачем й учителями.

чи приватних прилюдних шкіл. Як прилюдна школа, вона підлягала за австрійських часів краєвій шкільній раді, за польських — кураторії львівської шкільної округи, і з рамени цеї влади візитували її краєві шкільні інспектори згл. візитатори. Від вислідів візитації залежало те, як шкільна влада ставилася до семинарії, себто які прилюдні права набувало заведення. Перша візитація яворівської семинарії відбулася в 1911/12 шк. році і від того часу відбувалася вона щороку. При своїм заложенню була вона подумана як школа українська, для українських дітей, по обряду грекокатоличок. Розуміється, що від користування нею не виключалося зовсім латинянок, як це вже було здавна доброю

традицією яворівської школи й інституту. Але вже в 1909/10 шк. р. на дальнє обличя школи щодо мови навчання й урядування мало зарядження красової шкільної ради, що в усіх учительських семинарях Східної Галичини вводило утраквізм у навчанню. Цей стан утраквізму тривав уесь час за австрійської влади. За української влади його знесено, але й тоді малощо заведення функціонувало з причини воєнних подій. За польської влади, хоч семинарія офіційно не називалася утраквістичною, то всетаки на ділі була вона утраквістичною, бо згідно з розпорядженням шкільної влади головніші предмети, як історія, географія й педа-

Учениці семинарії після шевченківського концерту 1930 р. (з м. О. Дзямою).

тогічні предмети, мали бути викладані від 1923 р. тільки в польській мові.

Яворівська семинарія була зорганізована так, як і інші учительські державні чи приватні прилюдні семинарії. На її чолі стояв директор, що упраявляв та відповідав за заведення. Був ним спершу Тит Слоневський, пізніше (аж до її звинення) о. Олександер Залітак. Директор був водночас і управителем школи вправ, що існувала при семинарії.

Учительський збір складався найперше з двох катихитів до навчання релігії в грецькому й латинському обряді та з кваліфікованих учителів та вчительок, відповідно до кількості учениць

та програм і вимог шкільної влади. Як довго директором семинарії був о. Залітач, так довго виконував він і обовязки катихита для грекокатоличок. Решту учительського складу становили платні світські учителі та вчительки, а лише в дуже малій мірі монахині.

Гімназія. Є це наймолодша вітка виховної діяльності яворівського монастиря. Повстала вона тому, щоб заповнити ту прогалину, що повстала з розвязанням учительської семинарії. Є це школа нового, IV-класового типу. У шк.р. 1953/4 мала вона I кл. і 14 учениць. Управителем школи є проф. Михайло Навроцький, а вчать у ній кваліфіковані учительські сили, головно з місцевої приватної української гімназії ім. Ос. Маковея.

Інтернат. Представлення виховної праці в прилюдній вселюдній школі, в семинарії та в гімназії, як заведеннях, що стоять під наглядом шкільної влади та юа які та влада має вирішний вплив, до того ж заведеннях, у яких монахині мусять користуватися помічю світських фахових сил — не вичерпувало бы нашої теми. Бо коли іде про повне виховання молоді, виховання в релігійному дусі, то дають його вже виключно самі монахині тим дітям, що приміщені в інтернаті. Інтернат у виховній праці яворівських монахинь це велика позиція. Подана вище табелька (ст. 105) показує нам загальну кількість інституток та відношення її до кількості дітей доходячих до школи зпоза інституту. Розуміється, на табельці узгляднені тільки інститутки, що ходили до виділової чи вселюдної школи, а щонайменше таке саме відношення мусіло бути між семинаристками-інститутками й семинаристками-доходячими. В повоєнних часах це відношення між інститутками й доходячими пересунулося сильно в бік цих останніх і тим самим вселюдна школа стала поступінно перемінятися в льокальну школу для дітей яворівських міщан і дооколічних селян. Це дастесь пояснити матеріальною скрутою останніх літ, а ще більше тим, що батьки, що передше не мали того роду шкіл у своїй околиці й тому мусіли посыпати своїх дочек у школи у дальших околицях, тепер мають близче більшеклясові, хоч і чужі, школи та до них посилають своїх дітей. Розуміється, скріплена фреквенція учительської семинарії в повоєнних роках не могла не мати впливу на кількість семинаристок в інституті, а тим самим безпосередній виховний вплив монахинь поширився ще більше, як перед війною, на дорослачу дівочу молодь, якій доброго проводу і впливу потрібно багато більше, ніж малим дітям.

Школа та й загалом усі виховні заведення монастиря (інтернат, учительська семінарія) удержувалися з невеликого монастирського майна, записів, субвенцій, оплат самих вихованниць та квест. І так у 1855 р. приходить монастир у посідання легату Яворського в сумі 2000 злр. зі зобовязанням вчити в школі польської мови і з цього утримувати кваліфіковану силу та не виключати від побирання науки у школі дівчат латинського обряду¹⁾. У 1879 р. дістає монастирю 300 злр. субвенції на школу. А що відсотків від монастирського капіталу (400 злр. 1876 р.) юплат дітей не вистарчало на утримання всіх інститутів, му-

Старинний дім яворівських василіянок.

сіли монахині помагати собі квестами. Пізніше до джерел утримання долучились ще шкільні оплати за навчання в семінарії.

Школа й інтернат містились спершу у старих монастирських будинках, але з часом з'ясинала потреба будинки переробляти, бо заведення розросталися. Також і церкву треба було будувати. Підготовчі роботи почались у 1859 р. і в тім році дістав монастир 600 злр. підмоги від цісаря Франца Йосифа I на будову церкви і школи, а 1864 р. діло завершено: вибудовано нову муровану церкву й перероблено старий монастирський будинок,

¹⁾ Монахині користали з легату до 1916 р. В тому році перестали з нього користати й тим самим звільнилися із принятих зобовязань.

відповідно до тодішніх вимог, усе загальною сумою 13.390 злр., з чого 11.390 злр. дала квеста¹⁾). У 1888 р., коли школа розрослася у б-клясову й не було де розмістити дітвори, приступлено до будови шкільного будинку, який у рік пізніше вибудовано.

Школа за ввесь час свого існування тішилася доброю опінією. Про це свідчить письмо перемиської єпископської консисторії з 5 серпня 1848, яке ось тут в оригіналі наводимо:

Das mit Bericht vom 3 August I. J. Z. 20 angezeigte Resultat der an der Jaworower Basilianer-Nonnenschule für das laufende Schuljahr abgehaltenen Sommerprüfung niemmt man unter Würdigung

Яворівський монастир з церквою.

der von Euer Hochwürden zum Besten des besagten Nonnenklosters an Tag gelegten Bemühungen, zur angenehmen Wissenschaft mit dem Bemerken, dass die hierortige Zufriedenheit über die eifrige Verwendung des Jaworower Pfarrer-Vikars Dobrzański bei der besagten Schule demselben schriftlich ertheilt ist, und unter Einem Euer Hochwürden ersucht werden, den bei Einführung und Besorgung dieser neuerrichteten Lehranstalt thätig wirkenden Nonnenschwestern Athanasia Kulmatycka und Onlsima Czarnik, zu deren wei-

¹⁾ Постійною квестаркою була м. Моніка Скарбек, що проквестувала 28 років.

terer Aneiferung das Konsistorial-Wohlgefallen zu erkennen zu geben. Przemyśl, am 5 August 1848. Polański, Domherr. Також гарні успіхи дітей у науці були причиною того, що 1851 р. консисторія надала сестрам А. Кульматицькій і Он. Чарнік патенти на учительки, а в слідуючому 1852 р. епископ Гр. Яхимович висловив своє признання м. Кульматицькій за поступи дітей у ручних роботах і в науці. Між монастирськими актами не заховалось ніяких похвальних документів для школи василіянок, але в кореспонденціях із пізніших літ, оголошуваних то в „Руськім Сіоні“ то в „Ділі“, видно, якою популярністю вона тішилась та як високо її ставили. І так, кореспондент „Руського Сіону“ каже, що

Монахині яворівського монастиря з Преосв. перемисльським єпископом Йосафатом Коциловським.

вона перевищувала державні школи, зновуж автор кореспонденції в „Учителі“¹⁾ описує з одушевленням положення школи, домашній порядок і загалом виховання та спеціально підчеркує, що в вихованні звернено увагу на товариський такт. Розуміється, кореспондент пише тільки про те, що бачив, що зовнішнє, та що могло мати інтерес для читачів „Учителя“ як фахових виховників, а цілком не вдається в те, що було причиною таких гарних успіхів — не згадує про інтернат. Про семинарію не находимо в пресі ніяких таких одушевлених описів, як про школу.

¹⁾ 1871 р., ч. 37.

Це не дивота, бо про школу писали вони як про унікат у нас, під час коли семинарія не була вже унікатом свого часу — тоді у нас було вже більше того роду шкіл, про які теж требаб писати, а яворівська семинарія нічим таким надзвичайно не виріжнювалася. Про її вартість свідчилоб хіба те, що ввесь час вона мала право прилюдних шкіл, за польських часів спершу необмежене (т. зв. „а“), а від 1929 р. — обмежене (т. зв. „б“).

З ЛЬВІВ.

а) Монастир св. Василія Вел. при вул. Зиблікевича (Длugoша).

Справа виховання дівчат, головно священичих дочок, набирає в другій половині XIX ст., так сказати, актуальності. Зада-

Дім при вул. Зиблікевича, де містився монастир до 1933 р. (в глибині церква).

лека віддалі від Словіти до крайніх кінців тодішньої львівської архиєпархії (вона містила в собі й теперішню станиславівську епархію) та положення самої Словіти у закутку не могло сприяти тому, щоб словітське заведення могло стягнути до себе дівочу молодь, і тому в той час повстають ріжні пляни розширення сітки дівочих шкіл під проводом словітських монахинь. Тут найперше слід відмітити, що між духовенством у полуднево-східній частині архиєпархії родиться плян заложення дівочої школи, а головним його пропагатором є о. Лука Цибик. З удоб-

рення духовенства й за дозволом намісництва переводить він на спілку з о. Пилипом Дячаном збірку на фонд майбутнього заведення. Як місце осідку заведення намічено містечко Бучач, в якому находився малий домик і реальність о. Цибика, які він дарував на майбутнє заведення.

Збірка на виховне заведення в Бучачі була успішна, бо вже в другій половині 1862 р. львівська консисторія звертається з запитом до прокуратора словітського монастиря о. Віктора Дембіцького, чи словітські монахині не обняли проводу в інституті та школі в Бучачі, у домі, дарованому о. Цибиком¹⁾). На цей запит відповів монастирський прокуратор дня 4. X. 1862 р., що словітський монастир постановив відкрити інститут і школу в Теребовлі, де мав свою малу реальність, та вислати там найкращі свої сили, а їх і так небагато. З другого боку маленьке містечко Бучач невідповідне на таке заведення, бо хоч від біди дечого моглиб учити монахині, то деяких річей, як співу, танців і т. п. вони вчити не моглиб, а на оплачення відповідних сил у малому містечку і на спровадження їх туди немає фондів²⁾.

Що було причиною того, що словітський монастир не відкрив школи в Теребовлі, чи брак фондів, чи брак відповідного дому, чи безвиглядність, щоб у Теребовлі така школа утрималась — невідомо й у словітських актах нема про це ніякої згадки. З другого боку й бучацький дім не відповідав усім вимогам, і тому його власник, „Народний Дім“ у Львові, вирішив його продати та за виручені із продажі гроші закупити реальність у відповідному місці, у Львові. Таку реальність і дім закупив дійсно „Народний Дім“ у Львові при вул. Зибликовича, тоді ч. 24, тепер ч. 30.

Маючи відповідне приміщення, звернулася управа „Народного Дому“ до тодішнього ординаріятського комісаря словітських василіянок о. Дра Сильвестра Сембраторовича³⁾ з проханням прислати до Львова монахинь, які обняли провід у виховному заведенню. І дійсно, в 1881 р. появляється кілька словітських сестер у Львові та починають тут свою виховну працю.

¹⁾ Реальність і дім у Бучачі були двоякого роду: одну частину купив „Народний Дім“ за зібрали на ту ціль гроші, а другу частину дістав від о. Цибика, бо вона була його приватною власністю. Пізніше, як показалося, що Бучач не є відповідний на того роду заведення, „Народний Дім“ реальність відповідав, а купив за те реальність і дім при вул. Зибликовича у Львові.

²⁾ Словітські акти.

³⁾ о. Др. Сильвестр Сембраторович став у вересні 1863 р. катихитом і капеляном василіянок у Словіті, після василіяніна о. Хрушевського.

Виховна діяльність цього монастиря, що продовжується успішно до нинішнього дня, виявляється в багатьох напрямках. У дальшому приглянемося по порядку поодиноким ділянкам тієї праці.

Народня (вселюдна) школа. Вона була заложена в 1881 р. й потривала біля 8 літ, себто в 1889 р. була правдоподібно звінена. Була це школа т. зв. виділова, що мала, як кожна тодішня школа того типу, 7 ба навіть 8 клас. Розуміється, кількість клас не всякого року була повна. Залежало це від кількості записаних до школи дітей. Найкраще унагляднить це нам отся таблиця:

Учителі школи й учениці-інститутки з 1883/84 шк. р. (у 4 ряді сидить 3-ий Анатоль Вахнянин, 4-ий о. А. Полянський).

Шк. рік	класи	учениць	шк. рік	класи	учениць
1881/82	I, III, IV	12	1885/86	?	22
1882/83	II, V	30	1886/87	I, VII	29
1883/84	III, VI	55	1887/88	I, VII	36
1884/85	III, VI	49			

У 1888/89 шк. році в перших 4-х класах було по 2 учениці, а скільки було їх у вищих класах — невідомо. У 1889 р. в усіх 7-х класах було 23 учениці¹⁾.

Предметами навчання в школі у 1881/82 р. були: релігія, українська, польська й німецька мова, рахунки, географія, при-

¹⁾ Акти монастиря.

рода, писання, спів, рисунки й ручні роботи, а від шк. р. 1887/8 до них ще приходять: геометрія, історія Русі, фізика й німецька конверзація¹). Крім цих обовязкових предметів учили в школі ще й надобовязкових предметів: французької мови, гри на фортепіані, ба навіть танців².

Школою управляв директор, яким був о. Євген Гузар (водночас і капелян монастиря), пізніше о. А. Полянський. Учителями

Інститут у 1886-87 шк. р. (у 2 ряді 2-а Брон. (м. Волод.) Філевич, а дальше о. Ол. Стефанович, о. Лепкий, о. Дольницький, о. Д. К. Лопатинський і п. Іжиковська; в 3 ряді 4-а М. Теодорович, в 4-ім З-а А. Твердохліб і дальше: Е. Тимочко, М. Гуменюк і О. Слободян. в 5-ім В. Мотюк і З-я О. Дорош — усі пізніше монахині).

були здебільша світські учителі державних чи міських шкіл. Ось імена деяких із них: Др. Целевич як учитель географії, Др. Савицький як учитель фізики, Анатоль Вахнянин як учитель історії, Гладишовський як учитель німецької мови, о. М. Калитовський як учитель української мови, відома співачка Гушалеви-чівна як учителька співу, крім того ще імена учительок: Ячик,

¹) Акти монастиря.

²) Діло 1883, ч. 76.

Захарська, Калинович, Ковальська, Торонська й Наконечна та вчителів: Сивуляк, Малиновський і Чапельський, з монахинь м. Марія Янушевська, що й була настоятелькою монастиря. Не диво, що при такім доборі учительських сил, відомих із своєї наукової діяльності, школа василіянок не тільки що дорівнювала іншим того роду школам, але навіть перевищувала їх, як завважує кореспондент „Діла“¹⁾.

Та, як уже згадано вище, школа існує короткий час, а причина її короткого віку лежить у браку фондів. У хроніці

Інститут у 1895.96 шк. р. (в 2 ряді: о. Гузар, о. Дольницький, м. Серафина Мисловська, м. Юлія Качоровська, с. Теоктиста Левицька, о. Лепкий і п. Зелінська).

цього монастиря читаємо, що не було чим оплатити світських учителів і вони вчили здебільша безплатно, а кваліфікованих до цього монахинь було замало й тому, річ природна, мусіло прийти до ліквідації школи.

Про інститут для дівчат при цьому монастирі згадується у дальшому, але й тепер треба про нього дещо сказати, бо він тісно в'язеться із школою. Отже повна оплата в тих часах за інтернат і школу виносила 20 злр. у місяць, але багато дітей не було в стані заплатити повної оплати. Напр. у 1887/88 шк. році

¹⁾ 1882, ч. 75.

на всіх 37 дівчат-інституток 12 було зовсім безплатно, 4 по 10 р. у місяць, 1 по 6, 2 по 8, 2 по 13, 3 по 15 і 2 по 16 злр., а лише за 11 дітей складали батьки повну оплату. Коли до того додати ще й те, що біднішим дітям інститут мусів давати ще й на одіж, то й не диво, що й не зважаючи на допомогу з матірного монастиря в Словіті, школу таки вкінці мусілося звинутти.

Після звинення школи виховна діяльність сестер обмежується тільки на інституті чи інтернаті. Інститутки ходять тепер до міських шкіл: народних (виділових) та вчительських семинарій, а монахині дають їм змогу доповнити своє знання у тих предметах, яких у тих школах не вчать. Названо їх домашніми предметами, їх ними були: українська мова, музика, спів, ручні роботи й німецька конверзація. У 1893 р. поширилося обсяг домашніх предметів та заведено з них попис, що відбувався в інституті прилюдно з кінцем шкільного року. В програму попису в дні 18 червня 1894 р.¹⁾ входили такі речі: релігія, українська мова, декламація, література, історія й географія Руси, фортеця, спів, гра на цитрі і промова учениці — разом 10 точок. На подібний попис інституток, що відбувся в жовтні й листопаді 1898 р., складалося всього 21 точок — музично-вокальних і декламацій.

Кількість інституток також показує тенденції постійного по-більшування. І так: у 1893 р. є 23 інститутки, в 1894/95 шк. р. є їх 45, 1895/96—40, 1896/97—37, 1897/98 — 56, 1898/99—46 і т. д.

Розуміється, при дбайливій опіці та при нагляді монахинь вихованиці інституту роблять гарні поступи в науці. Напр. у 1894/95 шк. р. із 29-ох учениць-інституток, що ходили до міських виділових шкіл, одержало 7 відзначаючий загальний вислід, 9 — лохвальний, 10 — задоволяючий, 3 — достаточний, у 1898/99 шк. р. на 40 класифікованих інституток 20 одержало відзначаючий вислід та тільки 2 достаточний²⁾.

Цей інститут при вул. Зиблікевича проприявся до 1911 р., коли то наступила румасія монахинь із заниманого дому. Пізніше, коли під час війни монахині знову прийшли, на підставі умови з „Народним Домом“ (який був під іншим зарядом), в уживання того дому, інститут проприявся в ньому до 1933 р.

Гімназія. Брак дівоної гімназії відчувався у нас вже здавна, та не було спромоги її оснувати. Щойно в 1906 справа назріла

¹⁾ Можливо, що такі „пописи“ були вже й попередніми роками, але першу згадку про них находимо в 1894 р.

²⁾ Днівник руськ. дів. інст. СС. Вас. у Львові.

І-а клас гімназії в 1906/07 шк. р. (сидять у 2 ряді: проф. Левицький, п. Бережницька, проф. Сальо, дир. о. с. Карут, о. Лужницький, м. Волод. Флєвич, проф. Макарушка, м. Христиня, проф. Адрианович, м. Віра Слободян).

настільки, що можна було приступити до її реалізації. Громадські круги, яким дуже лежала ця справа на серці, звернулися з нею до львівських василіянок. На письмо о. Спирідона Кархута, професора академічної гімназії, до ігуменату монастиря, посталася тодішня ігуменя м. Володимира Філевич дуже прихильно й тому негайно згаданий ініціатор, за допомогою професора Дра Остапа Макарушки, приступив до реалізації справи. 22 квітня 1906 р. з'явилися вже в українській пресі оголошення про намірене відкриття, 28 того ж місяця подано прохання до краєвої шкільної ради о дозвіл на відкриття гімназії та небавом розіслано теж по краю проспект нового заведення¹⁾.

У шкільної влади справа не натрапила на якісь більші труднощі. Краєва шкільна рада, письмом з 20. VI. 1906 р., дозволила отворити приготовляючий курс і першу клясу, так що з початком шк. р. 1906/07 почалася в гімназії правильна наука. Торжественну Службу Божу відправив дня 4 вересня сам Екци. митрополит Андрій.

Гімназія розвивається успішно; з кожним роком прибуває вища кляса, доки в шк. році 1913/14 гімназія не сягає повної кількості кляс, себто 8. Того ж року відбулася в гімназії перша матура. Нормальний хід науки був припинений у початках війни, коли то Галичину окупувало російське військо й дім, де поміщувалася гімназія, був занятий на лічниці військом.

Як розвивалася гімназія, показує нам найкраще фреквенція учениць, і тому її ось тут наводимо.

Шк. рік	класи	учениць	шк. рік	класи	учениць
1906/07	I + I ²⁾	28 + 7 ³⁾	1920/21	I-VIII	316 + 72
1907/08	I-II + I	58 + 8	1921/22	I-VIII	361 + 57
1908/09	I-III + I	88 + 15	1922/23	I-VIII	394 + 63
1909/10	I-IV + I	105 + 10	1923/24	I-VIII	408
1910/11	I-V	137 + 6 ⁴⁾	1924/25	I-VIII	380
1911/12	I-VI	145 + 8	1925/26	I-VIII	321
1912/13	I-VII	149 + 16	1926/27	I-VIII	300
1913/14	I-VIII	164 + 14	1927/28	I-VIII	240
1914/15	не було наук		1928/29	I-VIII	250
1915/16	не оголошено звіту		1929/30	I-VIII	250
1916/17	I-VIII	152 + 5	1930/31	I-VIII	300
1917/18	I-VIII	188 + 13	1931/32	I-VIII	260
1918/19	I-VIII	158 + 82	1932/33	I-VIII	231
1919/20	I-VIII	289 + 54	1933/34	II-VIII	226

Гімназія була все школою т. зв. класичного типу й рахувала все 8 кляс. Щойно в шк. р. 1932/33 прибула в гімназії рівно-

¹⁾ Звіт дирекції гімназії за 1906/07 р., ст. 1.

²⁾ Приготовляючий курс у перших чотирьох роках існування гімназії.

³⁾ Учениці приготовляючого курсу.

⁴⁾ Прієднані.

рядно з такою ж клясою клясичного типу ще й IV кляса гуманістичного типу, а в 1933/34 р. IV і V кл. гуманістичного типу.

У 1933/34 шк. році, в звязку з новим пляном організації шкіл, в гімназії не приймало вже до I-ої кляси давнього типу, а зате отворено I клясу гімназії нового, 4-класового типу, так що в тому році на загальну кількість дітей 226 мали ми в гімназії такі кляси: II—VIII старого (клясичного) типу, відділи IV—V старого (гуманістичного) типу та I клясу нового, чотирикласового типу.

З наведеної табель-ки бачимо, що гімназія постійно розвивалася, кількість дітей щороку зростала. Найбільшу кількість дівчат показує гімназія в рр. 1921—1922, що сягаєдалеко поза 400, так що було звичайно по 2 відділи в одній клясі. Безвиглядність у якийнебудь спосіб використати набуту в гімназії підготовку й матеріальна скрута останніх років вплинула на те, що кількість дітей щороку зменшується. До того ще й розпорядження влади, що не допускає в засаді т. зв. приватистів, вплинуло дуже відємно на фреквенцію, яка щорік усе зменшується.

Щодо програми навчання, то не ріжниться вона в нічому від програми в гімназіях взагалі, устійнюваних (після війни на-віть дуже часто) шкільною владою.

На чолі гімназії стоїть директор. Був ним спершу о. Спиріон Кархут (1906—1908/09 і 1912/13), пізніше професор державної гімназії Юліян Левицький (1909/10—1911/12), о. Теодосій Лежогубський (1913/14—1918/19), тимчасова управителька м. Василія

Др. Василь Щурат, довголітній директор гімназії.

Мотюк (1920/21) та Др. Василь Щурат, що управляв гімназією безперервно від шк. року 1921/22 до 1933/34.

Учительський збір гімназії складався в переважній кількості з учителів державних середніх шкіл, а в дуже малій мірі самих монахинь. Ось їх перегляд.

Учительський збір в передвоєнних літах (1906/07—1913/14)

1. о. Др. Спирідон Кархут — директор гімназії, учив латини і греки,
2. Володимир Адріянович учив математики,
3. Олена Бережницька учила природи,
4. Юліян Левицький — директор у 1910/11—1911/12, учив історії й географії,
5. о. Леонід Лужницький, катихит гімназії від самого початку аж до р. шк. 1933/34,
6. Др. Остап Макарушка учив української мови,
7. Людвик Сальо учив німецької мови,
8. м. Віра Слободян ЧСВВ. учила в приготовлюючій класі та каліграфії в I кл. і співу,
9. Іван Боберський учив руханки й німецької мови,
10. м. Христина Карпюк ЧСВВ. учила ручних робіт в приготовлюючій і I класі.

Учительський збір у воєнних літах (1913/14—1920/21)

1. о. Лежогубський Теодосій — директор гімназії, учив у нижчих класах,
2. Володимир Адріянович учив математики до 1922/23 р.,
3. Гізеля Айхміллєрівна учила географії й німецької мови,
4. Филипина Бекманівна учила польської й німецької мови,
5. Іван Боберський учив німецької мови,
6. о. Богдан Бодянський учив історії й географії,
7. Меланія Бордунівна учила історії й географії,
8. Витовт Висоцький учив польської мови,
9. Северин Лещій учив математики,
10. Олена Залізнякова учила української мови,
11. Платон Лушпинський учив української мови,
12. Григорій Мартинюк учив української мови й латини,
13. Володимира Мотюківна учила математики, фізики й пропедевтики фільософії,
14. Григорій Наливайко учив латини,
15. Микола Полєк учив латини і греки,

16. Михайло Посацький учив латини і греки,
17. Олена Прокеш учила рисунків,
18. м. Софронія Ерделлі ЧСВВ. учила від 1918/19 р. латини і греки,
19. м. Северина Парилле ЧСВВ. учила від 1918/19 р. української й польської мови та історії,
20. Володимир Радзикевич учив української мови,
21. Юрій Рудницький учив латини й німецької мови,
22. Др. Микола Чубатий учив історії й географії,
23. Іван Чучман учив латини і греки.
24. о. Микола Янович учив греки, –
25. Марія Турська вчила руханки,
26. м. Марта Лесняк ЧСВВ. учила ручних робіт в 5 відділах.

Учительський збір у повоєнних літах (1921/22—1933 34)

1. Др. Василь Щурат — директор гімназії від 1921/22—1933/34, учив української мови в вищих клясах,
2. о. Семен Біленський учив релігії,
3. Ярослав Біленський учив української мови,
4. Володимир Білинський учив математики,
5. Др. Іван Брик учив української мови,
6. Др. Ярослав Гординський учив пропедевтики фільософії,
7. Др. Олена Степанів-Дашкевичева учила географії й історії,
8. м. Софронія Ерделлі ЧСВВ. учила латини і греки,
9. Володимир Калинович учив німецької мови,
10. Др. Мирон Кордуба учив історії,
11. Марія Морачевська учила рисунків,
12. о. Др. Насиль Лаба учив релігії,
13. Микола Ластовецький учив латини,
14. Др. Дарія Лежогубська-Чубатова сповняла обовязки лікарки від 1925/26—1933/34,
15. Микола Матіїв Мельник учив української мови,
16. Др. Василь Лев учив української й польської мови,
17. Станислав Вільк учив польської мови,
18. Антоніна Струтинська вчила польської мови,
19. Петро Мечник учив латини,
20. Іван Чучман учив латини і греки,
21. Василь Стецюк учив латини і греки,
22. Ірина Лагодинська вчила латини,
23. Софія Кандяк учила математики й фізики
24. Дарія Витанович учила природи,

25. Марія Сташинська вчила історії,
26. Ірина Гузар учила німецької мови,
27. о. Петро Хомін учив релігії,
28. Ірина Лежогубська учила нім. мови від 1925/26—1933/34,
29. Др. Іван Любомирович учив латини від 1925/26—1932/33,
30. Ольга Мриц учила природи,
31. Микола Панчук учив латини,
32. м. Северина Парилле ЧСВВ. провадила адміністрацію гімназії і вчила української й польської мови та історії,
33. м. Богдана Демянчук ЧСВВ. учила латини,
34. Іван Сітницький учив математики й фізики від 1925/26—1932/33,
35. Оксана Суховерська учила в усіх клясах руханки від 1921/22—1933/34,
36. Др. Роман Цегельський учив математики,
37. м. Василія Мотюк ЧСВВ. вчила від 1918/19—1923/24 природи й математики в нижчих клясах,
38. м. Марта Лесняк ЧСВВ. учила ручних робіт¹⁾.

Гімназія, як прилюдна школа, остає під наглядом шкільної влади, якою передше, за австрійських часів, була краєва шкільна рада, за теперішніх — кураторія львівської шкільної округи. З рамени шкільної влади переводиться візитaciя гімназії й від вислідів тієї візитaciї залежить, чи школа дістане права державних шкіл. Першу візитaciю гімназії перевів краєвий шкільний інспектор Й. Левицький при кінці шк. р. 1906/07 і внаслідок того гімназія вже від шк. р. 1907/08 мала т. зв. право прилюдностi. Те право прилюдностi мала гімназія все і в пізніших часах, за польської влади: спершу т. зв. право прилюдностi „а“ (повне), пізніше „б“ (обмежене).

Виховна праця в гімназії не обмежується тільки на перебрененню конечно приписаного матерiалу. Змаганнями управи й учителів — дати змогу поширити ученициам своє знання, збудити в них ініціативу й зацікавлення до конечної в пізнішому життю наукової й суспiльної працi та тою працею найдоцiльнiше покерувати. А та позашкiльна самостiйна праця виявляється в ось таких напрямках:

а) Науковi кружки: математичний, історичний, фiль-льогiчний, природничий iстnують в гімназiї по клясах, а головним їх завданням — поглибити в очах тe знання, яке вони дiстають у клясi по програмi. Керують кружками учителi тих предметiв.

¹⁾ Шкiльнi звiти гiмназiї СС. Василiяновк у Львовi з кожних рокiв.

б) Освітній кружок ім. Лесі Українки під проводом директора Дра В. Щурата, при допомозі проф. Матієва-Мельника

V-а класа гімназії з проф. м. Севериного Паріхле ЧСВВ. у 1925 р.

й Дра В. Льва. До кружка належать учениці вищих клас (V-VIII) активно працюють учениці двох найвищих клас (VII—VIII). Учениці опрацьовують за вказівками провідників реферати з ді-

лянки літератури й культури, читають їх на сходинах та вправляються в дискусіях.

в) Спортивний кружок. Є він висловом тієї потреби молоді у сучасну добу — вироблення в собі фізичної справності та тенденцій новітнього виховання. Спершу існував від 1920/21 шк. р. в гімназії „Пласт“, але після розв'язання тієї організації на терені держави, з дозволу шкільної влади, в деякому заступає її спортивний кружок.

г) Кооперативна крамниця. Існувала спершу як пластова крамниця, але з розв'язанням пластової організації мусіла перетворитись у кооперативну. Ціллю крамниці — дати спромогу своїм членкам закуповувати потрібне шкільне приладдя на місці, плекати духа солідаризму й придбати гроші на закупно площі на літніще десь у горах.

г) Кружок прихильників пташок й ростин, для найменших учениць гімназії, щоб збудити в них замилування та плекання цих речей, що так дуже відповідають вікові малих дітей.

Розуміється, і ігуменат монастиря і управа гімназії доложили і труду і витрат, щоб її вивінувати в відповідні кабінети — фізикальний, природописний, географічний та в хемічну лабораторію. Але є ще при гімназії щось, чого нема в інших того роду школах. Це етнографічний музей, що повстав з ініціативи м. Северини Париллє та яка ним завідує й усе новими набутками поповнює. В ньому зібрані речі народного побуту, отже — предмети щоденного вжитку й жіночого господарства, як жорна, вили, кераміка, народні одяги, гарна колекція шлюбних вінців, тощо. Від 1929 р. уладжується в гімназії прилюдні виставки цих предметів та дається змогу і іншим школам і громадянству познайомитися з творами народного генія в цій ділянці та причинитися до вироблення в них естетичного смаку. Розуміється, найбільше має змогу користати з тих скарбів молодь гімназії, для якої вони все стоять отвором.

Фахова школа. Є це одинока того роду українська школа в межах польської держави. Школа концесіонована шкільною владою, а видістати концесію не прийшлося так дуже легко. Є це школи середнього типу з тривалітнім курсом навчання, що відповідає загальним рівнем приблизно 4, 5 і 6 кл. неогуманістичної або математично-природничої гімназії старого (8-кл.) типу. Приймають до неї дівчат, що покінчили IV кл. гімназії старого типу або VII кл. вселюдної школи. Школа повстала як

Перші учениці фахової школи в 1928/29 шк. р.

вияв зацікавлення громадянства до практичних звань для своїх дітей, яка то ділянка у нас перед війною, серед інших обставин, була занедбана. Ініціаторкою й пропагаторкою ідеї оснування такої школи при монастирі була м. Марта Лесняк і її ця школа дуже багато завдячує. Фреквенція школи представляється ось так:

Шк. рік	курсів	учениць
1928/29	I	20
1929/30	I-II	50
1930/31	I-III	50
1931/32	I-III	55
1932/33	I-III	79
1933/34	I-III	78

„День весни” в фаховій школі у 1930/31 шк. р.

Отже, не зважаючи на скруту останніх років, школа таки розростається.

Предмети навчання у школі є двоякого роду: теоретичні і практичні. Розуміється, теоретичні предмети, головно реалія, є пристосовані до практичної науки, практичніж предмети є поширені на інші практичні звання, як напр. домашнє господарство.

Предмети теоретичної науки такі: релігія, українська й польська мова, наука про господарство, історія, господарська географія, промислова рахунковість, костюмологія й основи декорації, геометричний рисунок, гигієна, товарознавство й хемія життя, –

надобовязкові: французька мова (щоб абсолівентки могли розуміти фахові журнали), рисунки (пристосовані до фаху), руханка і спів. До практичних предметів належать: крій, шиття білля та домове господарство. Після скінчення школи й трилітньої практики абсолівентки можуть складати перед державною комісією державний іспит, а це дає їм право отвирати самостійні робітні або вчити в промислових школах.

Школою завідує управителька. Була нею м. Софронія Ерделлі від оснування до кінця шк. р. 1929/30, а від того часу управляє нею проф. Марія Янович.

„День весни“ в фаховій школі в 1931/32 шк. р.

Учительський збір, як школи середнього типу, складається з кваліфікованих сил. Ось їх перегляд:

1. Марія Янович — управителька, учути української, німецької і французької мови,
2. Марія Сташинська учути польської мови й історії,
3. Олександра Тургула-Щуратова учути математики (купецькі рахунки),
4. Петро Ісаїв учути господарської географії і про сучасну Польщу,
5. м. Емелія Волошин ЧСВВ. учути хемії,
6. Марія Морачевська учути рисунків і костюмології,

7. Оксана Суховерська учити гімнастики,
8. Катрія Гладилович учити співу,
9. Наталія Гургула учити кравецтва,

Перші absolventky фахової школи в 1930/31 шк. р.

10. Ірина Луцька учити кравецтва й шиття,
11. м. Марта Лесняк ЧСВВ. учити шиття білля,
12. м. Марія Копистянська ЧСВВ. учити писати на машині.

Інститут гімназистки в 1907/08 шк. р.

Катихитом школи був від початку існування до травня 1934 р. о. Др. Ярослав Левицький, з того часу о. Теофіль Горникевич. Дня 11 травня 1934 р., в річницю свята „Українська Молодь Христові”, посвячено школу Найсв. Серцю Христовому.

Інститут. Вище вже говорено про інститут у звязку з до-лею вселюдної школи й там короткими словами переповіджено про нього аж до того моменту, коли його зліквідовано. Був це інститут при вул. Зибликевича ч. 30, в будинку „Народного Дому”, в якому приміщувались спершу учениці вселюдної школи

Інститут у 1910 р. (сидять у 2-ім ряді зліва 3-й проф. Біліковський, м. Віра Слободян, м. Волод. Флєвич, о. Дольницький, п. Россовська, проф. Свистун. У 5 ряді 2-га з права Стефанія Цьорох, теперішня м. Саломія).

львівських василіанок, пізніше — учениці вселюдних міських шкіл, учениці учительських семінарій та студентки вищих шкіл. Тепер буде мова про інший інститут, що в ньому мешкали учениці власної гімназії, пізніше ще й учениці фахової школи та студентки вищих шкіл, а який істнує й досі. Є це інститут при вул. Длугоша 17.

Цей інститут повстав у 1906/07 шк. році, як інтернат для гімназисток, і як такий ділив він долю й недолю гімназії. Інститут веде з упovажнення ігумені префекта й вона за нього від-

повідальна. Про життя в інституті дасть нам більше поняття порядок дня у ньому, а він такий: 6·30 ранку вставання, 7·5 молитви, а після того снідання й до школи, 1·30—3·30 обід і відпочинок, 3·30—4·30 наука, 4·30—5 піввечірок, 5—7 наука, 7 вечера, 8 молитви й молодші спати, а старші можуть учитись до 9·30. У той час усі світла мусять бути погашені. Раз у тиждень для всіх інституток обовязковий пропіл за місто та дозволений вихід у місто, щоб поладнати найконечніші справи — старішим 2—3 самим, молодшим 5—6 під доглядом монахині. Інститутки мають в інституті поміч у наукі; їм помогають: одна платна студентка-

Інститут у 1928 р.

інструкторка та одна монахиня-інструкторка. Крім того одна з монахинь до того кваліфікована (тепер м. Марія Копистянська) учила інституток (за окремою оплатою) гри на фортепіані; учениці можуть після того складати іспити на виці роки музичного інституту. Також подбала управа інституту про те, щоб її вихованниці були вправлені в церковній співі й заангажувала до того відомого диригента Дмитра Котка.

Кількість дівчат в інституті не була все однакова. Залежало це від різних причин, як змога приміщення, матеріальне положення батьків, тощо. І так до 1928 року, себто до часу надбу-

дови одного поверху в будинку інституту, було в ньому 40—45 дівчат, від 1928 р. звичайно до 80, а від 1933 р. 45—50, бо частину помешкань інституту заняли монахині після того, як ви- провадились із дому при вул. Зиблікевича.

Інститут утримується з оплат батьків інституток. Оплати були ріжні в ріжні часи: — в лекші роки 130 зл., пізніше 100, 80, 70, а тепер — у скруту 50—60 зл. у місяць.

Над релігійним вихованням інституток працюють сестри-настоятельки інституту. Для інституток усе отворена домашня молитовниця, вони можуть кожного дня рано вислухати Службу Божу й до того їх усе заохочується. Щоб поглибити в інституток

Марійська дружина студенток (1934).

релігійне життя й удержати його на високім рівні, існує в інституті марійська дружина „Входу в Храм Преч. Діви Марії“ й до неї належать майже всі інститутки. Спершу, від 1929 р., коли дружина була основана, була з нею канонічно злучена й марійська дружина студенток, але в 1933 р. цю останню ериговано як самостійну й агреговано до римської „Пріма Прімарія“. Чисельність вона тепер 40 членок-студенток і користає надальше з привільності й гостинності монастиря, маючи тут до розпорядження гарну домівку й молитовницю. В теперішньому стані має дружина дві секції: евхаристійну й харитативну. Дружинниці сходяться на спільні богослуження, відорациї, розважання, спільні

сходини з конференціями о. провідника й релігійно-науковими рефератами членок і запрошених доповідників-спеціалістів, відбувають щороку замкнені реколекції, уладжують ріжні свята в честь Преч. Діви Марії, відбувають прощі та приймають участь у загально-католицьких і національних працях і організаціях, як у католицькій акції жіночої молоді, студентських католицьких вічах, тощо.

Вище вже приходилося при ріжніх нагодах торкатися справи приміщення цього монастиря і його заведень. Тепер про це основніше.

Василіянки прийшли у Львів у 1881 р. і примістилися в будинку при вул. Зибликевича 24. Будинок був власністю „Народного Дому“, що віднаймив його на 6 літ тодішньому львівському епископові-помічникові Сильвестрові Сембрітовичеві, як предсідникові організаційної комісії для справ жіночого виховного заведення у Львові. Наймаючі мали на свій кошт поробити відповідні адаптації в домі, всякі добудови й перебудови могли робити тільки за порозумінням і з дозволу власника, без права домагатися звороту грошей, хіба що перед можливими перебудовами була заключена окрема умова, яка регулювалаб ті справи. Епископ, як наймаючий, зобовязався був покликати до життя окреме товариство, що перенялоб на себе всю журу й опіку над львівським виховним заведенням. „Народний Дім“ винаняв дім і город при вул. Зибликевича за умовлений чинш 600 злр. річно, сплачуваний наймаючим у той спосіб, що в виховному заведенню мало найти приміщення й повне удержання троє дівчат, вибраних управою „Народного Дому“. Контракт найму, оскільки його не вимовлено буlob на один рік перед його упливом, мав автоматично продовжатись на один дальший рік.

Із пожертв громадянства адаптовано дім для цілей виховного заведення та інтернату. Пізніше добудовано до нього одне крило й побудовано церковцю при ньому.

Монахині сиділи в тому домі спокійно аж до смерти кардинала Сембрітовича в 1898 р. Після смерті кардинала „Народний Дім“ відказався дальнє наймати згадану реальність на давніх основах, але справу програв перед судом. Спір між „Народнім Домом“, як власником реальності, і монахинями, як уживачами, тягнувся досить довго й щойно в 1902 р. між „Народнім Домом“ і слов'єцьким монастирем складено нову умову, силою якої монастир віднаймав у „Народного Дому“ дім з городом при вул. Зибликевича на шість літ на виховне заведення для дівчат

за річним чиншом 2.000 кор. Чинш мав бути вирівнюваний в той спосіб, що монахині обов'язувались утримувати по 6 інституток річно, що їх вибере „Народній Дім“. Крім того „Народній Дім“ застеріг собі право нагляду над вихованням дівчат через своїх делегатів та право назначувати „учителей для обучанія дома церковному и русскому языкамъ, исторії Руси и russкой литературѣ, и т. п.“¹⁾). Ця умова продовжувалась автоматично ще через три роки аж до 1911 р., коли то „Народній Дім“ судовою дорогою усунув монахинь із вул. Зиблікевича. До цього дому вертанули монахині ще раз у часі війни й перебували в ньому до 1933 р. А саме, в 1917 р. управа „Народного Дому“ перейшла в українські руки й вона заключила умову з монастирем та віднаймила дім і город монахиням на монастир і інститут за малим чиншом на 12 літ. Цю умову потвердило тодішнє галицьке намісництво, як надзвірний орган над фундацією „Народній Дім“, і коли пізніше управу „Народнім Домом“ передано знову московофілам, не могли вони перед часом усунути монахинь із заниманого дому, як уживаного па підставі умови, заключеної згідно з усякими правними формальностями. Щойно коли скінчився термін, передбачений умовою, — монахині мусили опустити будинок і город, а „Народній Дім“ перебрав його в своє посідання.

Тепер монастир міститься в домі при вул. Длугоша 17. При цій же улиці мають монахині ще два інші дому, а прийшли вони в їх посідання в такий спосіб. Покійний митрополит-кардинал Сильвестр Сембраторович набув був ще як професор львівського університету на власність реальність з двома домами — одним партеровим і другим одноповерховим — при вул. Длугоша 17. Ця реальність пригнікала до городу реальноти „Народного Дому“ при вул. Зиблікевича. У своїм завіщанні перед смертю утворив кардинал із цієї реальноти фундацію, якою управляла кураторія, а її ціллю була допомога бідним дівчатам у школі²⁾. Ці дому винаймала кураторія фундації: партеровий — приватним льокаторам, поверховий — на школу вправ при мужеській учительській семінарії. Так тривало це до року 1906. Коли з початком того року почали думати над заснуванням гімназії, треба було подумати теж і про приміщення для неї. За допомогою

¹⁾ Церковный Востокъ 1912, I, ст. 29.

²⁾ о. Др. Степан Юрик із Золочева каже, що перед операцією кардинала в його завіщанні місце про реальність при вул. Длугоша було уложене так, що вона мала перейти під управу „Народного Дому“. Щойно після операції звернено йому на це увагу й він те місце віпправив.

Ексцеленції митрополита Індрія кураторія фундації пішла монастиреві на руку й віддала йому до вжитку в 1906 р. партеровий домик, а в слідуючому 1907 р. також і поверховий дім, і в тих домах примістилась гімназія з приготувлюючими класами та інститут для гімназисток. Ці доми з городом стали таки власністю монастиря, а він зате має утримувати в інституті щорічно б дівчат на т. зв. фонді кардинала Сембраторовича¹). Тут вони перебували до 1912 р., в котрім то році перенеслися з гімназією й інститутом до нового закупленого дому при вул. Потоцького 95, але про це нижче.

Пересправи з „Народнім Домом“ і загроза виповідження монахиням уживання дому при вул. Зибликевича, казали ігумені думати про власний дім. Вправді монахині дістали вже були в 1906 р. від кураторії фундації ім. кард. Сембраторовича згаданий дім при вул. Длугоша ч. 17, але цього дому ледве старчило на поміщення тільки 6 клас гімназії й інституту, а на вигадок опущення дому при вул. Зибликевича не буlob де монастиреві подітися. Тому, коли нашлася нагода купити близько доми при вул. Длугоша 21 і св. Марка 20 — монастир, при щедрій допомозі Ексцеленції митрополита Кир Індрія, купив ці оба доми. Оба доми винаймає монастир і по нинішній день приватним людям на мешкання за чиншом.

Те, що грозило, сповнилося. В осені 1911 р. „Народній Дім“ усунув судовою дорогою монахинь із дому й церкви при вул. Зибликевича. Одна частина монахинь замешкала у вільних кімнатах у власних домах при вул. Длугоша 21 і св. Марка 20, а друга примістилась у приватному помешканні о. крилошанина Тита Войнаровського, що тоді був неприсутній у Львові й добровільно відступив своє помешкання. Гімназія й інститут для гімназисток залишились при вул. Длугоша 17 до кінця шк. року 1911/12, коли то перенеслися до нового дому при вул. Потоцького. За російської окупації дім посвятив православний епископ Евлогій на захист, але в 1917 р. монахині приходять в посідання своєї власності й переносять там спершу захист для сиріт-хлопців, а пізніше переносять до нього інститут для учениць-гімназисток.

Такий стан (монастир розірваний на троє) не міг тривати довго. На щастя трапилася нагода набути відповідне приміщення на монастир. А саме, українське педагогічне товариство, що по-

¹) В останньому році, з уваги на скруту, митрополичий ординаріят знизив це число до 4.

Ексцеленція митрополит Кирил Андрій Шептицький.

будувало було при вул. Потоцького 95 великий дім на бурсу, найшлося в клопотах і мусіло новий будинок хоч-не-хоч продавати. З цього скористали монахині і при щедрій допомозі Ексцепленції митрополита купили дім, а семиморгову реальність коло нього дарував Митрополит. Розуміється, на будинку залишився гіпотечний довг, який монастир сплачує до нині (тепер ще 40.000 зл.¹⁾). До цього дому перенісся у 1912 р. монастир, гімназія й інститут, тепер спільній для власних гімназисток і для учениць інших шкіл. У ньому перебували монахині зі своїми заведеннями до 1918 р., поминаючи те, що в воєнний час російське військо заняло було частину дому на шпиталь.

У 1918 р. наступив по-діл монастиря. Частина монахинь лишилася в домі при вул. Потоцького 95, а частина перейшла до старого осідку при вул. Зиблікевича і Длугоша. І що інституції цього монастиря були вже так розрослися, що не можна було їх примістити у давніх домах при вул. Зиблікевича і Длугоша, а новонабуті domi при вул. Длугоша 21 і св. Марка 20 до цього не надавалися, винанято у наукового товариства ім. Шевченка, як завідувача фундації, академічний дім при вул. Супінського 21 з обовязком відремонтувати його після воєнного знищення, і в тім будинку приміщено гімназію. Тут містилась гімназія до кінця шк. р. 1925/26. Але, тому що дім треба було опорожнити для студіючої високошкільної молоді, що після війни стала щораз то більше напливати до Львова, приступлено в 1925 р. до будови власного дому для гімназії. На будову збирало гроші в краю, але вибудувано його тільки завдяки великій щедрості й жертвенності Ексцепленції митрополита Кир Андрія, що жертвував на це довжній скрипт акц. спілки

Будинок гімназії при вул. Длугоша 17 а.

¹⁾ Цей довг тяжить тепер на монастирі св. Макріни.

„Полотно” на 3.150 ам. дол. та грішми 2.409 ам. дол. і 8.000 шв. франків. Впродовж року вибудовано великий двоповерховий будинок з модернім уладженням і від шкільного року 1926/27 міститься гімназія вже у власному домі.

Та ще раз прийшлося думати монастиреві над поширенням своїх приміщень у звязку з наміром відкрити фахову промислову школу. Цим разом розвязано справу так, що в істньючому здавна фундаційному одноповерховому домі витягнено, як це тепер у Львові в повоєнному часі часто буває, другий поверх. Сталося

Монастир, Інститут і фахова школа при вул. Длугоша.

це в 1928 р. В той спосіб поширилося поміщення для інституту й одержано місце для приміщення фахової школи. Тепер у цьому домі займають: II пов. — інститут, I пов. — фахова промислова школа, партер — інститут (їадальня, каплиця, гостинні). Розуміється, дещо помешкань інституток заняли монахині, як перейшли із дому при вул. Зиблікевича. Монахині мешкають тепер теж на III поверсі (дахові кімнати) гімназійного будинку.

б) Монастир св. Макрини при вул. Потоцького 95.

Про цей монастир, а властиво про його осідок, вже згадувано вище при сбговорюванню поміщення монастиря св. Василія Великого. Хоч цей монастир фактично почав своє існування, як самостійний, у 1919 році, то всетаки, для кращого перегляду, про виховну працю в ньому приходиться говорити кількома роками вперед, себто в часі, коли він творив із монастирем при вул. Зибликевича (Длugoша) одне спільне. Під сучасний момент має монастир такі виховні інституції: вселюдну школу, вчительську семинарію й гімназію, захист для сиріт й інститут, і про них по черзі буде тут мова.

Вселюдна школа. Вона повстала в 1915 році, після того, як російське військо опустило Львів і частини будинку монастиря, де приміщувались по черзі два шпиталі, казарма для війська й інфекційний шпиталь. Розпочалась школа торжественным бо-гослуженням, що його відправив о. Юліян Дзерович, професор учительської мужеської семинарії, а в часі російської інвазії капелян монастиря. В першому році записалось 35 дітей і розміщено їх у класах I, III і IV, а другої не отворено з причини браку дітей. В організації школи багато фахової помочі дав Олекса Гайдукевич, управитель школи на Замарстинові біля Львова.

У дальших роках школа розвивалася нормально. Розуміється, загальні події того часу мали свій вплив і на школу. І так, у липні 1916 приходить до монастиря сиротинець і діти з нього побільшують у наступному шкільному році кількість дітей у школі. Ця кількість шкільних дітей побільшується в 1918 році ще дітьми, що прибули з України, з Катеринослава й Бердянська. Були це діти, вивезені москвинами з Галичини при відвороті російської армії, або й такі, що народились там із батьків, що їх воєнна хортовина викинула на Україну. Деякі з них не знали ані свого походження ані свого прізвища. Також некорисно відилась на школі українсько-польська війна, спершу в самім Львові, а пізніше довгий час близько Львова. Був час, коли шкільні діти, що мешкали в батьків, не могли цілком ходити до школи. Також треба відмітити, що школа користала з американських дарів у харчах та одіжі.

Школа була приватною, без прилюдних прав, але існувала вона з відома шкільної влади й від тієї влади візитував її вже в першому році існування інспектор Радванський (лютий 1916). Такі візитації відбувались і пізніше, а їх вислідом було надання

Діти вселюдної школи після першого св. Причастя в 1933 р. (сидять м. Йосиф Худерська, ігуменя м. Віра Слободян, редемпторист о. Йосиф Схрейверс, о. дир. Василь Лицинняк, о. Олександр Бучацький, с. Венедикта Кахнікевич, с. Зиновій Мельник).

школі права пралюдності в квітні 1921 за візитатора школи Казимира Брухнальського.

Вселюдна школа (зразу називалась вона народньою школою) мала спершу 4 класи, дізніше прибула клас V (1919/20), а дальше VI й VII (1920/21), себто 3 видлові класи, так що з моментом одержання права прилюдності вона була вже повною 7-класовою школою. Пізніше, коли монастир отворив учительську дівочу семінарію, вселюдна школа стала школою вправ при семінарії (січень 1925).

Як розвивалася школа, покаже нам отся табелька:

Шк. р.	кл.	I	II	III	IV	V	VI	VII	разом
1915/16		17	—	7	15	—	—	—	39
1916/17		14	18	8	11	—	—	—	51
1917/18		27	34	26	10	—	—	—	97
1918/19		68	59	30	22	—	—	—	179
1919/20		25	17	23	36	20	—	—	121
1920/21		27	18	27	32	25	18	13	160
1921/22		33	60	30	24	29	26	14	216
1922/23		25	9	49	50	27	21	17	198
1923/24		26	—	12	24	30	24	22	138
1924/25		11	9	14	19	32	29	24	138
1925/26		13	17	19	13	19	29	34	144
1926/27		13	17	19	13	17	28	30	137
1927/28		14	16	18	22	9	20	34	133
1928/29		20	17	14	15	11	11	19	107
1929/30		17	27	16	17	10	11	14	112
1930/31		22	18	26	19	8	15	11	109
1931/32		8	27	21	31	—	—	—	87
1932/33		12	12	31	26	24	—	—	105
1933/34		13	11	16	31	19	26	—	116

Вселюдна школа є школою дівочою, але монастир був змушений приймати до неї хлопчиків із сирітського захисту. Ця практика остала й надальше, а тому на бажання й для вигоди батьків приймається до неї й тепер хлопчиків до IV кл. включно.

Вселюдна школа поставлена так, як і кожна інша того роду школа. Управительками були спершу монахині, а як у 1922/23 шк. році при монастирі засновано дівочу учительську семінарію і вселюдна школа стала в 1924/25 р. при ній школою вправ, управителем її був кожночасний директор семінарії. Так діялось воно до кінця шк. р. 1932/33, бо з початком наступного шк. року з збільшенням львівської шкільної кураторії школу відділено від семінарії й від того часу вона під осібною управою. Ось імена управительок школи: м. Віра Слободян (1915/16—1917/18), м. Йосифа Худерська (1918/19—1919/20), м. Тереса Гікке (1920/21—1921/22), м. Саломія Цьорех (1922/23—1923/24). Від 1924/25 шк. року управляє нею вже директор семінарії Др.

Микола Чубатий (до кінця 1928/29 шк. р.), а дальше (до кінця 1933/34 шк. р.) новий директор семинарії о. Василь Лицинняк.

Учительський збір складався з катихита й відповідної кількості вчительок монашого і світського стану. Безплатним катихитом школи в перших літах був о. Юліян Дзерович, а після того, як він обняв управу державної учительської дівочої семінарії, — о. Олександр Бучацький.

Учительський збір становили спершу виключно самі монахині, пізніше недостаток в учительських силах доповнювало сві-

Лекція куховарства для дітей старших років уселядної школи (VI—VII кл.) під проводом с. Василії Кальмук.

ськими вчительками. Із монахинь відмітимо такі: Йосифу Худерську, Ігнатію Й Віру Слободян, Йосафату Бень, Саломію Цьорох, Надію Журибіду, Тересу Гікке, Євгенію Дорош, Софію Букшовану, Евфrozину Вітошинську, Володимиру Морозик, Любов Яримович, Марту Юрчук, Ісидору Литвин, Маркіяну Войнаровську, Дамяну Жолонович, Зиновію Мельник, Венедикту Кахникович, Модесту Колянковську, Онисиму Шушкевич й Атанасію Біланюк.

Монастир, як власник школи, все старався про фахову освіту й вищі кваліфікації для вчительок-монахинь і тому вислав

м. Софію Букшовану на дворічний курс на інституті ручних робіт, м. Саломію Цьорох посылав на студії педагогіки й пропедевтики

Шкільна передишка в монастирському городі під додядом м.м. І. Литвин, С. Цьорох та с. В. Катникевич.

фільософії на львівському університеті, де вона й зложила докторат, м. Тереса Гікке зложила скорочений професорський іспит на львівськім університеті, а також покінчила свої студії на

тому університеті з української фільольгії м. Ірина Мармаш. Отсі вчительки з такими кваліфікаціями вчили не тільки в семинарії, але й у вселюдній школі, а це найкраще свідчить про самий рівень школи.

Школа заснувалась у тяжкі воєнні роки, а до того ще й мала в великій мірі служити як виховне заведення для безпритульних дітей-сиріт. Ясно, що в таких обставинах треба було дуже великої жертьвенности монастиря, щоб вивінувати її в найконечніше шкільне приладдя. Становище в справі вивінування школи покращало щойно в шк. р. 1919/20, коли то в грудні місяці о. В. Ліцинський привіз шкільне приладдя із зліквідованої школи для наших воєнних збігців у Святобожичах на Моравії. На це зложились лавки, бібліотека, образи й книжки та деяке фізикальне приладдя.

Із святочних чи торжественних днів школи слід би відмітити такі: Шкільна дітвора вітала 10 вересня 1917 року Ексц. митрополита, що повернув тоді із трьохлітньої царської неволі на рідну землю, з початком 1922/23 шк. р. школу посвячено торжественно св. Священомученикові Йосафатові, що його мощі віднайдено в Білій на Підляшші й 1917 року перевезено торжественно до церкви св. Варвари у Відні, де й досі вони находяться.

Учительська семинарія основана в шк. році 1922/23, а до її оснування прийшло ось як: Вселюдна школа вже від двох років випускала по кільканадцятеро дітей-сиріт із монастирського сиротинця-захисту й доходячих із батьківських домів зпода монастиря, що покінчили VII класу. Вони ішли учитись фахового заняття або записувались до одиночкої можливої тоді для них школи — державної учительської дівочої семинарії. Як директором тієї семинарії став безкорисний катихит вселюдної школи й прихильник монастиря о. Юліан Дзерович, робив він багато, щоб своїх учениць примістити в своїй семинарії. Але це не вистарчало й тому порадив він монастиреві заложити свою власну приватну вчительську семинарію для своїх дітей і для дітей тих батьків, що не можуть їх із браку місця примістити в того роду школах.

Наука в семинарії почалась, як і в усіх таєді школах, дні 1 вересня 1922 р., на основі дозволу тодішнього львівського шкільного куратора Станіслава Собінського, що не тільки не робив ніяких труднощів у заснуванню школи, але й пізніше відносився до неї все прихильно та нервз приходив таїз матеріальною допомогою, покриваючи за сироти рахунки на закупно шкільного приладдя, або даруючи їм шкільні книжки. Завдяки

Учениці семінарії з візитатором Іваном Матєвом у 1923 р. (снідеть сс. Е. Дорощ і Г. Гікке, віз І. Матіва, кат. о. В. Личиня, кн. С. Щорох і Н. Журнібда).

прихильній опінії куратора не робило труднощів і міністерство освіти, що дало свою концесію на школу в дні 16 березня 1923 р.

Мовою навчання семинарії була мова українська, але вже в вересні 1923 року з домагання львівської шкільної кураторії деякі предмети викладалися у польській мові. Цей стан потвердило в січні 1925 р. міністерство віроісповідань і просвіти окремим розпорядженням.

Семинарія, як школа публична, підлягала наглядові шкільної влади, отже кураторії львівської шкільної округи, із її додручення її візитували візитатори.

На лекції фізики проф. Дра Р. Цегельського в семинарії.

Першим візитатором семинарії був покійний інспектор Іван Матіїв, що візитував її в травні 1923, а пізніше візитували її часто інші візитатори. Звіти з візитацій були все для семинарії корисні, а їх наслідком було те, що семинарія в грудні 1925 р. дістала від міністерства право прилюдності. Користь із того була така, що учениці семинарії могли у себе здавати іспит зрілости та без ніяких труднощів переходити до інших семинарій, державних, а за діліть державних урядовців шкільну оплату вплачувала держава¹⁾.

¹⁾ Пізніше, в скрутку, вже цього не робила.

Семинарія розвивалась правильно: щороку прибував новий курс, а в шк. р. 1926/27 відбулась уже перша матура. Осягнувши в шк. р. 1926/27 повну кількість приписаних курсів (V), семинарія протрималась у тому стані до кінця шк. року 1931/32. Від шк. р. 1932/33 почавши касується щороку найнижчий курс, так що в шк. р. 1935/36 залишиться з неї тільки один, найвищий (V) курс. Стоїть це в звязку з новим пляном організації шкіл, що касує семинарії, а вводить IV-класові гімназії нового типу, а над номи доволітні загально-освітні чи трилітні педагогічні ліцеї. Табеля, що нижче, покаже нам найкраще, як розвивалась семинарія.

Лекція слейду в семинарії під проводом м. Любови Яримович.

Шк. р.	курси	учениць	шк. р.	курси	учениць
1922/23	I	51	1928/29	I—V	219
1923/24	I-II	92	1929/30	I—V	216
1924/25	I-III	128	1930/31	I—V	199
1925/26	I-IV	186	1931/32	I—V	181
1926/27	I-V	230	1932/33	II-V	143
1927/28	I-V	226	1933/34	III-V	87 ¹⁾

Семинарію управляє директор. Спершу виконувала ті обов'язки м. Тереса Гікке (від перших днів існування семинарії до 20. I. 1924), дальше м. Саломія Цьорох (21.I. 1924 — 30. X. 1924),

¹⁾ Звіти дирекції й катальоги.

пізніше Др. Микола Чубатий (31. X. 1924 — кінець шк. р. 1928/29) та о. Василь Лицинський (1.IX. 1929 — кінець шк. р. 1933/34).

Річ ясна, що хоч директор управляє школою й за неї відповідальний, то діє це на спілку з учительським збором, що під його проводом творить педагогічну раду школи. Завдання ради — дбати про науковий і виховний рівень школи. Для обдумання окремих справ можуть бути творені окремі комісії.

Директор семинарії Др. Микола Чубатий.

До вчительського збору семинарії за весь час її існування належали:

1. м. Букшована Софія, вчила ручних робіт,
2. м. Дзяма Олена, вчила музики й співу,
3. м. Дорош Євгенія, вчила математики й фізики,
4. м. Журибіда Надія, вчила руханки,
5. м. Мармаш Ірина, вчила української мови,

6. м. Худерська Йосифа, вчила ручних робіт,
 7. м. Др. Цьорох Саломія, вчила історії й географії та педагогічних предметів,
 8. Яримович Любов, учила слейду.
- Із світських учительських сил учили:

Директор семинарії о. крил. Василь Лициняк.

1. лік. Др. Барвінський Олександер — гигієни,
2. Ганицька Мечислава — руханки,
3. Гладилович Катря — співу,
4. Гречух Григорій — історії,
5. Зелений Зенон — математики й фізики,

6. Крайківська Юлія — географії,
7. о. Лиціняк Василь — релігії,
8. Левицький Северин — української й німецької мови,
9. Лежогубська Ірина — української мови,
10. Лясковський Франц — польської мови,
11. Мороз Микола — методики й практики,
12. о. Др. Фіголь Іван — релігії.
13. Др. Цегельський Роман — математики й фізики.
14. Др. Чубатий Микола — педагогічних предметів,
15. Янович Марія — української мови.

Лікаркою семинарії і вселюдної школи була Др. Теодосія Туна-Надрагова та Др. Дарія Лежогубська-Чубатова до своєї смерті в 1934 р.¹⁾.

В семинарії поставлено також натиск на те, щоб у самих учениць розбудити духа власної ініціативи та її найвідповідніше покермувати. Цьому завданню служать клясові самоуправи та ріжні, чи то загально-шкільні чи клясові кружки чи організації.

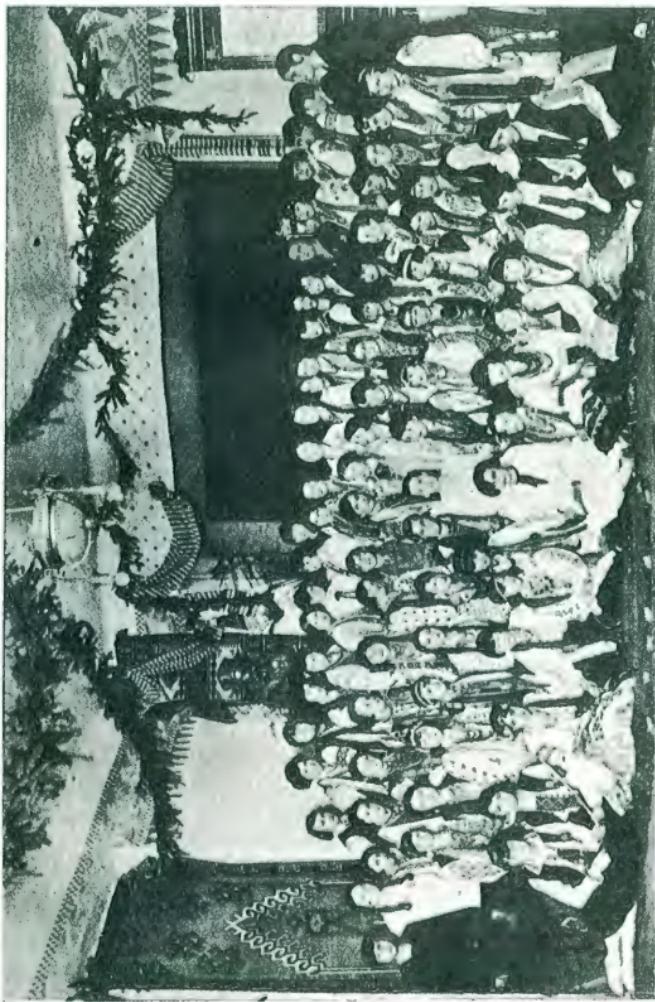
Завданням клясових самоуправ є суспільне виховання учениць через працю їх самих під проводом опікуна чи опікунки кляси. Учениці мають самі вирішувати деякі менше важні справи та самі вважати, щоб їх товаришкі виконували ті рішення. Можуть також недбалих і опірних карати. Розуміється, і приняття постанов і наложення якоїсь кари клясовою самоуправою важне тільки тоді, коли воно потверджене учителем-опікуном кляси.

Не треба згадувати, що в семинарії, як школі монастиря, кладеться дуже велику вагу на релігійне виховання учениць. А щоб те релігійне життя поглибити, істнує при семинарії марійська дружина. Спершу провадили її о. василіянин Й. Скрутень і Й. Лучинський, пізніше перебрав провід о. Олександер Бучацький, катихит вселюдної школи при монастирі. Дружина уладжує сходини й ріжні релігійні торжества. Дружина має теж свій власний прапор. Заходами дружини заложено товариство „Християнської Помочі“, що має завдання приходити з моральною й матеріальною помічю та розбуджувати між членками духа християнської любові, щоб вони колись, працюючи як учительки між найубогішими й опущеними, могли ту любов виявляти чином.

Поглибленню знання служать клясові самоосвітні кружки. Сходини в кружках відбуваються звичайно раз у мі-

¹⁾ Хроніка семинарії та звіти дирекції.

сяць і на них читають учениці та обговорюють реферати з ріж-них ділянок знання, як з історії, біохімії, фізики, тощо.

Після шевченківського концерту - хор семінаристок з п. Катрено Гладилович (1929 р.).

Естетичному вихованню служить музичний кружок, спільний для всіх учениць семинарії, під проводом учительок музики й співу, давніше Катрі Гладилович, а тепер м. Олени

Дзяями. До завдань цього кружка належать приготування всяких концертів, академій і імпрез. Крім того членки кружка бувають під проводом провідниці-опікунки на ріжних мистецьких і музичних імпрезах та пізніше на спільніх сходинах їх обговорюють.

Фізичному вихованню, крім того, що приписане офіційними шкільними програмами, служить спортивний кружок. Спершу існувала при семинарії пластова організація, але тієї влади розвязала й тоді повстал спортивний кружок. Є він спільний для цілої школи й опікується ним учителька руханки М. Ганицька. Члени кружка уладжують спільні прогулочки в околиці міста та

Пластовий звіт провідників о. Ол. Бучацькому.

на спільніх сходинах читають із фахових журналів статті і власні реферати та обговорюють їх.

Гімназія. Є це продовження семинарії в звязку з новим організаційним планом шкіл, що касує дотеперішні семинарії, а на їх місце вводить чотиролітні гімназії й дво-чи трилітні ліцеї. Гімназія має дати загальну підготовку, а трилітній педагогічний ліцей має підготувати кандидаток учительського звання. Покищо при монастирі була отворена в шк. р. 1933/34 1-а кляса гімназії записалось до неї 12 учениць. Гімназія була під тою самою управою, що й семинарія.

Говорячи про гімназію, нам слід згадати ще про одну

школу, що в скорім часі має бути відчинена. А саме, міністерський плян організації шкіл передбачує творення окремих 4-літніх семинарій для виховниць установ дошкільного виховання. Власне в наступному шкільному році 1934/35 має буті таєма семинарія отворена.

Захист для сиріт. Є це одна із віток діяльності монахинь, що була викликана особливими воєнними обставинами, а прийшло до цього ось так. Дня 15 липня 1915 відбулась у митрополічій палаті у Львові під проводом о. офіціяла Білецького нарада, в який спосіб принестиб поміч жертвам війни. На тій нараді вибрано „Український комітет несения момочі вдовам і сиротам, жертвам війни“ і на його чолі став тодішній директор „Народньої Торговлі“ інж. Василь Нагірний. Спершу вся

Діти захисту на вільній забаві у Збоїсках (1917 р.).

діяльність комітету проявлялась у збиранню добровільних датків і пожертв та в уділюванню одноразових підмог потребуючим, але вже в вересні того ж року піддав голова комітету гадку — отворити в порожніх помешканнях „Народного Дому“ при вул. Короляків ч. 1 сирітський захист. У жовтні повернув з еміграції о. проф. Лицинняк і зголосився до праці в комітеті та став виконувати обов'язки секретаря комітету. Він знав, скільки нашої безпритульної дітвори марнувалось по тaborах у Гмінді, Талергофі, Вольфсбергу й Ст. Міхаель біля Леобену й тому всіх перевонував у конечності негайного заснування сирітського захисту. І справді, головно завдяки його заходам і агітації отворено в полуднє дня 12 грудня 1915, в навечеря св. Андрія, при вул. Кор-

няктів перший у нас у воєнних літах „Захист для сиріт ім. митр. Андрія гр. Шептицького“, як побажання в день Ангела для Митрополита-страдника, що був тоді в неволі в Курську. Першими мешканцями захисту було 7 сиріток, але ця мала громадка більша сливе щодня, так що за перших шість місяців кількість сиріт дійшла до числа 130. Захистом управляла вдова по професорі гімназії Ольга Лучаківська, а помогало їй у тім дві платні вчительки й кілька наймичок. Лікарську опіку обняв незабутній

Захист у Збоїсках 1917 р.

Др. Сильвестер Дрималик та виконував її безкорисно й опікувався сиротами повних 4 роки.

Захист відчинено не маючи в касі ніяких фондів, усього 600 австр. корон. Я всетаки він не занапастився, та навпаки — розростався й сироти, що вже в не дуже довгім часі переступили число 200, були все й ситі й одіті й обуті та мали змогу навіть учитись, хоч тоді школи були позачинювані. Сталось це завдяки повній посвяті, що з нею працювали члени комітету, й божому благословенню. Крім згаданих вгорі голови й секретаря поклали тут великі заслуги: заст. голови Герміна Шухевичева, Стефанія Козакова, Євгенія Вергановська, Стефанія Монцібовичева, Марія Білецька, Марія Федакова, Варвара Літинська й інші.

Приміщення захисту в „Народному Домі“ виявилося уже

дуже скоро як невідповідне. Брак сонця й повітря вплиував дуже зле на здоров'я дітей; вони почали хорувати та подіставали струхи по голові й по тілі, а тому лікар радив шукати іншого приміщення. У прикрім положенню звернувся секретар комітету до о. прал. Тита Войнаровського з проханням примістити сироти в дворі у Збоїсках під Львовом (двір закупив Ексц. митрополит ще перед війною) і там їх цриміщено.

Коли влітку 1916 року Львову грозило знову заняття московськими військами, а з тим і можливість вивезення дітей у Росію, як це було в 1915 р. з дітьми, що були вивезені до Катеринслава Й Бердянська, постановив комітет у порозумінню з тодішнім

Дівчата-сироти захисту в Збоїсках при забаві (1917 р.).

галицьким намісником ген. Діллера вивезти більші й здоровіші діти на бараки в Гмінді в Долішній Австрії, а малі й обтяженні ріжними недугами залишити у Львові. Так і сталося: більших і здорових вивезено в Гмінд, а з малими й недужими не було що зробити, бо ввесь персонал захисту не хотів лишатись у краю, а рішив утікати на захід. У скрутнім положенню звернувся комітет з проханням до монастиря при вул. Потоцького, щоб приняв ті діти під свою опіку. Після наради з монахинями рішилась тодішня ігуменя м. Володимира Філевич приняти на себе той обов'язок, тому що обсяг праці василіянського чину, що його так всесторонньо визначив св. Основник, обнімає теж і опіку над сиротами. І так у дні 14 липня 1916 року принято до монастиря 45 дітей¹⁾.

¹⁾ З хроніки мон.; Ю. Шкрумеляк, Українські сироти, Львів 1921, ст. 21.

До згоди монахинь зайнятися сиротами причинилося крім наглячої зовнішньої конечності ще й те, що тодішній комісар жіночих василіянських монастирів о. Павло Демчук, добуваючи мощі св. Йосафата в Білій на Підляшші, відкрив на надгробній плиті надпис „Йосафатки“, а тим пригадалась іще одна сторінка діяльності монахинь, що якраз тоді була дуже на часі!). Друге, що також заважило на рішенню монастиря, було те, що о. комісар, будучи у Берліні в звязку з клопотами о дозвіл перевезти мощі Святого до Відня, мав нагоду оглядати там великий сиротинець (300 дітей), що його вели домініканки, й він поділився

Алопчки-сироти в Збоїсках на руханці (1917 р.).

з сестрами тим, що бачив, та дораджував післати в Берлін своїх сестер, бо там у вересні отириали теоретичний курс виховання сиріт.

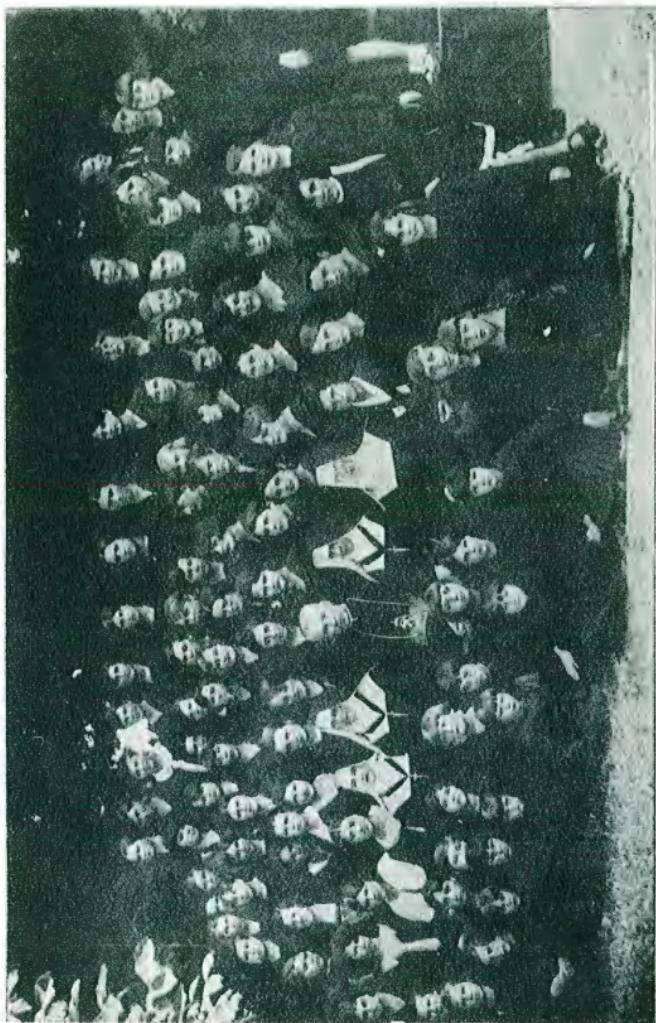
І дійсно монастир вислав у вересні 1917 року дві монахині: Віру Слободян і Саломію Цьорох у Берлін на курс, що був уладжений для монаших і світських осіб, але перші всетаки переважали. На цім курсі мали наші монахині змогу обзнакомитися з найновішими педагогічними напрямками, що вимагають навіть і в збірному вихованню родинного життя з далеко посуненим індивідуалізуванням дітей. Мали теж змогу брати участь у викла-

¹⁾ Василіянин о. Щурковський заложив був у 1792 році у Білій жіноче згromадження сестер Йосафаток на правилах св. Василія Великого. Йосафатки займалися вихованням дівчат, особливо бідних сиріт. Їх одіж складалася з фіолетового габту, ясно-синього пояса зі срібними або білими френзлями із гаптованими на обох кінцях пояса літерами Б. Й., ясно-синьої мантії й каптура, по якім спадав газовий вельон, що покривав особу до стану (пор. Віц і Боман II, 15).

Знімок у 1918 р. (сидять: с. Салонія Цьорок, м.м. Йосафата Бену і Віра Слободан, о. дир. Теодосій Лежогубський, с. Ярослава Худерська й м. Гнатія Слободан).

дах з обсягу педагогіки, уладжених заходами католицького товариства „Харітас“ і на них прелегенти вказували на потребу

інститутки й сироти захисту в 1929 р. (снігть М. Марта Юрчук, м. ігум. Віра Слободян, с. Кикнія Капік і М. Лана Смельська).

введення новітніх метод у вихованню, бо під тим оглядом пішли вже протестанти далеко вперед.

Під час побуту в Берліні мали наші монахині змогу оглянути зразкові берлінські захисти й приглянутися та пізнати, як ведено їх під педагогічним і технічним оглядом. Вони оглянули т. зв. Pestalozzi-Fröbel-Haus, заведення сс. уршулянок, себто гімназію й музичну консерваторію, та заведення йосифіток (Josephsschwestern), що зробили на них особливо мильне враження. Життя цих монахинь є дуже схоже зі способом життя кармелітанок: не їдять мяса й зберігають дуже строго мовчанку, а тому кожна має свою окрему келію до праці. Зате діти поділені в них на т. зв. Familien-Gruppen, а в кожній не більше як 24—25 дітей-шко-

Молитовница для Інституток і дітей (за престолом для монахинь).

лярів у ріжнім віці. З Берліна привезли вони до дому багато книжок з німецької педагогічної літератури, що було на нашім ґрунті невиданою новістю.

Вернувшись в монастир, взялись наші монахині те, що бачили на чужині в зразковому стані, пристосовувати до нашої таки нужди. Захист у той час був уже чималий та мав у собі і хлопців і дівчат (до 16 років). Вони приходили в захист дуже занедбані так під моральним як і під фізичним оглядом. Прийняття починалось звичайно з того, що дитину треба було найперше обстригти, але й те роблено обережно, бо голова була звичайно покрита струпами або болюками, а їх пізніше треба було щоденно чи-

стити й гоїти. Дитину після того купалося, а одіж пвалилось, бо звичайно була така понижена й занечищена, що не можна було вже з нею нічого зробити; навіть латки вже не було до чого причіпiti. Загалом монастиреві приходилось дуже важко статись про одіж для дітей¹⁾.

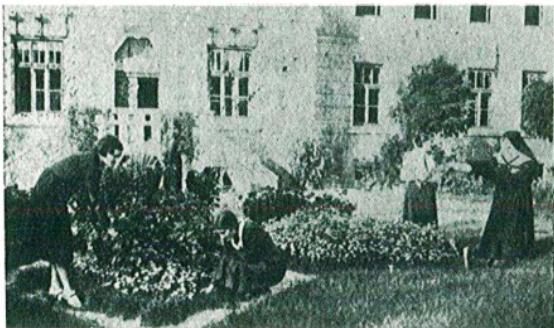

Статуя Матері Божої в монастирському городі (фундована о. Іс. Дольницьким).

Діти, що їх монастир перебрав літом 1916 року, поміщувались спершу таки в монастирськім будинку при вул. Потоцького 95, але коли з початком шк. р. 1916/17 треба було знайти в монастирськім домі приміщення на інститут для гімназисток,

¹⁾ Ледви вдалося раз монахиням дістати пряжі і з неї всукати шнурівки для дітей, але хлопіча вдача не видержала й на великий хлопіт сестер усі хлопці поробили собі зі шнурівок батоги.

а до того й дати змогу сиротам ходити до школи, перенесено частину дітей (хлопців) до опорожнених домів монастиря при вул. Длугоша 17. Дівчатка до 10 років залишилися в монастирі при вул. Потоцького, де ходили до школи. З моментом, як монастир дійшов до порозуміння з новою управою „Народного Дому“, що з поворотом австрійської влади знайшлася в українських руках, щодо найму будинку при вул. Зибликевича 30, перенесено 24. X. 1916 цілий сиротинець до того дому. Нараховував він тоді всього 80 дітей і 8 монахинь. У домі при вул. Зибликевича перебував захист до 1918 року. Тоді то заключено угоду з науковим товариством ім. Шевченка, як куратором академічного дому й до того то дому перенесено гімназію. З момен-

При поливанню цвітів у монастирськім городі.

том перенесення гімназії на вул. Супінського стало конечно уладити для гімназисток інститут при близько від академічного дому положеній вул. Длугоша. Тому то сирітський захист перенесено знову на вул. Потоцького й там він уже на все залишився.

Хоч захист мав у собі і хлопців і дівчат і немовлят, то вони все таки були порозміщувані окремо й окремі сестри були призначенні до нагляду над ними. Хлопчики, що ходили до приватної української школи, були під доглядом м. Антонії Лесняк й Анни Смєльської, дівчата під доглядом м. Саломії Цьорох, а маленькими дітьми опікувалася с. Катерина Гурська. Цілим захистом завідувала м. Софонія Ерделлі. Таким мішаним для дітей обох полів залишився захист до 1921 р. Того року в осені хлопчиків вилучено із захисту й перенесено до оо. василіян у Бучачі й оо. редемптористів у Збоїсках, а в захисті залишились самі дівчатка.

Говорячи про цю ділянку праці монахинь, нам слід тут згадати, що монахині цього монастиря вели один рік захоронку для сиріт у Збоїсках в реальності Ексц. митрополита (березень 1917 — кінець лютого 1918), коли то управу захоронки передняли сс. Йосафатки. Вели її сс. Йосафата Бень і Саломія Цьорох.

Нам лишилося ще говорити про кількість дітей в поодиноких роках у захисті, про те, що з тими дітьми пізніше ставалося, про домашній порядок у захисті та про джерела утримання захисту.

На перше питання відповість наглядно табелька, що нижче.

Рр.	дітей	рр.	дітей
1916/17	145	1925/26	110
1917/18	207	1926/27	113
1918/19	251	1927/28	114
1919/20	229	1928/29	99
1920/21	203	1929/30	71
1921/22	185	1930/31	57
1922/23	155	1931/32	62
1923/24	163	1932/33	54
1924/25	114	1933/34	60

Вихованці захисту ходили до вселюдної школи, що при монастирі, та вчительської семинарії, давніше ходили й до гімназії на вул. Длugoша, а тепер мають змогу ходити до гімназії при своєму монастирі, ходили до школи промислової й торговельної і до вищих шкіл у Львові. Деякі з них ходили до майстерень учитись модлярства й шиття.

Життя у захисті нормує правильник, що взорований на подібних правильниках у таких заведеннях по інших монастирях. Монастир не творив нічого свого питомого, а приймав те, що показалось як стійне й цінне у практиці інших. Розуміється, велику вагу звернено на те, щоб час по науці дати вихованцям змогу провести на довільних забавах під доглядом сестер-вихованниць відповідно до пори року, отже в літі в грі мячем, в теніс, тощо, в зимі — на санках, совгах і т. п. Маючи це на увазі монастир подбав про те, щоб було можна де цю розвагу провести й тому уладив відповідну площу на теніс і мячеві гри, що зимою дається легко перемінити на ледовище до совгів. Положення монастиря за містом, серед горбів, дає вже само з себе великі можливості дітям займатися в зимі санковим спортом. На ті випадки, коли розвага дітей не може мати місця на вільному повітрі, подбав монастир про те, щоб дати дітям розвагу в хаті. Цьому завданню служить бібліотека, хатнє радіо, патефон, тощо.

Діти дістають у захисті опіку, удержання й науку даром.

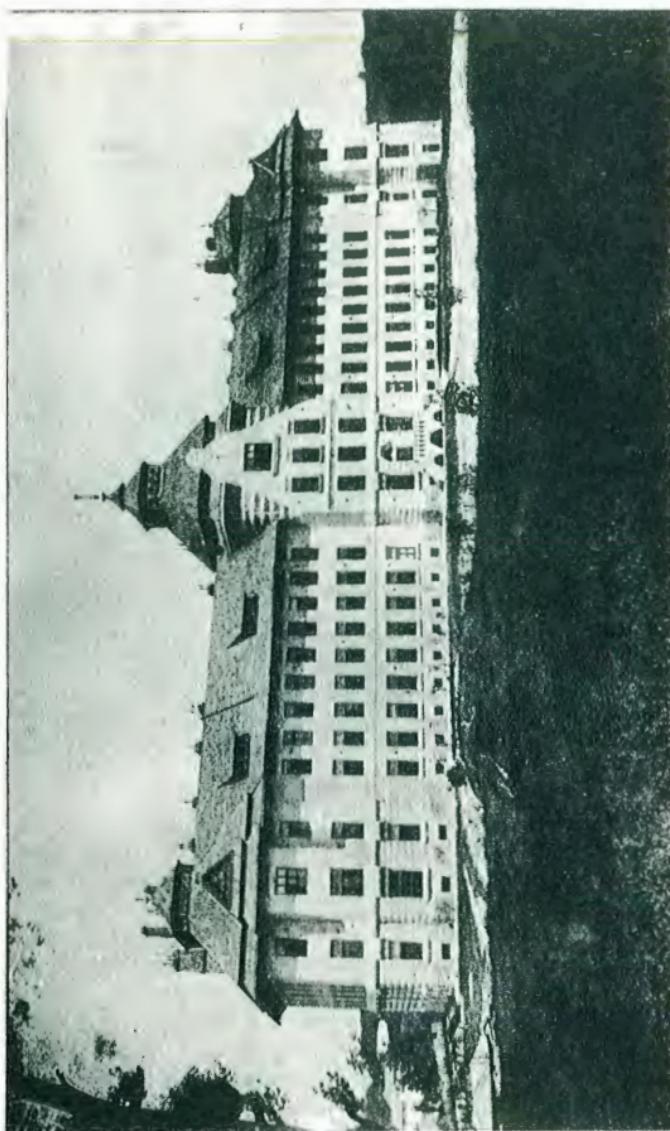
Кошти удержання захисту покривається з трьох джерел: частину сиріт утримує Ексц. митрополит Андрій із власних фондів (напр. у шк. р. 1932/33 платив Ексц. митрополит за 19 дітей), другу частину утримує статутове товариство „Захист ім. митрополита Андрія гр. ІШептицького для сиріт у Львові“ (у шк. р. 1932/33 на фонді цього товариства було 12 дітей), а третю частину бере монастир на свій кошт. Щоб покрити кошти удержання захисту їздять монахині на квесті по краю, але вони дають тепер дуже

Ситківкова площа в монастирському городі.

мало. Часом дістає захист дрібні підмоги від міністерства й львівської міської управи (напр. у 1932/33 шк. р. дістав монастир із обох джерел по 500 зл. допомоги).

Інститут. Про нього не багато прийдеться нам говорити після того, що вже було говорено про захист. Повстав він у 1924 році в звязку з потребою дати приміщення тим ученицям, що записались були до семінарії, а за них батьки були в змозі платити. На самім ділі стало так, що до істнічного вже захису почato принимати за оплатою учениць семінарії. Це принимання дітей за оплатою нічим на інституті і його порядку не відбилось, хіба тільки тим, що кількість дітей в інтернаті сильно побільши-

Монастир при вул. Потоцького 95.

лася. Оплата за удержання в інституті виносила 50—80 зл. у місяць, відповідно до платничої спромоги батьків та загалом до господарської конюнктури. Оплата за навчання в семинарії була для них окрема.

Монастир і його виховні заведення поміщені у власнім домі при вул. Потоцького ч. 95, положенім за містом серед горбків, що в повоєнному часі зачинають поволі зникати, а на їх місці появляються все нові domi й улиці. Як прийшли монахині в посідання дому переповіджено вчше на стор. 141.

Монастир у Рівні Ясінській.

На монастирськім домі є ще під цю пору гіпотечний довг, який монастир сплачує щорічними ратами біля 4000 зл. і повинен їх виплатити в 1946 році. Будинок, як це вже показує ілюстрація, є великий і може вигідно помістити в собі і монастир і всі його виховні заведення. Простора монастирська молитовниця, переділена, служить до спільногожитку і монастиря і школі інтернату. На шкільний ужиток віддано в будинку 17 кімнат, що займають партер, I-й і частину II поверху. Клясоні свілі просторі, ясні, переважно вікнами звернені на південь. Цілий дім і школи вдержувають в зразковім порядку й про це все похвально висказувались ті, що з доручення шкільної влади візитували школи монастиря. Крім клясових саль є велика руханкова

салия, де відбуваються концерти, академії і всякі шкільні імпрези, окрема фізикально-біольогічна робітня, окрема кімната для ручних робіт, окрема кімната для лікарських оглядів шкільною лікаркою. Долучені до цього образки зілюструють нам сказане найкраще.

Здається, вже все сказано про монастир св. Макріни. Тепер требаб згадати дещо про філію цього монастиря в Рівні Ясінській біля Підлютого, бо діяльність цього монастиря така невелика,

Деревляна монастирська церковця в Рівні Ясінській і шкільні діти при забаві.

що не можна буlob відступити йому окремого місця, а не згадувати не можна. Цей філіяльний дім повстав у 1922 р., коли то „Український комітет несення помочі вдовам і сиротам, жертвам війни“ дарував монастиреві св. Макріни реальність і церковцю з домом у Рівні Ясінській чи Камінці біля Підлютого, як ремуністрацію за ведення сирітського захисту в рр. 1916—1921. Дім положений серед чудової гірської околиці над рвучою річкою Лімницею, має постійно 10 сестер та служить за місце відпочинку для монахинь матірного монастиря у місяцях вільних від шкільних, чи загалом виховних занять. Також користають із цього дому ті вихованиці захисту чи школи, що для них конечний побут у горах на свіжому повітрі. Спромога монастиря дуже мала,

раз тому, що монастир сам дуже бідний, а подруге — його положення серед гір, далеко від сіл, не може дати йому ніколи змоги широко розвинути виховну діяльність. Та всетаки монастир, якраз у такім положенню, робить багато. Сестри ведуть тут школу й приготовляють малу дітвому до приняття св. Тайн. Приготувавши дітей до гідного приняття св. Тайн і причепуривши їх та одівши в біле одіння, шите самими монахинями, до того ще на їх власний кошт, сестри залишають щорічно таке враження у приступаючої до Господньої трапези молоді та в старших, що воно ніколи не дастесь затерти. Монахині помагають теж при св. місіях, дають змогу дооколичним людям, що дуже далеко

Під час науки в школі в Рівні Ясінській.

мають до церкви, не тільки вислухати Службу Божу в приписані дні, але в їх церковці можуть це чинити щоденно, а о. капелян, що при монастирі, помогає їм у душевних потребах, усе, коли тільки забажають.

Також помагають монахині людям у їх щоденних потребах і недугах, чи то порадою чи ліками, що їх видають із підручної монастирської аптечки. На цьому й вичерpuється круг занять рівнянських монахинь.

4. СТАНИСЛАВІВ.

Василіянки появляються в Станиславові в березні 1900 р., щоб обняти управу інституту для дівчат, що його утримувало „Товариство Пань Руських“. Інститут містився тоді при Казими-

Фундаційний дім інж. Ол. Осостовича в Станиславові.

„Інститут Марії“ в Станиславові у 1902 р. (сидять з ліва сс. Христина
Керпюк, Інна Теодорович, Антоніна Лесняк).

рівській вул. і там теж замешкали монахині. Але вже в травні того ж року інститут перенесено на іншу вулицю, тоді Заболотівську, нині Петра Скарги під ч. 17. до дому фундації ім. інж. Ол. Осостовича¹⁾). Фундацією управляла станиславівська єпископська капітула й від неї винаймило дім згадане товариство на інститут.

Та відносини між власником інституту й монахинями не зложились найкраще, а наслідком непорозумінь було те, що товариство відібрало монахиням управу інституту. Інститут перенесло товариство до іншого дому, а монахині залишились у фундаційному домі. При монахинях залишилось 18 учениць і для

„Інститут Mapli” в 1926 р. (сидять: с. Володим. Урбанська, м. Софр. Василишин, м. Макр. Павлюк, м. Макар. Поліщко і м. Теодосія Бойко).

них отворили сестри новий інститут під назвою „Інститут Марії”, бо така була воля фундатора Ол. Осостовича. Домом завідувала дальше капітула, як куратор фундації, і щойно в липні 1909, коли показалось, що сестри станули вже твердою ногою на станиславівськім ґрунті та зможуть виконати ті завдання, що їх поставив фундатор, капітула віддала монахиням дім на власність.

Діставши дім на власність могли монахині робити дальші кроки біля розбудови школи, до чого наглив їх брак приміщення для самого інституту та семинарії і вселюдної школи, що їх сестри вже в дуже скорому часі після приїзду до Станиславова

¹⁾ Як прийшло до Осостовичевої фундації див. Його лист у Додатку.

заликли. Дякуючи великій опіці й помочі станиславівського єпископа Ексц. Григорія Хомишина, приступили монахині в квітні 1911 року до будови нового монастиря. Будова почалась від правого крила, призначеного на школу, й закінчилася у 1912 році. Другого крила й церкви не вибудовано й досі з браку фон-дів, так що в цім однім крилі міститься досі і монастир і школа й інститут.

Виховна діяльність монахинь у школі почалась у 1907 році. Того року отворюють сестри приватні семинарійні курси й ве-

„Інститут” Марії” в Станиславові: Реколектантки в 1931 р. (сидять с. Йосифа Ісопенко, редемпл. о. Породко й с. Мирослав Максимчука).

дуть їх два роки, стараючись при тому о дозвіл на отворення публичної школи для кандидаток учительського звання. З кінцем жовтня 1909 року дістає монастир концесію від міністерства освіти на отворення семинарії і дійсно її з днем 1 листопада отвірає. Отворено наперед I-ий курс, а з кожним новим роком прибував усе вищий курс, так що в шк. р. 1912/13 семинарія мала вже повне число курсів, тоді IV.

Семинарія була школою публичною та існувала з дозволу влади, але права прилюдних шкіл дістала щойно за польських часів у шк. р. 1919/20 й від того часу щороку його діставала.

Інітурентки станиславівської семінарії василіянок у 1924 р. (сидять: Ом. Вислоцький, Петро Паколків, Ксав. Ценкнерівна, м. Макарія Полішко, м. Саломія Сосновська, катих. о. Петро Палатинський, дир Мих. Девоссер, Адр. Копистянський, Ром. Чубатий, Мих. Назар, Мик. Мельник, Юст. Крайківський)

Як розвивалася семинарія, покаже нам табелька, що нижче.

Шк. р.	курси	учениць	шк. р.	курси	учениць
1909/10	I	24	1922/23	I—IV	200
1910/11	I—II	73	1923/24	I—IV	176
1911/12	I—III	98	1924/25	I—IV	237
1912/13	I—IV	139	1925/26	I—IV	207
1913/14	I—IV	117	1926/27	I—V	197
1914/15	війна й Інвалід		1927/28	I—V	193
1915/16	I—IV	132	1928/29	I—V	189
1916/17	війна й Інвалід		1929/30	I—V	172
1917/18	I—IV	129	1930/31	I—V	179
1918/19	I—IV	147	1931/32	I—V	134
1919/20	I—IV	155	1932/33	II—V	95
1920/21	I—IV	160	1933/34	III—V	84
1921/22	I—IV	201			

Від шк. р. 1932/33 почато касувати найнижчі роки семинарії. Стоїть це в звязку з новим планом організації шкіл, про що докладніше говорено при львівськім монастирі св. Макріні на стор. 151. На місце убуваючого курсу семинарії прийшла і тут I класа гімназії нового типу в шкільному році 1933/34.

Семинарією управляли директори. Виконували ці обовязки ось такі панове:

Михайло Вашкевич (1909—1911/12), Теодор Грицак (1912/13) о. Іван Сатурський (1913/14), Михайло Девоссер (1915/16—1924/25), Микола Ковальчук (1925/26—1927/28), Микола Лепкий (1928/29), Андрій Крохмалюк (1929/30—1932/33), Григорій Заморока (1933/34).

Учительський збір складався з учителів місцевих державних шкіл та в досить малій мірі із самих таки монахинь. Із монахинь учили: Магдалина Гуменюк (1912/13—1913/14), Ангелина Ценкнер (1913/14, 1915/16, 1917/18 і 1920/21), Ірина Олексюк (1924/25), Макарія Полішко (бувша станиславівська ігуменя), Ілярія Павличин (1925/26—1926/27 та від 1932/33 і даліше) та Софронія Вasilішин, що від шк. р. 1933/34 учити педагогічних предметів.

Зрештою про семинарію не буlob що цікавого сказати, бо' все в ній таке саме, як і в кожній іншій такій школі. Годи-лосяб хіба згадати про організації для самовиховання. Само-управа істнує тут як і в кожній середній школі в наші часи. Істнує теж при семинарії марійська дружина та самоосвітні кружки: україністок, природничий, історично-географічний та спортивний, що заступає пластову організацію, розвязану владою¹⁾.

Всеслюдна школа. В парі зі стараннями про відкриття вчительської семинарії ішли старання про відкриття всеслюдної школи при монастирі, що служилаб як школа вправ для семинарії. Старання увінчались успіхом і трохи скоріше ніж на семи-

¹⁾ Із звітів, шкільних актів і катальогів та хроніки монастиря.

Пластова дружина семінарії в 1925/26 шк. р. з провідником проф. Романом Чубатим.

рію дістав монастир дозвіл відкрити школу вправ та крім чотирьох нижчих ще й три вищі, виділові класи. Сталось це на основі рескрипту краєвої шкільної ради з червня місяця 1909 р., так

Діти вселюдної школи після першого св. Причастя з Преосвященим Станиславівським єпископом Кир Григорієм.

Вселюдна школа в Станиславові: м. Миросл. Максимчук зі своєю класом.

що з початком шк. р. 1909/10 починається вселюдна школа при монастирі своє існування. Школа не мала теж спершу права прилюдних шкіл, а дістала його щойно в грудні 1912 р., отже й тут випередила семінарію, що, як було сказано вище, дістала право прилюдності вже за часів польської влади.

Про розвій школи дасть нам поняття табличка, що нижче.

Шк. р.	учениць	шк. р.	учениць	шк. р.	учениць
1939/10	23	1917/18	355	1925/26	110
1910/11	48	1918/19	356	1926/27	103
1911/12	90	1919/20	354	1927/28	111
1912/13	136	1920/21	351	1928/29	104
1913/14	164	1921/22	243	1929/30	143
1914/15	війна	1922/23	199	1930/31	146
1915/16	150	1923/24	188	1931/32	108
1916/17	війна	1924/25	175	1932/33	91
				1933/34	86

IV кл. всесвітньої школи в Станиславові з учителькою м. Єронімою Яцук (1931).

Школою управляли то окремі; управителі то директори семинарії. Ось їх імена: Михайло Девоссер (1909/10), м. Магдалина Гуменюк (1910/11—1911/12), А. Шепарович (1912/13—1913/14), Микола Ковальчук (1925/26—1927/28), м. Софронія Василишин (1928/29—1929/30), Андрій Крохмалюк (1931/32—1932/33), Григорій Заморока (1933/34¹).

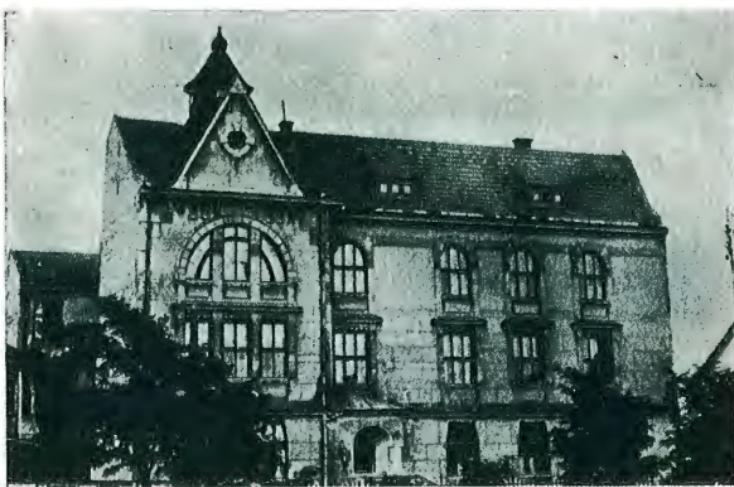
Із монахинь за весь час існування школи вчили мм. і сс.: Агнета Ценкнер, Ірина Олексюк, Емелія Пришляк, Макріна Павлюк, Василія Глібовицька, Макарія і Дарія Полішко, Іларія

¹) Шкільні акти й каталоги.

Павлишин, Панкратія Музика, Софронія Василишин, Тереса Ко-
лісник, Меланія Буцманюк, Мирослава Максимчук, Йосифа Ісо-

Всеслюдна школа в Станиславові: Руханкові вправи з вінцями.

Дім, де міститься „Інститут Мерві“ і школи василіянок у Станиславові (від вулиці).

пенко, Марта Мишишин, Евстахія Ольхова, Янгустина Весолов-
ська, Ольга Борковська, Єроніма Яцук і Іринея Ортинська.

Школа й семінарія та інститут приміщувалися спершу
в старім, фундаційнім домі, але з часом, як почало прибувати
більше кляс і не було де дітвори примістити, винайнято в шк.

р. 1911/12 на ту ціль будинок при вул. Голухівського ч. 4 й там приміщено кілька клас. Брак власного будинку, де моглиб знайти приміщення всі заведення монастиря, казав ігумені робити ста-

Той самий дім із подвір'я.

рання біля будови власного дому, що й дійсно завдяки щедрій опіці станиславівського єпископа Ексц. Григорія Й жертвенній піддережці всього духовенства епархії в короткому часі сталося, але про це вже згадувано вище.

Б. ДРОГОБИЧ.

Недостача вчительської семинарії в Дрогобичі відчувалася вже від давна, але не було змоги її відчинити. Щойно в 1920 році така змога знайшлася й тоді, за устним дозволом тодішнього куратора львівської шкільної округи Станислава Собінського, відкрито семинарію. Відкрито всі тоді вимагані 4 курси нараз, так що семинарія вже в першому році свого існування була повною школою.

Перші два роки існувала семинарія тільки на основі устного дозволу куратора та щойно в 1922 р. дісталася вона письменну концесію від міністерства освіти. Право прилюдності дісталася семинарія щойно по 5-х літах існування, себто в грудні 1925 року, й у травні 1926 р. відбулася в школі перша матура. До того часу їздили учениці семинарії здавати матуру в Перемишлі.

Про семинарію, як вона жила й розвивалася, скаже нам табелька, що тільки тут наводимо:

Шк. р.	курсів	учениць	шк. р.	курсів	учениць
1920/21	I—IV	80	1927/28	I—V	108
1921/22	I—IV	99	1928/29	I—V	111
1922/23	I—IV	99	1929/30	I—II	70
1923/24	I—IV	101	1930/31	I—V	104
1924/25	I—V	113	1931/32	I—V	104
1925/26	I—V	88	1932/33	II—V	84
1926/27	I—V	120	1933/34	III—V	62

Пластунки дрогобицької семинарії в 1926/27 р. (по середині сидить проф. О. Чайківська).

Семинарією, як і кожною середньою школою, управляв директор. Директорами були: о. Полієвкт Кміт (1920/21—1922/23), Микола Байрак (1923/24—1924/25), о. Онуфрій Гадзевич (1925/26—1926/27), о. Євген Громницький (1927/28—1928/29), а після нього директору обняв проф. Микола Григорійчук.

В семинарії вчили здебільша вчителі місцевих державних і приватних шкіл, а з монахів учили: Емілія Тимочко, що й була настоятелькою сестер, Олександра Молчко й Марія Ізничак.

Про те, що при семинарії є ріжні кружки для самовиховання, не треба здається і згадувати, бо це виховний напрям ниніших часів і вимагає цього шкільна влада та слідкує за виконанням через своїх візитаторів.

В селюдна школа. Повстала при семинарії в першому році її існування, бо без школи вправ і не може існувати семинарія, як школа, що виховує кандидаток учительського знання. Мала вона в собі спершу 7 клас, у шк. р. 1932/33 — 5 клас, а в 1933/34 шк. р. — 6 клас.

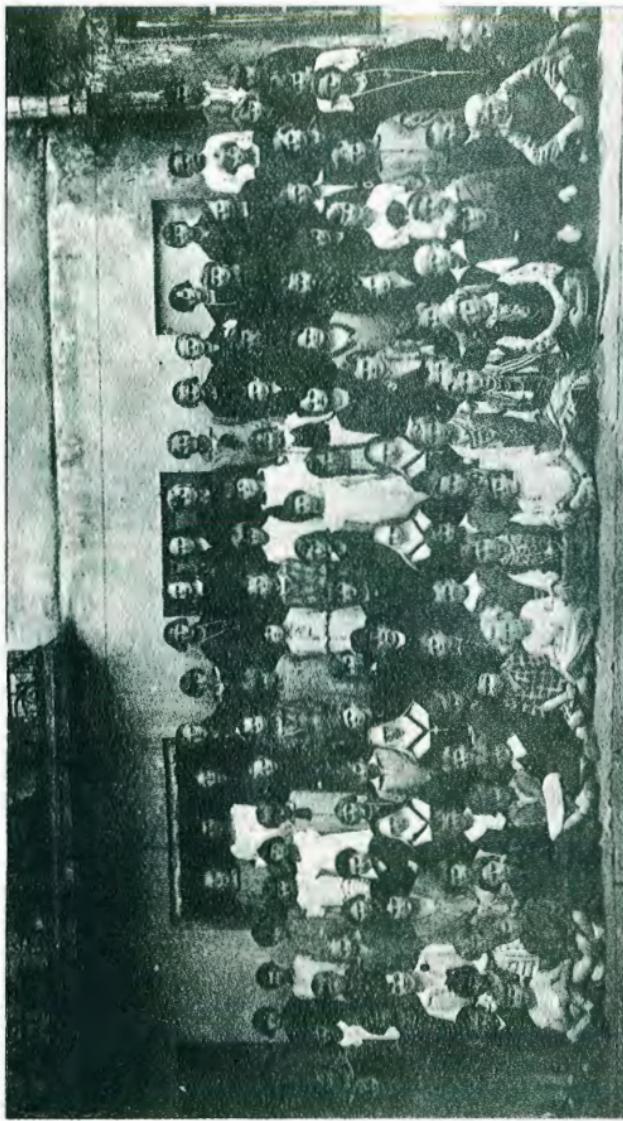

Матуристки дрогобицької семінарії в 1933/34 р. (сидять: Др. М. Рабій, Л. Огроднікова, дир. Григорійчук, м. Вас. Сивч, проф. Мельхерт [приславна предсідниця матур. комісії], м. Мар. Ізничак, о. П. Подоляк, О. Собчука, В. Волчко-Кульчицький, І. Бойчук).

Нижче подаємо кількість учениць у школі.

Шк. р.	учениць	шк. р.	учениць	шк. р.	учениць
1920/21	21	1925/26	77	1930/31	128
1921/22	115	1926/27	83	1931/32	135
1922/23	78	1927/28	106	1932/33	69
1923/24	88	1928/29	136	1933/34	101
1924/25	82	1929/30	130		

Першим управителем школи в першому році її існування був директор семінарії о. Пол. Кміт (1920/21). Пізнішеправляли нею окремі люди, звичайно монахині. Ось їх імена: мм. Емілія Тимочко (1921/22—1923/24), Амвросія Сивч (1924/25), Олександра Молчко (1925/26—1927/28) й Марія Ізничак від шк. р. 1928/29.

Всеподанна школа Василівка у Дрогобичі в 1927/28 шк. р. (сидять з ліва: м. Ачевр, Сивч, м. Олекс. Мюлчко, о. Євген Громницький, м. Мар. Ізничак, м. Юл. Лопушанська)

Крім згаданих управительок, що вчили в школі, вчили в ній ще й такі сс.: Василія Сивч, Юлія Лопушанська й Віра Питлик.

Отся станиця яворівського монастиря веде в Дрогобичі інститут для учениць семинарії та захист для дітей — усе в малих розмірах, бо нема на це ані власних фондів ані ніяких запомог. В інституті перебувало в останніх літах біля 20 платних і кілька безплатних інституток, як це звичайно буває по монастирях.

Семинарія, школа й інститут із захистом приміщені в домі, що є власністю „Епархіяльної Помочі“ перемиського духовенства й находититься при вул. Конарського ч. 11¹⁾.

6. ПЕРЕМИШЛЬ.

Брак приміщення для замісцевих дітей, що ходили до вчительської семинарії й видлових шкіл у Перемишлі, відчувався від давна. До реалізації справи взялось „Товариство Руських Женщин“ у Перемишлі й воно ввійшло в контакт із яворівськими монахинями, ангажуючи їх до наміченого заведення. В попередньому (ст. 50) згадано про те, що на першій капітулі монахинь у 1902 році рішено відкрити новий дім у Перемишлі. Стало це можливе завдяки успішним переговорам яворівського монастиря з „Товариством Руських Женщин“. Вже в короткому часі після першої капітули, бо з початком вересня 1902 р., як початком шкільного року, отворено в Перемишлі „Руський Інтернат“ для учениць дівочої вчительської семинарії й учениць видлових шкіл під проводом василіянок. Шкільні діти, що передше скиталися по чужих інтернатах (венедиктинок і феліціянок) мали від тепер свій власний інтернат.

Інтернат нараховував перед війною 1914 р. пересічно біля 50 учениць, у післявоєнних часах це число змаліло, а в останніх роках має інтернат окільо 20 учениць.

Інтернат удержується із оплат батьків, що в ріжні часи були ріжні. Біднішим ученицям ішла управа інтернату все на руку, а конечні при тому недобори покривали своїми пожертами то автономічні то приватні інституції (галицький красній виділ, товариства „Віра“, „Дністер“, „Ризниця“), будьто приватні особи, головно Есц. митрополит Андрій і тодішній перемиський єпископ Преосв. Константин Чехович та теперішній Преосв. Йо-сафат Коциловський.

Інтернат примістився був зразу в нанятій камянці при

¹⁾ Із шкільних актів у Дрогобичі.

чим і як мої...», — ця в допомічних інституціях таки на добре закипіла, щоб виконати замовлення. В ризниці шили сестри на спілку з дівчатами й гаптували фелони, стихарі й іншу церковну утвар, в книгарні помагали при видаванню мнижок. Бувало, що деякі священики присилали свої рукописи на молитовники й книжечки, а ввесь дохід жертвували на сиротинець.

Будинок сиротинця василіянок у Філадельфії.

Праця, що її розвинув монастир вже в перших днях свого істнування, вимагала більшої кількості людей. Монастир не мав їх. Час від часу на заклик то самого монастиря то на прохання еп. Сотера Ортинського приїхала одна-друга сестра, але того всього було таки замало. Коли ж до того м. Олена Лянгевич, ігуменя монастиря, що й так не мала великого здоров'я, з надміру праці й виснаження занепала на грудну недугу, а не було кому її виручiti, звернувся Епископ до церковної влади в старім краю з проханням — прислати в Америку монахиню, що на

місце м. Ол. Лянгевич могла заняться монастирем і його інституціями, а також щоб могла провадити новіціят. За згодою піремського єпископа Константина Чеховича вибралася на цю працю м. Макріна Мельничук, а з нею м. Климентина Якимович, що заявила охоту до праці в ризниці.

Справа новіціяту була в монастирі актуальна вже в перших днях існування, але не було змоги її наладнити. Мусів жеж монастир себе на американському ґрунті відповідно представити, щоб інші, бачучи його працю, й собі забажали працювати в ньому на божу славу та й монастир мусів собі підховати кандидаток на майбутніх монахинь. З цієї причини пекуча справа протягнулась три роки, заки її зреалізовано.

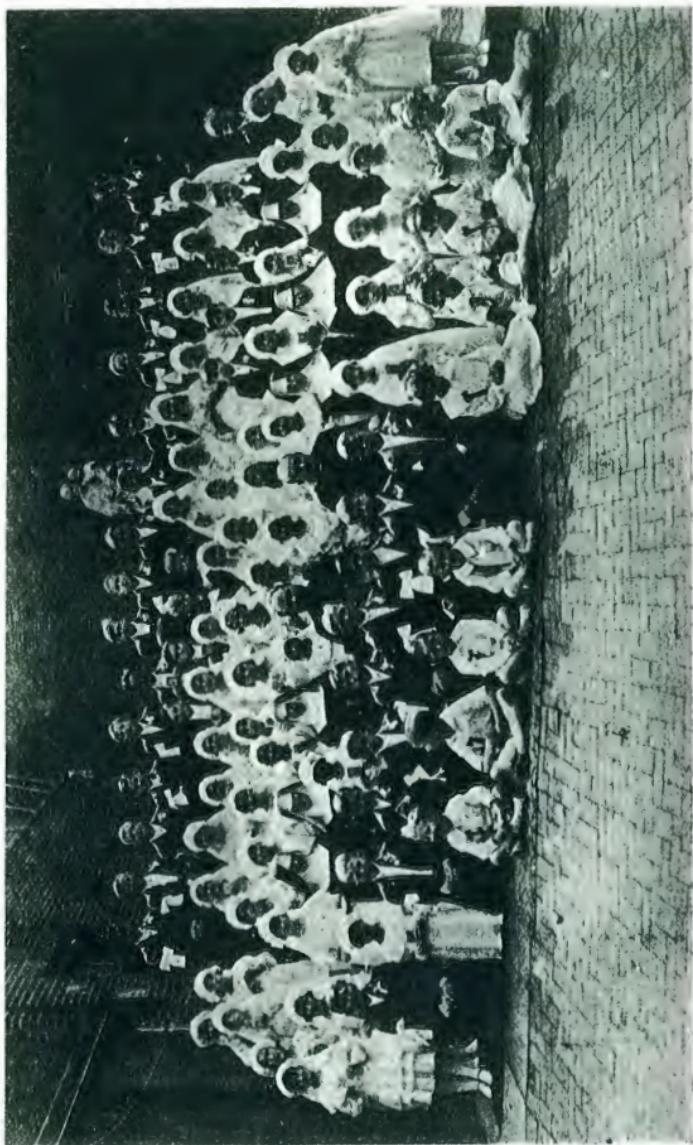
М. Макріна Мельничук приїхала до Філядельфії з кінцем грудня 1913 р., а в місяць пізніше, себто з кінцем січня 1914 р., еп. Сотер отворив торжественною проповіддю перший новіціят василіянок, поручаючи уряд магістри новичок м. Макріні Мельничук. З моментом отворення новіціяту було вже на пробі 10 кандидаток, а в першому й другому році існування новіціяту було в монастирі по 20 новичок.

З хвилиною отворення новіціяту була вже вирішена й забезпечена на майбутнє справа доросту монастиря. Новіціят достарчав нових сил до праці в сиротинці, в школі та в робітнях.

Єпископ Сотер Ортінський, що заложив монастир і його вивінував та забезпечив його на майбутнє, опікувався ним до останніх днів свого життя¹⁾. Після його смерти гр.-кат. епархію в Америці поділено на дві частини: на епархію для галицьких і епархію для закарпатських українців. Покищо обі епархії не дістали ще своїх єпископів, а тільки тодішній апостольський делегат із Вашингтону іменував адміністраторів — для галицьких українців о. Петра Понятишина, пароха з Неварка, для закарпатських — о. Гавріїла Мартяка, пароха з Ленсфорду. Філядельфійський монастир залишився під владою адміністратора для галицьких українців, а він іменував ігуменею м. Макріну Мельничук, дотогочасну магістру новичок й заступницею ігумені, на місце м. Олени Лянгевич, що в короткому часі після смерти еп. Ортінського теж перенеслася до вічності.

Положення монастиря і його нової ігумені після смерти печаливого опікуна еп. Сотера Ортінського було дійсно дуже трудне. Монастир нараховував тоді 30 монахинь, а в сиротинці

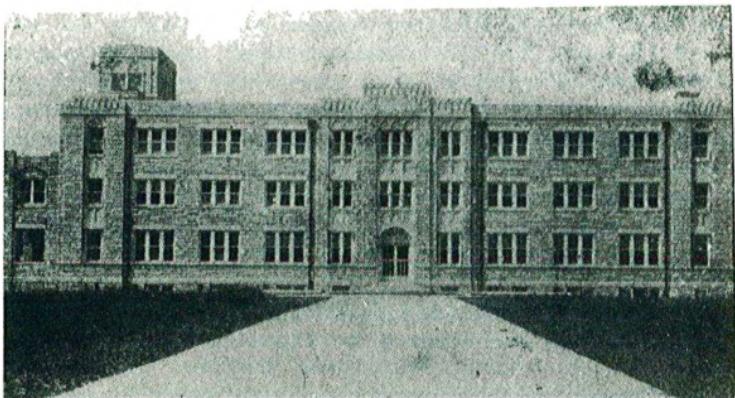
¹⁾ Помер 24 березня 1916 на удар серця.

Після першого св. Причастя дітей у Філадельфії (між дівчами сидять Пресв. Конст. Богачевський і о. првл. Ол. Гнк).

Книгарня має теж прибутки із ріжних девоціоналій, як хрестиків, медаликів, образців і т. п.

Всі ці головні інституції монастиря (сиротинець і школа) та допомічні (ризница, друкарня й книгарня) містяться у власних будинках монастиря. Вже вище згадувано, в який спосіб прийшли монахині в їх посідання. Дещо дістали в дарі від покійного еп. Ортінського, дещо купили самі, як показалася потреба. Та монастир подбав теж і про те, щоб своїм дітям дати відпочинок і розвагу в вільних від шкільної науки місяцях поза великим фабричним містом на вільному повітрі. Отже дівчата

Матерій дім василіянок філядельфійської епархії в Факсчайс.

з сиротинця переводять ферії в матеріному домі в Факсчайс (побудованому в 1931 р. за суму 215.000 дол.), а хлопці на фармі в Чесапіку Сіті. Фарму купив і подарував монастиреві теж єп. Ортінський. Вона положена над морським заливом, точніше — через город фарми переходить відного заливу. Обі місцевості положені серед чудової природи й серед зелені набирають діти сил до дальшої праці в школі. Також багато батьків старв'ється примістити своїх дітей за оплатою в цих монастирських домах на феріях, але перешкоджує цьому 'брак місця¹').

Ми нарочно спинилися на філядельфійському монастирі, бо він був першим нашим жіночим монастирем на американській землі та й нині, хоч матерій дім уже в Факсчайсі, він залишився центром виховної праці василіянок в Америці. Для кращого пе-

¹) Із менших публікацій філяд. монастиря та з листування.

регляду цілості подаємо сумаричні відомості теж і про нього, в звязку з відомостями про інші доми в Америці. Отже:

1. Філадельфія: Власні доми з 25-ма монахинями та такими інституціями: сиротинець для 100 дівчат і хлопців, цілоденна мішана 8-класова школа (140 дітей), недільна школа (150 дітей), марійська дружина (100 дітей), приготування до першого св. Причастя (150 дітей); допомічні інституції: друкарня й книгарня.

2. Факсчейс: Власний дім, матірний із 1931 р., з 37-ма монахинями й новіціатом та вищою школою для дівчат, що задумують посвятитися монашому життю; допомічна інституція: ризниця. Крім того матірний дім має тут свою фарму і тут проводять свої ферії дівчата з філадельфійського сиротинця.

3. Ньюорк: Дім із 7-ма сестрами та вечірньою школою на 90 дітей.

4. Чесапік: Дім із 7-ма сестрами та такими інституціями: малий сиротинець на 10 дітей і вакаційна школа на 40 дітей. Фарма на Чесапіку це місце відпочинку на феріях для хлопців із філадельфійського сиротинця.

Крім цих, сказати, осередків провадять василіянки свою працю ще в т. зв. парохіальних домах, а провадять вони їх у таких місцевостях:

1. Клівленд, З монахині, провадять вечірню школу й приготовляють дітвору до першого св. Причастя; опікуються 200 дітьми.

2. Скрентон, З монахині, опікуються 80 дітьми.

3. Шікаго (Норт), 4 монахині, опікуються 150 дітьми.

4. Шікаго (Савт), 3 монахині, опікуються 160 дітьми.

5. Гемтрамк, 3 монахині, опікуються 90 дітьми.

6. Пітсбург, 3 монахині опікуються 150 дітьми.

9. ЮНІЄНТАВН.

Поставлено отсю місцевість не тому, щоб Юнієнтанвн був центром виховної діяльності або в ньому перебували монахині від довгого часу, а називаємо так тому, що Юнієнтанвн, хоч найсвіжіший набуток монахинь у угро-руській американській епархії, є тепер матірним монастирем. В дійсності центром виховної праці монахинь цієї епархії є Елмгурст, але про це нижче по порядку.

Як відомо, наші земляки із Закарпаття задержали свою відрубність в Америці. Спершу творили вони разом з галицькими українцями одну епархію, але зі смертю першого грекока-

толицького єпископа в Америці Сотера Ортінського почали робити заходи біля утворення окремого єпископства для еміграції з Закарпаття, й вони увінчалися успіхом. Після смерти еп. Ортінського назначено було двох окремих адміністраторів для галицьких і закарпатських емігрантів. Адміністратором для закарпатців став о. Гавриїл Мартяк.

Так, як ішли старання біля отворення власної єпархії для закарпатців, ішли теж старання біля створення окремого монастиря для наших закарпатських земляків. Ще за життя першого грекокатолицького єпископа Кир Сотера створалися ріжні організації закарпатців дістали на це згоду Епископа та старались теж про те, щоб філядельфійський монастир відпустив від себе деяку кількість монахинь для обслуги їх добродійних і виховних інституцій. Але ці заходи не мали успіху, бо філядельфійський монастир не мав настільки сестер, щоб їх їм віддати. Ті заходи в філядельфійському монастирі повторювалися ще більше після смерти еп. Ортінського, коли закарпатці дістали вже свого адміністратора й надіялися невдовзі дістати свого власного єпископа. Але й тими разами філядельфійський монастир відмовлявся вчинити їх волю та потішав їх, що може колись це таки статися.

Так то справа оснування окремого монастиря для закарпатців протягдалася до 1920 року. В тому році, видно з божого Провидіння, назначив тодішній адміністратор галицьких українців о. Понятишин нову ігуменю в філядельфійському монастирі, а дотогоджасна ігуменя м. Макрина Мельничук, тепер вільна від обовязків і свідома тих прохань і заходів, що робили в ней закарпатці, почала продумувати над тим, як би то здійснити їх бажання. У здійсненню свого заміру вона знайшла добру помічницю в с. Макрині Гарді. Вони удалися до адміністратора єпархії для галицьких українців о. Понятишина, представили йому всю справу та просили дозволу отворити окремий монастир для обслуги еміграції із Закарпаття. Одержанавши дозвіл від своєї духовної влади, сестри удалились до адміністратора єпархії для закарпатців о. Мартяка, а цей, у порозумінні з апостольським делегатом у Вашингтоні, Іваном Бонзано, приняв їх під свою владу, вручаючи їм грамоту на оснування монастиря й доручаючи для цеї цілі заняти один дім при грекокатолицькій парохії в Клівленді. Пароха клівлендської церкви назначив о. адміністратор тимчасовим прокуратором і візитатором монастиря. Було це в день Богоявлення 1921 року.

Монастир у т. зв. угро-руській американській епархії почав існування маючи дві сестри. Та ця кількість почала скоро збільшуватись, бо обставини для цього були пригожі. Вже третього дня після того, як сестри осілись у Клівленді, прилучилася до них, за дозволом своєї влади, с. Євфимія Курилас, а в кілька тижнів пізніше зголосилося до нього декілька нових кандидаток. Були це сироти, вихованці філадельфійського сиротинця. Найсолідніше Христове Серце, якому посвячено монастир вже від першої хвилини його існування, опікувалося новою обителлю в особливіший спосіб.

Перші облечени в клівлендському монастирі в 1921 р.

Новий монастир мусів перебороти багато труднощів, перерпіти багато браків і багато невигод. Переносили їх терпеливо й нові кандидатки монашого стану, але за божою благодаттю всі труднощі переборено. Кандидатки перейшли добре двомісячну пробу, а тоді, за дозволом церковної влади, відчинено для них новіціят. Провадила його вправною рукою настоятелька нової обителі м. Макріна Мельничук, що довший час вела таку працю в філадельфійському монастирі. Так то, зберігаючи всі приписи канонічного права, а то: стягнувши протокол й задержавши всі права й привілей, чином т. зв. „Малого облечення“ в дні 19 червня

1921 р. почав при монастирі своє істнування новіцят. Після цього „Облечення”, що відбулося дуже торжественно при великім здвизі народу, вступило до монастиря знову кілька кандидаток.

Минуло дальших 18 місяців і монастир готовився до нового великого дня, до складання монаших обітів перших кандидаток із новіцят. Обставини зложились на це дуже пригожі. Якраз тоді був в Америці Ексц. митрополит Андрій і його попросила настоятелька монастиря перевести це торжество. Ексцеленція митрополіт радо погодився на те та, приготовивши новичок 8-денними духовними вправами, приняв обіти нових монахинь.

Перші новички монастиря в Клівленді (посередині Ігуменя м. Макрина Мельничук з двома европ. сестрами: Ефімією Курилас і Макриною Герді).

Складали вони свої обіти вже по новому канонічному праву, себто на три роки. При цій нагоді складала свої торжественні обіти с. Макрина Гарді. Так то з кінцем 1922 року монастир мав уже 8 монахинь із зложеними обітами та кілька новичок і міг тепер приступити до виконання тих завдань, для яких був покликаний. Прийшло це вже досить скоро, а саме одна велика запомогова організація, що нараховує біля 200.000 „угро-руських” членів, побудувала в Елмгурсті великий сиротинець на 250 сиріт, коштом біля пів міліона доларів. З дозволу адміністратора

епархії управу сиротинця обняли сестри клівлендського монастиря й туди перенеслися зі своїм новіціятом. Управу нового дому й сиротинця переняли монахині за окремою умовою-контрактом зі згаданою запомоговою організацією, а при заключенню цього контракту знову багато допоміг присутній тоді в Америці Ексц. митрополит.

Так то монастир дістав у своє розпорядження великий дім і велику інституцію та велике поле до праці. В домі відзначено одне крило виключно тільки на монастир і на новіціят, а тому не було побоювань про те, де примістити нових кандидаток мо-

Сиротинець в Елмгурст.

нашого звання й дійсно до новіціяту почало напливати кандидаток більше, ніж це було в Клівленді.

В Елмгурсті обняли монахині під свою управу сиротинець та школу при ньому, а й самі продовжували свою освіту по вищих школах, щоб мати нових людей до обсади місійних домів в епархії. Про удержання монахинь дбала вже запомогова організація.

Та з часом почало й тут не ставати місця на новіціята, бо кількість покликаних усе збільшувалася. З відома духовної влади почали монахині збирати гроші між своїми й англійцями на закупно власної реальності й евентуальну будову власного дому.

Та почати щонебудь без єпископа не було як, а очікуваний єпископ не приходив. Вкінці таки прибув до єпархії для „угро-русських“ власний єпископ в особі Преосв. Василя Такача з Ужгороду. Обняв він владу в своїй єпархії в червні 1924 року. Того ж самого року звізитував Преосв. єпископ монастир в Елмгурсті й знайшов у ньому доброго монашого духа. Невдовзі після того монахині отворили другий місійний дім у Вілксбер під покровом св. Йосифа, в вересні 1925 року. В цьому домі монахині обняли управу 8-класової школи. Будинок на школу й приміщення для монастиря побудувала вілк-сберська парохія й записала його в книгах на єпархію. Церква в Вілксбер платить щомісяця монахиням гонорар за працю в школі й з того вони себе утримують.

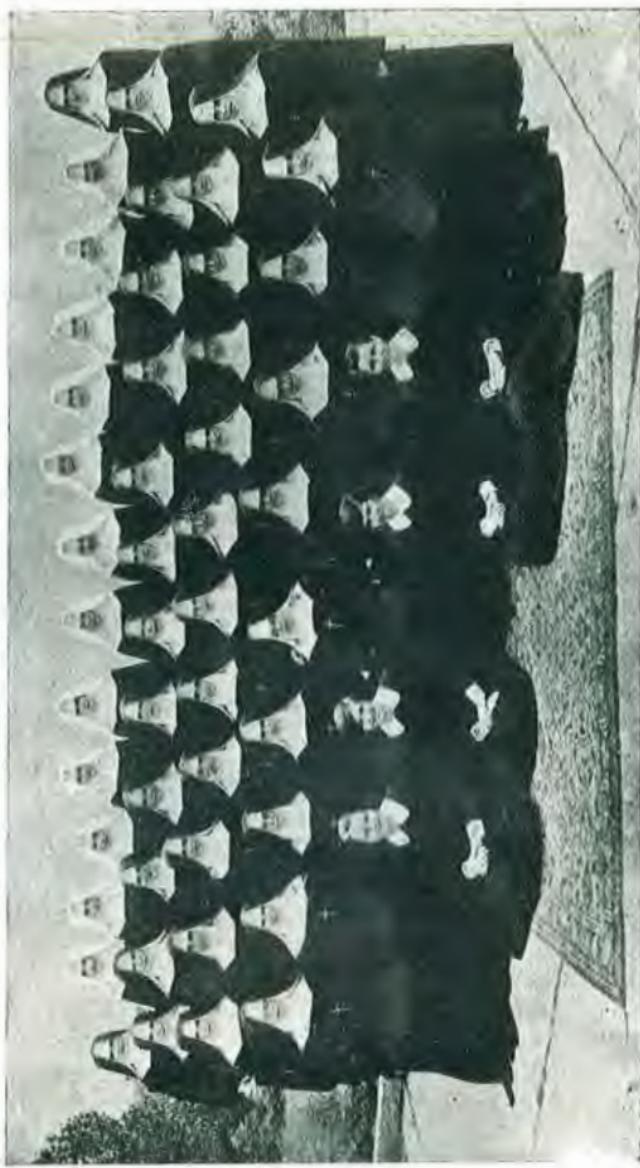
В слідуючих літах монахині в угро-руській єпархії поширили поле своєї праці, отираючи нові місійні domi. Так то в 1927 р. до двох вище згаданих прийшов третій дім у Трентоні під покровом св. Василія Великого, що опікується найбільшою кількістю дітей, бо 4-ма сотками, та 4-ий дім у

Гейзелтоні під покровом св. Макріни, заложений у вересні 1932 р.

Кожний місійний дім утримує себе самого з того гонорару, що його виплачують їм парохії за працю в парохіальніх школах. Що заощадять у році, віддають при кінці року матірному монастиреві. Місійні domi по парохіях будовані коштом самих парохіян, але записані на єпископа.

Преосв. єпископ Василь Такач.

Монахині з Елмгурста в 1927 (на переді кандидати).

Вище згадувано, що з відома церковної влади збиралі монахині гроші на спеціальне призначення, а саме на закупно власної реальності й будову власного монастиря. З прибуттям епископа-ординарія справа пішла справно. В порозумінню й за його

Матірний дім св. Макріни в Юніонстоні.

Бувш. матірний дім у Факторивіл.

благословенням сестри підшукали чималу реальність в Факторивіл, з 170 акрами землі, домом і господарськими будинками та закупили її за 20.000 доларів. Тут то в навечеря Покрови Пресв.

Богородиці 1927 р. перенесли вони із Елмгурста свій матірний дім з новіціятом, а в кілька днів пізніше посвятили його Найсолодшому Христовому Серцю.

Монахині задумували в Факторивіл побудувати для себе великий будинок бодай на 100 осіб, але з часом показалося, що Факторивіл на це не надається й монахині мусили оглядатися за іншим, відповіднішим місцем. Сталося це в 1933 році. Монахині продали реальність у Факторивіл, а купили нову 200 акрову реальність з двома великими камяними домами в Юніонстанн за 50.000 доларів та посвятили його св. Макрині. Більший дім із 38-ма кімнатами призначений виключно до вжитку монастиря (клявзура й новіціят), в меншому з 26-ма кімнатами поміщений інститут.

Матірний дім утримує на ріжких курсах по школах, як музики, малярства тощо, своїх членок, а фонди на своє удержання черпає у першій мірі з господарства, дальше із заробітків з шиття фелонів і церковних риз, дещо із збірок та з тих лишків, що їх присилають із своїх заробітків монахині при місійних домах в Елмгурст, Вілксберр, Трентон та Гейзелтон¹⁾.

10. УЖГОРОД.

В 1921 р. одержади станиславівські василіянки із Закарпаття листа, в якім повідомлялося, що в Ужгороді старенька вдова Поганьова хоче записати монахиням свій маєток, щоб вони занялися виховуванням бідних опущених сиріт. Звернулися до Галичини в тій справі тому, бо за мадярського правління не було на Закарпattю ані одного жіночого греко-католицького монастиря.

Між монастирем і людьми, що бажали стягнути з Галичини на Закарпattя василіянок, тягнулася кореспонденція в цій справі досить довго, до того ще й пашпортові труднощі діло проволікали. Та вкінці таки 28. X. 1921 виїхали зі Станиславова дві монахині, мм. Магдалина Гуменюк і Ірина Олексюк, до Ужгорода, щоб на місці розглянути справу фундації. Тут ними заопікувалися люди прихильні оснуванню монастиря на Закарпattю, а саме: о. Василь Такач, тоді духовник семинарії а пізніше епископ в Америці, о. Августин Волошин, директор учительської дівочої семинарії й народній діяч, та його сестри Ольга й Олена. Вони й вели передше довгу кореспонденцію зі станиславівським монастирем в справі стягнення монахинь до Ужгорода, вони й посталися, що тодішній ужгородський епископ Антін Папп приняв

¹⁾ Їз монастирської хроніки й листів м. Макр. Мельничук.

монахинь у свою епархію. Наводимо осьтут письмо Епископа, зміняючи тільки його етимологічний правопис на фонетичний: „Признаючи принятє Вашого письма от 10. X. 1921 і благодаря Вас за обширні інформації, імію честь сообщити, что Преп. сестри: м. Магдалина Гуменюк і Ірина Олексюк прибили до Ужгорода і с Епископским Ординаріатом, як і с другими компетентними властями, докончили свої переговори в ділі поселенія Сестер Василіянок на територію Подкарпатской Руси, респективно в преділі епархії мукачевской. — Епископска Консисторія с єдногласним одушевленіем рішила поселити тут сестри Вашого

Дівчата з ужгородського інтернату василіянок у 1926 р.

манастиря, под тими однакож уловіями, что сестри от Вас пре-
селившіся а) употребляти будут етимологіческое правописаніе,
б) приспособлятися будут к тутешному нарічію і в) не вмішаються
в жадное діло політического характера. — Упомянуті Ваші сестри
найшли у нас свое честное виживленіе, но чтобы они свою орга-
нізаційну роботу дале продолжати могли, жадаєм Ваш чим скорійший
письменний отвіт, относящійся на то, что пріймете ли
наші под а, б, в) точками наведені уловія? — В прочих в Ваші
благобойні молитви вручаюся і свою епархію, остаюся... ітд.
в Ужгороді, 30 октября 1921“.

Після одержання відповіди й згоди зі Станиславова на зга-
Історія й виховна діяльність СС. Василіянок.

дані умовини, почали монахині розглядатися в нових обставинах. Та справа фундації не могла бути полагоджена, бо дім фундаторки Поганьової був занятий і не можна було його опорожнити, а тому монахині, вижидаючи терпеливо кінця, замешкали тимчасово в домику власності ужгородської капітули. За той увесь час ішли старання перед світською владою про признання майбутнього монастиря правною особою та про найдення терену праці для монастиря.

За ініціативою о. Авг. Волошина, що був головою товариства церковних учителів, вирішило те товариство віддати монахиням управу свого інтернату, званого теж сиротинцем, бо в ньому виховувалися на кошти товариства сироти по вчителях. Та й це нічого не помогло, бо будинок інтернату, що містився при вул. Ракоція 36, був занятий військом і не було змоги його відібрати від війська. Вийшло таке, що перед монахинями отворилось немало можливостей, але зараз нічого не можна було зреалізувати. Та монахині нетратили надії на успіх, ба що більше — за дозволом своєї духовної влади удались до Станиславова просити в ігуменії нових сестер на Закарпаття. По трьох місяцях вернули вони на Закарпаття ще з трьома монахинями, а саме зі сс. Василією Глібовицькою, Маркіяною Матієс та Агнетою Ценкнер.

Після повороту монахинь із Станиславова їх приятелі в Ужгороді справу повели були вже так далеко, що вистарались о дозвіл на признання монастиря правною особою й можна було вже приступити до уложення фундаційного акту Поганьової. Отже Поганьова відписувала монастиреві все своє майно, себто 30 моргів доброї землі, біля 7 моргів саду, старий мешканський дім і господарські забудування, а за те все монастир обовязувався заложити й вести сиротинець для зовсім опущених дітей.

Та фундаційний дім дальше занимали свояки фундаторки, дім інтернату сиротинця по церковних учителях занимало військо, а монахиням не було де розвинути свою працю. Та і в цім скрутнім положенню боже Прівидіння не опустило монастиря. Не можучи знайти способу до праці в Ужгороді, були монахині покликані до Пряшева, щоб обняли управу інтернату дівчат. Покликав їх туди капітульний вікарій о. Др. Микола Руснак і там перебували всі монахині повних два роки.

Василіянки були покликані до Ужгорода, там зложили вони фундаційний акт і мали перебрати в посідання майно, там для них приготовано поле праці, але випало інакше: свою працю

Дитячий садок при ужгородському монастирі василіонок (снігть м. Север. Махник і с. Махник і Гуній).

приложили вони в Пряшеві; в Ужгороді неначе на них забуто. Зміни прийшли щойно в 1924 році разом зі зміною на владичім престолі. Тоді то дотогочасного мукачівського епископа Паппа, що почував себе мадяром і нічому було йому дбати про українську справу, іменовано архиєпископом і перенесено на Мадяршину, а владичий престіл в Ужгороді обняв епископ Петро Гебей. Він то сам із власного почину спровадив із Пряшева монахинь та передав їм управу інтернату для священичих сиріт, що був до тепер під управою світських пань. Будинок інтернату, при вул. Ракоція 23, був власністю грекокатолицьких священиків, а за те деяка кількість священих сиріт мала в ньому безоплатне приміщення. Крім них були ще в інтернаті дівчата інших батьків, так духовних як і світських, і за них плачено щомісяця гроші за удержання. Будинок інтернату був просторий і міг помістити велику кількість дітей, але притім був він дуже старий і вимагав усе нових направок.

Так то в вересні 1924 р. приїхала з Пряшева м. ігуменя Магдалина Гуменюк з двома сестрами до Ужгороду й перебрала управу інтернату, а в Пряшеві залишилася, як ігуменя, м. Ірина Олексюк із ще одною сестрою. Та тих, що були на Закарпаттю, не ставало до праці ні в Ужгороді ні в Пряшеві: в Ужгороді лістали до обслуги відразу інтернат з 70-ма дівчатами, в Пряшеві — з 40-ма дівчатами. До того монахинічили ще в місцевих церковних т. зв. горожанських (видлових) школах. Отже в потребі звернулися монахині до свого давнього дому в Станиславові прислати нових сестер до праці. І дійсно тодішня станиславівська ігуменя м. Маркина Павлюк вислала на Закарпаття ще чотири сестри, що поділились по дві до Ужгороду й Пряшева, але й це не помогало. Лихові зараджено основно щойно тоді, коли монастир отворив свій власний новіціят у 1925 році.

1925 рік в історії ужгородського монастиря був важний. В тому році опорожнився фундаційний дім Поганьової й можна було монастиреві приступити до реалізації фундації. Саме отворення фундаційного дому відбулося дуже торжественно. На посвячення дому явився сам Епископ з численним духовенством, а й світські, хоч Мінайська вулиця, при якій під ч. 34 положений дім і господарство покійної Поганьової, находився далеко за Ужгородом, явилися також у великій кількості. Тії люди по жертвували теж і все найконечніше, щоб належно вивінувати сиротинець. Приміщено в ньому відразу 15 сиріт-дівчат, дітей цілком опущених, яким дається змогу перебувати до 15-го року

Монахи з Ужгородського монастиря в 1932 р.

життя в сиротинці й ходити до місцевих шкіл. Сиротинець утримується дальше по нинішній день, а кошти покривають доходи з поля й саду та пожертви милосердих людей. Найбільше приллягала до серця доля сиротинця одній бідній жінці Жужці (Зузанні) Огнич, ішо, сама в останній нужді, при всякий нагоді збирає дрібні датки на сиротинець. Також треба тут відмітити, що й земляки з Америки не забувають на потреби своїх братів у батьківщині та часто присилають більші жертви між іншими потребами теж і на сиротинець.

Інтернат священичих сиріт в Ужгороді.

Про новіціят, отворений теж у 1925 р., вже згадувано вище. Приміщено його тимчасово в відокремленій частині інтернату на I-му поверсі. Злогосилося до нього 5 кандидаток.

В слідуючім 1926 році опорожнило військо будинок інтернату учительських сиріт і управу цієї інституції обняли зараз монахині. Таким чином дістали під свою опіку свіжих 48 дітей, так що під теперішню пору ужгородський монастир веде два інтернати для дівчат і сиротинець у фундаційному домі.

З літами придбали монахині ще одну, вправді невелику, але цінну реальність. А саме, старенка вдова Евфrozина Хома від-

писала монастиреві за містом свій дімок з винничкою, щоб лише дати їй опіку і притулок на старість. Винниця вправді невелика, але в гарнім положенню і служить монахиням за місце відпочинку під час ферій.

Так то монастир придбав на власність дарованих дві реальності, але це не могло забезпечити монастиреві дальншого гарного розвитку. До того був потрібний відповідний власний дім. І тут знову прийшов з великою допомогою прихильник монастиря Преосв. епіскоп Василь Такач в Америці. Він зарядив

Новіціят в ужгородському монастирі.

між своїми земляками й епархіянами в Америці збирку на закупно монастирського дому для василіянок в Ужгороді, а збірка повелася так гарно, що в 1929 р. ігуменя Магдалина Гуменюк могла приступити до купна відповідного дому на монастир. І дійсно, за американські гроші вона закупила 1929 році старий дім у сусідстві інтернату для священичих сиріт, так що сестри, заняті в інтернатах, можуть приходити на всі монаші вправи до монастиря. До цього нового дому притикає ще й великий город, так що є місце для відпочинку для дівчат з інтернату та й монастир не потребує купувати конечної городовини й садовини для інституток.

Призбирані в Америці гроші старчили не тільки на те,

щоб закупити дім зі садом, але й привести цю запущену реальність до порядку та зробити її придіну до вжитку. Сестри відновили старий будинок і примістили в ньому інтернат для 15 дівчат, фреблівську школу й робітню килимів. Другу частину дому, що була вже в такім лихім стані, що не давалася вже направити, монастир збурив у 1932 р. і на її місці побудував поверхову добудівку, в якій приміщено новіціят з монастирською каплицею. Новіціят відрілений тепер зовсім від інших будинків, точно так, як того вимагає канонічне право.

Інтернатська молитовниця в Ужгороді.

Монастир розвивається щораз краще й з року на рік по-більшується. Від часу отворення новіціяту вступило до нього 37 кандидаток, всі урожениці Закарпаття. Після зложення монаших обітів дає їм монастир змогу продовжувати свою освіту в місцевих школах, так що за кілька років круг ділання монахинь ще більше пошириється. Хоч і як їх тепер мало й скільки інституцій скупими силами мусять вони вести, то все ж таки дають вони свою конечну працю і в школах та в учительській дівочій семинарії.

Про те, що зробили василіянки в Ужгороді, свідчить хіба

найкраще кількість дівчат, що виховувалися в інтернатах. За несповна десять років виховоної діяльності в Ужгороді випустили вони 545 дівчат, з чого 160 зложило іспит зрілости.

11. ПРЯШІВ.

Про те, як прийшли сестри до Пряшева, згадувано вище. Запросив їх до ведення інтернату тодішній капітульний вікарій б. Др. Микола Руснак, а прийшли з Ужгороду тому, що там не могли з причини несприятливих обставин нічого робити. Багато до того, що сестер запрошено до Пряшева, причинилася відома тамошня письменниця Ірина Негребецька, що й приїздила в Уж-

Інтернатки в Пряшеві в 1924 р. (сидять з ліва на право: м. Вис. Глібовицька, м. Агн. Ценкнер, м. Магд. Гуменюк, м. Ір. Олексюк, с. Макр. Матіяс).

город наклонювати до того монахинь, а як вони приїхали в Пряшів, приготовила їм дуже тепле й гарне приняття місцевою громадою. Витала їх ціла капітула з капітульним вікарієм о. Руснаком на чолі, а ознаки прихильності громади були теж одним із немаловажніших товчків у дальшій тяжкій праці монахинь.

Інтернат отворено з днем 1 листопада 1922 року й зголосилося до нього зараз таки з початку 40 дівчат, що ходили до ріжких шкіл у Пряшеві. Інтернат поміщувався в порожній епіскопській палаті, але й тут прийшлося перебороти багато труднощів біля влаштування дому на інтернат, бо дім був майже по-

рожній. І тут допомогли теж дуже багато земляки на еміграції в Америці, що, самі добре зорганізовані, не забувають про рідну

Інтернатки в Пряшеві в 1929 р. з с. Теофанією Чайковською.

Інтернатки в Пряшеві в учальні при науці (1933 р.).

землю та кожним разом приходять їй з допомогою. Помагав у перших початках і доброю радою і грошим також і пряшівський капітульний вікарій о. Руснак.

В жовтні 1922 р. приїхав до Пряшева новоіменований апостольський адміністратор пряшівської епархії, крижівський єпископ Діонісій Няраді. Він не тільки не забув про монастир

Дім монастиря і Інтернату в Пряшеві при вул. Франціцького.

і інститут, але навпаки — опікувався ним дуже радо та був не лише покровителем, але й духовним провідником.

Монастир з інститутом поміщувався за вікаріювання о. Руснака

й адміністраторства Преосв. Нярадого в епископській палаті. Там поміщувався він і в перших літах правління нового адміністратора Преосв. Павла Гойдича, що замешкав був у духовній семинарії. Але з часом треба було таки подумати про опорожнення епископської палати. Тому Епіскопи закупив у 1929 році при вул. Франціїцього 19 гарну камянницю, з невеликим парком і городом, і там приміщено монастир і інтернат. У 1932 р. заходами Преосвящ. Гойдича розбудовано дім у той спосіб, що вибудовано окрему каплицю й поширино кімнати, так що інтернат відповідає тепер усім вимогам. А вимоги ті не дуже то великі,

Інтернат у Пряшеві від городу.

коли зважити, що Пряшів належить на Словаччині, де наших земляків дуже мало. В інституті перебуває пересічно 40 учениць у році. За десять літ існування інтернату під проводом василіянонок було в ньому кругло 440 учениць, з того 150 зложило іспит зрілості.

Пряшівський монастир є дуже малий, усього 4 сестри. Кандидатки відбувають свій новіцят в ужгородському монастирі. Крім праці в інтернаті виконують сестри вчительську працю теж у місцевих горожанських (виділових) школах.

12. КРИЖІВЦІ Й ШІД.

Монахині словітського монастиря з'явилися в Хорватії щойно в воєнних роках, хоч звязки між нашими земляками в та-першній Югославії й словітським монастирем існували вже довго перед війною. А саме, тодішній ректор грекокатолицької семінарії в Загребі, а пізніший крижівський єпископ Преосв. Діонісій Няраді присилав наших дітей із Хорватії на виховання в словітський монастир, ними опікувався та підпомагав монастир.

Інститутки крижівського монастиря з мм. Мар. і Авг. Смічилас.

Коли ж настала світова війна та через нашу Галичину перекочувались хвілі ріжних військ, монахині в порозумінню з великим своїм прихильником у Хорватії вислали туди в 1915 році 9 сестер і 9 дітей, щоб за кордоном могли в спокою перевести тяжкі хвилини війни. Монахині замешкали в конвікті в Крижівцях. В 1917 році з приїздом у Крижівці м. Анни Теодорович зревлізовано водночас інститут, де знайшло собі приміщення 20 дівчат, учениць місцевих шкіл. Поміщувався монастир з інститутом в домі конвікту, в якому згодом добувано друге крило. М. А.

Теодорович перебувала в Крижівцях несповна 4 роки та в 1920 році передала управу крижівського монастиря м. Августині Смічилас, а сама з кількома сестрами перенеслась до Шіду в Срімі, де тоді траплялась нагода заложити новий монастир і дійсно його тоді заложено.

В Шіді заняли монахині палату, а властиво руїни, бо майже 30 літ займав її жил-арендар, а в воєнному часі військо. Спершу примістились монахині в двох кімнатах, що ще сяк-так надавалися до вживання. Пізніше відреставровано цілий будинок. З початку обняли монахині управу державного сиротинця й вели його кілька літ. Пізніше перестала держава класти гроші на утримання сиротинця й сестри були приневолені утримувати сиротинець власними засобами. В Шіді утримують монахині теж і інститут. Всіх василіянок у Югославії небагато — всього 24. З того в Крижівцях 5, у філії крижівського монастиря в Камениці — 3, в Шіді — 16.

Коли приглянемося педагогічній діяльності василіянок, то можемо ствердити поважний вклад праці, яка заслугує на тим більшу увагу, що обставини, серед яких доводилося сестрам працювати, зовсім не пособляли їхній праці та й середники, якими могли користуватися, були дуже марні.

Як ми бачили вище, матеріальне вивінування поодиноких наших монастирів в порівнанню з латинськими монастирями було мале. Скількиж разів ми зустрічалися зі звітами про цілковиту матеріальну нужду василіянок, приневолені жити з праці рук і милостині. Та тяжкі обставини й усякого роду труднощі не відстрашували і не знеочували їх до праці для поодиноких душ і суспільності. Повні довірія в божу поміч, користаючи з батьківської опіки наших епископів і духовенства, що все радо спішили їм з помічю й жертвами, вони беруться за відновлювання й будування монастирів, а дальше за найбільш для них відповідну працю: виховання молодих дівчат у чесності й побожності.

Як було вже сказано, інтензивніша й дещо більш систематична праця на виховнім полі зачиняється в другій половині XVIII й початках XIX століття, зразу на Литві й Білорусі, опісля на Волині та в Галичині. На жаль православна реакція в Росії знищила унію і з нею всі виховні заведення та й самих василіянок, що остали вірні католицькій церкві, як у Вітебську, Полоцьку, Пінську, Орші, Вильні, Мядзьозі, Мінську, Новгородку, Дермані,

Підгірцях, Полоннім і Володимири Волинським, -- заведення, що так гарно розвивались на початку XIX століття.

Одиною територією, де василіянки мали змогу працювати на виховнім полі, була покищо Галичина. Треба признати, що цю змогу вони використали вповні. З малого початку в слобідськім монастирі, вратованім від заглади завдяки старанням єпископів, головно кард. Михайла Левицького, повстає ціла низка шкіл, які згодом успішно розвиваються, так що нині сестри мають клясичну гімназію у Львові, вчительські семінарії зі вселюдними школами й інтернатами (Львів, Станиславів, Яворів, Дрогобич), фахову школу (Львів), фреблівські садки (Підгайці, Жиравка, Вишнівчик). В Перемишлі ведуть василіянки інтернат, а при львівськім інтернаті мають вони сиротинець; в Рівні Ясінській коло Підлютого ведуть вони 4-класову вселюдну школу.

Не тільки на землях під Польщею, але й поза її межами, як на Чехословаччині, в Югославії й Америці розвинули василіянки виховну діяльність. В Ужгороді провадять 3 інтернати для дівчат і один сиротинець. Крім того вчать у горожанській церковній школі і вчительській семінарії. В Пряшеві мають теж інтернат, та ведуть інтернати в Югославії, Крижівцях і Шіді. В Америці, в Філадельфії, є сиротинець для дівчат і хлопців, цілоденна 8-класова школа, друкарня, в Факсчейс вища школа для дівчат (кандидаток до монастиря, новіціят), окрім того вечірні школи: в Нью-Йорку, Чесапіку, Клівленді, Скрентоні, дві в Шікаго, Гемтрамку, й Пітсбургу. В угро-руській епархії ведуть в Елмгерст сиротинець та вечірні школи в Вілксбері, Трентоні, Гейзелтоні. Загальна кількість василіянок в Європі й Америці коло 500.

Можна сміло твердити, що школи василіянок стоять на високім рівні. Щодо добору вчительських сил, наукових засобів та поміщень вони не уступають іншим школам того самого типу, а в многім їх перевищають. Про це свідчить у першу чергу постійна висока фреквенція учениць в тих школах та довіря, з яким суспільність відноситься до них, а дальше хочби все добре висліди візитаций представників шкільної влади та факт, що при сучасній гострій контролі і збільшених вимогах шкільної влади, школи василіянок майже без віймку мають права державних шкіл.

Що щораз то нові виховні станиці появляються в останніх літах, це доказ внутрішньої сили Чина. Це дозволяє надітися в майбутності ще кращого розвитку його виховної діяльності.

ЧАСТИНА III.
ДОДАТОК
ГРАМОТИ Й ДОКУМЕНТИ.

I. КОРОЛЬ ІВАН КАЗИМИР ЗВІЛЬНЯЄ ГРУНТ, КУПЛЕНІЙ
У 1646 Р. НА ЛЬВІВСЬКОМУ ПЕРЕДМІСТЮ НА МОНА-
СТИР, ВІД УСЯКИХ ДАНИН (1659 р.¹⁾).

Ian Kazimierz z Bozey Łaski, Krol Polski, Wielkie Xiaże Litewskie, Mazowieckie, Ruskie, Pruskie, Zmudzkie, Inflantskie, Smolenskie, Czerniechowskie, A Szwedzki, Gottski, Wandalski, Dziedziczny Krol.

Oznaymuiemy tym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu zosobna, komu o tym wiedziec teraz y w potomne czasy będzie nalezało. Iż supplicowano Nam przez pewne Pany Rade Nasze Duchownego y Swieckiego Stanu imieniem Naboznych Czernic, to iest Zakonic Religiey Wschodniey Cerkwie Greckiey we Lwowie na Przedmiesciu Krakowskie nazwanym podlug institutiey y obrzędu Zakonniczego iem należącego zycie prowadzących przyczyniając za niemi, abysmy onym laske Nasze krolewska oswiadczaiąc Danine Gruntu Pietnickie przezwaneego zdawna, tamte we Lwowie na przeszczonym Przedmiesciu Krakowskim, między innemi Gruntami Woyciecha Zbaraskiego y lacka Stolarza z iedney, a Prokopa Skubylki z drugiej strony, leżącego, przez Wielmożnego Wasila Woiewode y Hospodara Ziem Mołdawskich u Szlachetnych lana Skorodinskiego y Fedory Małzonkow kupionego iako w sobie Zapis kupna w Zamku niskim Lwowskim Feria Tertia post Dominicam Quadragesimalem Oculi proxima Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Sexto zeznany opiewa, a przez tego zas Hospodara tymze Zakonicom Religiey Greckiey Lwowskim na wystawienie na niem Monastera y Cerkwi, podlug danego Listu w lasiech 29 Octobra Roku tegosz 1646 opisanego y w Księgi Grodzkie Lwowskie Sabbatho ante Festum Sanctae Catharinae Virginis et Martyris proximo Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Septimo actiowanego przekazanego stwierdzili yzmocnili. Ktorą to supplike iako w rzeczy słusnay do Nas za temisz Czernicami Zakonicami Religiey Greckiey Lwowskiemi wniesioną wyrozumiawszy, y onych samych pobozne zelum ku tak świątobliwemu y pamiętnemu dziełu namierzonej woli aby Chwała Boża pomnożenie brała zważywszy, tudzieś y na przyczynie Wielebnego Ojca Arseniego Zeliborskiego ritus Graeci Władyki Lwowskiego Halickiego y Kamienca Podolskiego, Archimandryty Uniowskiego nieodmowilismy onym tego nic tak zdroznego nie widząc czemubysmy takowej Daniny zwysz opisanego Gruntu powagą Maiestatu Naszego stwierdzić y zmocnić nie mieli, iakosz tym Listem Niniejszym gruntownie y skutecznie

¹⁾ З архіву слов'яцького монастиря.

podlug Zapisu y Listu Hospodarskiego we wszytkim iako naywarrowniej nienaruszonym prawem wieczysto stwierdzamy y zmacniamy. A na dowod tego pomieniony Grunt w Zapisie Kupna y Daniny Hospodarskiej (ktore My także we wszytkich punktach clausulach y conditiach approbuiemy) wyrażonych, opisany wszerz y wzdluż iako zdawna w sobie y w swej okolicnosci jest, y ze wszytkimi iego przynależtościami, pożytkami, przychodami y urodzajnościami teraz y na potym będącemi od wszelkich podatkow, ciężarow, czyszow krolewskich y Zamkowych, tudzieś y od Zolnierskich stantyi składek y exactyi, y innych powinnosci Urzędow Sadow władz, y lurisdictey Swieckich wyimuiemy y zwalniemy, a wedle Immunitates Ecclesiasticas prawem pospolitym Religiey Greckiey obwarowanych w Dobro Duchowne Cerkiewne na chwałe Bożą oddane wiecznie y nieodmiennie wcielamy y obracamy. Tak iż pomienionym Czerniccm Religiey Greckiey Zakonnicom Lwowiskim wolno będzie y jest przerzeczonego Gruntu y iego wszelkich przynależtośc teraz y w potomne czasy będących y przyczynionych wedle upodobania swego zazywac y na tymze Gruncie Monaster y Cele dla sposobnego swego mieszkania y Cerkiew dla odprawowania nabożeństwa y służby Bożej Obrzędem Wschodniey Cerkwie, za błogosławieństwem należyciego iem Pasterza, bez przeszkodej wszelkich iakiejkolwiek conditiey, stanu, vocatief Osob Duchownych y Swieckich drzewem lub murem wystawic, y w tym Monasterze przy Cerkwi wystawionej podlug Professiey Zakonniczej, y podania Wschodniey Religiey Greckiey Cerkwie, za obraniem sobie zposrodku siebie Starszey Ihumeniey spokojnie żywot prowadzic referując siecale do swego Pasterza własnego coby do ich naylepszego porządku życia Monasterskiego Zakonnicygo należało y byc mogło. Obiecując to po Nas y Naszych potym Successorach Naiasniejszych Króla Polscich iż pomienionych Czernic Zakonnic Religiey Greckiey Lwowskich wsztyk y kađey z nich terazniejszych y po nich następujących od zwysz opisaney Daniny przez Nas niniejszym przywilejem stwierdzonej tudzieś y od Gruntu namienionego y iego wszelakich należtośc, także Monastera y Cerkwie które sobie za staraniem swoiem lub pobożnych ludzi pcmocy, y opatrzenia wystawiaj, wiecznemi czasy nie oddalimy y ni od kogo tam in toto quam in parte oddalać nie dopuszcimy, ale i owszem dla wygody przykupić do tego Gruntu inszego z władz Naszey pozwalamy, na znak wieczystej pamięci y łaski Naszey krolewskiej, aby się przy tym założonym Monasterze y Cerkwi za Nas y Successory Nasze Króle Polscie chwała y usługa Bogu Wszechmogacemu oddawała. Co do wiadomości wsztykim na ten czas y w potomne czasy przywiodszy, dla lepszej wiary y pewności ręka Naszą podpisalismy y pieczęć koronną przycisnąć do tego roskazalismy. Dan w Warszawie Dnia VII. Miesiąca Czerwca Roku Panskiego MDCLIX Panowania królestw Naszych Polskiego X. a Szwedzkiego XI. Roku. Ian Kazimierz Król. Ian Ignacy Bąkowski Podkomorzy Chełmiński.

(На противній сторінці уміщена клявзуля обляти в львів-

KAZMIR Z BOZEJ LAŠKI KROL POLSKI IEKIE XIAZE, LITEINSKIE MAZOMIECKIE, RYSKIE

Pedunculus nigrinus Donisthorpe
in *Hydrostachys* & *Ceratodon*
Cryptostachys *lutea* (L.)

Saint George Battistero
Baldassare Ferrarese

ських городських актах: Feria Sexta post Festum Transfigurationis Christi Domini proxima Anno Eiusdem 1664-to ad personalem Oblationem Nobilis Theodori Gandzaronowski ad acta Castrenia Capitanealia Leopoliensia susceptum et inductum).

ІІ. КОРОЛЬ ІВАН III СОБІСЬКИЙ ПОТВЕРДЖУЄ ЛЬВІВ-СЬКИМ МОНАХИНЯМ ТРИ ЛИСТИ СВОЇХ ПОПЕРЕДНИКІВ НА РІЖНІ ПРИВІЛЕЇ (1679 р.¹⁾).

Ian III, z Bożej Łaski Krol Polski, Wielki Xiąże Litewski, Ruski i Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Wołyński, Podolski, Podlaski, Smolenski, Siewierski, Czernichowski.

Oznaymujemy niniejszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu z osobna komuby o tym wiedziec nalezoło teraz y w potomne czasy. Producowany Nam był imieniem Zakonnych Panien Graecoruskich na Przedmieściu Lwowskiem, pod tytułem Panny Przenaswiętszej Offiarowania ufundowanych, List Pargamenowy Ręką S. pamięci Praedecessora Naszego Michała podpisany y Pieczęcią koronną zawiesistą stwierdzony, cały, nienaruszony y w niczem niepodeyrzany Zamykający w sobie approbatę y confirmatio Praw Dekretów Consensow y funduszów Monasteru tych Zakonnych Panien Lwowskich y suplikowano Nam przez Wielebnego Jozefa Szumlanskiego Episkopa ritus Graeci Lwowskiego, Halickiego y Kamienna Podolskiego abysmy tenze List powągą Naszą krolewską approbowali: Ktorego de vebro ad verbum taki iest Tenor. Michał z Bożej Łaski Krol Polski Wielki Xiąże Litewski Ruski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Inflantski, Wołyński, Podolski, Smolenski, Siewierski y Czernichowski. Oznaymujemy terazniejszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu z osobna komu by o tym wiedziec nalezoło teraz y w potomne czasy: Przedkładane Nam były imieniem Naboznych Panien Zakonnych Graecoruskich Lwowskich, na Przedmieściu pod tytułem Panny Przenaswiętszej Offiarowania ufundowanych, trzy Listy, dwa papierowe, a trzeci pargaminowy; Pierwszy de actu et data w Lwowie dnia dwudziestego czwartego Octobra Roku Panskiego 1669 Ruskim stylem pisany, ręką Wielebnego Jozefa Szumlanskiego ritus Graeci Lwowskiego Halickiego y Kamienna Podolskiego podpisany y pieczęcią przypieczętowany, zamykający w sobie Consens y Derret na wolne Swiec, poczawszy od pulgroszka, po groszu, po pulraku y dalej robienie, y onych wszędzie przedawanie, takze y Proskor pieczenie y onych przedawanie bez wszelakiey Popow, Diakow y innych osob przeskody. Drugi List de actu et data takze we Lwowie Pierwszegu dnia Marca Roku Panskiego 1668, ręką Urodzonego Iana Mniszcha Starosty Naszego Lwowskiego podpisany y przypieczętowany, Zamykający w sobie Confirmatio Praw y wolnosci Gruntow Monasterskich. Trzeci List Pargamenowy ręką S. pamięci Antecessora Naszego Iana Kazimierza podpisany y pieczęcią zawie-

¹⁾ З архіву слов'їтського монастиря.

sistą stwierdzony zamykający w sobie fundum Monastera pomienionego Panienskiego Graecoruskiego Lwowskiego: y Supplikowano Näm przez Wielebnego Iozephę Szumlanskiego, nalezytego ich ritus Graeci Lwowskiego, Halickiego y Kamienc Podolskiego Episkopa, abysmy te wszystkie powaga Naszą stwierdzili: Z których to trzech Listow a osobiwie Pargamenowego text słwo w słwo iest takowy. Ian Kazimierz z Bozey laski Krol Polski, Wielki Xiae Litewski, Ruski... (тут повторяється дослівно лист з Додатку під ч. I) My tedy Michal Krol, stosując się do takowej Wielebnego Oycia Iozephę Szumlanskiego Lwowskiego, Halickiego y Kamienc Podolskiego ritus Graeci Episkopa instantiey, za przedzeczonemi Zakonniczkami Monastera Offiarowania Naswietszej Panny Lwowskiego Przedmieskiego ritus Graeci, ten wzysz inferowany List, iako tez y wszystkie Prawa iech Zapisy, legatje tak de actu et data specificowane, iako tez y na pismie będące we wszystkich punctach, clauzulach, artikulach approbowac y confirmowac umyslismy, iakoż niniejszym Listem Naszym quoniām iuris sunt, apprcbuiemy, confirmuemy chcąc te całe miec y po Następcach Naszych abysmy wyszczeczonym Prawie wolney na Starszą Elekciey, tudzieś Swic robieniu, Proskor pieczeniu, przedzaniu zostawali dokładajc tego y mocro warując aby tak Monaster sam, iako y grunta iego do niego należące kupyone, darowane, legowane, y ktore mają y miec będą od wszelakich Exactiey, Podatkow Pcborcw i innych iżkiem kolwiek sposobem wymyslonych Exactij, Extorsij Zamkowej, iako y Strażnego tudieś Statij, Stancij, Skłedek Zolnierskich wolnemi byli wieczniem czasy, Na co dla lepszej wiary przy prđpisie Reki Naszej Pieczęt Koronnej prycisnąć rozkazalismy. Dan we Lwowie Dnia VIII. Miesiąca Listopada Roku Panskiego MDCLXXIII. Panowania Naszego VI. Rcku. Michal Krol Mieysce Pieczęci mniejszych Kronney. X. Stan: Bużenski P. W. K. Regent Kancel. Koron. My tedy Ian Krol laskawie do słusznej Wielebnego Iozephę Szumlanskiego Episkopa Lwowskiego, Halickiego y Kamienc Podolskiego instantiey za Pannem Zakonnem Lwowskiem ritus Graeci, przychylając sie wzysz inferowany List, takze wszystkie Prawa dokumenta fundationis y Cconsensu iech iakolwiek mają we wszystkich punktach, clauzulech, artikulech y conditiach approbowac y confirmowac umyslismy: iakoż niniejszym Listem Naszym approbuiemy y confirmuemy; obiecując to po Nas, y po Naiasneyszych Następcach Naszych ze przy rzeczywistych Prawach Cconsensach y wolnościach laskawie tez Panny Zakonne Lwowskie ritus Graeci zachowane będą. Ktory to List dla większej Naszej pewności Reka Naszą własną podpisawszy, Pieczęcią Koronną stwierdzić rozkazalismy. Dan w Zółkiewi Miesiąca Pazdziernika Dnia VIII. Roku Panskiego MDCLXXI. Panowania Naszego VI. Roku. Ian Krol. Confirmatio Praw Pannom Zakonnym Religiey Graeckiey Konwentu Lwowskiego na Przedmieściu Krakowskim.

(Цю грамоту короля Івана III потвердив король Август II Саський у 1699 р., виставляючи на це окрему грамоту, що зберігається в архіві словіцького монастиря).

|

|

|

|

|

Санктъ Розы Госиа Кролъ йолки Великъ Гнадицъ Великъ Польскъ Речи Посполиты Імпієнти Йоаннъ
ІІІ Собійськъ Подольскъ Волинскъ Смоленскъ Сіверскъ Земляхомъ

Король Іван III Собійський потверджує львівським монахиням три листи своїх попередників на ріжні привілеї (1679 р.).

**ІІІ. КОРОЛЬ ІВАН СОБІСЬКИЙ ПОТВЕРДЖУЄ ПРИВІЛЕЇ,
НАДАНИ СЛОВІТСЬКОМУ МОНАСТИРЕВІ СТАНІСЛАВОМ
І ІВАНОМ МНІШКАМИ (1679 р.¹⁾).**

Ian III. z Bożey Łaski Krol Polski, Wielki Xiąże Litewski, Ruski Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Wołynski, Podolski, Inflantski, Smolenski, Siewierski, Czerniechowski.

Oznaymuiemy niniejszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu zosobna komu otem wiedziec nalezy. Iz pokladany był przed nami Przywilej na targaminie po polsku pisany, ręka Naiasnieyszego Krola Michała Antecessora Naszego podpisany. Pieczęcią zawieszoną mnięszą Koronną stwierdzony zdrowy, y wniczym nienaruszony, zawierający wsobie, Potwierdzenie od Naiasnieyszych Krola Władisława y Kazimierza Antecessorow Naszych. Consensu Urodzonego niegdy Starosty Lwowskiego y Glinianskiego, Naboznym Zakonnicom Religie Greckiej Monasteru Slowickiego danego; Supplikowano Nam imieniem tychze Zakonnic abyzmy y My powaga Naszą potwierdzili y przy tychze Prawach nienaruszenie zadowali: Ktorego listu iest taka series slowo wsłowo. Michał z Bozey Łaski Krol Polski Wielki Xiąże Litewski, Pruski, Mazowiecki, Zmudzki, Kiiowski, Wołynski, Podolski, Podlaski, Inflantski, Smolenski, Siewierski y Czerniechowski. Oznaymuiemy niniejszym listem Naszym wszem y kazdemu zosobna komu o tem teraz y wpotomne czasy wiedziec będzie nalezoło, Pokładano przed Nami Przywilej targaminy, ręka Naiasnieyszego Antecessora Naszego Iana Kazimierza podpisany y pieczęcią Koronną ztwierdzony mający w sobie Confirmacją Naiasnieyszego Władysława IV. Praedecessora Naszego super Consensem od Urodzonego Stanisława Bonifacego Mniszka Starosty Lwowskiego Naboznym Religie Greckiej Zakonnicom w Monasteru przy Wsi Slowicze w Kluczu Glinianskim ufundowanym znaydującym się, napewny Młynek Wteyze Wsi Slowicie będącay, conferowany, Ktorego Consensu y Confirmaciey iakoby od slowa do slowa, tenor byl w tym Przywileiu opisany. Przytym pokladano Nam Consens na papierze pisany, Urodzonego Iana z Wielkich Konczyc Mniszka Generalnego Starosty Lwowskiego y Glinianskiego z podpisem ręki własnej y przycisnieniem pieczęci iego, pomienionemu Monasterowi Slowickiemu nadany cały zupełny, nienaruszony, y zadney wsobie suspiciey niemaiący, y Supplikowano Maiestatowi Naszemu abyzmy nizey opisany Consens powaga Naszą zmocnili y approbowali, Ktorego od slowa do slowa tenor iest taki; Ian z wielkich Konczyc Mniszek generalny Lwowski Glinianski Starosta. Wszem wobec y każdemu zosobna komukolwiek wiedziec będzie nalezoło. Iz mając wzglad y baczenie na nędzę ubogich Czernic w Manasteru założenia Świętego Krzyza we Wsi Slowicie Dzierzawie moiej y do dyspozycij mnie należącey; tudzież stosując się do wyraznego Consensu Sp. Stryia mego Stanisława Bonifacego Mniszka Starosty Lwowskiego Fundatora tego Mana-

¹⁾ З архіву словітського монастиря.

steru, takze do wyraznego Consensu Sławney pamięci Imci P. Rodzica inego Starosty Lwowskiego Osieckiego y Glinianskiego kolwiek mają opisanego w Consensach pomienionych cały y to onym daje ten Consens na Młynki dwa i jeden we wsi Słowie Dzierzawie mojej a drugi za tąże Wsią mianowaną wystawione przydawszy do tego Szlachetną Wdowę Anastazię Konczewiczoną z potomstwem iey, takze gruntem ogrodem y Sadem, do tego gruntu należącym; Ktora to wzwysz mianowaną Anastazię y potomków z Czyszami: Dziesięcina pszczelna y Sianozęciami do wspomnionego gruntu Konczewiczow należącemi, wzwysz mianowanemu Monasterowi Panien Zakonnych Religiey greckiej Slowick-emu wiecznemu: czasy przylączalny nadaję. Pozwalam też pomienionym Zakonnicom wolny wrąb drew wlesie Slowickim, na własny ich opal, a takich jednak drew ktoreby się niezeszły na Budynek, na budowanie zas Celli dla mianowanych Czernic y na poprawę Monasterską, iezeli będzie potrzeba pozwalam, tylko aby było za wiadomością Podstarosciego mego Glinianskiego, y za ukazaniem mieysca gaiewników, Ktorego nadania y pozwolenia: przerzeczone Panne zakonne wiecznemu czasy mają zazywac bez wszelkiej przeszkodej. Naco y Confirmacyja I. K. Mci pozwalam wyprawić, chcąc aby w pomienionym Monasterzu chwała Boża dalsze swoje pobierała pomnożenie, y niodkogo to nadanie naruszone w potomne czasy niebyło. Dla lepszej wiary wagi y pewności przy przyciśnieniu pieczęci mojej ręką własną podpisuje się, w Glinianach dnia 20. Miesiąca Lipca Roku Panskiego MDCLXVI. Jan Mniszek z Wielkich Konczyc Starosta generalny Lwowski Mieysce pieczęci. My tedy Michał Krol, skloniwszy się do wniesioney Suppliki, opisany wzwysz Consens we wszystkich punktach clauzulach y condyciach wmyslilizmy stwierdzic, iakosz ta Confirmacyja Naszą stwierdzamy approubiemy, y ratifikujemy, chcąc aby wiecznemu czasy wagę swoię. Na co sie dla lepszej wagi ręką własną podpisawszy, pieczęć Koronną przyciśnac rozkazalizmy. Dan we Lwowie dnia XXXI. Miesiąca Października MDCLXXI Panowania Naszego III Roku. Michał Krol, mieysce pieczęci wiszącej Kancellariey innieszych Koronnej. Stanisław Andrzej Lubieński Kan. Krakow. I. K. M. My tedy Iani Krol do pomienioney suppliki, łaskawie się skloniwszy, wzwysz rzeczyony list we wszystkich punktach, clauzulach, y Condyciach stwierdzic, y zmocnic umyslilizmy; iakosz stwierdzamy y zmacniamy terazniejeyszym listem Naszym, y pomienione Zakonnice przy Prawiecale y nienaruszenie zachowujemy. Na co dla lepszej wiary ręką się Naszą podpisawszy Pieczęć Koronną przyciśnac rozkazalizmy. Dan w Grodnie na Seymie walnym Koronnym Dnia Piątego Miesiąca Listopada Roku Panskiego MDCLXXIX. Panowania Naszego Piątego Roku. Ioannes Rex. St. Kraiewski, Regens Canc.

(Це потвердив король Август III. у 1754 р., виставляючи нову грамоту. Замінте те, що в грамоті Августа III замість: „przydawszy do tego szlachetną wdowę Anastazię Konczewiczoną z potomstwem iey także grunt, z ogrodem y sadem do tego gruntu

Король Іван Собіський потверджує привілеї, надані словітському монастиреві Станіславом і Іваном Мнішками (1679 р.).

належацум" написано: "przydawszy do tego Mielniczkę wdowę Anastazię Fedyczę z potomstwem iey, także rołą, ogrodem y sadem do tey roli należącum". Пізніший текст виглядає правильніший, бо ні шляхтянки нії маєтку не можна було подарувати монастиреві, очевидно як підланих).

IV. ВІЗИТАЦІЯ ШАДУРСЬКОГО В СЛОВІТСЬКІМ МОНАСТИРІ (1763 р.¹⁾).

Visitatio Generalis Monasterii Slowitensis Monial. Ordinis Sancti Basilii Magni 12-ma Mensis Maii vs: Millesimo septingentesimo sexagesimo tertio Anno expedita. Nicolaus Szadurski.

A. Катальог монахинь.

Przewielebna Serafina w Zakonie Anastazia w świecie nazwiskiem Zińkowska przyjęła habit y Professą Roku 1704 14-ta octobris vs: tu w Slowicie, rodem z wsi Podosnowa, córka kaplańska promowana iest na Starszeństwo za Instrumentem IWo olim Imci xda Athanazego Szeptyckiego, Biskupa pod ten czas Lwowskiego 22-go Miesiąca Sierpnia w Roku 1721 w Uniowie datowanym, teraz sub Actum Wizyty in Originali produkowanym: życie przystoynie, niemniej urząd swoj sprawnie przykładnie, y ita ob decrepitam aetatem, zostając w słabości wyprasasie, aby na Igumenństwo, kogo innego z Panien, obrać wolno bylo y to stać się mogło, w nayprzedszym czasie.

Wielebna Glicerya w Zakonie, Helena w Świecie nazwiskiem Popielówna, przyjęła habit, razem y Professą Roku 1702 dnia drugiego Mca kwietnia tu w Slowicie; rodem z Kulczyc z pod Sambora, Córka urodzonego Bazylego Popiela z pracy rąk sustentue się, ma lat blisko 90: ta niesłyszy, y niewidzi.

Wielebna Melecyta w Zakonie, Maria w Świecie nazwiskiem także Popielówna, Siostra rodzoña Panny Gliceryi, oblekła się w habit zakonny, circa Annum 1720, razem y Professą uczyniła in Manibus W X-a Innocentego Zińkowskiego Ord-s: S.B.M.: Kaznodziei Uniowski; ma lat wieczej jak 70: obchodzi się wedle możliwości z pracy rąk swoich.

Wielebna Iulianna w Zakonie, Xenia w Świecie, Mielnickowna, ze wsi Korynic z pod Jarosławia wzięła habit w Iazwinie od nayprzewielebniejszego X-a Jotki, Zakonu S. B. W. pod ten czas IWXdza Biskupa Chełmskiego Audytora, razem wtedy uczyniła y Professą, 26-ta Ibris vs: 1755 to Anno, ma lat wieku swego 32. sprawie posłuszeństwo Zakrystyanki; przyszła z konwentu Iazwińskiego, lat jest 4: sustentue się z pracy rąk swoich, a posagu żadnego w parato niema.

Wielebna Elżbieta w Zakonie, Justyna w Świecie rodem z Kamieńca Podolskiego, córka lacentego Czulakiewicza Mielnika,

¹⁾ З архіву Національного музею у Львові.

przyjęła habit w Sasowie od Przewielebnego Xdza Partheniego Lomikowskiego, na ten czas Igumena Podhorzeckiego, lat iest circiter 60: wtedyż razem y Professią uczynila; przeniosła się z Sasowa, Rok temu trzeci; ma lat wieku swego więcej jak 80: In parato grosza, nil quidem allegat se habere, z pracy rąk sustentue się: byla Igumenią w Sasowie.

Wielebna P a m filia w Zakonie, Katarzyna w Świecie, córka kapłańska z Chrystynopola, przyjęła habit w Horodyszczach w Dęcezy Chelmskieu, oraz y Professią uczynila tamże, in Manibus WXdza Antoniego Terleckiego, Zakonu S. B. W. Prezytiera, iest lat temu więcej, jak 50: z którego to klasztoru tu do Słowity przeniosła się, może być lat blisko 30: aetatis, od narodzenia swego Annorum 70 zostaje circa actualem Obedientiam, sustentue się z pracy rąk swoich, nec docuit de Dote.

Wielebna Helena w Zakonie, w Świecie quandam Paraskevia nazwiskiem Szumska, córka pracowitego Iwana Szumskiego, Obywatela korynieckiego z pod Iarosławia, przyjęła habit w laźwinie od Przewielebnego Xdza Iustyna Bodakowskiego Zakonu S. B. W. Igumena Horodyskiego, y ta ieszcze nie Profeska, w zakonie iest lat ze 30: od narodzenia swego, ma mieć lat więcej jak 50: iak przeniosła się tu do Słowity, rok piąty nastąpił: posagu żadnego niema, et de opere manuum sustentue się.

Wielebna Anyzya w Zakonie, w Świecie olim Anastazia, córka uczciwego Iana Singeliwicza z Koniuch oblekła sie w habit zakonny 15 Aprilis vs: 1722 Anno tu w Słowicie, y oraz Professią uczynila, eadem in Praeside Rudo Esichio Kornicki O. S. B. M. Hegumeno, Krasnopustynens; ma wieku swego lat więcej jak 70: Obedencyę sprawie w Kryłosie, vivit absq dote z pracy rąk swoich, Zakonna vere przykładna.

Wielebna Kornelia w Zakonie, w Świecie Katarzyna szlachetnego olim Andrzeja Paslawskiego w Zmysewiskach, obywatelka z pod Iarosławia przyjęła habit w Sasowie, od Przewielebn. Xdza Sulatyckiego, Zakonu S. B. W. Prezytiera, ieszcze przed kozaczczyną laty ośmasta, potym Professią uczynila in manibus Nayprzew. Xdza Hypacego Bilińskiego, pod ten czas Offla Lwowsk., w lat kilka po kozaczczynie; ma wieku swego od narodzenia, więcej jak lat 60: przeniosła się z Sasowa za dyspozycią IMmi Loci Ordinarii feliciter rok temu trzeci tu do Słowity, nulla habita in parato Dote, iak może sustentue się y w Zakonie wyslugi czyni.

Wielebna Eufrozyna w Zakonie w Świecie Ewa, córka kapłańska, nazwiskiem Lewicka z Wołkowa, przyjęła habit razem y uczynila Professią 15 kwietnia, w Roku 1740-tym, w ręku Przewiel. Xdza Ezechego Kornickiego, Hegumena Krasnopust., ma lat wieku swego blisko 60, do kryłosa należy; żyje przy Pannie Starszey, który nadsluguje: posagu żadnego nie wniosła do klasztoru.

Wielebna Febronia w Zakonie, Anastazia w Świecie, nazwiskiem Żukowska Córka Xdza Parocha teraźniejszego Pitreckiego, przyjęła habit Zakonny 26-tego Mens. Febr. w Roku z Rak Przewielebnego X Gedeona Gulskiego, Wikarego Monasteru Abba-

cielnego Uniowskiego, wniosła posagu do klasztoru ZH Polls 500: które to pieniądze znayduią się pod Protekcyą IWM Xdza Biskupa, szcześliwie teraźnieszego Lwows. za rewersem in tenorem — Daie ten dokument Xdzu Dyonizemu Mszańskiemu Dziekanowi Złoczowskiemu, jakom odebrał w depozycie Sumę ZH Polls pięćset dico ZH 500: posażnych Panny Anastazii Żukowskiej, zabirającej się do Zakonu, klasztoru Słowiwickiego PP. Bazylianek, które jeżeli się dadzą na Prowizję, od tego czasu Prowizji będzie się płaciło siedm odstu. In quorum Fidem Datt w Lwowie drugiego Lutego 1762go Roku — L. Szeptycki BLHK — Wyż rzeczona Panna, ma lat wieku swego 18: czytać, y śpiewać umie, indiget, aby byla przypuszczona do Professyi.

Б. Копії грамот.

1. Станислав Мнішк дас дозвіл словітському монастиреві на дрова
із своїх лісів (1610 р.).

Leśniczym y Leśnym Lasu Słowiwickiego pilnującym rozkazuię, abyście nie bronili wolnego wrębu do tego lasu Czernicom z Słowiwicki na budowanie Monastyra Słowiwickiego, takze y na opal, za pokazaniem tey mojej karty. Dan we Lwowie 29 Ebris An: 1610 — Stanisław Mniszek, Starosta Lwowski. (Locus Sigilli).

2. Станислав Мнішк дарує словітському монастиреві ґрунт і млин
(1615 р.).

Actum in Castro inferiori Leopoliens. Feria ante Festum Sae Hedwigis electio proxima Anno Dni 1616 ad Officium, ad Acta praesentia Castrens: Capitanealia Leopoliens. veniens Personaliter Iwan Krasowski, Civis Leopoliens. nomine Religiosarum Virginum et Viduarum Monasterii Sae Crucis, Ritus Graeci, a Villa Słowiota in Tractu Oppidi Glinianens. fundati, obtulit Officio praesenti Literas Privilegii Mlci Stanislai Bonifacii Mniszek de Magna Kunczyce, Capitanei Loci , ab eodem pridie infrascriptorum datas, manu illius propria subscriptas, et Sigillo consueto munitas, nullo in puncto vitiatas, petens easdem ad Acta praesentia suscipi, quas officium praesens, annuendo affectationi Eiusdem Offerentis suscepit et Actis inscribere mandavit; eorum vero Literarum Privilegii, tenor est eius modi, qui legitur, talis: Stanisław Bonifacy Mniszek z Wielkich Kunczyc Starosta Lwowski: Bacząc bydz nędzny y ubogi Monaster Mniszek, albo Czernic zalożenia Sgo Krzyża na chwałę Boga, Religiey Greckiey, przy wsi Słowiicie w Kluczu Gliniańskim do Starostwa mego Lwowskiego należącej, aby się tym więcej Chwała milego Boga rozmnażała, y za Mnie P. Boga prosill, pozwolilem y pozwalam ku żywności tym ubogim zakonnickom, Młynek w tey wsi Słowiicie będący, ze wszystkimi pozytkami, y wymiarami zboża wszelakiego, iakom ja sam używał; do tego pułdworzyska puste Ławrykowskie z Ogrodami y Sady, Łakami, y przyległościami do tego Dworzyska należącemi, na co dać Im ten konsens moy obiecując do Żywota mego, tego

mlynka, od nich nieodbierać y tego pozwalać, aby sobie konfirmacją na to, by y wieczneini czasy u króla Imci wyprawili: na co się Ręką Swą podpisue, y pieczęć przycisnąć rozkazalem, Dan w nizkim Zamku Lwowskim in 16-ta Mensis Ianuarii Anno Dni 1615-to: Post quarum Literarum Ingrosationem, eidem offerenti exemplar originałe, ab Officio praesens est restitutum — M stianus Morawski, Vicecapitaneus Castrens. Leopolensi (Locus Sigilli Capitanealis¹).

3. Станислав Мнішек дарує землю й дозволяє слов'ітському монастиреві вибудувати собі два млини (1628 р.).

Stanislaw Bonifacy Mniszek z Wielkich Konczyc, Starosta Generalny Lwowski — Bacząc bydż nedzny y ubogi Monaster Mniszek albo Czernic założenia So Krzyża, na Chwale P. Boga Wszechmogącego Religie Greckiey, przy wsi Słowiecie, w kluczu Glinianskim, do starostwa mego Lwowskiego należący, aby sie tym węcę Chwala Boża rozmnażała, pozwolilem y pozwalam, Im żywności tym ubogim Zakonnickom mlynki dwa, jeden we wsi Słowiecie, a drugi za wsią na rowie niedochodząc Brodku zbudować, który to mlynek Tatarowie byli spalili: W których Mlynkach powinna wieś Słowita mlec, y wymiar dawać ze wszelakiego zboża, a ten wymiar nigdzie indziej niema się obracać, tylko na wyżynie samym Czernicom. Do tego pul Dworzyszcza puste Lawrykowskie z ogrodami, Sadami, Łakami y innemi przyległościami zdawna do tego Dworzyszcza należącemi, także ogród csobny z sadem Hayduche nazwany, czego oni wszystkieg spokoynie mają zażywać, y wrębu do lasu na ich potrzebę domową niemać bronić. Tym Czernicom, y po nich następującym wiecznem czasy. Naco im daię ten konsens moy z podpisem ręki mojej, y przyłożeniem pieczęci, pozwalać aby Sobie Confirmacją u kraja Imci wyednali. Dān we Lwowie dnia Dwunastego miesiąca Lipca, Roku Panskiego Tysiąc sześćset dwudziestego ósmego — Stanislaw Mniszek z Wielkich Konczyc Starosta Lwowski. (Locus Sigilli).

4. Станислав Мнішек назначає духовного провідника й господаря слов'ітського монастиря (1626 р.).

Stanislaw Bonifaciusz Mniszek z Wielkich Konczyc Starosta Generalny Lwows. — Oznajmuje komu wiedzieć należy, iż na pisanie Wladyki Lwowskiego, abym do Monasteru naszego Słowińskiego Świętego Krzyża dla pomnożenia y rozkrzewienia Chwaly Bożej, także y pożałowania iako bialyglów y Panienek w Monasterzu mneszkaiących, z ramienia swego nadal Im za Duchownego Ojca, y Opiekuna dosyć doznanego, w pobożnym życiu jeromonacha Hrehorego, którego to Monasterowi, y żyjącym w nim Czernicom za opiekuna, y Duchownego nadaje z ta władza, aby onym Starszą która by byla godna onemi rządzić nadawał, y onemi rządził; tych które by chcieli żyć według porządku

¹⁾ Ex Actis Castrens. Leopolensi extractum Correxit Brachnowski.

Reguły Ich przyimował, y do pobożnego życia ich sporządał, y naczał do którego przydaie do świeckich potrzeb ku pomocy rządzenia i sprawowania, zawiadywania dozorcę i opiekuna Uczciwego P. Gabryela Langisa, który to będzie powinien mieć staranie o rozmnożeniu w Gruntach budowaniach czego im Regula ich bronią stawiać się prawnie bronić. Monastyra, osób Gruntów, y wszelakey całości postrzegad, zastępować y zawiadować wszakże za wóla Starzegę Oycę Hrohorego y też onych Czernic wszystkich, bo cokolwiek uczyni ma być. Przeczytawszy tedy list przyczyńmy Oycę Władysłki także y ustną prośbę Czernic Monastyra tego, bacząc iż o rzec słuszną prozba ich wyżey pomienionych Person im za Opiekuny dożywotnie, daię y pismem tym potwierdzam a dla pewności, pieczęć swą przycisnąć kazalem, y ręką swą podpisalem. Dan na niskim Zamku Lwows. Dnia iedynastego Augusta Roku 1626 — Stanisław Mniszek Starosta Lwows. (Locus Sigilli).

V. КАТАЛЬОГ ВАСИЛІЯНОК ЛЬВІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ ВВЕДЕННЯ В ХРАМ ПРЕЧ. Д. М. НА КРАКІВСЬКІМ ПЕРЕД- МІСТЮ (1769 р. ¹⁾).

Te są zakonnice Z. S. B. W. w klasztorze Lwows. pod tytułem Offiarowania Nayświętszej Panny.

1. Eufemia Derewińska. Córka Sławetnych Piotra y Katarzyny Derewińskich obywateli grodckich narodzona w Grudku Roku 1709, okszczona w Cerkwi Św. Mikołaja Dnia 1. kwietnia, wzięła Imię na ksziecie Maryja. Wstąpiła do Zakonu Roku 1726 dnia 24 Febr. Wzięła Habit z Rak W O Hilariona Zakonnika od Ś. Iana. Uczyniła Sluby zakonne Roku 1730 Dnia 24 Februarii przed W O Witałym Spowiednikiem od S. Jerzego za pozwoleniem Nayprze-wielebniejszego w Bogu Imci X Małskiego officiała Lwów. Wzięła Imię w Zakonie Eufemia. Umarła Roku 1776 Dnia 15 Oktobra. Pogrzebiona w Koncu Cerkwi od Zachodu między dzwonnicą y Cerkwią obok P. Pelagii od południa.

2. Pelagia Gelechowna. Córka Uczciwych Bazylego y Marii obywatelów wsi Wilek pod Rawą okszczona tamże Roku 1720 Dnia 5 Februarii wzięła Imię na ksziecie Agatha, weszła do Zakonu Roku 1726 Dnia 24 Febr. Wzięła Habit z Rak W O Hilariona Zakonnika od S. Iana. Uczyniła Sluby zakonne Roku 1703. Dnia 24 Febr. przed W O. Witałym Spowiednikiem od S. Jerzego, za pozwoleniem Nayprze. w Bogu Imci X. Małskiego officiała Lwowa, wzięła Imię w Zakonie Pelagia. Umarła Roku 1772 Dnia 20 Junii. Pogrzebiona w Koncu Cerkwi od Zachodu przed drzwiami Cerkiewnemi.

¹⁾ Каталог взятий із рукопису був львівського монастиря Введения в храм Преч. Діви Марії на Krakівськім передмістю св. Пятниць, що тепер зберігається в архіві Яворівського монастиря. Дата 1769 р. мабуть помилково додівана пізніше.

3. Angelina Miracka. Corka Uczciwego Kszysztofa Mirackiego y Reginy obywatelow Warszawskich, Narodzona w Warszawie Roku 1746. Okszczona w kościele S. Krzyża Dnia 24 Ianuarii wzięła Imię na kscie Agatha Anna Wstąpiła do Zakonu Roku 1768 Dnia 8 Iulii. Wzięła Habit z Rąk Wiell Imci Xiedza Antoniego Lewinskiego Proboscza Cerkwi Mieyskiej Lwows Officiala Gilgo Lwowa. Uczyniła Sluby Zakonne Roku 1769 Dnia 21 9-bra przed Tymże Wiell Im. X. officialem za pozwoleniem Im. Xiedza Leona Szeptyckiego Biskupa Lwowa. Wzięła Imię w Zakonie Angelina. Umarła Dnia 18 Oktobra Star. Kalendarza 1790 Roku. Pogrzebiona na publicznym Cmentarzu pod S. Ianem.

4. Makrena Snaszyccka. Corka Urodzonych Kazimierza y Katarzyny Snaszyckich Narodzona we Wsi Koniuszkach Ziemi Halickiej Roku 1735 Dnia 9 Febr. wzięła Imię na Kscie Ludwika, wstąpiła do Zakonu 1768. Dnia 2 Febr. Wzięła Habit z Rąk Wiell Imci Xdza Antoniego Lewinskiego Officiala. Uczyniła Sluby Zakonne Roku 1769. Dnia 21 9-bra przed Tymże Wiell Im. Xdzem Officialem za pozwoleniem Iw. Imci Xiedza Biskupa Dobrodz. wzięła Imię w Zakonie Makrena. Umarła Dnia 28 Grudnia 1788 pogrzebiona na publicznym cmentarzu.

5. Thekla Kulczycka. Corka Urodzonych Bazylego Daszyńiec Kulczyckiego na sedis Certe Sortis w Kulczycach y Heleny, Narodzona y okszczona tamże w Kulczycach Roku 1729 Dnia 25 Martii. Wzięła na kscie Imię Maria. Wstąpiła do Zakonu Roku 1769 Dnia 22 Obris wzięła Habit z Rąk W-o Imci Xiedza Antoniego Lewińskiego katedralnego, y Stauropigialnego Proboscza Protonot. Gilgo y officiala Gilgo Lwwo Uczyniła Sluby Zakonne w Roku 1773. Dnia 21 Obra przed tymże W Irn. Xiedzem Officialem za Wyraźnym na pismie pozwoleniem I. W. Pasterza, Dobrodz. Biskupa Lwowa Koadiutora y Administratora Metropolii Cały Rusi Leona Szeptyckiego wzięła Imię w Zakonie Thekla. Roku 1800 in Februaris uamarła.

6. Elżbieta Narbottowna. Córka Wgo Imci Pana Antoniego Narbutta y Ewy z Szeptyckich Narbuttowy Narodzona Roku 1736 Dnia 24 Obra. Wzięła na Chrzcie Imię Katarzyna. Wstąpiła do Zakonu Roku 1770 w Februarii, wzięła Habit z rąk Wo Imci Xiedza Antoniego Lewińskiego katedralnego i Stauropigialnego Proboscza Protonott Aplgo, y Officiala Lwows. Uczyniła Sluby Zakonne w Roku 1773. Dnia 21 Obra przed Tymże W Imci X. Officialem za pozwoleniem I. W. Pasterza, wzięła Imię w Zakonie Elżbieta na posagu zł. Polt. 7000. Umarła Dnia 23.10 1775 Roku. Pogrzebiona pod Scianą Cerkiewną od południa minawszy drzwi południowe ku wschodowi.

7. Febronia Andruskiewiczowna. Córka Sławetnych Piotra y Barbary Andruskiewiczow obywatelow Lwowskich, narodzona Roku 1751 Dnia 29 Obra w Parafii S. Teodora Menczennika, wzięła Imię na chrzcie Anastazia, Wstąpiła do Zakonu 1772 Dnia 10 Iunii, wzięła Habit z Rąk Wo Imci Xdza Antoniego Lewińskiego Katedralnego y Stauropigialnego Proboscza Protonot Apls-

kiego y Officiała Gligo Lwows. Uczynila Sluby Zakonne Roku 1773. Dnia 21 Obra przed Tymże W Imci Xdzem Officialem za pozwoleniem lw. Archipasterza Dobrodz. wzięła Imie w Zakonie Febronia. Ma posagu 1000. Przeżywszy lat 14 Świętoobliwie y przykładnie Dnia 13 lunii 1786 Roku przeniosła się do wieczności. Pogrzebiona na cmentarzu publicznym pod S. Ianem Bohosłowem w samem wegle pod gora od wschodu Słonca.

8. Helena Kunaszewska. Corka W-go Imci P. Stefana Kunaszewskiego Cześnika Lotyczewskiego y Anny narodzona Roku 1755 Dnia 22 Iulii w Kolomyi na Pokuciu wzięła Imie na chszcie Magdalena wstąpiła do Zakonu 1772 Dnia 10 lunii wzlela Habit z Rąk Wo Imci Xdza Antoniego Lewińskiego Proboscza Katedralnego y Staurop. Protonot. Aplgo y Officiała Gligo Lwows. Uczynila Sluby Zakonne w Roku 1774 Dnia 2 Lipca przed Tymże W Imci X Officialem za pozwoleniem W Imci X Biskupa Dobrodz wzięła Imie w Zakonie Helena. Ma posagu 1000 Roku 1795 18 Obra umarła.

9. Magdalena Iaremkiewiczowna. Corka Szlachetnych Symeona Iaremkiewicza y Eufrozyny Obywatelów Lwowskich narodzona Roku 1756 Dnia 1 Aug. ochszczona w Parafii Mieyskiej wzięła Imie na kszcze Anna wstąpiła do Zakonu 1774 Dnia 15 lunii przyjęła habit z Rąk Wo Imci Xdza Piotra Bielańskiego Kanonika Lwowskiego. Uczynila Sluby Zakonne w Roku 1780 Dnia 11 Oktobra przed Tymże już jaśnie Wielmożnym Piotrem Bielańskim Nominatem Biskupem Lwowskim w przytomności Prbney Panny Tekli Kulczyckiej y Przełożnej y Całego Zgromadzenia Zakonic y wielu świeckich osób w Cerkwi. Wzięła Imie w Zakonie Magdalena. Ma posagu zll. Poll. 1000.

10. Iulianna Wolkowińska. Corka Urodzonego Imci P. Teodora Wolkowińskiego Winsgerenta Trębawelskiego Grodzkiego y Anny z Horodyskich Wolkowińskiey. Narodzona Roku . . . Dnia wzięła na chszcie Imie Marianny Wstąpiła do Zakonu Roku . . . Wzięła Habit w dzień Zesłania Ducha Nays. za pozwoleniem I W Pasterza z rąk Nayprz. Imci X Zarzańskiego Opata uniowskiego. Uczynila Zakonne Sluby Roku . . dnia 15 Augusta przed W Imci X Antonim Lewińskim Prob. H. L. y Officialem Gligo Lwowskim wzięła Imię w Zakonie Iulianna. Ma posagu Tysiąc 2000. Przeniesiona z Słowity do Lwowa Roku 1775. Umarła Dnia 23 grudnia 1787 pogrzebana na publicznym Cmentarzu.

11. Eufemia Kierdiakiewiczowna. Corka W X Iana Kierdiakiewicza Parocha Dehowskiego z pod Halicza y Maryi. Narodzona Roku 1748 Dnia 15 Octobra Wstąpiła do Zakonu Dnia 15 Februaria 1775 Roku wzięła Habit za pozwoleniem I W Pasterza z Rąk W Imci Lewińskiego Prob. Katt y Officiała Lwowskiego. Uczynila Sluby Zakonne, Dnia Lipca 1776 przed W Imci X Piotrem Bielańskim Kanonikiem katedralnym Lwowa w przytomności zgromadzenia Zakonnego y wielu Świeckich ludzi. Wzięła Imie w Zakonie Eufemia, na Świecie miała imię Parascewa Ma Posagu 2000.

12. Antonina Zawalkiewiczowna. Corka szlachetn. Bazylego Zawalkiewicza, mieszkańców Sądowej Wiszni y Anny Narodz.

dzona Roku 1753, Dnia 3 Febr. Wzięła na chszcie Imie Iustyna. Wstąpiła do Zakonu 15 Febr. 1775 Roku. wzięła Habit za pozwoleniem IW. Pasterza z rąk Wo Imci X A. Lewińskiego Prob. Katt y Officiała Giego Lwowa. Uczynila Sluby Zakonne w Roku 1778 Dnia 14 Januarii przed W Imci Xiedz Gerwazym Zawalkiewiczem Z S O B W od W Imci Antoniego Lewińskiego Prob. katt y Officiała Lwowa deputowanym za Starszeństwa w Bogu P Tekli Kulczyckiej wniesła posagu zł Polt 2000. Umiała Dnia 17 kwietnia 1788 pogrzebana na publicznym Cmentarzu przy sp P Febronii.

13. Benedyktka Promińska. Corka Urodz W Imci P. Dominika Promińskiego Łowczego Sieradzkiego y Rozalii z Pańkowskich Promińskiey. Narodzona Roku 1755. Dnia 3 Grudnia Wzięła Imie na na chszcie Barbara. Wstąpiła do Zakonu Roku 1777 Dnia 6 Czerwca. wzięła Habit za pozwoleniem IW Pasterza z rąk W-o Imci X Piotra Bielańskiego Kanonika Lwowskiego Ta po odprawionym Nowicyacie y trzech lecach u Sukience Zakonney że nie oddawał oyciecy ley własny przyczepionego posagu zp 3000 do Profesyi Zakonney nie przypuszczna, y przez tegoż własnego Ojca z Sukienki Zakonney za wiadomością y pozwoleniem od kogo należało, wywleczona z klasztoru wzięta roku 1781. Dnia 26 czerwca.

14. Theodora Rakowska. Corka Szlachetnych Antoniego Rakowskiego y Anny Urodzona w Wiszniowcu miasteczkę na Wołyniu za Brodami Roku . . . Dnia Wzięła Imie na chszcie Teresa Tekla. Wzięła Habit Zakonny Reguły S. Bazylego W za pozwoleniem I W Im Piotra Bielańskiego Kustosza Katt Administratora wakującego biskupstwa y Nominata Biskupa Lwowa R X Dnia 21 Listopada 1780 Roku z Rąk W-o Im. Xiedza Ierzego Dorożyńskiego kanonika katt. Lwowa, w przytomności Calego Zgromadzenia Zakonnego y ludu licznego. Za Starszeństwa Prbney Panny Tekli Kulczyckiej Starszey ad Prowisionem Imci Dm Nominali Eppu. Roku 1786 w Auguscie wywlekła sie y wyszła z dobrey woli swoiej na świat.

15. Serafina Lubaczewska. Corka Szlachetnych Michała y Katarzyny Lubaczewskich Obywatelów Lwowskich narodzona Roku 1750 Dnia 19 Listopada y ochyszczona w Parochii Przedmiejskiej Lwowskiej Cerkwi Bożego Wspomnienia Gospodnia wzięła Imie na chszcie S Maria. Wzięła Habit zakonny, Reguły S O Bazylego W. Za pozwoleniem IW Imci X Nominata Biskupa y Fundatora Dobrodzienia Piotra Bielańskiego Dnia 17 czerwca Roku 1781 z Rąk Wlmci x lana Gartoczewskiego Umiała Dnia 17 czerwca 1788, pogrzebana na publicznym Cmentarzu przy sp. P. Febronii.

VI. КОРОЛЬ ВОЛОДИСЛАВ IV ПОТВЕРДЖУЄ ФУНДАЦІЙНИЙ АКТ МАРГАРИТИ ДИШКЕВИЧЕВОЇ В КОРИСТЬ ЯВОРІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ (1637 р.¹⁾).

Władysław Czwarty, z Bozey Laski Krol Polski, Wielkie Xiąże Litewskie Ruskie Pruskie Mazowieckie, Zmodzkie, Inflanskie a Szwedzki Gotski Wandalski Dziedziczny Król.

Oznaymuiemy tym Listem Naszym wszem wobec y každemu zosobna. Komu to wiedzieć należy. Pokładany był przed nami list pārgāmenowy, niżey wpisany ręka Urodzonego Iakuba Sobieskiego Podczaszego Koronnego, Krasnostawskiego y laworowskiego Starosty Naszego, podpisany, y pieczęcią iego własną Utwierdzony, cały zupełny nienaruszony, y niwczem niepodeyrzany którego te są słowa: Iakub Sobieski Podczaszy kocnny Krasnostawski laworowski Starosta, na Złoczowie y Pomorzanach Pan Dziedziczny — Wiadomo czynie komu o tym wiedzieć należy, iż przychilając się do produkowanych przedemną zapisów Urzędowych imieniem Uczciwey Małgorzaty Hryckowny de Actu Feria quinta post Festum Circumcisionis Domini, Anno Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Sexto; Także też Feria Sexta ante Dominicam Laetare, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Sexto; tudzież y pewnego zawartego Contractu, między pomienioną Hryckowną, y Nabożnym Nicephorem Zuhaiowiczem, Cerkwi Górnego Przedmiejskiej Tytułu Matki Bożej Popem Namiesnikiem laworowskim, także y Bratem iego Andrzeiem Zuhaiowiczem Hryckowiczem y Synami iego Stephanem y Hrehorym, także y lackiem Oycą Artymu Synem Feria Sexta post Festum Sanctissim et Individuae Trinitatis 1636, względem Consensu mego, natō im osobiwie danego lako... Feria quarta post Pentecost 1636; ku puszczeniu do spokoynego trzymania, y używania zapisanego ogrodu podle miedzy ogroda teyze Małgorzaty Hryckowny dziedzicznego z jedney strony leżącego, wszerz od rzeki z stavu y od Mlyna przy Mieście lanowie stojącego płynacej, po miedżę ogroda y budynku Pobożnego Oycą Artymu Zuhaiowicza Popa, wzdłuż zasie iako zdawna iesz wsobie ograniczony, aż po Pasieki przedmiejskie z Sadkiem sliwowym y Olszniczkami onemu wkońcu przyległe, z drugą stroną teyze Cerkwi Górnego cd Miasta także z połowica zagrodnikow, z tey strony od Monastera Uliczką do studni ydąc, leżacemi zdawna na Zagrodach, doteż Ogroda należących zasiadłemi Monasterowi Pobożnych Czernic y Zakonniczek Religie Graeckie; Cerkwi Wschodniej nowo fundowanym za Consensem moym, podle teyze Cerkwi Gornej, y na gruncie dziedzicznym pomieniony Małgorzaty Hryckowny, y za iey własnym staraniem, y z pracy rąk iey kosztu niemałegołożeniem ku czci y chwale Bożej y Nəświetszey Panny Mariey, aby stąd zbudowanie dobrych y pobożnych chrześcian rość mogło. Dałem sie snadnie lžyc Usilnym prośbom imieniem przerzeczonej Małgorzaty Hryckowny, do mnie wniesionych, abym przy tych zapisach y Contractach, one całe y nienaruszone na Fundacji tego Mo-

¹⁾ З епископського архіву в Перемишлі.

nastera, y Ogroda obok będącego zachowawszy, władzą moią Starościną potwierdził. Dotego też wziawszy dostateczną wiadomość od urodzonego Pana Filipa Rykowskiego na ten czas Podstarościego mego laworowskiego, że te Ogrody y Zagrcdnicę, wyżey wspomnieni, żadnym ciężarom ani podatkom zamkowym niepodlegają, y owszem od nich wolne są. Ani zamek laworowski w prowencach swoich w Inwentarzu, żadney uamy y przeszkoły przeto nie bedzie miał, przy tych zapisach y Contractach wyżey opisanych pomienioną Fundacją Monasterza Ućciwey Małgorzaty Hryckowny, we wszystkich punktach Clausulach także y Conditiahs całe zachowawszy na to wszystko Consens moy Starościn daię y zmacniam, y Confirmatią od Króla I. E. Mscı, Pana Mego Miłosiwego oney sobie y Monasterowi wyprawić y otzymać pozwalam. A dla lepszej wagi tego wszystkiego przy pieczęci mojej ręką się swą podpisuję Dan w Pomeranach w Wigilią Świętą Iana Świętego Chrzciela, Roku Państwego Tysiąc Sześćset Trzydziestego Szóstego. Iakub Sobieski, Podczaszy Koronny, Krasnostawski laworowski Starosta, manu propria. Proszono nas tedy imieniem Ućciwey Małgorzaty Hryckowny Miesczki laworowskiej, abyśmy władzą y powagą Naszą Królewską pomieniony list wyżey wpisany ztwardziwszy, y zmocniwszy, rzeczoną Małgorzatę Hryckownę przy tym wszystkim co iest wyżey wyrażone, y Monaster iey zachowali. My tedy probarni za nią do Nas wniešionemi przywiedzeni będąc że w rzeczy slusznej pomienioney List we Wszystkich iego punktach, Clasulach, Conditiahs, y Artikulach ztwardzić y zmocnić Umysłiliśmy, Iakoż tem listem Naszym ztwarzanym y zmocniamy y Ućciwą Małgorzatę Hryckownę z iey Monasterem przy tych gruntach y Wolnościach, ile prawo pospolite dopuszcza, y używanie tego wszystkiego iest, zachowuiemy: Na co się reką Naszą podpisawszy, pieczęć Naszą koroną przycisnąć roskazaliśmy, Dan w Warszawie na Seymie Walnym Koronnym, dnia X. Miesiąca Marca Roku Państwego MDCXXXVII. Panowania Królestw Naszych IIII, A Szwedzkiego piątego roku Vladislaus Rex. Iacobus Wysz S-R Maiestatis.

VII. ЗАПИС МАРГАРИТИ ДИШКЕВИЧЕВОЇ ЯВОРІВСЬКОМУ МОНАСТИРЕВІ ГРУНТУ „СТАВЧИСЬКА“ (1639 р.).

Ia Małgorzata Hryckowna Żuhajewiczowna po Męžu Iackowa Dyszkiewiczowa, Miesczka laworowska, przy świadkach y mieszkańach tutejszych wiary godnych, niżej podpisana. Daię ten dokument zakonnicom Monasteru laworowskiego, iż za pomoc Boską otrzymawszy Prawo z Wilna od Naiśniejszego Monarchi Polskiego, Pana naszego Miłosiwego do odebrania gruntów Monasterowi przemnie zafundowanemu, opisanego y ograniczonego, z dobrę tedy woli mojej, będąc zdrową na ciele y umyśle przyłączam do tegoż Monasteru, obszar moy dziedziczny z Stawkiem na nim nazwanym Niedzwiedziowskim za stawem laworowskim między Ryszczyńm a Ra-

¹⁾ З епископського архіву в Перемишлі.

dzieckiego, y Pańskim obszarem leżący, okopem y innemi znakami w okolicy oznaczony, na który obszar zakonicom moim oraz Ich sukcesorkom y caemu Monasterowi, prawa mego ustępuję moc dając i cessą wieczną czynię nic sobie y krewnym swoim nie zestawując, ale zaraz na potorne czasy Monaster nowozafundowany, do zupełnej possesy przypuszczając. Na co się przy ludziach uproszonych podpisuję w laworowie w Domu Oycia Namiesnika Brata mego kochanego i Fundatora, dnia dwudziestego ósmego Maia Tysiącznego sześćsetnego trzydziestego dziewiątego. Małgorzata Dyszkiewiczowa mieszczka laworowska (pідписи).

VIII. ЗАВІЩАННЯ ДИШКЕВИЧЕВОЇ (1644 р.¹⁾).

Actum in Castro Premesliensi Feria Sexta ante Sancti Martini Pontificis proxima Anno Domini Millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

W Imię Pańskie Amen. Iezus.

Na wieczną rzeczy tey Pamiątkę, ja Małgorzata w swieckiem stanie Hryckowna Mieszczka laworowska, a w Zakonnym teraz Stanie Makryna, za łaską Bożą za Cons. I. W. I. Mości Pana Iakuba Sobieskiego Woiewody ziemi Ruskiej Krasnostawskiego laworowskiego starosty, za przywilejem y Confirmathey od Iego Królewskiej Mości Pana Naszego Miłościwego otrzymaną. Fundowawszy przedtem Manastyr Pannien Zakonnych albo Czerniczek na Przedmieściu laworowskim, wedle Cerkwie przedmieskiej, Tytulu Wniebowzięcia Błog. Panny Marię ku czci y chwałe Boskiej, y ku świętobliwemu życiu Panien i wdow w Zakonnicy Stanie według Reguły Sw. Bazylego żyących y naydujących się, ktoreby stan swoj ku służbie Panu Bogu poslubili: Teraz zas doczekawszy iakie natenczas niegdy bydz ograniczenia pobudowania do tego Manastyra Panienskiego, y rozmnoczenia wnim tak szlacheckiego iako i mieszczkiego stanu Czerniczek y Porządku zakonniczegod odprowadzającego się w nim wespole zemną y zapowodem moim niegodnym Panu Bogu Czesc y chwałę oddawszy, wzując przed się umysł, bacząc Się być Smiertelną y niewiedząc pewnej godziny Smierci swej, Aby za wieku Swego y dobrego zdrowia takie postanowienie y sporządzenie przez oznajmienie ostatniet woli mojej, teraz y po zejsciu moim nie odmiennie miedzy żywiacimi w tym Manastyrze Czerniczkami naydowało się y nienaruszone umocnione zostało przez opisanie Testamentu mego tego, wobec wszemo do wiadomości odnoszę.

Nayprzod przerzeczony ten Manastyr nie na Samą tylko Siebie Fundowalam, zapisy Urzędowe na te grunty od Pokrewnych swoich, y inszych służace otrzymalaam prawa y przywileje od Króla legomości otrzymywała albo wyprawowała, ale y na Zakonniczki albo Czerniczki Poboznego życia będące i w porządku Reguły według starożytnego Podania w Religie Greckiey od S. S. Oycow Wschodniej Cerkwie naydujących się.

¹⁾ З єпископського архіву в Переяславі.

W t o r a q. Czernicom teraz y napotym będącym wszem wobec w mocą Praw przerzeczych Zapisow y Przywilejow mnie y onym służącym wlewam y daię wszelkie Prawo moie na te Grunty M a n a s t e r s k i e p o m i e n o n e P r a w a y P r z y w i l e i e , w moc y ręce wszystkim oddaię, A b y p r z y n i c h c a l e y n i e n a r u s z e n i e b e z ż a d n e g o n a s t e p o w a n i a , o d e y m o w a n i a y c z y n i e n i a t r u d n o s t i w s u m i e n i u i c h o d w s z e l k i c h S t a n ó w i P e r s o n D u c h o w n y c h i S w i e c k i c h P o k r e w n y c h y N i e - p o k r e w n y c h b e z p r e s z k o d y z a c h o w a n e b y l y , p o k o r n i e p r o s z e y S a - d e m B o ż y m g r o ż e .

T r z e c i a . P o t o m k o m m o i m P o k r e w n y m , b l i s k i m m o i m y d a - lek i m z a d n e g o P r a w a P r e t e x t u , S p a d k u , D z i e d z i c t w a y P r z y c z y n y d o P r z e r z e c z o n e g o M a n a s t y r a , G r u n t ó w , d ó b r y n a l e z y t o s i do n i e g o t a k y d o Czerniczk wniem znaydujących się iako P. Bogu poslu - bionych y cd wszelkich person Uwolnionych potomnymi Czasy nie zostawuie, ale iako jest zapisani z mocy wszelkich wyięty, y ią uwalniam od Spadków y dziedzictwa jakimkolwiek obyczaiem wy - myslonego, bowiem ze iako, tak cd niego zadnego spadku y Prawa nie mieli y niemaja y wiekuiscie miec nie mogą, y aby onych zadnym sposobem niesmieli y mieć nie ważyli się S t r a s z l i w y m S a d e m B o - ż y m g r o ż e .

C z w a r t a q. Czerniczek albo Siostrzyczek moich wszech wobec teraz y na potym będących proszę y napominam y utwierdzając w potomną pamięć to onym za upominek woli moiej zostawuię, aby się Pana Boga boiąc, ktoremu sie ze wszystkiego Serca slabem się oddały, wszyscy się wzajem siostrzenską nie obłudnie miłowaly, szanowały, przysięgi swoiej przy wstępowaniu w stan zakonny, którą czynili naruszyc w czym warowały s e . Czystosc Panienską za - konną starala się zachować w pierze św. sterożtney wedlug wschod - nney Cerkwie pilnie strzegąc wynaydowały się wedlug Reguły albo Kanonów św. Bazylego y Oycow Świetych zyc pilnie starala się.

N a k a ż d y r o k p o z e y s c i u m o i m z t e g o ś w i a t a , o b i e r a n i e S t a r - szej albo Hegumenicy po Nabozenswie zwyczaynym y wysłuchaniem Rachunkow wedle przychodow y rozhodow przeszley Hegu - menicy aby odprawowaly, która Starsza aby za radą wszystkich Siostr swoich tak rząd Manastyrski, iako y wszelki pilny dozor około nich wszystkich opatrowała, iako wspólnym zycia zachować się zwykło, tak z strony odzieży iako i Pokarmow Trapeznich na - zwanych, z siebie dobry przykład pobożnego zycia drugim Siostrom dawała, w Pychę się P. Bogu brzydko niepodnosila, Siostrzyczki swoje miłowala dobre, a zle zaś karnością z drugimi uskramiała. Siostrzyczki też onę iako Starszą we wszystkiedy Cci y poszanowaniu aby miały, y bez iey woliey aby nie tylko z Manastyr tego do drugiego na insze Miasta y Mieysca, ale y na stopę wychodzić y wystepować niewazyły się, ale wszelkie posłuszenstwo onej oddawały i o b s z c z e g o z y c i a iako się to nazywa pilnie zachowały.

P i a t a , a i z siła na dozorze Duchownym, iako się sprawować mają w zyciu zakonnym zależy, przetoz z ramienia mego y z ostat - niej woliey moiej Naznaczam Wielebn. Oyca Antoniego Łuszczyn - skiego Hegumena M a n a s t y r u H r u s z o w s k i e g o aby był dozywotnim

dozorcą i spowiednikiem ich, za którego by radą duchowną y w zyciu tym Duchownym pomniżając się radą Duchowną y zbawienną zawsze były i żyły.

Szostą przerzeczonemu Manastyrowi przes mnie Fundowanemu y Czerniczkom elbo Siostrzyczkom moim, teraz y na potym znaydującym się z dzieła rąk moich y almuńny żyjących, zegnaiac onych za ostatnią wolą moją, aby ktorą nienaruszenie niwczem zachowana była od nich upominając aby włóczęcych sie niepotrzebnie Czernic bez zadnego Swadectwa y doświadczenia nie przymowala do siebie, ale raczej w malosci swej na duszne zbawienie y odziedzyczenie w Królestwie Niebieskiem tu starali zarabiając. A iż w każdej sprawie porządek ma bydż zachowany w pogotowiu tak w Gruntownym Akcie zacięgu mego, zem nietylko Sama Siebie na wieczną służbę Bogu memu oddała, ale y Czerniczki Siostry moje wzięszy, na duszę moją poki siły zdrowia stawały, takom na służbe Panską Przyprawiła, iako mi Duch św. kazal, a iż do zycia Cielesnego nadawały się niektóre, które do tego Zakonu św. Maietności i Posagi swoje wniosły. Regestr nato porządnie spisany obiaśnie wam z podpisem Duchownego Oyca Antoniego Łuszczyskiego, który ma bydż chowany w ich depozycie. Przeto po Panu Bogu Naszw. Pannie ku pomocy ratunku y zastępowaniu w uciskach y w utrapieniach po zejsciu moim z tego swiata, Naznaczam Mianuie pokorne prosze aby były za Patrony, Opiekuny, y Obrone naprzod lasnie przeoswieconego legomościa Piotra Mohyle z Bożey łaski archi Episcopa Metropolitę Kiiowskiego y Halickiego y wszystkiej Rusi. Także I. W. I. Moysesza Mohyle Hospodara ziemie Moldawskiey, Duchownego W. O. Antoniego Hugumena Hruszowskiego z ich Mościom P. P. Szlachty Koronny, I. M. O. Bazylego Lytyńskiego Syna, I. M. P. Piotra Manasterskiego, Burgrabiego Przemyskiego, I. M. P. Mikołaja Rogozińskiego, I. M. P. Teodora Tustanowskiego z ich M. P. P. Mieszczań Lwowskich P. Gabriela Langisa z Synem P. Marciarem P. Alexandra Procopowica, Przemyskich P. Iwana Duszną, P. Iwana Kuzmica, P. Gabriela Olszankę w laworowie, P. Andrzeja Hryckowica Zugaia brata mego rodzonego, P. Semona Smerkała aby względem zapłaty sobie wiekuistey przerzeczonych Czerniczek i Siostr moich cd krzywd wszelakich, trudności przenagabania od różnych person Pokrewnych y dalekich, bronic raczyli y dozor opieki względem rozmnożenia chwały Bożej y samych onych pilni mieli, zamykając ten Testament y wolą moją stwierdzam i umacniam we wszystkich wyżey opisanych punktach y Clauzulach nie inaczej, aby zachowane były koniecznie mieć chęc z tym jednak dokładem, ieślibym ieszcze co rozumiata za przedłużeniem od P. Boga wieku sobie, aby zbywienego i pozytecznego Manastyrowi y sobie przydac, przyłożyc albo co odmienić y poprawić tedy zachowując sobie zupełną moc w tym, że to na osobnym pismie tego Testamentu mego nienaruszając powinna będę uczynić y obiasnic a iesliby mie P. Bóg w tym Czasie ztego swiata zabrac raczył, tedy tak iako wyżej napisano ies, w swej mocy na wiecznymi czasy zostawać y aby zaden nieważał się go niwczym naru-

szać y przestępować srogim karaniem Bozym y tu y na onym przysłym wieku strasliwym Sądem Pańskim wszystkim takowym groże.

A Siostrzyczek moich płaczliwie proszę, aby pamiętając o mnie niegodney ustawnicze P. Boga prosili, aby mi był miłosiernym Sędzią y gcdną z nimi mieczynił przysłych wiekuistych dóbr z wybranymi lego Świętymi. Amen.

Co dla lepszej mocy y pewności tego Testamentu mego uży-
jam Ich Mościów wzwysz milanowanych Patronów y opiekunów, aby rękami się swymi podpisali.

Pisany iest w laworowie w Monasteru przerzeczonym dnia dziesiątego września R. Pańskiego Tysiącznego sześćsetnego czterdziestego czwartego. (Sliduują pídpisi).

IX. КОРОЛЬ ІВАН III СОБІСЬКИЙ ПОТВЕРДЖУЄ ПРИВЛЕТ ЯВОРІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ (1679 р.¹⁾).

Ian Trzeci z Bożey Łaski Król Polski Wielki Xiąże Litewskie Ruskie Pruskie Mazowieckie Zmudzkie Inflantskie Kiiowskie Wołyńskie Smoleńskie Siwierskie y Czerniachowskie.

Oznaymuiemy terazniejszym Listem Naszym wszem wobec y kazdemu z osobna komuby o tem teraz y wpotomne wieki wieźdiec należało. Prezentowane Nam byli pięć Listów dwa Pargaminowe, a trzy Papierowe Imieniem Nabożnych Ritus Graeci Zakonniczek Monastera Panierńskiego pod Tytułem Zwycięstwa Pañny Przenajświętszej na Przedmieściu wielkim laworow. ufundowanego.

Pierwszy List Wiell. niegdyś Stey Pamięci lakuba Sobieskiego Podczaszego Koronnego a Starosty natenczas Krasnostawskiego y laworows. milego Rodzica Naszego de Actu et Data w Pomorzanach w Wilii Sgo lana Krzciela Roku Pańskiego 1636. Ręką własną podpisany y pieczęcią przypieczętowany. Zamykający w sobie List approbujący Zapisy Małgorzaty Hryckowny. Pierwszy Feria 5 ta post Festum Circumcisionis Anno Domini 1636 także też Feria 6-ta ante Dominicam Laetare Ao 1636 także y pewny zawarty kontrakt między tą Hryckowną y nabożnym Niceforem Zuhaiowiczem teyz Cerkwi Gornej Namiesnikiem, Bratem iego y Synami, post Ftum Ssmae et Individuae Trinitat Ao 1636. względem pewnego ogrodu teyz Hryckowny z sadem słivowym, y olszanickami, z połowicą Zagrodników... Monasterowi Pobocznych Zakonniczek Religie Greckiej uczynione y zeznane.

Drugi List Papierowy de Actu et Data w Wilnie dnia ostatniego miesiąca kwietnia Roku Pańskiego MDCXXXIX Conferowany, Ręką nayiasniejszego Antecessora Naszego Władysława Króla Podplasny, y Pieczęcią koronną przypieczętowany, zamykający w sobie Consens na ustąpienie dobr y gruntów temuż Nabożnemu Zuhaiowiczowi, a osobie Małgorzacie Hryckownie służący.

Trzeci List Pargaminowy de Actu et Data w Warszawie na

¹⁾ З епископського архіву в Перемишлі.

Seymie walnym koronnym dnia X. miesiąca marca Roku Pańskiego MDCXXXVII conferowany Ręką tegoż Nayiasnieyszgo Antecessora Naszego Władysława Króla podpisany y pieczęcią przypieczętowany; Zamykający w scbie Confirmacją wyż pomienionego Listu Zapisy y Kontrakty approbującego Wiell. wyż rzeczonego S. Pamięci milego Rodzica Naszego¹⁾.

Czwarty List de Actu et Data w laworowie dnia 11 Aprila R. P. 1655 Ręką iż Naszą za Urzędu Naszego, Podpisany Zwycięstwa Panny Przenawszczey ufundowanego świec szelążnych y roznych woskowych w Mieyskiej Cerkwi, osobliwie podczas Solennizacji rocznej S. Ierzego od ḡdziny do godziny to iest poczowski od południa Wili, iako oni nazywają od Wieczerni, y nazajutrz w Samy Fest S. Ierzego du drugiey wieczerni, przedawanie bez wszelakiej tak od Bractwa iako y od Bakalarza przeszkodej.

Piąty List papierowy de Actu et Data infrascripto, Reką także Naszą podpisany y Pieczęcią przypieczętowany, którego Series Verborum Sequitur est q talis. Ian z Sobieszczyzna Scbieski Chorąży Koronny Pułkownik y Oberszed I. K. M. na Zioczowie y Pomorzańach Pan Diedziczny Stryiski laworows. etc. Srarosta. Wszystkim wobec y každemu zosobna komu o tym wiedzieć należy mianowicie Podstarościemu Memu, teraz y na potym będącemu, Raycom, y całemu Urzędomi Miasta laworowa wiadomo czynię, iż przechilając się całe do dawnych Praw y Libertacyi, które od S. P. Anticessorów Czernice Wielkiego Przedmieścia na Monastyr y cztery chalupy do tegoz należące perpetuis temporibus sobie conferowane mają, y dziś onym niederegując surowo przykazuję, aby wzwyż mianowane Czernice Wielkiego Przedmieścia przytychze Libertacych zostawały, to iest aby żaden nad zakaz moy z tych czterech chalup do Monastyrów onych należących Zadnych Exactiy, podatkow, y składek na żolnirza pod winą wyciągać nie ważył się. Na co dla lepszej wiary y pewności przy podpisie Ręki mojej Pieczęć moją przycisnąć kazałem. Datt w zamku laworowskim 7 Septembris Roku Pańskiego 1661. Ian Sobieski Chorąży Koronny Mieysce Pieczęci. Wszystkie tedy te Prawa, Przywileja, Consensa, Monasteru Panienskiego Ritus Graeci laworowskiego wyzey de Actu et Data, tak essentialiter wyrażone, iakoby tu w słowo słowo ingrossowane byli: y Supplikowano Nam Imieniem tychże Zakonic pomienionego monastyrzu, abyśmy one powagą Naszą Królewską stwierdzili y zmocnili. Tedy My łaskawie przychyliwszy się do Suppliki Ich iako tez y Instancy za niemi wniesioney wyż pomienione Prawa Ich, iak od Stey Pamięci milego Rodzica Naszego conferowane, iakotez y od nayiasnieyszgo Antecessora Naszego Króla Władysława approbowane y potwierdzone Powagą naszą Królewską także approbować, y Konfirmować umyslismy, iakoz niniejszym Listem we wszystkich Punktach, Klauzulach, Artykułach approbujemy y konfirmujemy, y przy wszystkich gruntach do tegoz Monastera zdawna należących, y na potym kupionych, lub legowanym, darowanym sposobem należyc maiacemi, tudzież y przy-

¹⁾ Лист друкований під ч. VI.

wolnościach konfirmuiemy, zwolnym Nabożeństwa Swego, osobliwie Służby Bozey, swoiej Cerkwi monasterskiej odprawieniem y kiedy chcieć ku odprawowaniu nabożeństwa Duchownego zaciagnieniem, z dokladem iednak Przełożonego Swego, a Przełożony Ich lub Na-miesnik, lub poieznik Episkopski tego Im odmawiać niema, y owszem być pomocą. Także Swiec w Mieyskiej Cerkwi na S. Ierzego, iako otym szerzej Prawo opiewa przedawaniem bez przeszkodej Bractw y Bakalarza.

Aże w Prawie y konsensie od Nas danym cd chalupek tylko czterech Libertacy mają, a Successu temporis, iako y teraz wiecę na Gruntach Swoich Czynszowników mają, y mieć będą, taż Libera-tacy Naszą aby nic Miastu y ciężarom nie podlegali. Waruiemy teraz-nieyszym Potwierdzeniem Naszym Dokładając y tego aby onemu zaden tak z Bractwą, iako y Parochian świecki nierządzil, ani sie do nich nie interesował; po winami na zamek laworows. Nie...

Co do wiadomości wszystkim, komuby otym wiedzieć należało, podawszy mieć chcemy, w potomne wieki nienaruszenie. Na co dla lepszej wiary Ręką sie Naszą podpisawszy Pieczęcią stwierdzić roz-kazaliśmy. Dan w laworowie dnia wtorego Miesiąca Octobra Roku Państwego MDCLXXIX Panowania naszego Królewstwa Polskiego VI Roku etc. Ian Król.

X. РЕЛЯЦІЯ ЯВОРІВСЬКИХ МОНАХИНЬ ДО ЕП. АТАНАСІЯ ШЕПТИЦЬКОГО (1776 р.¹⁾).

Illustrissime, Excellentissime Domine Domine,
Domine Clementissime!

Monasterii laworowiensis Antecedaneae Moniales Ords. S.B.M.;
Ante fundationem sui laworovi, cum omni Solemnitate Iuris Saxo-nici, circa Ecclesiam Chrittis S. Georgii Martyris, emerunt Sibi duas
Domos, cum funde iis adiacente.

Pro una Domo

1621 Ao Feria 6 ante Festum Praesentationis B. V. M: Solve-runt Flor: Poll: 136: Ex actis Civilib. laworov.

Pro altera Domo

1627 Ao Feria post Fm S. Bartholomaei Apli dederunt Flor.
Poll 140 Ex actis Civilib. laworov.

In his itaque emptis Domibus, manserant antecedaneae Moniales
ad Annum 1636.

Cum ergo hoc Anno 1636 subsecuta fundatio, et Monasterium
erectum esset, praefatae Moniales, in illis Domibus collocando hor-tulanos, translateae sunt ad claustrale Monasterium.

Grassante igitur Chmielnicci hostilitate Ao 1648. Collocati
a Monialibus hortulani, amplexi sunt Ius Civile, et ad usq sub Iure

¹⁾ З епіскопського архіву в Перемишлі.

Civili existunt. Summa autem Monialium totalis, Flor: Poll 276, in his Domibz et fundo iis adiacente ad usq haeret.

Favente ergo Protectione haerentis Summae restitutionem supplicat cum sua Communitate.

Athanasia Dembicka O. S. B. Priorissa Monasterii lawor. 1776 r. dol. E. Athanas. Szeptyckiego Ks. Modest Śliwiński prokurator.

**XI. ДО ІСТОРІЇ СТАНІСЛАВІВСЬКОГО МОНАСТИРЯ.
(ЛІСТ ІНЖ. ОЛЕКСАНДРА ОСОСТОВИЧА З 1904 р.)¹⁾**

Слава Ісусу Христу!
Najprzewilebniejsza Matko
Dobrodziejko!

Na łaskawe zapytanie nie pospieszyłem dotąd z odpowiedzią, gdyż miałem szpital w domu. Żona moja była ciężko chorą i przez dwa tygodnie na słabość nerkową w łóżku przeleżała. Dziś, dzięki Panu Bogu Wszechmocnemu, moja żona już chodzi po domu, ale z medycynami jeszcze rozczałczyć się nie może. Pierwej nim o pokrewieństwie Słobodzianów współmne, uważam za konieczne tak dla odpowiedzi listu jak i ku pamięci instytutu co dotąd nie uskutecznilem — opisać myśl przewodnią dla zrobienia fundacji z polowy realności l. 13 przy ul. Zabłotowskiej w Stanisławowie, jako spuszczonej po śp. Marii Osostowiczowej, której to realności całość, nazwaną była przez wiele własnością spadkobierców po śp. Franciszce Krajkowskiej. Po krótkim ledwie półtretkim roczniem pożyciu małżeńskiem umierając pierwsza żona moja Kornelia z Krajkowskich podczas kuracyi w San Remo we Włoszech w dniu 29 listopada 1872, pozostawiła mi półtoraroczną córeczkę „Maryę”. Do roku 1883 nie wiele robiło mi kłopotu osierocenie dzieciiny malej — pomimo, że jako urzędnik kolejowy bywałem prawie gościem w domu — gdyż miałem przy sobie siostrę moją Ludwikę, która jako sierota, nie mając innego przytułku, ofiarowała się całkiem do pielegnowania dzieciiny. W dniu 7-go stycznia 1883 po niedlugiej słabości zmartała mi ta siostra, która była jakby własną matką dla sierotki — i ja dopiero w jedynastym roku wdowieństwa znalazłem się nie przygotowany w krytycznym położeniu, nie mając już w domu opieki dla dorastającej panienki. Od tej pory zacząłem lokować córkę albo w konwikatach poza Stanisławowem, albo przyjmowałem obce osoby w dom dla opieki córki, ażeby w Stanisławowie do szkoły chodziła — robiąc w międzyczasie zabiegi wyszukania drugiej matki dla mej córki. Wszystkie te usiłowania były tylko kosztowne, ale dla córki mojej nieodpowiednie, i w tym się zakończyły, że ta córka moja Maria, w wieku dnia śmierci swej matki 28 listopada 1888 w 18-tym roku życia, jako uczenica 2-go roku seminarium nauczycielskiego w klasztorze P. P. Benedektynek w Przemyślu na szkarłatne zmartała. Na takie, rychlo po sobie następujące straty szukając ulgi w mo-

¹⁾ З архівів станиславівського монастиря.

dłitwie, podały mi Nieba w rok później z początkiem listopada 1889 podczas Mszy św. w dniu św. Stanisława Kostki — myśl taką: „Spuściżnę po śp. mej córce Maryi, a mianowicie połowę realności l. 13 przy ul. Zablotowskiej w Stanisławowie wraz z matczyną wyprawą ofiarować S. S. Bazylianikom w Jawcrownie celem utworzenia z czasem konwiktu wyższego jak jaworowski, w którym by córki księży ruskich, co wcześniej matkę utracili i jedną taką lacinniczka w miejsce śp. mej córki Maryi jako sierotki aż do wyjścia w świat, znalazły opiekę macierzyńską wraz z nauką zawodową. Drbieżgi zaś kosztowne w spuściźnie tej będące — dostałyby ta sierota do wyprawy, która z tego instytutu pierwsza zamąż pójdzie. — W tej uroczystej chwili przyszły mi na pamięć wszystkie strapienia, które jako wdowiec ze swoją córeczką miałem, — a że księża rусcy, których córeczkom Nieba rychlej matkę zabiorą, nie w wygodniejszym położeniu się znajdują, przeto tak dla mnie, gdyby była córka moja jeszcze żyjąca, jak i dla nich, taki macierzyński przytulek byłby pożądany. Jeszcze Msza św. nie skończyła się w kościele, ja miałem już w mojej duszy cały program fundacji gotów. Z wykonaniem natchnień Bożych jest ale człowiek bardzo powolny. I nie dziw, kiedy już i prorok Jonasz zwlekał swą podróż do miasta Niiniwy, dokąd go Pan Bóg posytał, aż przebył trzydniowy areszt we wnętrznościach wieloryba, dopiero poszedł w drogę nawracać greszne miasto. I w łódkę mego przedczenia były burze i gromy, może tak silne jak te, które miotały ckrtem, gdzie się prorok Jonasz schronił. Albowiem ja nie zaraz wykonał to w domu, com w dniu świętym w kościele postanowił. Lata całe przeszły na zwlekaniu, a gdy się w roku 1892 po 20 tu letnim życiu jako wdowiec ożenłem, i famila od roku do roku pomnażała się poczęła, zachwiałem się w przedsięwzięciu mojem o tyle, ze spuściżnę po śp. mej córce SS. Bazylianikom dopiero w testamentie zapisać umyślim. Najłaskawsze Nieba na takie zwlekanie przyrzeczenia jednakże nie zezwoliły. I tak działy, którą mię Pan Bóg w drugiem małżeństwie obdarzał, poczęła rychło jedna po drugiej zmierać — po 4 tym takim pogrzebie, gdy się żona moja nowego przybytku spodziewała — a mię nadomiar wszystkiego niepowodzenia bez żadnych powodów, przed czasem w służbie spensyonowano: nagliła też żona z początkiem roku 1899, bym oddał spuściżnę po śp. córce mej Maryi komu obiecalem. Wtedy to jeździłem do Jaworowa z zapytaniem u S. S. Bazylianek, czyby ofiarować nie połowę realności dla założenia filii klasztoru przyjęły, z prośbą o wysłanie kogoś do Stanisławowa dla rozpatrzenia się, czyby ofiara miała odpowiednią wartość, a nadto czyby z przyjęciem jednej połowy, objęły i opiekę nad drugą połową, względnie nad jej właścicielem umysłowo chorym szwagrem moim, Sylwestrem Krajkowskim, którego kuratorem ja byłem, a to w tym celu, żeby z czasem i jego połówka klasztorowi się dostała. W między czasie wracając z Wiednia zatrzymałem się w Przemyślu, gdzie ksiądz biskup Czechowicz mi polecił sprawę darowizny oddać w ręce kapituły w Stanisławowie. Kilka tygodni czekalem wizyty, a gdy z klasztoru z Jaworowa nikt nie przyjeżdżał, ja zaś od ks. Przełożonego klasz-

toru otrzymałem listowne polecenie, porozumieć się z ks. Mitratem Facyewiczem, a nadto śp. Tkacunek zapewnił mnie, że kapitula na przyjazd do Stanisławowa S. S. Bazylianek z Jaworowa nie zgodziła się: ja robiłem tak, jak mi ks. biskup w Przemyślu poradził — i na podstawie tego powstał urzędowy kontrakt darowizny, którego główny ustęp ck. notaryusz p. Buczyński tak ułożył. „Pan Aleksander Osostowicz wedle księgi gr. gminy miasta Stanisławowa właściciel nie-wydzielonej połowy realności pod l. kons. 106 4/9.. darowuje niniejszym tą należącą do niego połowę grecko katolickiej kapituły w Stanisławowie na tezę wyłączną i nieograniczoną własność w tym celu i z tą intencją stron cbu, aby połowa realności przedmiotem niniejszego kontraktu darciwizny będącej, mogła z czasem służyć ku pomieszczeniu instytutu kształcącego ruskie dziewczęta i dającego tymże wedle możliwości przytulek zanim same utrzymać się zdolają, a zostającego pod kierownictwem gr. kat. kapituły biskupiej w Stanisławowie i prowadzenie przez zakonnice ruskiej narodowości i gr. kat. obrządku, oraz by starano się w miarę funduszów utworzyć przy tym instytucie oddziały fachowe a mianowicie: agronomiczny, buch-halteryczny, kształcący dziewczęta do zawodu pocztowego i kolejowego, jako też do nauk medycznych, a który ten instytut ma nosić nazwę: „Instytut Maryi”. Na podstawie tych przytocznych zapisów jednego według myśli i serca, a drugiego w akcie notarialnym złożonego, raczy Najp. Matka osądzić, że mnie nie przysługa prawo protegowania sieroty Słobodzian jako krewną Krajkowskich na bezpłatne przyjęcie do instytutu. W obu aktach nie ma wzmianki o jakimkolwiek zobowiązaniu instytutu dla familii Krajkowskich. Zresztą ani ja ani Krajkowscy, na utrzymanie sierót w instytucie żadnych kapitałów nie złożyły. Przeciwnie ze spadku po śp. Sylwestre Krajkowskim, do którego i Słobodzian się zgłosiła, należy się instytutowi kilkutysięczna kwota, jak z majątku fundatorki Maryi wybraną była na pokrycie braku na utrzymanie umysłowo chorego współwłaściciela Sylwestra Krajkowskiego jakoteż i na reperacyje budynków w połowie jemu należących — na co wszystko dochody z czynszu domowego nie wystarczały. A nadto znaczna część spadku powinna być przypasć dla jego siostrzenicy śp. Maryi, jako najbliższej jego krewnej, a w osobie instytutu stanisławowskiego zawsze żyjącej. O przyjęciu Słobodzian raczy wyrokuwać wyższa władza. W rządy instytutu ja się mieszać nie mogę. Tyle raczy Najp. Matka Dobr. po długiem czekaniu przyając w odpowiedzi na łaskawe zapytanie i ten list jako zawierający opis początku fundacji proszę między papiery dotyczące domu w przechowanie złożyć. Za łaskawe przyjęcie w czasie nieobecności Najp. Dobrodz. w domu serdecznie dziękuję łącznie wyrazy głębokiego szacunku i poważania.

Aleksander Osostowicz
emeryt. nadinż. kolejowy.

Stryj, 18/9. 1904.

**XII. КАТАЛЬОГ ВИЗНАЧНІШИХ СВЯТИХ ІНОКИНЬ ЧИНА
СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО.**

МАКРИНА — дівиця, настоятелька й сестра св. Василія В.	19. VII. 378 р.
ЯВРЕЯ — дівиця, настоятелька	4. X. 630 "
ЯВРЕЛІЯ — дівиця	27. IX. 900 "
ЯЛЬДЕГУНДА — настоятелька	28. IV. 661 "
ЯНАСТАЗІЯ — сенаторка Царгороду	10. III. 568 "
ЯННА — мучениця	30. XI. 760 "
ЯНТУЗА — дівиця	27. VII. 775 "
ЯНТУЗА — молодша, дочка цісаря Константина	17. V. 775 "
ЯНТУЗА ПУБЛІЯ — мати св. Й. Золотоуст.	9. X. 366 "
ЯПОЛІНАРІЯ — дівиця	5. I. 408 "
ЯРТЕЛЯЙДА — дівиця	3. III. 550 "
ЯТАНАСІЯ — жінка св. Андроніка	28. II. 488 "
ЯТАНАСІЯ — вдова	14. VII. 850 "
ЯТАНАСІЯ — царгородська	9. XI. 765 "
ЯФЕЛЛЯ — дівиця, римлянка	397 "
БЛЯТТА — сестра св. Теодора Сикеота	20. IX. 600 "
БЛЄСІЛЛЯ — римлянка	8. VII. 410 "
ВАЛЬДИТРУДА — монахиня	29. IV. 670 "
ВЕНЕДИКТА — тов. св. Галлі римлянки	6. V. 504 "
ВЕНЕРАНДА — сицилійська дівиця, мучениця	21. VI. 929 "
ВЕСТИЯНА — вдова з Кападокії	31. III. 380 "
ГЕРУНДИНА — дівиця	21. VII. 592 "
ГРИГОРІЯ — дівиця сполетська	30. I. 520 "
ГАЛЛЯ — римлянка, вдова	5. X. 504 "
ГЕНОВЕФА — дівиця в Франції	3. I. 490 "
ГОРГОНІЯ — сестра св. Григорія з Назіанзу	9. XII. 390 "
ДИМИТРІЯДА — дівиця, римлянка	9. XII. 413 "
ДІОНІСІЯ -- мати св. Евтимія	10. VIII. 420 "
ДОМІНІКА — настоятелька царгородська	8. I. 474 "
ДОМНІНА — настоятелька в Сирії	1. III. 460 "
ДОРОТА — сестра св. Василія В.	19. VII. 380 "
ЕВФРАЗІЯ — дівиця	3. III. 401 "
ЕВФРОЗИНА — княжна, настоятелька полоцька	23. V. 1173 "
ЕВФРАЗІЯ — молодша	13. III. 390 "
ЕВФРАЗІЯ — старша	15. VIII. 386 "
ЕВФРОЗИНА — дівиця олександрійська	13. IX. 420 "

ЕВСЕВІЯ — названа Ксенія	30. VI.	VI.	в.
ЕВСЕВІЯ -- сестра св. Василія В.	30. VI.	370	р.
ЕВСТАХІЯ — дочка св. Павлі	28. IX.	415	"
ЕВСТОЛІЯ — римлянка, дівиця	9. XI.	607	"
ЕВДОКІЯ — цісарева	1. VIII.	470	"
ЕЛЄВТЕРІЯ — настоятелька константиноп.	15. VII.	704	"
ЕЛПІДІЯ — монахиня	20. IX.	600	"
ЕМЕЛІЯНА — дівиця, римлянка	5. I.	580	"
ЕМЕЛІЯ — мати св. Василія В.	30. V.	370	"
ЄЛЕНА — з Бельфорту дівиця	21. V.	992	"
ЄЛИСАВЕТА — тов. св. Нікандра	19. IX.	800	"
ЄЛИСАВЕТА — чудотворна	24. IV.	600	"
ЗОЯ — покутниця в Палестині	13. VII.	420	"
ІРИНА — дівиця з Гази	23. VII.	410	"
ІСИДОРД — монахиня в Тебаїді	1. V.	395	"
КАТЕРИНА — вдова, настоятелька		995	"
ЛІМБАНІЯ — дівиця з Італії	16. VIII.	900	"
ЛІЯ — настоятелька, римлянка		397	"
МАРИНА — дівиця в Бітінії	17. VI.	400	"
МАРИНА — монахиня в Сицилії	17. VII.	1064	"
МАРІЯ — єгипетська	1. IV.	VI.	в.
МАРІЯ — монахиня антіохійська	29. V.	410	р.
МАРІЯ — жінка св. Ксенофона	26. I.	515	"
МАРІЯ — своячка св. Авраама	5. IX.	390	"
МАРКЕЛЛА — римлянка, вдова	13. I.	410	"
МАРКИЛІНА — сестра св. Ямвросія	17. VII.	397	"
МАРТА — мати св. Симеона	5. VI.	551	"
МАРТА — настоятелька в Пельопонезі	19. V.	905	"
МАТРОНА — настоятелька в Константинополі	8. XII.	458	"
МЕЛАНІЯ — вдова, римлянка	31. XII.	438	"
МУЗА — дівиця, римлянка	2. IV.	604	"
НЕОМЕЗІЯ дівиця в Італії	27. IX.	900	"
НОННА — мати св. Григорія з Назіанзу	5. VIII.	370	"
ОЛІМПІЯДА	15. VIII.	370	"
ПАВЛЯ — римлянка	26. I.	420	"
ПАТРИЦІЯ — з Константинополя	25. VIII.	407	"
ПЕЛАГІЯ — покутниця	8. X.	451	"
ПЕНТАДІЯ	25. VII.	407	"
ПРИНЦІПІЯ — дівиця, римлянка		397	"
ПЛАКИДА — дівиця вероненська	1. X.	430	"
ПОРФІРІЯ — покутниця	21. IX.	620	"

ПРАКСЕДА-ПАРАСКЕВІЯ —	полоцька	28. IX.	1239	"
ПРАКСЕДА —	терновська	14. X.	1150	"
ПУБЛІЯ АНТУЗД —	настоятелька	9. X.	398	"
ПУЛЬХЕРІЯ —	цісарева	7. VIII.	455	"
РЕДЕМПТА —	дівиця, римлянка	25. VI.	592	"
РОМУЛЯ —	дівиця, римлянка	25. VI.	592	"
САЛЬВІНА —	вдова, римлянка	24. X.	409	"
СЕВАСТИЯНА —	настоятелька в Царгороді	7. VI.	V.	в.
СИЛЬВІЯ —	монахиня	31. VIII.	395	"
СИНКЛІТИКА —	олександрійська	5. I.	400	"
СОПАТРА —	дівиця, дочка цісаря Мавrikія	9. XI.	607	"
СОФІЯ —	монахиня в Франції	X.	в.	
ТАРСИЛІЯ —	римлянка	25. XII.	590	"
ТЕКЛЯ —	константинопольська	9. VIII.	870	"
ТЕОКТИСТА —	дівиця	10. XI.	902	"
ТЕОДОРА АВГУСТА —	мати цісаря Михаїла III.	11. II.	866	"
ТЕОДОРА —	солунська	5. IV.	IX.	в.
Бл. ТЕОДОРА —	россаненська дівиця й настоят.	28. XI.	980	"
ТЕОДОРА —	олександрійська	11. IX.	409	"
ТЕОДОСІЯ —	мучениця царгородська	18. VII.	726	"
ТЕОДОСІЯ		21. VII.	396	"
ТЕРЕСА —	монахиня в Італії	22. V.		
ФАБІОЛЯ —	римлянка	28. XII.	400	"
ФОТИНА —	дівиця в Палестині	13. VII.	420	"
ЦЕЗАРІЯ —	дівиця, сестра св. Цезарія	28. I.	530	"
ЮЛІЯ —	табенез.	15. VIII.	402	"
ЮЛІЯННА —	вдова царгородська	29. XI.		
ЮЛІЯННА —	вдова бононська	7. II.	404	"
ЮКИНДА —	дівиця	25. XII.	460	"

Крім святих вище списаних у катальозі, що по більшій частині був видрукований в 1695 р. в Римі, Месині й дейнде в Життю св. Василія В., є ще згадка в Тріоді постній, Минеї грецькій та в римськім Мартильогоні¹⁾.

¹⁾ X. Menniti P., Z. S. B. W. Szkoła bazylińska, стр. 336 — 365.

ЗМІСТ

Вступ	5
Література й джерела	7
I. Погляд на історію СС. Василіянок	
I. Законодавець і основоположниця монастирів — св. Василій Великий і св. Макрина	13
II. Поширення василіянських жіночих монастирів по світу і в нас	25
III. Віднова жіночих василіянських монастирів і їх сучасній на основі правил і конституції	43
IV. Перегляд монастирів СС. Василіянок давніх і сучасних	57
II. Погляд на виховну діяльність СС. Василіянок	
I. Генеза виховної праці у василіянських монастирях	81
II. Виховна діяльність Василіянок у давнину	85
III. Виховна діяльність у сучасних монастирях	
1. Словіта	95
2. Яворів	104
3. Львів — св. Василія (вул. Другоша 17)	115
— св. Макрини (вул. Потоцького 95)	143
4. Станиславів	171
5. Дрогобич	181
6. Перемишль	185
7. Підмихайлівці	187
8. Флієдельфія	188
9. Юніонтавн	200
10. Ужгород	208
11. Пряшів	217
12. Крижівці й Шид	221
III. Додаток — грамоти й документи.	
I. Король Іван Казимир звільняє ґрунт куплений, на львівському передмістю на монастир, від усіх данин (1659 р.)	227

II. Король Іван III Собіський потверджує львівським монахиням три листи своїх попередників на ріжні привілеї (1679 р.)	229
III. Король Іван III Собіський потверджує привілеї, надані словітському монастиреві Станиславом і Іваном Мнішками (1679 р.)	231
IV. Візитація Шадурського в словітськім монастирі	
А. Катальог монахинь	233
Б. Копії грамот	235
V. Катальог василіянок львівського монастиря Введення в Храм Преч. Д. М. на краківськім передмістю	237
VI. Король Володислав IV потверджує фундаційні акти Маргарити Дишкевичової в користь яворівського монастиря (1637 р.)	241
VII. Запис Маргарити Дишкевичової яворівському монастиреві ґрунту „Ставчиська“ (1639 р.)	242
VIII. Завіщання Дишкевичової (1644 р.)	243
IX. Король Іван III Собіський потверджує привілеї яворівського монастиря (1679 р.)	246
X. Реляція яворівських монахинь до еп. Йтанація Шептицького (1776 р.)	248
XI. До історії станиславівського монастиря (лист інж. Олександра Осостовича з 1904 р.)	249
XII. Катальог визначніших святих інокинь Чина Св. Василія Великого	252

